

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 29 ΙΟΥΝΙΟΥ 1984, ΤΕΥΧΟΣ 18, ΔΡΧ. 80

Τό Τοπίο μετά τις Εύρωεκλογές

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 29 ΙΟΥΝΙΟΥ 1984

ΤΕΥΧ. 18 ΔΡΧ. 80

Κέκροπος 2, 105 58 ΑΘΗΝΑ

τηλ. 3239645 και 3226692

**ΕΜΠΡΟΣ ΟΛΟΙ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ!
ΟΛΟΙ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ!
ΣΤΑ ΜΥΡΙΑ ΑΚΡΟΓΙΑΛΙΑ ΝΑ ΚΟΛΥΜΠΗΣΟΥΜΕ
ΚΑΙ ΝΑ ΓΥΡΙΣΟΥΜΕ ΞΑΝΑ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΙ
ΣΕ ΜΙΑ ΝΕΑ ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΡΕΙΑ ΜΕ ΠΕΤΣΕΤΕΣ ΚΑΙ
ΒΑΤΡΑΧΟΠΕΔΙΛΑ ΤΙΣ ΔΙΕΦΘΑΡΜΕΝΕΣ ΜΑΣ
ΠΟΛΕΙΣ ΝΑ ΡΙΞΟΥΜΕ ΣΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ ΤΗ ΦΩΤΙΑ!**

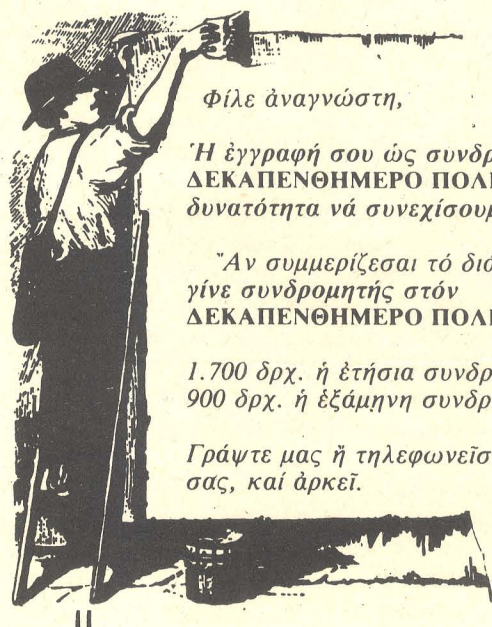
Ίδιοκτησία: Σ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε.
Εκδότης: Ν. Πολίτης, Βορρά 9,
Αγ. Παρασκευή, τηλ. 6592511
Τυπογραφείο: Χαϊδεμένος, Λεωφ.
Βουλιαγμένης 429,
τηλ. 9940997-9940944

Συνδρομή Έσωτερικού:
Έτήσια (26 τεύχη) 1.700 δρχ.
Έξάμηνη (13 τεύχη) 900 δρχ.
Συνδρομή Έξωτερικού:
ΕΥΡΩΠΗ: έτήσια 2.400 δρχ.
έξάμηνη 1.300 δρχ.
ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ: έτήσια 2.700 δρχ.
έξάμηνη 1.400 δρχ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΘΕ 15 ΜΕΡΕΣ 4

Γιώργου Καρρά	Πολιτικό τοπίο μετά τη μάχη	8
Σάκη Σολωμού	Υμνος εις την Λογοκρισίαν	12
Γ.Κ.	Ο αντικομμουνισμός δέν είναι προνόμιο της δεξιάς	12
Δαμιανού Παπαδημητρόπουλου	Μετά τις εύρωσκελογές, ο έκλογικός νόμος	12
	Συζήτηση με τον Λεωνίδα Κύρκο	16
Άγγελου Έλεφάντη	Η ανανεωτική άριστερά μετεκλογικά	20
Σταύρου Λειβαδά	Φοιτητές, περισσότεροι φοιτητές	22
Μαριάννας Δήτσα	Στήν επιστράτευση των γενικών εξέτάσεων	24
Τσέζαρε Λουπορίνι	Μπερλινγκουέρ: οι ιδέες ποῦ μᾶς ἄλλαξαν	26
Πέτρου Πιζάνια	Γιά τό Κ.Κ. Γαλλίας	29
Δημήτρη Κυρτάτα	Η άπεργία των Βρετανών άνθρακωρύχων	31
Λευτέρη Παπαγιαννάκη	Τό πρόσφατο σιδηροδρομικό άτύχημα	32
Μισέλ Φουκώ	Τό σέξ ως ήθος	34
Γιώργου Μητροφάνη	Επιχειρήσεις προβληματικές και προβληματικές του ύπουργείου	39
Χρήστου Πικριδά	Ο Γραμμένος (σκίτσα)	39
Γρηγόρη Μανιαδάκη	Τό κόμικς του Γ. Καλαϊτζή	39
Μαριάννας Δήτσα	Οκτάβιο Πάς, Δοκίμια	40
	ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	43
Στάθη Τσαγκαρουσιάνου	Οι θαλάσσιες χελώνες της Ζακύνθου	44
	ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	46
Γρηγόρη Μανιαδάκη	Τό «Μινόρε της Αύγης»	48
	ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ	49

Φίλε άναγνώστη,
Η έγγραφή σου ως συνδρομητή στον
ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΟΛΙΤΗ μᾶς δίνει τη
δυνατότητα νά συνεχίσουμε.
Αν συμερίζεσαι τό διάβημά μας
γίνε συνδρομητής στον
ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΟΛΙΤΗ
1.700 δρχ. ή έτήσια συνδρομή
900 δρχ. ή έξάμηνη συνδρομή
Γράψτε μας ή τηλεφωνείστε τη διεύθυνσή
σας, και άρκεϊ.

ΜΙΑ ΧΡΗΣΙΜΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ
Στόν έαυτό σας και τούς φίλους σας χαρίστε
ΜΙΑ ΣΕΙΡΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
τεύχος 1 Έως 65
τό περιοδικό άπό τό 1976 Έως τό 1983
μόνο με 4.000 δρχ.
Μπορείτε νά παραγγείλετε τη σειρά
στά βιβλιοπωλεία ή στα γραφεία μας

ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ

Είχαμε ίσως υποτιμήσει εκείνη τή δεύτερη ψήφο πού στίς εύρωεκλογές του 1981 έδωσε τό 5,29% στό ΚΚΕ Έσωτερικού. Τή σημασία της τήν είχαν υποβαθμίσει κάποιες γρήγορες έκτιμήσεις γιά έλεημοσύνη πρός τόν φτωχό, ή αντίληψη ότι πολύς κόσμος ψήφίζοντας στίς εύρωεκλογές μάλλον διασκέδαζε παρά συμπεριφερόταν σοβαρά. Δέν είχαμε λάβει τότε όσο έπρεπε υπόψη μας τίς συνέπειες δύο πραγμάτων. Ότι ή εύρωπαϊκή πολιτική του ΚΚΕ Έσωτερικού, όπως είχε προβληθεί από τήν τηλεόραση, ήταν σαφής, ή έν πάση περιπτώσει σαφέστερη από εκείνες πολλών άλλων κομμάτων, και άριστερή κι ότι όσοι ψήφισαν — έχοντας άκούσει αυτές τίς απόψεις — τό ΚΚΕ Έσωτερικού δέν ήταν δυνατόν ταυτόχρονα νά διασκεδάζουν ή νά έλεημονοούν μέ τήν ψήφο τους. Δέν είχαμε άκόμα λάβει υπόψη ότι γιά πρώτη φορά τό 1981, σέ αντίθεση μέ τό 1974 ή τό 1977, ό ανανεωτικός χώρος είχε τήν εύκαιρία νά εμφανίσει αυτόνομα τό πρόσωπό του και τίς απόψεις του στόν έλληνικό χώρο.

Έκείνο τό 5,29% ήταν λοιπόν από μιάν άποψη πρώτη ψήφος, μέ τήν έννοια ότι όσοι τήν έδωσαν δήλωναν ταυτόχρονα και μιά, θολή έστω, ιδεολογική ταυτότητα. Αντίθετα, δεύτερη ψήφος θά πρέπει νά θεωρηθεί εκείνη πού ό κόσμος αυτός έδωσε σ' εκείνες τίς βουλευτικές έκλογές πρός τό ΠΑΣΟΚ υποκύπτοντας στήν άπαίτηση της πολιτικής συγκυρίας «νά φύγει ή Δεξιά». Αυτό τουλάχιστον μάς διδάσκει έκ τών ύστερων ή συμπεριφορά τών έκλογέων και τό 3,42% της ανανεωτικής παράταξης σέ τούτες τίς έφ' όλης της ύλης εύρωεκλογές. Τό μεγαλύτερο δηλαδή μέρος του 5,29% δοκίμασε τήν άλλαγή μέ τή μορφή του ΠΑΣΟΚ· και δέν ήταν γιά δεύτερη φορά διατεθειμένο νά υποκύψει στό ίδιο δίλημμα.

Οι άριστεροί της ανανέωσης έχουν κάθε λόγο νά αισθάνονται τώρα πολύ λιγότερη μοναξιά από άλλοτε. Τό 3,42% δίνει τή δύναμη και τό κουράγιο της φωνής του σέ κάθε έναν από τούς διακόσιες χιλιάδες ανθρώπους πού τό συναποτελούν. Άλλά ή δύναμη και τό κουράγιο, παρότι άπαραίτητα, δέν άρκοϋν. Άν οι σκέψεις πού κάναμε παραπάνω είναι σωστές, τότε τό 3,42% δημιουργήθηκε στό βαθμό πού όπήρξε μιά σαφήνεια θέσεων, απόψεων, πολιτικής έκκινώντας βέβαια από μιά κριτική άριστερή στάση άπέναντι σέ όσα μάς περιβάλλουν στόν τόπο μας ή και στήν Εύρώπη. Η σαφήνεια βέβαια αυτή, σαφήνεια ως πρός τούς στόχους και τά μέσα, τά υποκείμενα και τίς διαδικασίες, σαφήνεια μαχητικής πολιτικής πρακτικής και λόγου, πού θά τήν συνέχει και δέν θά τήν αποδυναμώνει, έξακολουθεί πάντως νά παραμένει γιά όλους μας τό μεγάλο ζητούμενο.

Η κομμουνιστική ανανέωση βρίσκεται ιστορικά σέ μιά μεταβατική φάση. Άλλά, ακόμα κι έτσι, άποδείχτηκε ότι οι απόψεις της στό βαθμό πού — αυτές και όχι ό λαός — ώριμάζουν, βρίσκουν μιά πρώτη ανταπόκριση.

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Οι εκλογές τελείωσαν, ζήτηω οι εκλογές

Τούτες οι εκλογές μάς μπούχτισαν. Κι είμαστε όλοι πολύ χαρούμενοι που τελείωσε τό πανηγύρι τών άδούλωτων νειάτων και περήφανων γηραιών, τής βαθειάς συγκίνησης που βρισκομαι στην πόλη σας, τής δύναμης που από κάθε κύτταρο του ισχνού σώματός του ακτινοβολεί ο κ. 'Αβέρωφ, τών έργων που πραγματοποιήθηκαν στο νομό καθώς και έκείνων που εξαγγέλλθηκαν, τής χριστιανικής αγάπης από τήν όποια εμφορούνται οι σώφρονες φιλελεύθεροι νοικοκυραίοι, τής γραμμής Φλωράκη που είχαμε τήν ευκαιρία να μάς αναλυθεί πάνω από επτά-όκτώ φορές στην τηλεόραση σε όλες της τής παραλλαγές και από όλα τά πρόσωπα. Μέχρι που και ο Ρίτσος τήν έκανε ποίημα. Είμαστε ακόμα χαρούμενοι που, καθώς τελείωσε τό πανηγύρι, μάς δίνεται ή ευκαιρία να ξεχάσουμε τί σημαίνει δεξιά, να ξελαφρώσει κάπως ή μνήμη μας.

Είμεθα πανευτυχείς που στο εξής δεν θα είμαστε υποχρεωμένοι να συναγάγουμε τό πολιτικό νόημα τής σκουντιάς του κ. Μαύρου στον άριστερό όμο του κ. Γλέζου, που δεν καθηλωνόμαστε στην τηλεόραση για να δοθμε άν ο κ. Καραμανλής υποδέχτηκε τόν κ. Παπανδρέου συνοφρωμένος ή εδχαρις, καντολογίς που ή πολιτική καλείται να αποβάλλει τόν «σημειολογικό» χαρακτήρα που είχε άποκτήσει σε όλη τή μακρά προεκλογική περίοδο και να ξαναγίνει πάλι πίο πραγματική: νομοσχέδια, μέτρα, συμβούλια, άπεργίες, χρηματοδότηση τών μικρομεσαίων, διασκέψεις στην ΕΟΚ, Κυπριακό, παιδότοποι, 'Εθνικό Σύστημα 'Υγείας, ό άθλητισμός είναι για όλους, μεσάζοντες, χωματερές, πανελλαδικές εξετάσεις, συνταγματικότητα του νόμου—πλάσιου, Προπό στην ύπηρεσία του ελληνικού άθλητισμού, αγορανομικές διατάξεις, σάπια κρέατα, όρμουνοχα φρούτα, έσφαξε τά δύο παιδιά της και έπεσε από τόν τρίτο όροφο...

Παρ' όλα αυτά, για τελευταία, ως ελλίσουμε, φορά, είμαστε υποχρεωμένοι να άσχοληθούμε με τίσ ευρωεκλογές και τά άποτελέσματά τους. "Οχι μόνο γιατί μάδεψαν τούτο τό δεκαπενθήμερο, μά και γιατί μήκαμε ήδη σε μία νέα, ουσιαστική αυτή τή φορά, προεκλογική περίοδο, για χάρη τής όποίας συνέβησαν έξάλλου όλα τά άποτρόπαια τών ευρωεκλογών. 'Από αυτή τήν άποψη ή πρώτη διετία τής διακυβέρνησης τής χώρας από τό ΠΑΣΟΚ, όπου τό κόμμα αυτό έδειξε τό πραγματικό — όσο και άντιφατικό — κυβερνητικό του πρόσωπο δεν πρόκειται να επανέλθει. "Οπως άκριβώς παρήλθε ή έποχή τών ιδεολογικών διακηρύξεων του 74-77, τότε που τό ΠΑΣΟΚ ήταν άντιπολίτευση, για να άκολουθήσει ή φάση τής προετοιμασίας του για τήν έξουσία, έτσι και τώρα παρήλθε ή έποχή που τό ΠΑΣΟΚ μπορούσε να κυβερνά σχετικά άπε-

ρίσπαστο: τώρα, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, θα πρέπει να λάβει ύπόψη του τίσ λεπτές πολιτικές και κοινωνικές ισορροπίες που υπάρχουν και που άναδείχθηκαν από τίσ ευρωεκλογές. Θα πρέπει να συμμορφωθεί με αυτές.

Η τυπική λήξη μιās περιόδου ή ουσιαστική ίσως άργήσει

Γιά τό ΠΑΣΟΚ οι εκλογές αυτές ήταν κρίσιμες. Γιατί τό 48% που σε κάποια χρονική στιγμή είχε συγκεντρώσει — και μάλιστα τόσο ξαφνικά — από μόνο του δεν σημαίνει τίποτα. 'Ιδιαίτερα όταν τό ποσοστό αυτό σχηματίστηκε στη βάση τών άντιφατικών εξαγγελιών, άνεκπλήρωτων ύποσχέσεων, βερμπαλιμοιού και ιδεολογημάτων, στη βάση τέλος μιās φθοράς τής Δεξιάς, μιās κούρασης του εκλογικού σώματος από αυτήν, που όμως δεν ήταν καθόλου σίγουρο άν ή τότε άρνητική της χροιά θα άποκτοίσε στο μέλλον και θετικό ύπερ του ΠΑΣΟΚ περιεχόμενο. Πέρα λοιπόν από τό 48% του 1981 χρειαζόταν και ένα δεύτερο σημείο — και τό άμέσως επόμενο ήταν οι ευρωεκλογές του 1984 — ώστε ή ένωση και ή προέκτασή τους στο μέλλον να δείξει τί τέλος πάντων είναι και προς τά που βαδίζει τό ΠΑΣΟΚ. Τό όποιο τώρα πιά θα κρινόταν όχι μόνο με βάση τίσ εξαγγελίες του, αλλά και ως προς τό κυβερνητικό του έργο.

"Αν λοιπόν από τό άδηλο αυτό άποτέλεσμα κρινόταν τό τί είναι και προς τά που βαδίζει τό ΠΑΣΟΚ δεν θα πρέπει καθόλου να ειρωνευόμαστε εκείνους τούς κυβερνητικούς κύκλους που περιμεναν ποσοστά τής τάξης του 46,50 ή και 52%. Γιατί από τά ποσοστά αυτά κρινόταν τό κατά πόσο τό ΠΑΣΟΚ θα μπορούσε στο μέλλον να παραμείνει «σύμφωνο» προς τίσ αρχικές στρατηγικές του επιδιώξεις. Για παράδειγμα, μόνο ένα άποτέλεσμα τής τάξης του 50% θα δικαιώνει τή γραμμή τής ΕΛΕ, τής 'Εθνικής Λαϊκής 'Ενότητας στους κόλπους του ΠΑΣΟΚ. Μόνο ένα τέτοιο άποτέλεσμα θα δικαιώνει τά περι Δεξιάς στο χρονοντούλαπο τής ιστορίας (και θα επέτρεπε στον κ. Μαρούδα να επαναλαμβάνει ότι δεν πρέπει να μιλάει ο κ. 'Αβέρωφ γιατί ό λαός τόν έθεσε όριστικά στο περιθώριο), μόνο ένα τέτοιο άποτέλεσμα θα επέτρεπε στον κ. Παπανδρέου να ρητορεύει ότι λαός και ΠΑΣΟΚ προχωρούν μαζί στην οικόδομηση τής νέας 'Ελλάδας. Μόνο δηλαδή ένα τέτοιο άποτέλεσμα θα ήταν σύμφωνο με τή στρατηγική του ΠΑΣΟΚ, αλλά και θα επέτρεπε στο ΠΑΣΟΚ να εφαρμόσει τή στρατηγική του. Δεν είναι λοιπόν παράξενο που οι «σκληροί», ή «λαϊκο-δολοκροστικοί», «τρισεπταεμβρικοί», «τριτοκοσμητικοί», «κουτσογιαγωγικοί» ή όπως άλλως όνομάζονται, κύκλοι του ΠΑΣΟΚ και τής κυβέρνησης περιμεναν ή μάλλον προσδοκούσαν, δηλαδή εδχονταν ένα τέτοιο άποτέλεσμα.

'Αντίθετα τό 41,5% (σε συνδυασμό μάλιστα με τό 38% τής ΝΔ και τά ποσοστά του ΚΚΕ και του ΚΚΕ έσωτ.) είναι ένα άποτέλεσμα που θέτει στο χρονοντούλαπο

τής ιστορίας τήν στρατηγική τής ΕΛΕ και όλες τίσ συνέπειές της. Κι αυτό γιατί τό άποτέλεσμα τών ευρωεκλογών προάγει, άν όχι τόν πολυκομματισμό, τουλάχιστον τόν δικομματισμό. Είναι ένα άποτέλεσμα που — μπορεί βέβαια οι άνθρωποι να μην τό εδχονται — ταιριάζει περισσότερο στην κεντρώα, τήν φιλελεύθερη πτέρυγα του ΠΑΣΟΚ. 'Αξίζει έδώ να προσέξουμε τό βάρος που έδωσε ο κ. Φωτήλας κατά τίσ συνεντεύξεις που άκολουθήσαν τήν παραιτήσή του στις εισηγήσεις του ίδιου όσο και άλλων ύπουργών (ανάμεσά τους και του κεντρώου κ. Λάζαρη) περι τής άκολουθητέας πολιτικής και εκλογικής τακτικής σε άντίθεση με όσους «προέβλεπαν 52%» και οι όποιοι θα έπρεπε να παραιτηθούν άμέσως, άν δεν είναι άνεύθυνοι και θέλουν να φέρουν τό βάρος τών όσων εισηγούνται.

Τό 41,5% λοιπόν είναι πλήγμα κατά τής στρατηγικής — αλλά και τής «νοοτροπίας» — τής ΕΛΕ, καθώς και κατά εκείνων τών κυβερνητικών και κομματικών παραγόντων που θεωρούνται οι φορείς της. "Ετσι, έσωτ και διά τής έξοτον άπαγωγής, ένισχύει τήν κεντρώα τάση του ΠΑΣΟΚ, και από αυτή τήν άποψη θα έπρεπε να συνεπάγεται τήν έναρξη μιās συνεπούς στροφής προς τό κέντρο. "Ο κ. Παπανδρέου άλλωστε δήλωσε μετά τίσ εκλογές ότι έγιναν πολλές μεταβολές με τόσο ταχύ ρυθμό, που ό λαός δεν μπόρεσε να τίσ άφομοιώσει, ούτε βέβαια πρόλαβε να νιώσει τά άποτελέσματά τους. 'Η δήλωση αυτή σημαίνει μιάν έπιβράδυνση του ρυθμού, ή άλλως τήν έναρξη μιās διαχειριστικής πολιτικής που θα επιδιώκει να μην προκαλεί άναστατώσεις, να μην δυσανεστήσει κανένα. 'Η «άποσταση άναπνοής» στην όποία έφτασε ή Νέα Δημοκρατία θα καταστήσει εκ τών πραγμάτων τό ΠΑΣΟΚ πολύ πίο προσεχτικό και μετρημένο.

"Αν λοιπόν, «στροφή προς τό κέντρο» — θα πρέπει κάποτε να καταμετρήσει κανείς πόσες στροφές προς τό κέντρο έχουν κατά καιρούς καταλογισθεί στο ΠΑΣΟΚ — σημαίνει μιάν άτολμη διαχείριση, χωρίς «θεσμικές και δομικές μεταβολές» πέρα από εκείνες που έχουν ήδη μπει μπροστά, τότε, ναί, θα πρέπει από δω και πέρα να περιμένουμε μιά πίο κεντρώα πολιτική. "Αλλωστε κάθε «κεντρώα» ψήφος που φεύγει από τό ΠΑΣΟΚ προστίθεται κατά κανόνα στον άνταγωνιστή του, τή Νέα Δημοκρατία, μετράει δηλαδή διπλά, πράγμα που δεν συμβαίνει με τίσ ψήφους που φεύγουν από τά άριστερά.

Κεντρώα πολιτική λοιπόν δεν σημαίνει ότι τό ΠΑΣΟΚ θα αλλάξει πρόσωπο. 'Απλώς αυτό που είναι και αυτό που κάνει θα εξακολουθήσει να τό κάνει με μεγαλύτερη συνέπεια και χωρίς άσκοπους πειραματισμούς. Σημαίνει δηλαδή πός πρέπει να εξακολουθήσει να κινείται ανάμεσα σε μύριες όσες αντιφάσεις, να συμβάσει τά άσυμβίβαστα. Σημαίνει, λογουχάρη, κοινωνική ειρήνη κι αυτή άπαιτεί τή συνέχιση τής καταβολής τής ΑΤΑ. 'Αλλά ή καταβολή τής ΑΤΑ άπομακρύνει τήν προοπτική τής ανάκαμψης και από τό δυσανεστήει τούς μικρομεσαίους. Κοινωνική ειρήνη σημαίνει ακόμα μορατόριουμ με τό ΚΚΕ, αλλά για τό μορατόριουμ αυτό τό ΚΚΕ άπαιτεί κάθε άλλο παρά κεν-

τρώα πολιτική καθώς και μία προοπτική συμμετοχής του στην εξουσία. Κεντρικά πολιτική σημαίνει ακόμα περισσότερη αξιοκρατία, φιλελευθεροποίηση του κράτους, κατάργηση του πρασινοφρουρισμού και άλλα πολλά τά όποια απαιτούν ακόμα και οι ίδιοι οι ψηφοφόροι του ΠΑΣΟΚ, όσοι δηλαδή τό ψήφισαν, ιδίως στά άστικά κέντρα, όχι επειδή είναι ένθερμοι οπαδοί του αλλά γιά νά μήν ξανάρθει ή Δεξιά. Άλλά άν ή κατάργηση του πρασινοφρουρισμού θά έκτιμάτο θετικά στά άστικά-κέντρα δέν θά συνέβαινε τό ίδιο στις άγροτικές περιοχές, όταν ή τοπική όργάνωση του ΠΑΣΟΚ άποτελεί τήν παρουσία του κράτους στην «ξεχασμένη ύπαιθρο». Πού όμως θά βρεθούν οι «ιεραπόστολοι» τής έπαρχίας άν τό ΠΑΣΟΚ άπομακρυνθεί μέχρι σημείου διάρρηξης από τις άρχές τής 3ης του Σεπτέμβρη; Θά μπορούσε κανείς νά συνεχίσει έπ' άπειρον τήν απαρίθμηση όλων τών αντίφατικών καταστάσεων μέσα από τις όποιες καλείται νά έπιπλεύσει τό ΠΑΣΟΚ, ένα κόμμα δηλαδή πού θέλει νά είναι άστικό και άριστερό ταυτόχρονα και πού σπρώχνεται από τά άποτελέσματα τών ευρωεκλογών ακόμα περισσότερο πρós τό κέντρο. Τώρα λοιπόν πού ή στρατηγική τής ΕΛΕ καταρρέει, έπομένως τίθεται ακόμα και ζήτημα συμμαχιών, θά υπάρξουν πολλοί μέσα στό ΠΑΣΟΚ — οι λεγόμενοι «άριστεροί» — πού θά θεωρήσουν ως λύση τή συμμαχία μέ τήν Άριστερά. Άλλοι πάλι δέν θά θελήσουν νά κλείσουν τελείως τις γέφυρες γιά μία συνεργασία μέ κάποιο κεντρώο, έστω και κεντροδεξιά, σχήμα. Η μόνη συμβιβαστική λύση είναι και πάλι ή αυτοδυναμία. Ο έκλογικός νόμος νά βάλει τό χέρι του.

38%

Γιά τούς ίδιους ακριβώς λόγους οι ευρωεκλογές ήταν γιά τή Νέα Δημοκρατία έξίσου κρίσιμες όσο γιά τό ΠΑΣΟΚ. Πρόκειται γιά τήν άλλη όψη του ίδιου νομίσματος. Αν τό ΠΑΣΟΚ πετύχαινε τούς στόχους του, άν εξασφάλιζε μία παντοδυναμία τής τάξης του 48% ή και παραπάνω, τότε ή μέν Ν.Δ. κινδύνευε νά μπει, άν όχι στό χρονοντούλαπο τής ιστορίας, πάντως γιά πολλά χρόνια στό περιθώριο, ό δέ άστικός κόσμος κινδύνευε νά βρεθεί άντιμέτωπος μέ μίαν ακόμα σκληρότερη «αυτοδύναμη» πολιτική. Η έφ' όλης τής ύλης δηλαδή άναμέτρηση και ή πόλωση του έκλογικού κλίματος ήταν γιά τούς ίδιους ακριβώς λόγους άναπόφευκτη τόσο γιά τό ΠΑΣΟΚ, όσο και γιά τή Νέα Δημοκρατία.

Η Νέα Δημοκρατία δικαιούται νά είναι, όχι βέβαια ένθουσιασμένη, τουλάχιστον όμως ίκανοποιημένη από τό ποσοστό πού πήρε. Ο κ. Άβέρωφ παρέλαβε μία παράταξη, πού μετά τήν άποχώρηση Καραμανλή, τήν μειλίχια πολιτική Ράλλη και τήν ήττα τής στίς τελευταίες έκλογές, βρισκόταν σέ κατάσταση διάλυσης. Παρ' όλη τήν έσωτερική τής διαίρεση λόγω διαφόρων πολιτικών τάσεων αλλά και προσωπικών φιλοδοξιών ό κ. Άβέρωφ κατάφερε νά «άνανεώσει» τήν παράταξη του, όχι όσον άφορά τήν πολιτική τήν άλ-

λά όσον άφορά τό σφρίγος τής. Έκκινώντας από τήν παραδοσιακή ιδεολογία τής έθνικοφροσύνης και τής νοικοκυρσύνης και μέ τή βοήθεια του συσπειρωτικού τρόπου μέ τόν όποιο επέδρασε ό πραγματικός ή φανταστικός, δηλαδή ιδεολογικός, κατατρεγμός πού έννοισαν οι άπανταχού δεξιοί από τήν πρακτική — λιγότερο — αλλά και από τήν φρασεολογία — κυρίως — τής κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ (δέν είναι τυχαίο ότι όλος ό κόσμος τής Νέας Δημοκρατίας ένίσχυε τις συγκεντρώσεις του κ. Άβέρωφ), ό κ. Άβέρωφ κατάφερε νά όργανώσει τήν παράταξη του, νά τήν φέρει μπροστά στό κατώφλι τής νίκης.

Άλλά ό κ. Άβέρωφ δέν είναι τό πρόσωπο πού θά βοηθήσει τή Νέα Δημοκρατία νά διαβεί τό κατώφλι αυτό. Από έδώ και πέρα ή Νέα Δημοκρατία χρειάζεται ένα πρόσωπο πού νά υπερβαίνει τό ιστορικό βεληκεές τής Δεξιάς, ένα πρόσωπο πού θά διευκολύνει τήν προσέγγιση πολιτικών του κεντρώου χώρου μέ τή Νέα Δημοκρατία, ένα πρόσωπο κοντολογίς πού θά άφαιρέσει τήν όποια βάση ύπάρχει σήμερα στό σύνθημα «ό λαός δέν ξεχνά τί σημαίνει Δεξιά». Ένα τέτοιο πρόσωπο έξάλλου θά ήταν όχι μόνο σέ θέση νά φέρει πρós τή Νέα Δημοκρατία τό μικρό μέν αλλά πάντως απαιτούμενο μερίδιο ψηφοφόρων τών μικρών κομμάτων του Κέντρου καθώς και κάποιες ψήφους από τό ΠΑΣΟΚ, αλλά θά άπελευθέρωνε ταυτόχρονα και τή διαρροή ψήφων από τό ΠΑΣΟΚ πρós τά άριστερά, ή τό λιγότερο θά έκκλεινε τόν κρουνό τής τροφοδοσίας του ΠΑΣΟΚ από τή δεξαμενή τής Άριστεράς, καθώς θά καθιστούσε τούς άριστερούς άρκετά πιο άδιάφορους στό δίλημμα ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά.

Τό πρόβλημα μέσα στην Νέα Δημοκρατία φαίνεται νά είναι ό ίδιος ό κ. Άβέρωφ και ή άρνησή του νά άποχωρήσει. Γιατί αυτή τή στιγμή ή άλλαγή ήγεσίας θά πρέπει νά φανεί ως όμαλή διαδοχή, νά συμβολίζει δηλαδή τήν κατοχύρωση τών όσων έχει ως τώρα κατακτήσει τό κόμμα αυτό άφενός, και τή διεύρυνση βέβαια τών κατακτηθέντων του άφετέρου, και όχι ως διένεξη κάποιων φατριών, πράγμα πού θά δημιουργούσε κλίμα διάσπασης στό κόμμα και τούς ψηφοφόρους του.

Τό ζήτημα λοιπόν τής διαδοχής άναβλήθηκε γιά τόν Σεπτέμβριο και γιάτί ακόμα δέν είναι ώριμο νά λυθεί και γιά νά μήν επικρατήσει στόν κόσμο ή αντίληψη ότι ή ΝΔ έσπευσε λόγω τής ήττας τής στίς έκλογές νά αλλάξει άρχηγό. Άλλά τό φθινόπωρο είναι ταυτόχρονα και ή τελευταία προθεσμία γιά άλλαγή ήγεσίας, καθώς σιγά-σιγά θά πλησιάζει ή περίοδος τών βουλευτικών έκλογών, ή ώρα δηλαδή τής μάχης. Τελικά και δεδομένου ότι ό κ. Άβέρωφ δέν φαίνεται διατεθειμένος νά παραιτηθεί, ό μόνος τρόπος γιά νά «πεισθεί» είναι νά συνεννοηθούν μεταξύ τους οι μεμονωμένοι δελφίνοι γιά τό ποιός θά είναι ό διάδοχος. Σ' αυτή τήν περίπτωση ό φόβος τών τελεσεμένων γεγονότων ίσως έπειθε τόν κ. Άβέρωφ νά παραιτηθεί οικειοθελώς.

Μία τέτοια περίπτωση μοιάζει γιά τήν ώρα άπίθανη. Έτσι, όσο δέν άναδεικνύεται ό άδιαμφισβήτητος διάδοχος του, δέν άποκλείεται νά είναι και πάλι ό κ. Άβέ-

ρωφ εκείνος πού θά οδηγήσει τό κόμμα του στίς βουλευτικές έκλογές. Πάντως μεμονωμένα έπεισόδια τύπου Σοφούλη δέν είναι ίκανά νά κλονίσουν τή θέση του.

Κρίση

Δέν θά μιλήσουμε έδώ γιά τό 11,6% του ΚΚΕ. Άφενός γιάτί τό ποσοστό αυτό μοιάζει σταθερό και δεδομένο, δέν κρύβει δηλαδή κάποια έκπληξη, άφετέρου γιάτί ό τρόπος ύπαρξης του ΚΚΕ και τών οπαδών του στά πολιτικά πράγματα άπαιτεί ιδιαίτερη άνάλυση. Ούτε θά άναφερθούμε στό 3,4% του ΚΚΕ Έσωτερικού. Γιατί ή διερεύνηση του ποσοστού αυτού και τής προοπτικής του άπαιτεί βασάνισμα περισσότερο άπ' όσο είναι τούτη τή στιγμή σέ θέση νά διαθέσει αυτή ή στήλη. Ένα μόνο θά πούμε: ότι τό 3,4% ξαναφέρνει, έστω και δειλά, τό πρόβλημα τής διάσπασης του κομμουνιστικού κινήματος στό προσκήνιο. Ως πρós τό πρόβλημα αυτό θά άναζωπυρωθούν όλες εκείνες οι τάσεις, ένωτικές ή τό αντίστροφο, πού είχαν έμφανιστεί στό παρελθόν και πού είχαν σχεδόν βήσει, μία και τό πρόβλημα θε' υρείο ιστορικά λυμένο. Μόνο πού σήμερα ή άνανεωτική Άριστερά έχει τό χρόνο μέ τό μέρος τής. Τό ΚΚΕ έναντίον του.

Κατά τά άλλα ή βδομάδα πού ακολουθήσε τις ευρωεκλογές ήταν μάλλον βδομάδα άνάπαυσης, περισυλλογής και αντίδράσεων τύπου Σοφούλη ή Φωτήλα. Έκείνο πού προξενεί κατάπληξη είναι ότι ξαφνικά, τέσσερεις-πέντε μέρες μετά τις έκλογές, έξεπασε κρίση στην ΕΡΤ. Ο κ. Κατσιμής θυμήθηκε νά τσακωθεί μέ τόν κ. Γεωργαντόπουλο, ό κ. Πεπονής μέ τόν κ. Κατσιμή, ό κ. Στρατής θυμήθηκε ότι δέν ξέρει τί γυρεύει σ' αυτό τό κτίριο και ποιός είναι ό ρόλος του, ό κ. Λουκάκος ξαναθυμήθηκε τήν παραίτησή του. Άνεξάρτητα άν οι κύριοι αυτοί καβγάδισαν πραγματικά ή όχι, γεγονός είναι ότι μέ τή λήξη τών εκλογών έληξε και ό ρόλος τους. Έτσι ό μεταξύ τους τσακωμός μπορεί νά είναι ένα καλό πρόσχημα γιά τήν άπομάκρυνσή τους. Μοναδικό πρόβλημα πού ίσως διατηρήσει τόν κ. Πεπονή στό πόστο του, είναι πώς μοιάζει δύσκολο νά βρεί ό κ. Παπανδρέου γι' αυτόν μίαν άλλη θέση αντίστοιχη μέ τις πολύτιμες ύπηρεσίες πού έχει προσφέρει στό Κίνημα.

Ο δεκαπενθήμερος

Θά παραιτηθούμε τελικά όλοι;

Δέν γνωρίζουμε τόν κ. ΄Ασημάκη Φωτήλα από κοντά. Ούτε είμαστε υποχρεωμένοι. Ούτε τίς απόψεις του γνωρίζουμε, αφού αυτός δέν θέλησε νά τίς πεί άκόμα έρήμην του (μέχρι πρότινος, άπ' ό,τι φαίνεται) κόμματός του, ούτε τό τελευταίο μάς τίς είπε. Διαβάζοντας όμως τά όσα επί τής «διαδικασίας» είπε σέ συνεντεύξεις ό κ. Φωτήλας, δέν βρήκαμε τίποτα τό μεμπτό, αντίθετα μείναμε μέ τήν έντύπωση ένός ανθρώπου μέ δημοκρατικές εδαισθησίες:

«Υάρχουν απόψεις και διαφορές απόψεων οι οποίες είναι σέ μιά πολύ μεγάλη γκάμα. Από τή γραμμή πού άκολουθήθηκε, ένα τμήμα της μπορεί νά παραμείνει αυτούσιο, άλλο νά τροποποιηθεί έλαφρά, άλλο ριζικά, άλλο ν' ανατραπεί κι άλλο νά ένταθεί. Όλα αυτά έκφράζονται από ανθρώπους πού ό καθένας πρέπει νά πεί θαρραλέα τίς απόψεις του, οι οποίες πρέπει νά γίνουν αντικείμενο ζύμωσης του κόμματος».

Ό κ. Φωτήλας, άκόμα, άρνήθηκε νά μιλήσει δημόσια γιά τήν επί τής ούσίας κριτική πού άσκησε στά πρόσ τόν πρωθυπουργό υπομνήματά του. Η υπόθεση παρέμενε έσωκομματική. ΄Αν μιλούσε, είπε, θά ήταν ένα είδος «υπονόμευσης» του άρχικού στόχου του. Γι' αυτό άλλωστε, πρόσθεσε, δέν έκανε καμιά άναφορά στίς «παρεμβάσεις» στό έργο του: «Δέν ήθελα νά υποβιβάσω τή στάθμη των απόψεών μου». Γιατί, «κάτω από όρισμένες συνθήκες, άν κάνει τήν παραμικρή άναφορά σέ τέτοια σημεία δημιουργείται ή βάση τής παρεξήγησης ότι κάτι άλλο ψάχνεις και άλλο λές. Ούτε ίχνος άναφοράς δέν έκανα σ' αυτά. Είναι άφάνταστα ένοχλητικό γιά μένα τό ότι έχει φτάσει ό δημόσιος βίος νά μήν μπορεί νά έρμηνευτεί όποιαδήποτε διαφωνία παρά μόνο μέ προσωπικά κίνητρα».

Ό κ. Παπανδρέου αισθάνθηκε τήν άπειλή. Ό τύπος είχε άρχισει γιά τά καλά τό θόρυβο, τά υπομνήματα του κ. Φωτήλα μπορούσαν νά βγούν άνά πάσα στιγμή στό φώς τής επικαιρότητας, ή έπιστολή Γιαννόπουλου πού βγήκε πρόσφατα δέν έκανε άλλωστε καλό. Καί άντεπιτέθηκε ως έξης:

΄Εδωσε στή δημοσιότητα τήν έπιστολή του κ. Φωτήλα, στήν όποία ό μέχρι τότε «συνεργάτης» του δέν έλεγε τίποτα επί τής ούσίας, θεωρώντας τα προφανώς γνωστά (τά επαναλάμ-

βανε εξάλλου, όπως λέγεται, στό πρόσ τό Έκτελεστικό Γραφείο ύπομνήμα του). Ό κ. Φωτήλας μέ τόν τρόπο αυτό μάς παρουσιάστηκε ως άνθρωπος πού άπλώς γκρινιάζει χωρίς τίποτα νά του φταίει, άνθρωπος πού κάνει «άόριστες» διαμαρτυρίες. ΄Ανθρωπος δηλαδή άφερέγγυος. ΄Υπονομευτής, τό είπε ό κ. Παπανδρέου στήν έπιστολή του, ύποπτος, κορυφή του παγόβουνου πού άντιμάχεται (γενικώς μάλιστα, χωρίς λόγο) τήν Άλλαγή. Κι άν δέν τό είπε μέ αυτά τά λόγια, τά είπε ό τύπος του άκόμα χειρότερα. ΄Ετσι ό κ. Παπανδρέου, χωρίς νά έχει γίνει καμιά άπολύτως άναφορά στήν όποια ούσία κρύβουν τά υπομνήματα Φωτήλα, τόν έξουδετέρωσε ήθικά. ΄Οτι και νά πεί πλέον ό Φωτήλας — και τό ένδιαφέρον είναι ότι ό Φωτήλας τά έχει ήδη πεί πριν από τήν έπιστολή του, άπλώς τώρα θά τά μάθουμε — θά είναι εκ του πονηρού. Τό ΠΑΣΟΚ βεβαίως δέν έχει κανένα λόγο νά δώσει στή δημοσιότητα τά όσα έχει εκθέσει ό Φωτήλας, καλά είναι τά πράγματα και έτσι. Καί άν ό ίδιος ό παραιτηθείς τά δημοσιοποιήσει, τότε πιά θά δείξει ότι όντως ή πρόθεσή του ήταν νά πλήξει πισώπλατα τήν Άλλαγή...

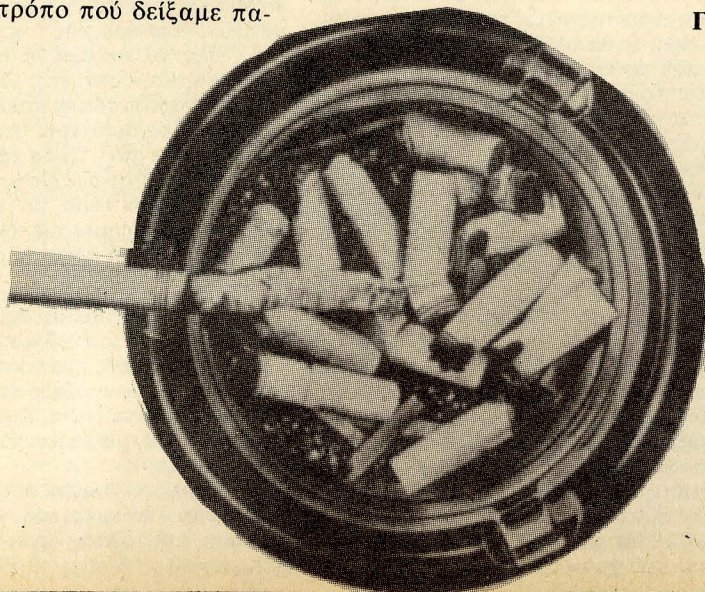
΄Εμείς, ως πολίτες, αισθανόμαστε βαθύτατα προσβεβλημένοι από τή στάση του κ. πρωθυπουργού. Γιά μιά άκόμα φορά. Διότι ό κ. Παπανδρέου μίλησε δημόσια, δηλαδή δέν άπευθύνθηκε στόν κ. Φωτήλα (αυτό είναι δική τους υπόθεση, στό φινάλε), άπευθύνθηκε εϋθέως στόν έλληνικό λαό. Μέ τόν τρόπο πού δείξαμε πα-

ραπάνω. Καί μέ τό καρύκευμα όλων των αντίστοιχων πρωθυπουργικών ενεργειών: Φωτήλα, μέ ύπονομεύεις «γιά λόγους πού έσύ γνωρίζεις καλύτερα». Καί μεις, στους όποιους άπευθύνεται τελικά ό κ. Παπανδρέου, πού συμβαίνει νά μήν γνωρίζουμε; Μά δέν θέλει νά μάς πεί τούς λόγους ό κ. Παπανδρέου; θέλει άπλώς νά μάς πεί ότι ό Φωτήλας έχει λόγους. Ό κ. Παπανδρέου λοιπόν χρησιμοποιεί έμάς γιά νά έξουδετερώσει τόν Φωτήλα; και χρησιμοποιεί τόν Φωτήλα γιά νά υποβαθμίσει έμάς. Πού οδηγούν όλα αυτά;

΄Αν ρωτήσεις κάποιον στό δρόμο και του πεις τά παραπάνω, θά σου άπαντήσει, εκτός κι άν είναι βαρβάρτος πρασινοφρουρός άκράϊας έκδοχής, ότι έχεις δίκιο, πράγματι, δέν είναι σωστό, αλλά τί τά θέλεις, φίλε μου, έτσι είναι ή πολιτική. Καί τό τραγικό είναι ότι θά 'χει δίκιο, γιατί αυτό και μόνο μάς παρουσιάζεται ως πολιτική σήμερα. ΄Υπονομευτής, κρώζουν οι «δημοκρατικές» εφημερίδες πριν καλά καλά καταλάβουν τί έγινε. Κι από ένα σημείο και πέρα αυτά όλα — αφού μόνο αυτά ύπάρχουν — γίνονται ή μόνη άλήθεια, γίνονται ή πραγματικότητα κι έμεις παραιτούμαστε.

Τόν Φωτήλα θά τόν κρίνουμε όταν μάθουμε επιτέλους τί λείν κι άν μάς άρέσουν αυτά πού λείν θά τόν επιδοκιμάσουμε, άν δέν μάς άρέσουν καθόλου θά τόν κατακεραυνώσουμε. Πρός τό παρόν κρίνουμε έσας, κ. Παπανδρέου.

Γ.Κ.

Πολιτικό τοπίο μετά τή μάχη

*Τά αποτελέσματα τῶν Εὐρωεκλογῶν δέν ἄρεσαν
στά τρία κόμματα τῆς Βουλῆς γιατί ἀπλῶς τά ἀντάμειψαν
γιά τό ἔργο τους. Οἱ ρευστές ἰσορροπίες πού δημιουργοῦνται
ἀπειλοῦν ἄμεσα τή δυνατότητα νά ὑπάρχει κοινοβουλευτική
αὐτοδυναμία καί ἐνισχύουν τό πολιτικό βάρος τῆς Ἀριστερᾶς.
Καί ποιός εἶναι σήμερα στά μάτια τοῦ λαοῦ ἀριστερά,
δέν εἶναι πλέον δίολου αὐτονόητο.*

Τελικά, λοιπόν, τά ἀποτελέσματα τῶν εὐρωεκλογῶν ἦταν καλά. Καί αὐτό ὄχι μόνο γιατί τό ΚΚΕ ἐσωτερικοῦ ἄντεξε στό παρατεταμένο φίνις καί μάλιστα ἀναδύθηκε ἐπιθετικό ἀπό τίς κάλπες, ἀλλά καί γιατί οἱ δύο «μεγάλοι» καί ὁ «μεσαῖος» δέχτηκαν ὁ καθένας τό ράπισμά του. Ἴσως νά μήν ἦταν ἰδιαίτερα ἠχηρά: πάντως αὐτοί τά ἄκουσαν, μπορούμε νά εἰμαστε βέβαιοι. Τό ἀφύσικα σακουλιασμένο πρόσωπο τοῦ κ. Παπανδρέου, τό φαρμάκι τοῦ κ. Ἀβέρωφ καί τό μάγκωμα τοῦ κ. Φλωράκη, τά χαράματα τῆς Δευτέρας στή μικρή ὀθόνη, τό μαρτυροῦν.

Ἦταν καλά λοιπόν τά ἀποτελέσματα γιατί ἡ πώλωση δέν πέρασε ὅσο θά τό ἔθελαν οἱ πρωτεργάτες της. Δέν πέρασαν, ὅσο ἐκείνοι θά τό ἔθελαν, τά διλήματα πού μᾶς προορίζουν γιά μόνιμους κατασκηνωτές σέ ξένα κάμπινγκ, δέν πέρασαν τά «ἀντί» γενικῶς. Δέν πέρασαν οἱ βρисиές καί τά «σκάνδαλα», ὁ ἐγκάθετος Σάκης πού ἔγινε Ἀναστάσιος τοῦ ὁποίου ἡ πολιτική καριέρα θά ἔπρεπε νά ἔχει ἤδη λήξει καί τυπικά, τά πούλμαν τῆς νίκης καί τά πλαστικά χειροκροτήματα, οἱ γυμναστικές ἐπιδείξεις τῆς ΚΝΕ. Δέν πέρασε ὁ Μπρισίμ. Βέβαια πολύς κόσμος εἶδε τηλεοπτικόν τόν Λεωνίδα Κύρκο καί γοητεύτηκε. Δέν ἦταν ὅμως ἐδῶ ἡ τηλεοπτική τεχνική, ἦταν ἀπλῶς ἡ τεχνολογία, πού ἐπέτρεψε νά ἐπιβληθεῖ, μέσω τοῦ Λεωνίδα, τό πολιτικό ἦθος τῆς κομμουνιστικῆς ἀνανέωσης καί — λιγότερο ἴσως, ἀλλά αὐτό εἶναι μιά ἄλλη ἱστορία... — τά ὅσα αὐτή λέει, θέλει ἢ θά ἔπρεπε νά πει.

Δέν πέρασαν, βέβαια, τρόπος τοῦ λέγειν. Τά ἴδια καί χειρότερα θά τραβήξουμε καί τοῦ χρόνου ἄν σθεναρά δέν ἀντι-

σταθοῦμε ἀπό τώρα στόν πολιτικό καί ἰδεολογικό χουλιγκανισμό, στό θέαμα. Γιατί καί μεις στό κάτω κάτω, σέ ἐκεῖνο τό ξεροβόρι τῆς Τετάρτης, εἴχαμε στό νοῦ μας νά ἀνοιχτοῦμε, νά σταθοῦμε σέ τίποτα ξέφωτα τοῦ Συντάγματος, νά κалύψουμε καμιά τηλεοπτική τρύπα. Τί νά γίνε; Ἀνοιχθῶμεν, κουνηθῶμεν, δύσκολα παραδοθῶμεν...

Τά ἀποτελέσματα γιά τό ΠΑΣΟΚ θά μπορούσαν νά εἶναι ἀκόμα καί καλά, ἂν τά περίμενε. Θαμπωμένοι ὅμως οἱ ἐπιτελεῖς του καί τό Καστρί ἀπό τίς σημαιοθάλασσες, ποντάριζαν ἀπλῶς σέ κάποια φυσική (;) φθορά τοῦ ἀσκεῖν τή ἐξουσία. Φταίει ἡ «ταχύτητα» τῶν σοσιαλιστικῶν μέτρων, εἶπε προχθές ὁ κ. Παπανδρέου. Ἄλλ' ἐξακολουθοῦμε νά τελοῦμε σέ κατάσταση αὐτοδυναμίας. Μέ μιά φράση ὁ κ. Παπανδρέου ἔδωσε πολλές διαβεβαιώσεις: πρὸς τά ἀριστερά, ὅτι θά τραβήξουμε τό δρόμο μας. Πρὸς τά δεξιὰ, ὅτι θά κόψουμε ταχύτητα. Πρὸς τό ΚΚΕ, ὅτι δέν τίθεται κανένα θέμα μὴ αὐτοδυναμίας. Καί πρὸς ὄλους μας γιά τό ποιός θά εἶναι ὁ στόχος (καί τά μέσα, ὑποθέτουμε) στίς ἐπόμενες ἐκλογές.

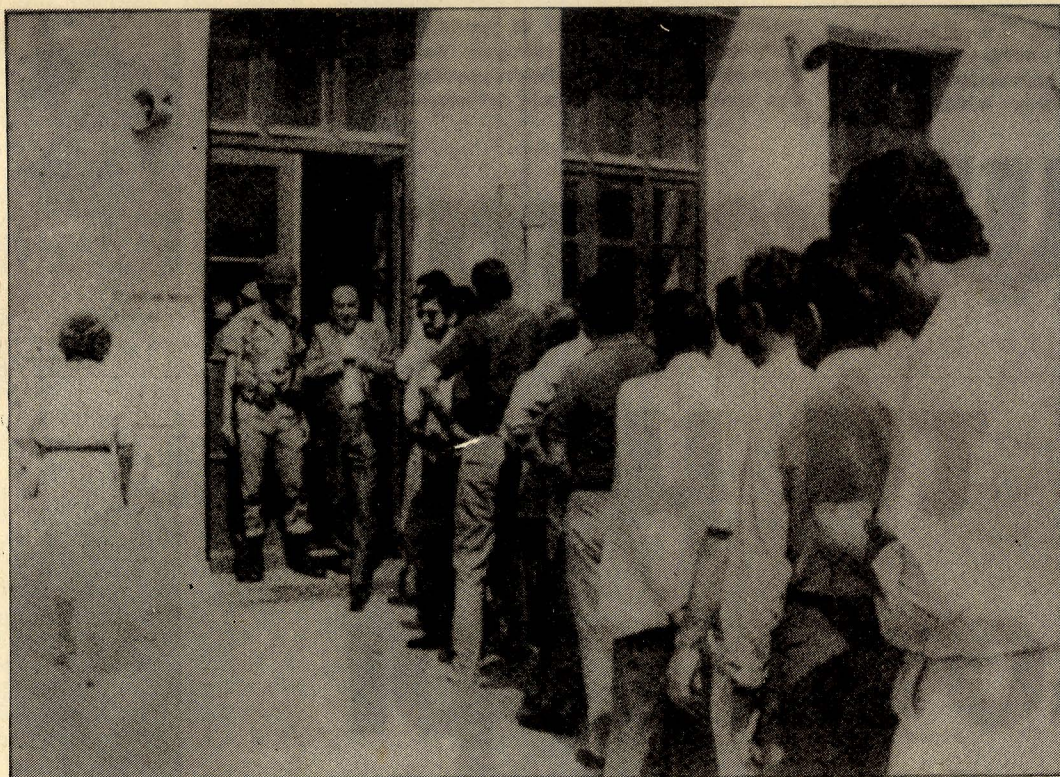
Ἀνεξάρτητα ἀπό τό πού ἀποδίδει τίς ἀπώλειες ὁ κ. Παπανδρέου, οἱ ἀπώλειες αὐτές καί πολλές ἦταν καί ἀπό πολλές μεριές, σπάζοντας ἔτσι ἐκεῖνο τό 48% πού, τρία χρόνια τώρα, ἐπέσειε στήν ἀριστερά τό δίλημμα «ἢ μέ τήν Ἀλλαγὴ ἢ ἐναντίον της».

Ἐκεῖ πού τό ΠΑΣΟΚ σημείωσε τίς μεγαλύτερες ἀπώλειές του, αἰσθητά μεγαλύτερες τοῦ μέσου ὄρου, ἦταν βέβαια στίς μεγάλες πόλεις: -9,7% στήν Α' καί

-9,1% στή Β' Ἀθηνῶν, -9,6% στό ὑπόλοιπο Ἀττικῆς, -9,8% στή Α' καί -8,8% στή Β' Πειραιῶς, -8,7% στή Α' Θεσσαλονίκης. Τόν τόνο τῆς κινητικότητας αὐτῆς ἔδωσαν τά λεγόμενα μεσοστρώματα, ἡ μεταστροφή τῶν ὁποίων ἦταν ἤδη ἐμφανῆς ἀπό τόσες καί τόσες ἐπιμέρους ἐκλογικές ἀναμετρήσεις. Τό ΠΑΣΟΚ ἔφερε τό βάρος τῆς οἰκονομικῆς κρίσης καί δέν κατάφερε νά τήν ἀντιμετωπίσει, οὔτε κἀν νά πείσει ὅτι ἔχει κάποιο σχέδιο γιά τό μέλλον, μιά συνολική σύλληψη πού νά τό ἐγγυᾶται. Ἡ ἀποσπασματικότητα τῶν μέτρων του, συνδυασμένη μέ μιά ἐπιθετικότητα συχνά ἀγοραία καί σπασμωδική καί πάντως δυσανάλογη μέ τό κοινωνικό περιεχόμενο τῶν μέτρων του, ἔκανε λογιῆς λογιῆς μικρομεσαίους νά τοῦ φορτώσουν τά ἀποτελέσματα τῆς κρίσης, νά τά θεωρήσουν ἀπόρροια τῆς πολιτικῆς του, νά ταυτίσουν δηλαδή πολιτική καί ἀποτελέσματα ἐνῶ δέν ἦταν πάντοτε ἔτσι.

Ἡ ἀποφασιστική παρέμβαση τῆς δεξιᾶς, μιά παρέμβαση μέ ἀντιπολιτευτικό λόγο κυρίως κοινωνικό (ἀπό τή σκοπιά της) καί ὄχι πολιτικό, τροφοδότησε τόν λανθάνοντα συντηρητισμό ὄλου αὐτοῦ τοῦ κόσμου καί τόν καρπώθηκε πολιτικά. Κατά τοῦ ΠΑΣΟΚ στράφηκαν ἔτσι, βοηθούσης καί τῆς ἀξέσης ἀπλοαριστερῆς καί συχνά τριτοκοσμίζουσας φρασολογίας του, στρώματα καί κοινωνικές κατηγορίες πού τό ΠΑΣΟΚ δέν ἤθελε νά βλάψει καί ἴσως τελικά δέν ἐβλαψε. Ἡ ἀποσπασματικότητα ἄλλωστε τῆς πολιτικῆς του ἔκανε καί κάτι ἄλλο. Καθὼς τά μέτρα τῆς κυβέρνησης σχεδόν ποτέ δέν στηρίζονταν σέ μιά γενικότερη σύλληψη,

ή απόδοσή της μετριόταν πάντοτε μετά την εφαρμογή τους, τό ΠΑΣΟΚ σχεδόν ποτέ δηλαδή δέν εκτίμησε εκ τών προτέρων τά αποτελέσματα τής πολιτικής του. Συνέπεια ήταν μία συνεχής διαδοχή εκπλήξεων γιά τήν κυβέρνηση και μέτρων πού παίρνονταν πίσω. "Αν οι μικροαστοί και οι μεσαίοι έχουν τό νοῦ τους στό στόμαχι, ταυτόχρονα οι απαιτήσεις τους δέν σταματοῦν ἐδῶ. Θέλουν π.χ. μία κυβέρνηση σταθερή, μία κυβέρνηση πού νά ἐμπνέει: τόν σεβασμό, τήν ἐκτίμηση, τήν ἀσφάλεια, τό φόβο, κάτι νά ἐμπνέει τελοσπάντων. Τό ΠΑΣΟΚ δέν ήταν αὐτή ἡ περίπτωση. Ἡ προσπάθειά του, ἄν ἐξαίρεσουμε τά περί Λαοῦ καί Μή Προνομιούχων ὑπερβατικά, ήταν σχεδόν ἀποκλειστικά στό πολιτικό ἐπίπεδο: νά ἐμπνεύσει δηλαδή, ξανά μανά, τό ἀντιδεξιό αἶσθημα. Ἀλλά αὐτό ἐξαργυρώνεται τήν μέρα τών ἐκλογῶν καί διαρκεῖ μετά βίας γιά ἕνα χρόνο.

Τό ΠΑΣΟΚ λοιπόν κινήθηκε κυρίως πολιτικά. "Ὅμως τά πράγματα εἶναι ἴσως λίγο πιό περίπλοκα. Κάπου στό βάθος ὑπάρχουν καί καθόλα σοβαροί κοινωνικοί λόγοι πού μερίδες μεσοστρωμάτων στράφηκαν ἐναντίον του. Σέ κάποιες κουβέντες, σέ κάποια μέτρα καί βήματα, μπορούσε κανεῖς μέ πολλή καλή θέληση νά διακρίνει τή διάθεση ὀρισμένων κυβερνητικῶν νά προτάξουν τά συμφέροντα τής κοινωνίας εἰς βάρος τών ἐπιμέρους ἀτομικῶν, ἔστω ἀκόμα κι ἄν αὐτό τό συνέλαμβαναν μέ τρόπο «αὐθόρμητο», δηλαδή μέ τρόπο στρατιωτικό, τεχνοκρατικό, γραφειοκρατικό ἢ παρεμφερή, τελικά ἀπολιτικό. Κάποιο κόκκοι μυστήριου «σοσιαλισμοῦ» ὄντως φωλιάζουν στό

βυθιά τῶν λεγόμενων ἀριστερῶν τοῦ κινήματος. Ἡ δεξιά τό πήρε αὐτό καί, μέ συχνότατα χυδαῖο τρόπο, τό ἀνέδειξε σέ μεῖζον πρόβλημα, ξεπέρασε δηλαδή κατὰ πολύ ὄχι πιά τά πασοκικά μέτρα ἀλλά ἀκόμα καί τά ὄνειρα ἢ τά ὄραματα τῶν «σκληρῶν» τής κυβέρνησης. "Ἔτσι ὄχι μόνο τόν σοσιαλισμό — ἐγγένει, ἐννοεῖται — δυσφημοῦσε ἀλλά ἔθετε καί τόν κατὰ βάση κεντρώο κυβερνητικό χώρο πρό τῶν εὐθύνῶν του. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ παρέμβαση τής δεξιάς ήταν καθοριστική στό σημεῖο αὐτό.

Τό ΠΑΣΟΚ λοιπόν ἔστρεψε ἐναντίον του μεγάλα τμήματα τοῦ «κατεστημένου» (γιά τούς ἴδιους λόγους ἴσως πού δέν ἔστρεψε ἐναντίον του τόν κ. Καραμανλή — ἀλλά αὐτό εἶναι μία ἄλλη, μακριά κουβέντα...) καί ἐκείνους πού αὐτό ἄμεσα ἐπηρεάζει, σχεδόν χωρίς λόγο, ἢ ἔστω γιά λόγους πού περισσότερο ἀφοροῦν τό «κατεστημένο» καί ὄχι τόσο τό ἴδιο τό ΠΑΣΟΚ. "Ἔστω κι ἔτσι, ποιός θά στεκόταν ἐμπόδιο σέ αὐτή τήν ἀντίθεση τῶν κατεστημένων συμφερόντων στήν κυβερνητική πολιτική;

Ἡ κυβέρνηση ήταν κατηγορηματική: ἐγώ. "Ἐκλεισε ἔτσι τόν δρόμο στήν ὀποιαδήποτε συσπείρωση, σέ πολύ συγκεκριμένα ἔστω μέτωπα, πολιτικῶν καί κοινωνικῶν δυνάμεων πού θά εἶχαν συμφέρον νά γίνουν κάποια, ἀπαλά ἔστω βήματα. Δέν τό ἔκανε βέβαια ἀπό ἐγωισμό. "Ὁ ἀποκλεισμός τῶν ἄλλων εἶναι συστατικό στοιχεῖο τής πολιτικής ΠΑΣΟΚ. Μεταξύ ἄλλων καί γιατί ἡ πολιτική αὐτή δέν μπορεί νά ἀντέξει τήν παραμικρή δέσμευση, ἀφοῦ ὄυτε δεδομένη εἶναι ὄυτε ξέρεται πάντοτε γιά ποιόν ἀκριβῶς λόγο θέλει νά

παρέμβει, ἐξοῦ καί συχνά τραβᾷ πρὸς ὀποιαδήποτε κατεύθυνση. "Ἐδῶ, ἄν θέλετε, συναντᾷμε καί τή ρίζα τής λαϊκιστικῆς ἐξίσωσης ΠΑΣΟΚ = Κίνημα = Λαός πού τήν εἶπαν αὐτοδυναμία. Τό ΠΑΣΟΚ, μέ δύο λόγια, ἔκανε τό ἐξῆς παράδοξο: ὀμνύοντας συνεχῶς στό ὄνομα τής πόλωσης ἀπέτρεπε μέ πάθος τήν οὐσιαστική πόλωση. Κι αὐτό γιατί, πολύ ἀπλά, δέν ἦταν σέ θέση (ἢ δέν ἤθελε, ποιός ξέρεει;) νά τήν ὀργανώσει, ἀφοῦ τότε θά τοῦ βγαῖναν μπροστά ἄλλες δυνάμεις καί τρέχα γύρευε.

Δέν εἶναι λίγα αὐτά πού μποροῦν νά προστεθοῦν ἐδῶ: νά πει κανεῖς γιά τόν διορισμένο καί κρατικοποιημένο συνδυασμό καί τόν ἀπεργοσπαστισμό, γιά τήν πολιτική στά μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, γιά τόν τρόπο πού ἐφαρμόστηκε ἡ ἐσοδηματική πολιτική; Γιατί στό λεκανοπέδιο, βέβαια, δέν ὑπάρχουν μόνο μεσοστρώματα πού ρέπουν πρὸς τόν συντηρητισμό. Ὑπάρχουν καί ἄλλα μεσοστρώματα, ὑπάρχουν καί ἐργαζόμενοι καί λαϊκοί ἄνθρωποι. Καί ὑπάρχουν φυσικά καί ἀριστεροί. Καί αὐτοί, ὅσο κι ἄν προσπάθησαν, δέν κατάφεραν βέβαια νά διαπιστώσουν αὐτό πού θέλησε νά δεῖ ἡ Δεξιά καί τό ἐξαργύρωσε πολιτικά: ὅτι τό ΠΑΣΟΚ, τελικά, εἶναι μαζί τους.

"Ἐχασε λοιπόν τό ΠΑΣΟΚ στίς μεγάλες πόλεις, καί δέν ἔχασε μονόπαντα. Τό ΚΚΕ ὅμως δέν πήρε τίποτα, ἀκούμπησε μάλιστα καί αὐτό τή μικρή συμβολή του στίς ἀπώλειες. Εἶναι αὐτό πού τελικά συνιστᾷ τήν ἤττα, θά λέγαμε, τοῦ ΚΚΕ παρά τό 0,7% πού συνολικά κέρδισε (τό ἕνα τρίτο δηλαδή τοῦ 1,9% κατὰ τό ὄποιο διέφεραν τά ποσοστά του τό 1981). Γιατί

μετακινήθηκαν πολύ μεγάλα τμήματα του εκλογικού σώματος και το ΚΚΕ δέν πήρε τίποτα. Τά σημαντικά κέρδη του στην έπαρχία (θά μιλήσουμε γι' αυτό πίο κάτω) όσο και ή δύναμή του στά παραδοσιακά άριστερά μέρη δέν αντισταθμίζουν τελικά τήν πτωτική τάση στις άστικές πολιτικοποιημένες περιοχές, εκεί πού τελοσπάντων ζει και εργάζεται ή «άθάνατη εργατιά» και πού τό ΚΚΕ έσωτερικού ανέβηκε κατακόρυφα. Γιατί δέν είναι κυρίως ζήτημα ποσοτικό. Για νά προχωρήσεις στις μεγάλες πόλεις χρειάζεται γραμμή. Η γραμμή του ΚΚΕ δέν απέδωσε: τό «Όχι στην ΕΟΚ», μόνο του πλέον χωρίς τή συμπαράσταση του ΠΑΣΟΚ, είναι εκτός θέματος, δέν εμπνέει τό ότιδήποτε ή άνοχή του άπέναντι στό ΠΑΣΟΚ, πού τελευταία έφτασε μάλιστα σε άκραίες μορφές «κατανόησης», τό κατέστησε περίπου σιωπηλό κυβερνητικό κόμμα χωρίς ταυτόχρονα νά διαφαίνεται άπό πουθενά ή πιθανότητα νά γίνει. Μιλήσαμε για ήττα γιατί, μέ δεδομένα μάλιστα τήν προεκλογική παγωμάρα τής ΚΝΕ πού τό 1981 άρχισε νά μάς βαράει τά κουδούνια άπό τά χαράματα, τά άποτελέσματα δείχνουν ότι τό ΚΚΕ δέν μπορεί νά πει ότι «δικαιώθηκε ή γραμμή μας» πολύ περισσότερο, πρέπει κάπως νά την ξανασκεφτεί.

Δείτε λοιπόν τί συνέβη κατά τούς πρώτους ύπολογισμούς μου: τό ΠΑΣΟΚ έχασε 9,7% στην Α' Αθηνών και τό ΚΚΕ 0,7%. Άπό έτούτο τό 10,4% τών άπωλειών ή Ν.Δ. πήρε τό 6,1% και τό ΚΚΕ έσωτ. τό 3,8%, δηλαδή μαζί πήραν τό 95% τών άπωλειών (άν προσθέσουμε και τούς σχηματισμούς ΕΣΠΕ και ΑΣΚΕ φτάνουμε στό 97%). Άπό τίς άπώλειες του 9,5% (-9,1% άπό ΠΑΣΟΚ και -0,4% άπό ΚΚΕ) στη Β' Αθηνών, ή Ν.Δ. πήρε τό 4,9% και τό ΚΚΕ έσωτ. τό 3,3%. Άπό τό 10,5% τής Α' Πειραιώς (ΠΑΣΟΚ: -9,8%, ΚΚΕ: -0,7%), ή Ν.Δ. πήρε τό 5,7% και τό ΚΚΕ έσωτ. τό 3,5%. Άπό τό -9,7% τής Β' Πειραιώς (ΠΑΣΟΚ: -8,8%, ΚΚΕ: -0,85%) πήρε 4,2% ή Ν.Δ. και 3,5% τό ΚΚΕ έσωτ. Στην Α' Θεσσαλονίκης άπό τό 8,9% τών άπωλειών (ΠΑΣΟΚ: -8,7%, ΚΚΕ: -0,2%) πήρε τό 5,7% ή Ν.Δ. και 2,8% τό ΚΚΕ έσωτ. Στο ύπόλοιπο Αττικής άπό τό -9,7% (-9,6%, -0,1%) πή-

ραν 6,6% ή Ν.Δ. και 2,0% τό ΚΚΕ έσωτ. Η άκρα δεξιά συνολικά δέν ενισχύθηκε σε αυτές τίς περιφέρειες. Συμπέρασμα: οι άπώλειες, κυρίως άπό τό ΠΑΣΟΚ, στην Αττική και τή Θεσσαλονίκη, ψήφοι πού ένμέρει τουλάχιστον είχαν προέλθει άπό τήν καταστροφή του κέντρου τό 1981, έσπασαν στά δύο και μοιράσθηκαν μεταξύ ΚΚΕ έσωτ. και Ν.Δ., και μάλιστα σε άναλογία ευνοϊκότερη για τό ΚΚΕ έσωτ. άπό 1:2 (έκτός άπό τό ύπόλοιπο Αττικής). Οι συνολικές άπώλειες του ΠΑΣΟΚ και του ΚΚΕ, μέ δύο λόγια, *πολώθηκαν*. Ένδειξη, τήν όποία τό ΠΑΣΟΚ και τό ΚΚΕ ήδη θά έχουν δει, ότι υπάρχουν, διάολε, και άλλου είδους πολώσεις πού παίζουν μέσα στα πράγματα.

Στήν έπαρχία τό ΠΑΣΟΚ πήγε πολύ καλύτερα. Βέβαια, μέ εξαίρεση τό νομό Ρεθύμνης (όπου πήρε τό 2,7% άπό τό 12,5% πού έχασαν οι Φιλελεύθεροι) και τή Σάμο (όπου πήρε τό 1,5% άπό τό -5,5% τής Ν.Δ.), έχασε σε όλες τίς περιφέρειες, μέ άκραιο φυσικά περίπτωση τό νομό Ροδόπης (-19%, Ν.Δ.: +11%). Κρατήθηκε όμως σε γενικά ψηλά ποσοστά. Τά χρήματα άπό τά Κοινοτικά Ταμεία φαίνεται ότι όντως έπαιξαν τό ρόλο τους στό νά κρατήσουν τούς άγρότες ευχαριστημένους.

Ταυτόχρονα, όμως, στην έπαρχία έχει ύποχωρήσει αισθητά ή σημασία πού έχει ή φυσική παρουσία του κομματάρχη πρός όφελος τής παρουσίας του κόμματος, ένδειξη κι αυτή ότι ή πολιτική πλέον — και αυτό δείχνει νά τό καταλαβαίνει ακόμα και ή Ν.Δ., πολλών άλλων οι κεντρικοί σχηματισμοί — διεξάγονται πλέον μέ άλλα μέσα. Τό ΚΚΕ, για παράδειγμα, υπάρχει παντού, σε κάθε χωριό. Υπάρχει μέ τή φυσική έννοια, τά στελέχη του έχουν μαχητική παρουσία, και μάλιστα όχι μόνο προεκλογικά αλλά καθημερινά, σε χρόνους άνύποπτους. Τό ΚΚΕ έτσι πήγε καλά στη έπαρχία, άδξηση μάλιστα κάπως τό ποσοστό ακόμα και τών ευρωεκλογών του 1981 σε έννεα περιφέρειες. Ίσως γιατί οι πολιτικές ανάγκες τών ανθρώπων στην έπαρχία είναι κάπως διαφορετικές. Έκει, σε αντίθεση μέ τίς πόλεις, ή καθημερινή παρουσία του ΚΚΕ μπορεί ακόμα νά ξεαργυρώνει τό παρελθόν του και τίς ζωντανές άναμνήσεις άπό τήν Έθνική Αντίσταση, τή «σκληρή» φρασολογία του, τό σφυροδέπανο. Άκόμα Ίσως και τό Μόσκοβο... Άνάλογα συμβαίνουν και μέ τό ΠΑΣΟΚ. Και αυτό ύπάρχει παντού. Και τό κυριότερο, οι Τοπικές Όργανώσεις του είναι σήμερα, στα μάτια τών ανθρώπων αυτών, προεκτάσεις, ότε λίγο ότε πολύ, του ίδιου του κράτους. Η σχέση μέ τήν έξουσία διαμεσολαβείται άπό τή φυσική παρουσία τών στελεχών του ΠΑΣΟΚ και τής Νομαρχίας. Τό πλέγμα έξουσία-ΠΑΣΟΚ είναι παρόν και άποδίδει.

Γράφεται ότι τά τελευταία άποτελέσματα έδειξαν τά πραγματικά ποσοστά του ΠΑΣΟΚ, μιά συμπαγή δύναμη του 40% και πάνω. Μιά τέτοια εκτίμηση είναι όντως βάσιμη, ιδιαίτερα άν λάβει κανείς υπόψη τό 40% τών ευρωεκλογών του 1981. Τό ΠΑΣΟΚ έπεσε σε 16 άπό τίς 56 εκλογικές περιφέρειες σε σχέση μέ τό ποσοστό τών ευρωεκλογών του 1981, κατά ποσοστά όμως μικρά. Αντίθετα άνέβηκε στό κέντρο (κατά 1% -2,5%) και είχε έντυπασιακή άνοδο σε όρισμένα νησιά. Γενικά συγκράτησε, και άδξηση, τό πο-

σοστό του 40%, τόν σκληρό πυρήνα, ως πούμε, τών εκλογών του. Ίσως όμως μιά τέτοια εκτίμηση νά είναι βεβιασμένη, άφού θά 'ταν μάλλον παράλογο νά χαθούν, μέσα σε τρία χρόνια, οι ψηφοφόροι πού διπλά (δηλαδή χωρίς «τύψεις») τό στηρίζαν τό 1981. Γιατί τό ΠΑΣΟΚ δέν έχει ακόμα πραγματικά δοκιμαστεί, σε αντίθεση μέ τή Νέα Δημοκρατία πού γενικά άντεξε τό 1981. Και άν τώρα τό εγκατέλειψαν οι ψηφοφόροι εκείνοι πού του έδωσαν μιά μόνο ψήφο τό 1981, αυτό δέν σημαίνει ότι και τό ίδιο 41,5% δέν είναι έπισφαλές.

Δέν μιλάμε βέβαια για θεαματικές αλλαγές. Όμως ή μεγάλη κινητικότητα και ή έμφανής δυσφορία τών άστικών κέντρων, ή κάποια γενική τάση τής έπαρχίας νά ακολουθεί τίς μεγάλες πόλεις έστω και μέ ύστέρηση και, ίσως τό κυριότερο, ότι άπέναντι του τό ΠΑΣΟΚ είχε τόν κ. Αβέρωφ, όλα αυτά είναι παράγοντες πού μάς κάνουν νά πιστεύουμε ότι ή προχθεσινή εκλογική εικόνα του ΠΑΣΟΚ δέν είναι αυταπόδεικτη.

Υπάρχουν φυσικά και οι διάδρομοι πρός τά άριστερά και κάμποσοι, όσο νά 'ναι, θά κρατήθηκαν άπό τό δίλημμα πού τόσο πιεστικά πρόβαλε ο πρωθυπουργός άπό τήν τηλεόραση. Έξακριβωμένες λοιπόν, νομίζω, είναι οι συμπαγείς δυνάμεις τής Ν.Δ. και του ΚΚΕ (και, λιγότερο γιατί στα χαμηλά τών ποσοστά οι κίνδυνοι είναι και μεγαλύτεροι, του ΚΚΕ έσωτερικού). Τό ΠΑΣΟΚ, τελικά, ίσως άποδειχθεί ή πιο φυσαρμόνικα άπ' όλους. Μιά φυσαρμόνικα όμως πού ζητά αυτοδυναμία.

Τό πρόβλημα τής μη αυτοδυναμίας μεθαύριο είναι τό βασικό ζήτημα πού οι τελευταίες εκλογές θέτουν στό ΠΑΣΟΚ (και όχι μόνο σε αυτό). Και οι λιγοστές μονάδες πού πιθανόν νά χάσει άποκλείουν όριστικά αυτή τήν περίπτωση. Τι έχει νά κάνει τό ΠΑΣΟΚ; Περίπου, φαίνεται, αυτό πού έκανε μέχρι τώρα.

Τά κόμματα του κέντρου, τό κέντρο, έχουν συντριβεί. Όχι όμως και οι κεντρικοί, αυτοί ζουν και βασιλεύουν. Αυτοί άποτελούν, τελικά, τή βάση άπ' όπου έχει νά άντλήσει τό ΠΑΣΟΚ, άπ' ό,τι τουλάχιστον φαίνεται ότι λένε οι έπιτελείς του. Υπάρχει καταρχήν τό 2% τών μικρών κεντρικών σχηματισμών. Υπάρχουν ακόμα αυτοί πού ξαναφίφησαν τή Ν.Δ. και πού, άπαξ και έφυγαν τό 1981, θά μπορούσαν, ίσως, νά ξαναφύγουν. Και οι κεντρικοί, για τό ΠΑΣΟΚ, έχουν ένα πλεονέκτημα: εκτός άπό κερδισμένο ψήφοι είναι χαμένοι και για τή Ν.Δ. Άλλά πώς τούς προσελκύεις;

Μέ κεντρικά πολιτική, είναι ή συνηθέστερη άπάντηση. Σήμερα πιά, όμως, οι κεντρικές φυσιονομίες τών παλαιών πολιτικών δέν έχουν πολλά νά άποδώσουν. Ότε ο κ. Ζίγδης ότε ο κ. Βενιζέλος μπορούν νά δώσουν τήν κεντρικά πολιτική στό ΠΑΣΟΚ, όπως δέν τό κατόρθωσε ο περιπλανώμενος κ. Μαύρος. Μπορούν νά φέρουν ίσως πλέον μόνο από τό ΠΑΣΟΚ ως κόμμα, δέν άρκοουν οι μεταγραφές. Και τέτοια πολιτική άλλωστε κάνει, μόνο πού, λόγω τών αντιφάσεων τής, λίγοι τήν αναγνωρίζουν. Τό ζήτημα λοιπόν

είναι να φαίνεται και κεντρώα.

Τό ένδεχόμενο όμως μιάς αυτοπόδεικτα «κεντρώας» πολιτικής από τό ΠΑΣΟΚ θά έχει βέβαια και άλλες πιθανές εξελίξεις. Θά σπρώξει, ίσως, τή Ν.Δ. πρὸς μιά ἐξίσου «κεντρώα» πολιτική μιά ὥρα ἀρχύτερα.

Ἡ Ν.Δ. εἶναι, καταρχήν, ἡ κερδισμένη τῶν ἐκλογῶν. Τό ποσοστό της ἔδειξε μίαν ἀξίωση τοῦ 2,2%, μικρότερη ἀπό ἐκείνη πού περίμενε βέβαια ἡ ἡγεσία της, πάντως σημαντική. Ἄν στίς ἐκλογές τοῦ '81 ἡ Ν.Δ. ἦταν πρώτη δύναμη σέ 10 ἐκλογικές περιφέρειες, σήμερα έχει τό προβάδισμα σέ πάνω ἀπό 20. Ἡ ὀργάνωσή της, ἡ ὑπαρκτή «πολυφωνία» της, τά μαχητικά τμήματα τῆς νεολαίας πού τήν ἀκολουθεῖ, ἡ υἱοθέτηση «μορφῶν πάλης» πού παραδοσιακά ἀνήκαν σέ ἀριστερούς χώρους, ὅλα αὐτά τά νέα φαινόμενα δείχνουν ἴσως ὅτι ἡ παρουσία τῆς Ν.Δ. στά πράγματα εἶναι δυναμικότερη ἀπό ὅσο ἡ μικρή σχετικά ποσοστιαία ἀνοδός της ἀφήνει νά ἐννοηθεῖ. Βέβαια, τά πράγματα δέν εἶναι καθόλου ἀπλά. Ἡ Ν.Δ. μπορεί νά ἀνέβασε παντοῦ τό ποσοστό τῶν ἐυρωεκλογῶν τοῦ 1981, ἔπρεπε όμως φέτος σέ 20 περιφέρειες μέ τό τότε βουλευτικό ποσοστό. Καί αὐτό δείχνει ἀπό τή μεριά του μιά κινητικότητα, πού δέν ἀφήνει περιθώρια γιά σαφείς προβλέψεις.

Οἱ ἀπώλειές της πάντως πρὸς τήν ΕΠΕΝ ἦταν μικρές. Ἡ Ν.Δ. ἔχει μᾶλλον ὀριστικά τελειώσει τή σχέση της μέ τήν ἀκροδεξιά. Τό 6,8% τῆς Ἐθνικῆς Παράταξης τοῦ 1977 ἔγινε 1,7% στίς βουλευτικές τοῦ 1981 (καί 2,8% στίς εὐρωεκλογές). Τώρα ἡ ΕΠΕΝ πῆρε τό ἡμιόβρισμα τοῦ 1981. Δέν φαίνεται ὅτι έχει πολλά περιθώρια νά συμπιεστεῖ. Καί πάντως κάτι τέτοιο δέν μπορεί πλέον νά προέλθει ἀπό τήν πολιτική τῆς Ν.Δ., ἀλλά μόνο ἴσως ἀπό τίς ἐξελίξεις τοῦ ἴδιου τοῦ ἀκροδεξιῦ χώρου. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή ὁ κ. Ἀβέρωφ ἔχει πλέον, ὅπως ἐπεσήμανε ὁ προσφάτως διαγραφείς κ. Θ. Σοφούλης, «ἐξαντλήσει τά περιθώρια του». Αὐτή εἶναι ἡ σωστή διατύπωση, πού διαψεύδει δηλαδή ἐκείνους πού θεωροῦν ὅτι ὁ κ. Ἀβέρωφ ἔκανε τελικά κακό στό κόμμα του. Ἀντίθετα, νομίζω, τό κράτησε ὀρθοῦ σέ μιά περίοδο πού ἐντονη ἦταν ἡ ἀνάμνηση ἀπό τήν εὐγενική μὲν ἀλλά συντηρητικὴ φυσιογνωμία τοῦ κ. Ράλλη τοῦ βράδου τῆς 18ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1981, συσπειρώσε τίς δυνάμεις, τίς «ἐνέπνευσε» καί βοήθησε τή Ν.Δ. νά ἀντιπαρέλθει τό στραλάτσο τοῦ 48% καί νά ὀργανωθεῖ. Καί τό ἔκανε αὐτό μέ τόν μόνο ἴσως τρόπο πού ἦταν δυνατόν, δηλαδή μέ τήν ἐθνικοφροσύνη καί τόν ἀντικομμουνισμό, μέ τό νά διατηρεῖ δηλαδή συστηματικά τήν ἐξίσωση Ν.Δ. = Δεξιά, «τιμήνα» τό ὅποιο ἄλλωστε δέχτηκαν ἐξ ἀνάγκης καί ὅλες οἱ άλλες τάσεις τῆς Ν.Δ. Ἀλλά σήμερα ἡ Ν.Δ. ἔχει πάρει ἀπό τά δεξιά της ὅ,τι εἶχε νά πάρει (καί δέν ἦταν λίγα) καί ἔχει ὀριοθετηθεῖ πρὸς τά κεῖ: ἡ θά κινηθεῖ στό ἴδια, ὅπως φαίνεται νά προτείνει ὁ κ. Ἀβέρωφ, ἡ θά ξανοιχθεῖ πρὸς τό κέντρο. Ἐκεῖ, λοιπόν, ὁ ἕνας «μονομάχος» θά τήν ἔχει στημένη στόν ἄλλο καί τό μέλλον ἀδηλον.

Ὅμως γιά τό ΠΑΣΟΚ ὑπάρχει καί ἡ ἀριστερά. Κάποιο 1% ἀπό τό ΚΚΕ ἡ κάποιο 2% ἀπό τό ΚΚΕ ἐσωτερικῶ. Ἀλλά, ἀντίστροφα, πρὸς τά ἀριστερά μπορούν

νά ὑπάρξουν βέβαια καί διαρροές. Καί οἱ ἐξ ἀριστερῶν δέν ἀρκεῖ σήμερα πιά ὁ βερμαλισμός γιά νά προσελκυθοῦν: πῆγαν στό ΠΑΣΟΚ, τό εἶδαν καί ἔφυγαν. Πῶς συμβιβάζονται αὐτές οἱ δύο ἀνάγκες τοῦ ΠΑΣΟΚ;

Ἀκόμα καί ἂν ἦταν σέ θέση τό ΠΑΣΟΚ νά ἀσκήσει μιά πολιτική εὐθέως ἀναγνωρίσιμη ὡς «κεντρώα», σέ μιά τέτοια περίπτωση θά τό ἀπειλοῦσαν βαριές ἀπώλειες πρὸς τά ἀριστερά. Ἡ μὴ ἐνίσχυση τῆς ἀριστερᾶς όμως εἶναι τελικά τό κλειδί γιά μιά πιθανή αὐτοδυναμία τοῦ ΠΑΣΟΚ, αὐτό εἶναι πλέον σαφέστατο. Ἡ μὴ ἐνίσχυση τῆς ἀριστερᾶς εἶναι τό κλειδί, ἀκόμα παραπέρα, γιά τήν ὁποιαδήποτε αὐτοδυναμία, εἴτε τοῦ ΠΑΣΟΚ εἴτε τῆς Ν.Δ., γιά τό ἴδιο τό καθεστῶς πιά τῆς αὐτοδυναμίας. Εἴτε τό ξέρει εἴτε ὄχι, τό ΠΑΣΟΚ (καί ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας μᾶλλον τό ξέρει) ἔχει ἀναλάβει καί τό ρόλο τοῦ χωροφύλακα τῆς ἀριστερᾶς γιά λογαριασμό τοῦ δικομματισμοῦ ἐγγένει καί τῶν σταθερῶν κυβερνήσεων, γιά λογαριασμό δηλαδή τελικά, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, τῶν ἀστικῶν δυνάμεων. Στήν Ἑλλάδα λοιπόν ἔχουμε φαίνεται μιά ἰδιότυπη πολωτική κατάσταση, καί αὐτό διαγράφηκε καθαρά μέ τά ἀποτελέσματα τῆς Ἀθήνας. Τό ΠΑΣΟΚ τράβηξε ἀπάνω του τό κέντρο, οἱ ἀπώλειες όμως τοῦ ΠΑΣΟΚ δέν πᾶνε οὔτε σέ κεντρώα σχήματα οὔτε σέ φιλελεύθερους οὔτε σέ ριζοσπάστες: πᾶνε πρὸς τά δεξιά ἢ πρὸς τά ἀριστερά.

Ἐάν τό ΠΑΣΟΚ ἤθελε νά στηριχθεῖ σέ ἀριστερή ὑποστήριξη στή Βουλῆ, τότε τά πράγματα θά ἦταν εὐκολότερα (ἡ πολύ συνθετότερα, ὅπως τό πάρε κανεῖς). Ἀλλά αὐτό θά εἶχε συντριπτικό κόστος γιά ἕνα κόμμα πού, σέ ἀντίθεση π.χ. μέ τό Γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, δέν ἔχει καμιά ἰκανότητα νά ἡγεμονεύσει μέ διάρκεια τόν ἀριστερό χώρο καί νά «ἐκβιάσει» κόμματα πιά καί ὄχι ἀπλῶς ψηφοφόρους. Γιά ἕνα χρόνο, στήν ἀρχή, τό κατάφερε γιατί οἱ ἄλλοι, καί κυρίως τό ΚΚΕ ἐσωτερικῶ, σιωποῦσαν. Τώρα όμως; Τό πρόβλημα στήν Ἑλλάδα, μέ δύο λόγια, εἶναι ἡ ἀριστερά.

Αὐτό τίθεται, γιά πρώτη φορά μετά τή δικτατορία, μέ τόση σαφήνεια. Ἡ γενική εἰκόνα τοῦ δικομματισμοῦ πού ἔχουμε εἶναι εἴτε τύπου Ἀγγλίας, ὅπου ἡ νεόκοπη τρίτη δύναμη, ἡ Συμμαχία Φιλελευθέρων καί Σοσιαλδημοκρατῶν, σφαιριάζεται ἀπό τόν ἐκλογικό νόμο, εἴτε Γερμανίας, ὅπου οἱ Φιλελεύθεροι πηγαινοέρχονται δημιουργώντας κυβερνήσεις συνασπισμοῦ, εἴτε Γαλλίας, ὅπου πρόκειται γιά συνασπισμούς μέ τό Σοσιαλιστικό Κόμμα όμως νά ἔχει τό πάνω χέρι ἀπέναντι στό τσακισμένο ΚΚΓ καί μέ τή δικλείδα τῶν Ριζοσπαστῶν ἀπό δίπλα, εἴτε τύπου Ἰταλίας, ὅπου πρόκειται τελικά γιά ἕναν παραπαίοντα «μονοκομματισμό» καθώς ὁ ὀγκόλιθος πού λέγεται ΙΚΚ ἔχει ἀναγκασθεῖ ὅλους τούς ἑτερογενεῖς νά συσπειρωθοῦν ἀπέναντι στόν κοινὸ ἔχθρο. Ἐδῶ σέ μᾶς, τό δίλημμα ΠΑΣΟΚ ἢ Δεξιά κινδυνεύει πλέον ἀπό τόν «ρυθμιστὴ» ἀριστερά (τόν πιὸ ἐπικίνδυνο ρυθμιστὴ πού ὑπάρχει), ἀκόμα καί σέ ἐπίπεδο κοινοβουλίου.

Καί τά πράγματα εἶναι σχεδόν μετρημένα. Εἴτε, τό πιθανότερο, θά ἀναλάβει τήν κατάσταση ὁ ἐκλογικό νόμος καί βλέπουμε (βλέπε καί τό σχετικό ἄρθρο σέ

αὐτό τό τεύχος). Εἴτε θά ἀναζητηθοῦν κυβερνήσεις συνασπισμοῦ ὅπου, στό πνεῦμα τοῦ Π. Κανελλόπουλου, τό δύο μεγάλα κόμματα «ὡς ἰσότιμες δυνάμεις» θά «δώσουν τά χέρια καί θά συνεργάζονται» σέ περίπτωση «κοινοβουλευτικοῦ ἀδιεξόδου», πράγμα ἀπίθανο πρὸς τό παρόν. Εἴτε κυβερνήσεις ἡ ἔστω ἀπλή ψηφο ἀνοχῆς ΠΑΣΟΚ - ἀριστερᾶς, ὅποτε όμως θά τεθεῖ εὐθέως στήν ἡμερήσια διάταξη ἡ κουβέντα γιά τό σκοπὶ καί γιά τόν κρεμασμένο. Εἴτε, τέλος, θά εἰσαχθεῖ ἡ ἀπλή ἀναλογική μέ σκοπὸ νά πραγματοποιηθεῖ ἡ «εὐχή» Κανελλόπουλου, ὄχι όμως μέ δύο ἀλλά μέ τρία, τέσσερα ἢ παραπάνω κόμματα, διασπάσεις τῆς ΝΔ καί τοῦ ΠΑΣΟΚ. Περίπτωση κατά τήν ὁποία βέβαια στάδιον δόξης λαμπρόν θά ἀνοίγεται καί γιά τήν ἀριστερά... Ἀλλά αὐτά ὅλα εἶναι βέβαια τοῦ μέλλοντος.

Ἡ ἀριστερά ὄντως εἶναι λοιπόν τό «πρόβλημα». Ὅμως οἱ συσχετισμοί μέσα στήν ἀριστερά ἀλλάζουν, σήμερα πιά δέν εἶναι διόλου αὐτονόητο ποιά εἶναι τελικά ἡ ἀριστερά ὅπως ἦταν μέχρι προχθές γιά τόν περισσότερο κόσμο (τό ΚΚ, πού λέγανε). Γιά τήν πορεία τῆς κομμουνιστικῆς ἀνανέωσης ἔχουμε χρόνο νά κουβεντιάσουμε, ἄλλωστε ὅλοι μᾶς αὐτοῦ κάνουμε ἤδη. Ἐνα όμως πρέπει νά τό ἔχουμε στό νοῦ μας: ὅτι, τώρα πού οἱ συσχετισμοὶ ἀλλάζουν, δέν μπορεί πιά νά μᾶς ἀφοροῦν μόνο οἱ ψηφοὶ ἀπὸ τό ΠΑΣΟΚ τούς ὁποίους ἀσφαλῶς κυνηγάμε ἡ, ὅπως ἐπιμένει ὁ Λ. Κύρκος, ἀπὸ τή δεξιά. Γιατί, ἂν τό παίχνιδι στήν κομμουνιστική ἀριστερά παίχτηκε τά πρώτα χρόνια μετά τή μεταπολίτευση μέ τά γνωστά συντριπτικά ἀποτελέσματα, σήμερα ἀρχίζει νά ξαναπαίχεται. Εἶναι τό τελευταῖο πού θά ἔπρεπε νά παραμελήσουμε, ἰδιαίτερα σήμερα πού τό βάρος τῆς ἀριστερᾶς στίς πολιτικές ἐξελίξεις ἀνεβαίνει κατακόρυφα. Καί «ἀλλαγὴ» ὄντως δέν γίνεται χωρίς κομμουνιστικό κόμμα. Ἀλλά πρόκειται γιά ριζικά διαφορετικὴ ὑπόθεση ἀπὸ αὐτή πού ἔχει κατά νοῦ τό ΚΚΕ.

Γιώργος Καρρᾶς

“Υμνος εἰς τὴν Λογοκρισίαν

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόμη
τῆς Π Βί τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
Ἀναστάσιε Πεπονή.

Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένος
τῶν κεντρῶων τὰ ἱερά
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρωμένοσ,
στοῦ ΠΑΣΟΚ τὴν ἀγκαλιά!

Γύρω γύρω τριγυροῦσες
στὴν Ἁγία Παρασκευή,
κι ἕνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
ἔμπα πάλι νὰ σοῦ πῆ.

Ἄρχει νάλθει ἐκείνη ἡ μέρα,
καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τὰσκίαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλακωνε ἡ Δεξιά.

Δυστυχῆ! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λές,
περασμένα ὑπουργεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

Κι ἔλεες: ποτε αἶ ποτε φτάνω
στῆς Π Βί τὴν κεφαλή
καὶ σ' ἀντίκρυζε ἀπὸ πάνω
Ἡγεσία σιωπηλή.

Βουλευτῆς τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθεσ Ὑπουργοσ
γίνοντ' εὐκόλως οἱ θύρες
σὰν προστάζει ὁ Ἀρχηγός.

Μόλις εἶδε στὴν ὀριή σου
ὁ Λαός, Μὰς τοὺς ἐχθροὺς
στὰ δεξιά τῆς Π Βί σου
νὰ συντρίβεις, τοὺς κακοὺς,

ἐγαληνεῖσαι, ἀλλ' ἐχθρὴ
καταχθονία μιά βοή
τοτε ὁ Σάκης ἀπεκρίθη
τίποτα δὲν μὲ πτοεῖ.

Κιρκός, Γιαγκός, ἀγριεμένος,
κι ὁ Βαγγελης σὲ μισεῖ,
ἐκρῶσ' ἐκρῶσε ὁ σκασμένος,
νὰ σὲ βλάψῃ, ἂν ἠμπορεῖ.

Δυστυχία του, ὦ δυστυχία του,
ὁποιανοῦ σοῦ στέκει ἀντί
καὶ τὸν ἔχεις ἀποκάτου
κι ἂς τὸν λέν καὶ διευθυντή.

Ερμιά, θάνατος καὶ φρίκη
ὅπου ἐπέρασες ἔσω
τοῦ Κασιμη τὸ μανίκι
τοῦ Λουκάκου ἡ φωνή.

Ἴδου ἔμπροσ σου ἡ θύρα στεκεῖ
τῆς ἀθλίας ἀποποιήσ,
τοῦ Ἀντρέα τ' ἀστροπέλεκτι
πάλι λίστα ἀναμονῆς.

Ἄ! τι νύχτα θάνατι ἐκείνη
πού θά φυγῇ ὁ Πελονης,
ἄλλος ὑπουργός θὰ γίνῃ,
ὕπακοῦων τῆς Φωνῆς.

Σάκης Σολωμός

Ὁ ἀντικομμουνισμός δέν εἶναι προνόμιο τῆς δεξιάς

Ανήμερα στὶς προχθεσινές ἐκλογές ὁ «σύμβουλος» τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Στρατῆς ἔλεγε γιὰ πολλοστή φορά στὸ *Βῆμα* τὰ γνωστά, ὅτι δηλαδή εἶναι ἀπαράδεκτο νὰ διεκδικοῦν τὰ «μικρά» κόμματα ψήφους — ἄκου θράσος, τὰ παλιόκόμματα! — καὶ νὰ ψηφίσουμε ὅλοι ΠΑΣΟΚ. «Τώρα προέχει ἡ ἦττα τῆς Δεξιάς. Τὰ ἄλλα ἔχουμε καιρὸ νὰ τὰ βροῦμε». Πέρασαν οἱ ἐκλογές, ἡ δεξιά ἔχασε ὅπως μᾶς διαβεβαίωσε ὁ ἴδιος ὁ κ. Στρατῆς στὸ ἐπόμενο *Βῆμα*, καὶ ἦρθε ἐπιτέλους ἡ ὥρα νὰ «τὰ βροῦμε». Τί νὰ βροῦμε, χάσαμε τίποτα; Ἐμεῖς πάντως οἱ ἀριστεροὶ τῆς ἀνανέωσης ὄχι, ἐμεῖς μᾶλλον κερδίσαμε κάτι. Ἐχασε ὁμις ὁ ἐνλόγω κ. Στρατῆς: τ' αὐτὰ καὶ τὰ πασχάλια.

Στὸ *Βῆμα* τῶν ἐκλογῶν ὁ «σύμβουλος» τοῦ πρωθυπουργοῦ ἔλεγε: στή σημερινή ἀναμέτρηση «πάνω ἀπ' ὅλα θὰ κριθεῖ ἡ παραπέρα ὁμαλή πορεία τῶν πολιτικῶν μας πραγμάτων». Θὰ θεωρεῖ παράγοντα ἀνωμαλίας τῆ δεξιά, σκεφτήκαμε, ἀντιδεξιὸς πατριώτης εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἄμ δέ.

Στὸ ἐπόμενο φύλλο τῆς ἀντιδεξιάς ἐφημερίδας του, ὁ ἐνλόγω ἀντιδεξιὸς βγάζει τέσσερα συμπεράσματα ἀπὸ τὶς ἐκλογές. Παραθέτουμε αὐτοῦσι το τελευταῖο χάριν τρομοκρατίας:

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ἄν οἱ ἐκλογές τῆς Κυριακῆς ἦταν καὶ τυπικὰ ἔθνικες ἐκλογές, θὰ εἶχαμε τὴν εἰκόνα μιᾶς Ἀριστερᾶς πού θὰ ἐνομιμοποιεῖτο, ἀπὸ ἄποψη ἐκλογικῶν ἀποτελεσμάτων, νὰ παίξει οὐσιαστικὸ ρόλο στὶς ἀμεσες πολιτικές ἐξελίξεις. Τὸ θέμα εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον καὶ εἶναι συναρτημένο μὲ ὅποια ἐκτίμηση μπορεῖ νὰ κάνει κανεὶς γιὰ τὸν ἐσωτερικὸ συσχετισμὸ δυνάμεων, γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ θέση τῆς χώρας καὶ γιὰ τὸν βαθμὸ ἀντοχῆς τῶν θεσμῶν τῆς νεαρῆς μας Δημοκρατίας. Φυσικὰ ἡ διατήρηση καὶ ἡ διεύρυνση τῆς ἐκλογικῆς αὐτοδυναμίας τοῦ ΠΑΣΟΚ κατὰ τὶς προσεχέις βουλευτικές ἐκλογές, τοῦ 1985, ἀπαντᾶ στὸ πρόβλημα καὶ ἀπαλλάσσει τὸν πολιτικὸ χάρτη τῆς χώρας ἀπὸ παράγοντα πού μπορεῖ νὰ ἔχει σοβαρὲς συνέπειες πάνω στὴν ὁμαλή πορεία τῶν πολιτικῶν πραγμάτων.

Ὅσακις ἡ ἀριστερὰ ἀνεβαίνει, ἐδῶ ἢ ἄλλου, οἱ ἀστικές δυνάμεις χάνουν συχνὰ τὴν ψυχραιμία τους. Ὁ Στρατῆς, φερέγγυο πρόσωπο καθότι μύστης τῆς Ἀλλαγῆς, ἀνέλαβε νὰ μιλήσει πρῶτος. Καὶ μίλησε, τρομαγμένος καθὼς εἶναι, μὲ τὸ χέρι στὴν καρδιά, μὲ αὐτὰ πού ξέρει. Μὲ αὐτὰ πού εἶναι. Θὰ μᾶς φάει ἡ ἀριστερὰ σὲ περίπτωση πού θὰ «ἐνομιμοποιεῖτο» νὰ παίξει «οὐσιαστικὸ ρόλο στὶς ἀμεσες πολιτικές ἐξελίξεις». Δέν λέω, νὰ νομιμοποιηθεῖ, ὀρθῶς ἔπραξε ὁ Καραμανλῆς, ἀλλὰ ὄχι, ρε παιδί μου, καὶ μὲ οὐσιαστικὸ ρόλο... Γιατί, πρῶτα πρῶτα, τὸ ζήτημα συναρτᾶται μὲ τὴν «ἐξωτερικὴ θέση τῆς χώρας»: τί θὰ ποῦν οἱ πεζοναῦτες τῆς φίλης χώρας; Ἄσε τὰ ἐσωτερικά: οἱ θεομοὶ τῆς «νεαρῆς μας Δημοκρατίας» κινδυνεύουν, νεαρή εἶναι, δέν ἔχει περάσει πολὺς χρόνος ἀπὸ τὴν προηγούμενη, δέν μπορεῖ παρά νὰ τῆς μοιάζει. Πῶς θὰ ἀντέξει; Πρέπει πάση θυσία νὰ ἀπαλλάξουμε «τὸν πολιτικὸ χάρτη τῆς χώρας ἀπὸ παράγοντα πού μπορεῖ νὰ ἔχει σοβαρὲς συνέπειες πάνω στὴν ὁμαλή πορεία τῶν πολιτικῶν πραγμάτων». Καὶ νὰ σκεφτεῖς, φίλε μου, ὅτι ὑπῆρξαν περίοδοι πού εἶχαμε ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸν παράγοντα αὐτόν. Ποῦ 'σαι, ρε...

Ἐδῶ κάπου ἔβαλε φρένο ὁ ἐνλόγω ἐθνικόφρων σύμβουλος. Ἄλλα πρέπει νὰ εἶμαστε προετοιμασμένοι, γιατί τὸ μετεμφυλιακὸ μετεκλογικὸ ὄπλοστάσιο τοῦ Στρατῆ, «σύμβουλου» τοῦ πρωθυπουργοῦ (πὲς μου ποιὸν ἔχεις σύμβουλο νὰ σοῦ πῶ ποιὸς εἶσαι), δέν σταματᾶ ἐδῶ. Διότι ἐμεῖς οἱ ἀριστεροὶ βιάζουμε καὶ καμιά ἔγκυο, καίμε ἐκκλησίες καὶ παιδομαζώνουμε, ἅμα λάχει...

Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάει ἀπὸ «ἀγανακτισμένους» κεντρῶους πασοκατῆδες. Ἦ, καλύτερα, νὰ φυλαχτοῦμε μόνοι μας. Κι ἂν συχνὰ ντρεπόμαστε νὰ χρησιμοποιοῦμε λέξεις ὅπως «χυδαῖος ἀντικομμουνισμός», γιατί τὶς χρησιμοποιεῖ πρὸς κάθε κατεῦθυνση ἡ ΚΝΕ, αὐτὸ δέν σημαίνει ὅτι χυδαῖος ἀντικομμουνισμός, καὶ μάλιστα μὲ «δημοκρατικὰ» διαπιστευτήρια, δέν ὑπάρχει καὶ δέν πρέπει νὰ τὸν λέμε. Οἱ «κεντρῶοι» Στρατῆδες τοῦ ΠΑΣΟΚ ἐτοιμάζονται, φαίνεται, γιὰ τὸν ἀγῶνα τὸν ὄραιο, τὸν μονομέτωπο. Καὶ ἀπὸ συμμάχους, ἄλλο τίποτα.

Γ.Κ.

Καί μετά τίς Ευρωεκλογές ὁ ἐκλογικός νόμος

δοκίμιον
περί συστημάτων
ἀπλῆς
ἀναλογικῆς

Τούτες οἱ ἐκλογές-πρόκριμα, ὅπως τίς ὀνόμασαν, ἀποτελέσαν τήν πῶς ἐπίσημη δημοσκόπηση, προκειμένου νά καθορίσουν τά κόμματα τήν περαιτέρω πορεία τους. Ὡστόσο, πέρα ἀπό κάποια διόρθωση πλεύσης σέ ἐπίπεδο πολιτικῆς πού ἀναμένεται νά γίνει ἀπό τούς δύο μονομάχους, πέρα ἀκόμα ἀπό τίς πιθανές διευρύνσεις μέ τήν προσχώρηση διαφόρων κεντρώων ἢ ἀριστερῶν πολιτικῶν στελεχῶν πρὸς ἄγραν ψηφοφόρων, ὑπάρχει ἔνα ἀκόμα κλειδί γιά τήν ἐκβαση τῆς ἐρχόμενης ἐκλογικῆς ἀναμέτρησης πού τό κρατάει στά χέρια τῆς ἢ κυβέρνησης: εἶναι ὁ ἐκλογικός νόμος μέ τόν ὁποῖο θά γίνουν οἱ ἐθνικές ἐκλογές, ἡ ἀνακοίνωση τοῦ ὁποῖου ἔχει βραδύνει γιά δύο κυρίως λόγους. Ὁ ἕνας εἶναι ἡ παλιά κοινοβουλευτική συνήθεια, τέτοιου τύπου θέματα νά ἀνακοινῶνται ὅσο τό δυνατόν ἄργότερα, ὥστε νά αἰφνιδιαστεῖ ὁ ἀντίπαλος καί νά μήν προλάβει νά προσαρμοστεῖ στά δεδομένα πού καθιερώνει τό νέο πλαίσιο ἀναμέτρησης. Ὁ δεύτερος λόγος εἶναι βέβαια ὅτι ἡ κυβέρνηση περίμενε τήν ἐφ' ὄλης τῆς ὕλης ευρωεκλογική ἀναμέτρηση, ὥστε ἀνάλογα μέ τά ἀποτελέσματα νά προσαρμόσει κατάλληλα τόν ἐκλογικό νόμο.

Τώρα πιά, λοιπόν, μέ τά ἀποτελέσματα στό χέρι, ἡ κυβέρνηση, εἴτε ἀργήσει νά ἀνακοινῶσει τό νέο νόμο εἴτε ὄχι, κάνει τούς ὑπολογισμούς τῆς. Ἡδὴ ὁ κ. Μαρούδας δήλωσε ἀπερίφραστα ὅτι θά ἀλλάξει ὁ ἐκλογικός νόμος καί θά καθιερω-

θεϊ «σύστημα άπλης αναλογικης», σύμφωνα με την «πυθιακή» προεκλογική διατύπωση του κ. Παπανδρέου, που θυμίζει κάπως την ανάλογη διατύπωση στη συμφωνία περί παραμονής ή άπομάκρυνσης των βάσεων. Κατά την Έλευθεροτυπία μάλιστα, υπάρχουν έτοιμες δύο εισηγήσεις στο ύπουργείο Έσωτερικών. Η πρώτη προβλέπει «καθιέρωση εκλογικού συστήματος με δύο γύρους. Στόν πρώτο, που συμμετέχουν όλα τα κόμματα, θα εκλέγονται με την άπλη αναλογική 180-200 βουλευτές, ενώ στόν δεύτερο γύρο θα μετέχουν τα δύο πρώτα κόμματα». Η άλλη εισήγηση «προβλέπει την καθιέρωση κατωτάτου όριου 3% επί του συνόλου των ψήφων, προκειμένου ένα κόμμα να έχει δικαίωμα συμμετοχής στην κατανομή των έδρων».

Οι εισηγήσεις αυτές είχαν γίνει βέβαια πριν τις εκλογές· δέν αποκλείεται λοιπόν κάποια τροποποίηση τους με βάση τά νέα δεδομένα. Ήδη οι ύπολογισμοί που έχουν γίνει δείχνουν ότι με τόν ισχύοντα εκλογικό νόμο τά αποτελέσματα των εύρωεκλογών θα έδιναν 151 έδρες της εθνικής βουλής στό ΠΑΣΟΚ (άκριβώς δηλαδή τούς μισούς σύν ένα που απαιτούνται για την πλειοψηφία) και 132 στό Νέα Δημοκρατία. Άλλά οι ύπολογισμοί αυτοί έχουν γίνει με βάση την παλιά κατανομή έδρων κατά περιφέρεια και όχι με εκείνη που θα ισχύσει στις εκλογές του 1985, όποτε και θα αφαιρεθούν έδρες από την έπαρχία (όπου κατά κανόνα πλειοψηφεί τό ΠΑΣΟΚ) για να προστεθούν στό άστικό κέντρα (όπου πλειοψηφεί κατά κανόνα, άν και με λιγότερη διαφορά, ή Ν.Δ.). Έπομένως, με τό ισχύον σύστημα της ένισχυμένης αναλογικής και με βάση την κατανομή των έδρων που θα ισχύσει τό 1985, τό ΠΑΣΟΚ δέν θα μπορούσε να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση, άν τά ποσοστά του, καθώς και αυτά της Νέας Δημοκρατίας, παραμείνουν ως έχουν.

Βέβαια, τό ΠΑΣΟΚ δικαιούται να έλπίζει ότι στις εθνικές εκλογές ή πόλωση θα περάσει περισσότερο άπ' ό,τι πέρασε σέ τούτες. Ότι ως έκ τούτου είναι δυνατόν να τσιμπήσει ένα 2-3% από τό άριστερά του (ΚΚΕ, ΚΚΕ έσωτ.) καθώς και — με κατάλληλους χειρισμούς — ένα μικρό ποσοστό από τά δεξιά του (μικρά κεντρικά κόμματα). Άλλά τότε δικαιούται έξίσου να έλπίζει και ή Ν.Δ. ότι με άνάλογους χειρισμούς θα λάβει κι αυτή τό μερίδιό της από τούς έτσι κι άλλιώς λίγους ψηφοφόρους των κεντρικών σχημάτων, καθώς βέβαια και από τά δεξιά της, από την ΕΠΕΝ. Τά ποσοστά λοιπόν των δύο μεγάλων κομμάτων ίσως αύξηθούν, ή μικρή όμως διαφορά τους (3,5%) είναι δύσκολο να αλλάξει ριζικά, δηλαδή περισσότερο από μία έπιπλέον μονάδα ύπέρ του ΠΑΣΟΚ. Κι όλα αυτά στην καλύτερη, για τό ΠΑΣΟΚ, περίπτωση, στην περίπτωση δηλαδή που ή κυβερνητική φθορά του άνακοπεί στό σημερινά επίπεδα και κυρίως παραμείνει «περιχαρακωμένη» στό άστικά κέντρα χωρίς να έπεκταθεί στην έπαρχία. Με τόν ισχύοντα λοιπόν εκλογικό νόμο τό ζήτημα της έξουσίας κατά τις έρχόμενες εκλογές θα παιζόταν στην κόψη του ξυραφιού. Τό περισσότερο που θα μπορούσε να έλπίζει τό ΠΑΣΟΚ θα ήταν μία πλειοψηφία του ενός ή δύο βουλευτών, μία πλειοψηφία δηλαδή εύάλωτη.

Άλλά ό κ. Μαρούδας δήλωσε κατηγορηματικά ότι θα άλλαξει ό εκλογικός νόμος. Και άν δέν θεωρήσουμε ότι με τή δήλωσή του αυτή επιδιώκει να μεπιδέψει τόν αντίπαλο, τότε θα πρέπει να τόν πιστέψουμε. Ύπάρχει όμως «σύστημα άπλης αναλογικης» που να εξασφαλίζει στό πλειοψηφούν κόμμα περισσότερα πλεονεκτήματα από τό ισχύον σύστημα της ένισχυμένης αναλογικής; (Και ένα δεύτερο έρώτημα έν παρόδω: τότε τί σόι άπλη αναλογική είναι αυτή, όταν είναι πιο ένισχυμένη κι από την ένισχυμένη; Άλλά σέ κάτι τέτοια λεκτικά παιχνίδια μάς έχει πιά συνηθίσει ό κ. Παπανδρέου, έχουμε σχεδόν καταντήσει χοντρόπετσι).

Οι «δύο εισηγήσεις»

Τό εκλογικό σύστημα των δύο γύρων έχει από καιρό τεθεί ως φήμη σέ κυκλοφορία και μάλιστα σέ διάφορες έκδοχές. Σέ μία πρώτη έκδοχή τό σύστημα αυτό είχε πραγματικά δύο γύρους, δηλαδή δύο ψηφοφορίες. Στην πρώτη θα εκλέγονταν άναλογικά οι 200 βουλευτές από όλα τά κόμματα, ενώ στό δεύτερη ψηφοφορία, μία βδομάδα άργότερα, θα συμμετείχαν μόνο τά δύο πρώτα κόμματα. Θα είχε δηλαδή αυτή χαρακτήρα δημοψηφισματικό, όπου θα μπορούσε να λειτουργήσει τό σχήμα «δημοκρατικές δυνάμεις συσπειρωμένες γύρω από τό ψηφοδέλτιο του ΠΑΣΟΚ». Στο σύστημα όμως αυτό είχε αντιδράσει ό κ. Καραμανλής, θεωρώντας τό κουραστικό για τόν ψηφοφόρο, αλλά και — κυρίως — ιδιαίτερα πολιτικό. Γιατί ή «λαϊκοκρατική» χροιά του δεύτερου γύρου, όσο και άν έκ πρώτης ύψεως μοιάζει με παράδοση άνευ όρων των άριστερών στό ψηφοδέλτιο του ΠΑΣΟΚ, θα μπορούσε μακροπρόθεσμα να μήν λειτουργήσει άνευ όρων. Άλλά πέραν αυτού τό σύστημα των δύο πραγματικών γύρων δέν είναι άποδοτικό και για τό ίδιο τό ΠΑΣΟΚ. Γιατί, άν υποθέσουμε ότι στόν 2ο γύρο οι «δημοκρατικές δυνάμεις» παίρνουν τό μάξιμουμ που μπορούν να πάρουν, δηλαδή 60%, όποτε τό ΠΑΣΟΚ εκλέγει 60 από τούς 100 βουλευτές, τότε χρειάζεται από τόν πρώτο γύρο άλλους 91 (άπό τούς διακόσιους) για να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Χρειάζεται δηλαδή από τόν πρώτο γύρο ένα ποσοστό γύρω στό 46%, ποσοστό που σήμερα είναι πιά εκτός πραγματικότητας. Χώρα βέβαια που άν ό ψηφοφόρος καλείται να ψηφίσει δύο φορές, τότε, γνωρίζοντας ότι στόν δεύτερο γύρο θα έχει την εύχέρεια να ψηφίσει ΠΑΣΟΚ, είναι πολύ πιο έπιρρηπής στό να ψηφίσει κατά τόν πρώτο γύρο ένα άλλο κόμμα, π.χ. άριστερό της προτίμησής του.

Τό ίδιο άδιέξοδο ύπάρχει άν τό σύστημα των δύο γύρων δέν περιέχει δύο ψηφοφορίες, αλλά άπλως δύο κατανομές. Άν δηλαδή στην πρώτη κατανέμονται οι διακόσιες έδρες άναλογικά σέ όλα τά κόμματα, στην δε δεύτερη κατανέμονται οι ύπόλοιπες έκάτο στό δύο πρώτα κόμματα, άνάλογα με τούς ψηφοφόρους που συγκέντρωσαν. Τό σύστημα αυτό είναι για την κυβέρνηση άκόμη χειρότερο από τό προηγούμενο, μία και ή πιθανότητα να

κατανεμηθούν οι 100 έδρες του δεύτερου γύρου σέ άναλογία 60 πρós 40 συρρικνώνεται και γίνεται στην καλύτερη περίπτωση 45 πρós 40, ή τέλος πάντων όση είναι ή άναλογία των ποσοστών τους του πρώτου γύρου.

Τό φράγμα του 3% για την είσοδο ενός κόμματος στό βουλή δέν φαίνεται επίσης να προσφέρει στην κυβέρνηση την έπιθυμητή λύση. Ίδιαίτερα μάλιστα άν τό 3% εφαρμοστεί μόνο του και όχι σέ συνδυασμό με τό σύστημα των δύο γύρων, τότε άπλως θα πρόκειται για ένα αντιδημοκρατικό μέτρο χωρίς σκοπό. Γιατί, άν υποθέσουμε ότι τά μικρά κόμματα τά κάτω του 3%, που δέν μπαίνουν καθόλου στην κατανομή των έδρων, συγκεντρώσουν όλα μαζί ένα ποσοστό 6%, τότε οι 300 έδρες της βουλής κατανέμονται με βάση τό ύπόλοιπο 94%. Για να πάρει δηλαδή ένα κόμμα την άπόλυτη πλειοψηφία, δηλαδή 150+1 έδρες θα πρέπει να συγκεντρώσει τό μισό του 94% των ψήφων, δηλαδή 47%. Άν πάλι θεωρήσουμε ότι τό φράγμα του 3% εύνοεί τή θεωρία της χαμένης ψήφου, όποτε έξαρχής δέν ψηφίζονται τά μικρά κόμματα, τότε οι ψηφοί που θα συγκεντρώσουν τά κόμματα αυτά και οι όποιοι θα «ξεσκαρταριστούν» θα είναι πολύ λιγότεροι από 6%. Άς πούμε λοιπόν ότι γίνονται 2%. Τότε όμως ένα κόμμα θα πρέπει, προκειμένου να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση να λάβει τό μισό του άπομένουτος 98%, δηλαδή 49%, πράγμα άκόμα πιο άπίθανο. Ή, για να τό πούμε άλλιώς, τό 11% του ΚΚΕ δέν έξουδετερόνεται με τόσο εύκολα τεχνάσματα.

Ύπάρχει βέβαια και ή περίπτωση του συνδυασμού του φράγματος του 3% με τό σύστημα των δύο γύρων. Έδώ οι ύπολογισμοί περιπλέκονται. Τό πρόβλημα όμως, παρ' όλα αυτά, δέν λύνεται. Γιατί ή λύση του φράγματος στοχεύει στό μικρά κόμματα του κέντρου, καθώς και στό ΚΚΕ έσωτ. Άν λοιπόν θεωρήσουμε ότι δέν λειτουργεί ή θεωρία της χαμένης ψήφου και τά κόμματα αυτά παίρνουν τό ποσοστά τους (κάτω βέβαια από 3% τό καθένα), τότε ή έξαφάνισή τους από τή βουλή δέν πηγαίνει σέ όφελος του ΠΑΣΟΚ, δέν προσθέτει δηλαδή ψήφους στό ΠΑΣΟΚ. Άπλως, οι λίγες έδρες που έλευθερώνονται θα κατανεμηθούν στό κόμματα που εισέρχονται στην βουλή κατ' άναλογία. Πράγμα που σημαίνει ότι όσες πάρει τό ΠΑΣΟΚ, άλλες τόσες περίπου θα πάρει και ή Ν.Δ.

Άν τώρα υποθέσουμε ότι λειτουργεί μέχρις ενός βαθμού ή θεωρία της χαμένης ψήφου, τότε οι μέν ψηφοί των μικρών κομμάτων του κέντρου θα μοιραστούν άνάμεσα στό ΠΑΣΟΚ και στην Νέα Δημοκρατία (δέν ύπάρχει κανένας λόγος να υποθέσουμε ότι οι ψηφοί αυτοί θα πάνε άποκλειστικά στό ΠΑΣΟΚ, γιατί άκόμα και άν ύπάρξει διεύρυνση του κόμματος αυτού με όρισμένα στελέχη τών μικρών κεντρικών κομμάτων, τό ίδιο άκριβώς μπορεί να κάνει και ή Ν.Δ.), οι δε ψηφοί του ΚΚΕ έσωτ. — που άποτελεί και τόν κύριο στόχο του 3% — δέν είναι καθόλου σίγουρο ότι θα πάνε κάπου άλλου. Γιατί τό ξεπέρασμα του φράγματος του 3% δίνει στό ΚΚΕ έσωτερικού ένα στόχο, που είναι πολύ πιθανό να συγκινήσει άκόμα και τούς «έπιρρηπείς» ψηφοφόρους του:

δοσι τό ψήφισαν δίνοντάς του τό 3,4% εἶναι πολύ πιθανό νά τό ξαναψηφίσουν γιά νά τό «σώσουν». *Αν μάλιστα τό φράγμα τοῦ 3% συνδυαστεῖ μέ ἐκλογικό σύστημα δύο ψηφοφοριῶν, τότε εἶναι σχεδόν σίγουρο ὅτι στήν πρώτη ψηφοφορία τό ΚΚΕ ἔσωτ. θά ξεπεράσει κατά πολύ τό φράγμα τοῦ 3%, καθώς θά συμβεῖ ἐκεῖνο πού προαναφέραμε. Πολλοί δηλαδή ἄριστεροί, γνωρίζοντας ὅτι θά ψηφίσουν ΠΑΣΟΚ στόν δεύτερο γύρο (ὅπου θά τίθεται τό δίλημμα ΠΑΣΟΚ ἢ Δεξιά), θά ψήφισαν πιό εὐκόλα στόν πρῶτο γύρο τό κόμμα τῆς προτιμήσῃς τους. Δηλαδή τό ΚΚΕ ἔσωτ., ἀλλά καί τό ΚΚΕ. *Αν πάλι ἡ μέθοδος τοῦ φράγματος συνδυαστεῖ μέ τό σύστημα τῶν δύο γύρων ἀλλά ὄχι καί τῶν δύο ψηφοφοριῶν, τότε, ἀκόμα καί ἂν ὅλοι οἱ ψήφοι τοῦ ΚΚΕ ἔσωτερικοῦ πῆγαιναν στό ΠΑΣΟΚ, ὅποτε τό κόμμα αὐτό συγκέντρωνε 45%, καί πάλι δέν θά μπορούσε νά σχηματίσει κυβέρνηση μιά καί ἡ κατανομή τῶν ὑπολοίπων 100 ἐδρῶν θά γινόταν κατά μιά ἀναλογία περίπου 45 πρὸς 40 μεταξύ ΠΑΣΟΚ καί Νέας Δημοκρατίας. Γιά νά μὴν ἀναφέρουμε ὅτι ὅ,τι θά συνέβαινε μεταξύ ΠΑΣΟΚ καί ΚΚΕ ἔσωτ., τό ἴδιο θά μπορούσε νά συμβεῖ μεταξύ Ν.Δ. καί ΕΠΕΝ.

*Υπάρχει «σύστημα»;

Τελικά, ὁ δρόμος τοῦ φράγματος τοῦ 3%, παρότι προλειάνθηκε πρὶν τίς εὐρωεκλογές μέ τό νόμο περί χρηματοδότησης τῶν κομμάτων, δέν φαίνεται νά προσφέρει στό κυβερνῶν κόμμα κάποια λύση, ἰδιαίτερα μετά τό 3,4% τοῦ ΚΚΕ ἔσωτ. Γιατί τό ΠΑΣΟΚ δέν ἐπιδιώκει τή διάλυση ἢ τόν ἀφανισμό τοῦ ΚΚΕ ἔσωτ., ὅσο τόν προσεταιρισμό τῶν ψήφων του. *Αν λοιπόν ψηφίσει ἕναν ἐκλογικό νόμο πού στοχεύει ἀποκλειστικά ἐναντίον τοῦ ΚΚΕ ἔσωτ., τό πιθανότερο εἶναι νά ἔχει τό ἀκριβῶς ἀντίθετο ἀποτέλεσμα ἀπό ἐκεῖνο πού ἐπιδιώκει. *Αντί δηλαδή νά πάρει ἕνα μέρος τῶν ψήφων τοῦ ἀνανεωτικοῦ χώρου, νά τόν συσπειρώσει ἀκόμα περισσότερο γύρω ἀπό τό ΚΚΕ ἔσωτ.: τό ΠΑΣΟΚ καλεῖται νά σφάζει τό ΚΚΕ ἔσωτ. μέ τό μπαμπάκι. *Ὅχι ὅμως καί νά τό σφαγιάσει.

Μέσα λοιπόν ἀπ' ὄλες τίς ἐκδοχές πού ἔχουν κατά καιροῦς ἀκουστεῖ γιά τόν ἐπιβεβλημένο ἐκλογικό νόμο, ἀπομένει μόνο μία — ἡ πιό «προχωρημένη» — ὡς λύση στό πρόβλημα τῆς ἐξουσίας. Πρόκειται γιά μιά παραλλαγή τοῦ συστήματος τῶν δύο γύρων (ἀλλά ὄχι καί τῶν δύο ψηφοφοριῶν), κατά τήν ὁποία οἱ ἑκατό ἔδρες τοῦ δευτέρου γύρου μοιράζονται στά δύο πλειοψηφούντα κόμματα ὄχι κατ' ἀναλογία, ἀλλά σταθερά. *Ας πούμε, 70 ἔδρες στό πρῶτο κόμμα καί 30 στό δεύτερο. Μέ τό σύστημα αὐτό ἀρκεῖ στό πρῶτο κόμμα νά πάρει 40% τῶν ψήφων γιά νά βγάλει 80 ἔδρες ἀπό τήν κατανομή τῶν διακοσίων πρῶτων ἐδρῶν, ὅποτε μαζί μέ τίς ἑβδομήντα πού τοῦ δίνονται ἀπό τοὺς ὑπόλοιπους 100 τοῦ δευτέρου γύρου, νά συγκεντρῶναι συνολικά 150 ἔδρες, ὥστε νά μπορεῖ νά σχηματίσει κυβέρνηση.

Τό σύστημα αὐτό ἔχει πολλά πλεονεκτήματα γιά τήν κυβέρνηση: διατηρεῖ μιά ἐπίφαση ἀπλῆς ἀναλογικῆς (τῶν

πρῶτων διακοσίων ἐδρῶν), πού τῆς ἐπιτρέπει νά ἰσχυρίζεται πὸς τήρησε τό «συμβόλαιο μέ τό λαό» γιά «σύστημα ἀπλῆς ἀναλογικῆς». Δέν θά βρῖσκε ἀντίθετο τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, καθώς ἀποφεύγονται οἱ δύο ψηφοφορίες (καί τό «λαϊκό μέτωπο») ἐνῶ προκύπτουν καί σταθερές μονοκομματικές κυβερνήσεις. *Ἐνισχύεται δηλαδή ἡ ἐκτελεστική ἐξουσία. *Ἐπίσης τό σύστημα αὐτό συντηρεῖ τό δίλημμα ΠΑΣΟΚ ἢ Δεξιά, καθώς ἡ ὄλη του φιλοσοφία συνοψίζεται στό «ὅποιος βγεῖ πρῶτος σχηματίζει κυβέρνηση». *Ἐτσι, στό βαθμό πού τά ποσοστά τῆς Δεξιάς θά ἀνεβαίνουν, τό ΠΑΣΟΚ θά χρησιμοποιεῖ τό γεγονός αὐτό ὡς ἐπιχείρημα γιά νά ἀντλεῖ ψήφους ἀπό τό δυναμικό τῆς Ἀριστερᾶς, προκειμένου νά βγεῖ πρῶτο. Εἶναι δηλαδή ἕνα σύστημα, πού ἐνῶ ἐκ πρώτης ὄψεως δέν τοῦ φαίνεται — μιά καί μοιράζει διακόσιες ἔδρες μέ ἀπλή ἀναλογική —, ἐντούτοις συντηρεῖ καί προάγει τόν δικομματισμό, θέτει στό περιθώριο τήν Ἀριστερά (μιά καί ἡ ἐπιδιώξη νά αὐξήσει τίς ἔδρες της θά εἶναι κενή περιεχομένου, δέν θά μεταφράζεται δηλαδή σέ προοπτική ἐξουσίας), ἐνῶ παράλληλα τήν ἀφαιμᾶζει συστηματικά στό μέτρο πού ὀλοκλήρω τό πολιτικό σκηνικό προσανατολίζεται πρὸς τά δεξιά, πρὸς τήν κατεύθυνση δηλαδή νά αὐξηθοῦν οἱ ψήφοι τοῦ ΠΑΣΟΚ γιά νά μὴν ἔρθει ἡ Δεξιά πρῶτο κόμμα. Γιά νά τό πούμε πιό λιανὰ: τό σύστημα αὐτό πού ὑποβιβάζει τόν ρόλο τῆς βουλῆς (καθὼς τό ἕνα τρίτο τῶν ἐδρῶν της διαφεύγει τῆς λαϊκῆς ἐτυμολογίας καί δωρίζεται στήν ἐκτελεστική ἐξουσία καί κατά δεύτερο λόγο στήν ἀξιοματική ἀντιπολίτευση), θά ἔχει τήν ἐξῆς λειτουργία: πέρα ἀπό τή συνθησμένη ροή τῶν ἀσταθῶν μεσαίων ψηφοφόρων ἀνάμεσα στά δύο μεγάλα κόμματα πού θά καθορίσει ποῖο ἀπό τά δύο θά κυβερνᾷ, κάθε φορά πού ἡ «κεντρώα» πολιτική τοῦ ΠΑΣΟΚ θά δυσανεστῆ ψηφοφόρους πού θά διαρρέουν πρὸς τά ἄριστερά, τό ΠΑΣΟΚ θά ἐξασθενεῖ, ὅποτε, παρ' ὄλη τή μετατόπιση τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος πρὸς τά ἄριστερά, θά κυβερνάει ἡ Δεξιά. Τότε βέβαια οἱ δυσανεστημένοι ἄριστεροί θά ἀναγκάζονται γιά ἄλλη μιά φορά νά ξανασυσπειρωθοῦν στό ΠΑΣΟΚ γιά «νά φύγει ἡ Δεξιά».

Πρόκειται δηλαδή γιά ἕνα ἐκλογικό σύστημα πού, ἀφοῦ βάζει στό περιθώριο τήν Ἀριστερά, εἶναι σέ θέση νά ἐπαναφέρει τήν πολιτική διαίρεση στό χώρο τοῦ Κέντρου. Γιατί ὁ ἀγῶνας τῶν δύο μεγάλων κομμάτων θά εἶναι ὁ ἀγῶνας γιά τόν προσεταιρισμό τῶν κεντρῶν ψηφοφόρων, ἕνας ἀγῶνας δηλαδή πού καθώς θά μεταφράζεται σέ κεντρώα πολιτική, θά προάγει ταυτόχρονα τόν κούφιο ἐκλογικό διχασμό καί τήν κοινωνική εἰρήνη.

Βέβαια, ἡ κοινωνική εἰρήνη θά κινδυνεύει σ' αὐτή τήν περίπτωση ἀπό τήν ἀντίδραση τοῦ ΚΚΕ, πού βλέποντας ὅτι κινδυνεύει ὀριστικά νά μείνει στό περιθώριο, θά ἦταν ἀναγκασμένο νά «ἀποβάλει» τήν πολιτική τῆς ἐκεχειρίας, τήν πολιτική Φλωράκη, ἴσως ἀκόμα καί τοὺς φορεῖς τῆς πολιτικῆς αὐτῆς. *Ἀλλά ἡ σύγκρουση αὐτή μέ τό ΚΚΕ θά ἦταν ἔτσι κι ἄλλῶς κάποια στιγμή ἀναπόφευκτη γιά τό ΠΑΣΟΚ, ἀπό τή στιγμή πού τό κόμμα αὐτό ἔφτασε σέ θέση νά ἀποτελεῖ τόν ρυθμιστὴ τῆς ἐξουσίας. *Ἴσως ἐδῶ τό χάπι τοῦ φράγ-

ματος 3% — γιά ἀποκλεισμό τοῦ ΚΚΕ ἔσωτ. — προσπαθήσει νά χρυσώσει τήν πίκρα — καί τήν ἀντίδραση — τοῦ ΚΚΕ. *Ἀλλά αὐτὴ δέν χρυσώνεται μέ τίποτα.

*Ἡ «ζαβολιά» τοῦ ἐκλογικοῦ τεχνάσματος, παρότι παρακινδυνευμένη, μιά καί πολὺς κόσμος θά νοιώσει τόν ἀντιδημοκρατικό της χαρακτήρα, μοιάζει τούτῃ τῇ στιγμή νά προσφέρει τή μόνη χειροπιαστή λύση στό πρόβλημα τῆς ἐξουσίας. *Ἀξίζει μάλιστα ἐδῶ νά προσέξουμε τή διατύπωση πού χρησιμοποιεῖ ἡ Ἐλευθεροτυπία: «*στόν πρῶτο γύρο θά ἐκλέγονται μέ ἀπλή ἀναλογική 180-200 βουλευτές, ἐνῶ στόν δεύτερο γύρο θά μετέχουν τά δύο πρῶτα κόμματα*». *Ἡ λέξη «μετέχουν» ἀφήνει βέβαια ἀνοιχτό τό δρόμο σέ μιά σταθερή ρύθμιση τοῦ τύπου 70-30 ἢ ὅποιοι ἄλλοι ἀριθμοὶ κριθεῖ πρόσφοροι. *Ὅταν, λοιπόν, ἕνα παιχνίδι καταλήγει σέ ἀδιέξοδο, τότε θά πρέπει νά ἀλλάξουν οἱ κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ. *Υπάρχει βέβαια ἡ λύση νά ἀλλάξει τελείως τό παιχνίδι καί νά ἀρχίσει νά παίζεται κάποιο ἄλλο. *Υπάρχει λογουχάρη ἡ λύση τῆς καθαρῆς ἀπλῆς ἀναλογικῆς καί τῆς συνεργασίας τοῦ ΠΑΣΟΚ μέ κάποιο κεντροδεξιὸ σχῆμα πού θά ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τῆ Νέα Δημοκρατία. Πόσο ὅμως εἶναι ἔτοιμα τά δύο αὐτά κόμματα καί οἱ ψηφοφόροι τους, τῇ στιγμή πού τό καθένα βασίζει τήν ὑπαρξή του στήν ἀντίθεση πρὸς τό ἄλλο, νά δεχθοῦν μιά τέτοια λύση;

Θά ὑπῆρχε μιά ἀκόμα πιό ριζική λύση, γιά κείνους τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ ἀστικού κόσμου πού θέλουν νά βλέπουν μακριά, ἡ λύση τῆς μεταρρύθμισης τοῦ συστήματος πρὸς τήν κατεύθυνση μιᾶς προεδρευόμενης δημοκρατίας γαλλικοῦ τύπου. *Ἡ λύση αὐτὴ θά τόνιζε τόν ρόλο τῆς προσωπικότητας, τόν ἔτσι κι ἄλλῶς ὑπερτονισμένο στήν ἑλληνική πολιτική ζωὴ, καί θά τήν ἀπελευθέρωνε ἀπὸ τά κομματικά δεσμά. *Ἀπὸ τόν ἐξαναγκασμό δηλαδή τοῦ κάθε ἡγέτη νά «ὑπακούει» στίς ἐνδοκομματικές καί διακομματικές ἰσορροπίες πού ἔχουν ἱστορικά διαμορφωθεῖ, ἀπὸ τό μπλοκάρισμα του στό ἀδιέξοδο πού ἔχουν συσσωρευτεῖ ἀπὸ τό παρελθόν. *Ἀλλά κι αὐτὴ ἡ λύση προσκρούει στό πολιτικό περιβάλλον, στήν «ὀριμότητα» ἀλλὰ καί τήν ἰκανότητά του νά τήν δεχτεῖ. *Αν λ.χ. ὁ Ἀνδρέας Παπανδρέου ἦταν Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, τό ΠΑΣΟΚ δέν θά μπορούσε νά ὑπάρξει χωρίς αὐτόν, θά ξεφούσκανε ἀμέσως παίρνοντας ἐκεῖνες τίς διαστάσεις πού πραγματικά τοῦ ἀναλογοῦν. *Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη πολλοὶ μέσα στό ΠΑΣΟΚ θά θεωροῦσαν μιά κίνηση τοῦ προέδρου τους πρὸς αὐτὴ τήν κατεύθυνση ὡς προδοσία, χειρότερη ἀπὸ ἐκείνη πού αἰσθάνθηκαν οἱ νεοδημοκράτες μετά τὴν ἀποχώρηση τοῦ Καραμανλῆ.

Τό πρόβλημα τῆς ἐξουσίας εἶναι ἄμεσο καί ἀπαιτεῖ λύσεις προσιτές, δηλαδή προσαρμοσμένες στό πολιτικό παρόν. *Ὅσο καί ἂν οἱ λύσεις αὐτές ταυτόχρονα διαωρίζουν καί ὅλα του τὰ μειονεκτήματα ἀπομακρύνοντας ἔτσι τίς «ἰδεώδεις» λύσεις τοῦ μέλλοντος πού βλέπουν οἱ ὀραματιστές τοῦ ἀστικού κόσμου. *Ἐτσι κι ἄλλῶς ἡ πολιτικὴ ἀκολουθοῦσε πάντα τόν κανόνα τοῦ βλέποντας καὶ κάνοντας. Μέ τίς εὐρωεκλογές εἶδαν.

Λεωνίδα Κύρκος

...τό 3,4% είναι πολύ πιά ώριμο νά δεχτεί τό πολιτικό μας μήνυμα και νά τό στηρίξει απ' ό,τι ήταν τό προηγούμενο 5,23%...

Μιά μετεκλογική συζήτηση έφ' όλης τής ύλης

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: *Πρίν από τίς έκλογές είχαμε άρχει, Λεωνίδα, μιά συζήτηση από τίς στήλες του περιοδικού μας και θά θέλαμε, τώρα μετά τίς έκλογές, νά τή συνεχίσουμε γιατί νομίζουμε ότι υπάρχει μιά ένότητα προβληματικής και, εξάλλου, τά προβλήματα παραμένουν.*

Γιά νά συνδεθούμε λοιπόν και μέ τίς προεκλογικές μας κουβέντες, θά ήθελες νά μιλήσεις καταρχήν γιά τό ζήτημα τής πόλωσης; Νομίζεις ότι τελικά πέρασε ή πόλωση πού είχαν καλλιεργήσει οι δύο μονομάχοι;

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΥΡΚΟΣ: *Πολίτη, καταρχήν νά σ' ευχαριστήσω γιατί έδωσες άρκετές σελίδες σέ κείνη τή συνέντευξη. Ύστερα, σκεφτόμουνά ότι ό τίτλος σου είναι συμβολικός. Δηλαδή σ' αυτές τίς έκλογές φάνηκε ακόμα πιά δραματικά ή ανάγκη νά έχουμε πολίτες. Έτσι λοιπόν, νά συνεχίσουμε τή συζήτησή μας.*

Η πόλωση πέρασε σ' ένα βαθμό. Όχι, βέβαια, στό βαθμό πού επιδιώχθηκε από τούς δύο μονομάχους κι αυτό είναι ευτύχημα. Διότι, εάν περνούσε όσο οι δύο μονομάχοι επιθυμούσαν θά βρισκόμασταν μπροστά σέ κάθες διαιρέσεις, θά ήταν ακόμα δυσκολότερο νά τις γεφυρώσει κανένας. Και δέν πρέπει νά γελαστούμε από τούς ψήφους πού δόθηκαν. Μέσα σ' αυτές θά δει κανένας έναν καταναγκασμό πού τήν επομένη άναιρέθηκε. Δηλαδή πάρα πολλοί άνθρωποι όδηγήθηκαν στην κάλπη κάτω από τό βαρύ δίλημμα στό όποιο τούς είχαν υποχρεώσει οι δύο ήγεσίες και τήν επομένη αισθάνθηκαν ότι παρασύρθηκαν σέ ένα παιχνίδι πού ήταν και σέ βάρος του τόπου και τών εαυτών τους. Αντίστροφα εκείνοι πού ψήφισαν ένάντια στην πόλωση, και ειδικότερα εκείνοι πού ψήφισαν τό ΚΚΕ έσωτερικού δέν αισθάνθηκαν μόνο χαρά μιά και κράτησαν τήν έδρα τους και αύξησαν τά ποσοστά τους, αλλά ένιωσαν περηφάνεια γιατί λειτουργήσαν σάν πραγματικά υπεύθυνοι πολίτες. Αν δει κανείς τό εύρος τής άπήχησης πού είχε ή πολιτική πού επεξεργαστήκαμε όλοι θά έντυπωσιαστεί. Δέν έχει παρά νά δει κανείς τά σχόλια τών έφημερίδων, αλλά πολύ περισσότερο νά άκούσει τίς κουβέντες τών ανθρώπων. Όσοι μās ψήφισαν πολέμησαν ένάντια στην πόλωση, έφεραν ένα άλλο ήθος, κοντολογίς έδειξαν ένα άλλο δρόμο.

Νομίζω, ότι και τά δύο κόμματα τώρα,

πού πρωτοστάτησαν στό νά δοθεί πολιτικός τόνος, ύφίστανται τίς συνέπειες τής γραμμής πού χάραξαν. Π.χ. μέσα στη ΝΔ υπάρχει τώρα μιά βαθύτερη άναταραχή. Η κορφή του παγόβουνου είναι ή διαγραφή του Σοφούλη. Η άναταραχή βάζει, άς πούμε, στό στόχαστρο τήν ίδια τήν έκλογική ταχτική. Υπάρχουν πολλοί πού λένε, είχαμε τή μοναδική ευκαιρία νά συσπειρώσουμε ένα τεράστιο κόσμο όλόγυρά μας, άκολουθώντας ένα θετικό δρόμο, κάνοντας μιά θετική κριτική, προβάλλοντας τήν ευρωπαϊκή μας φυσιογνωμία και τά ευρωπαϊκά μας έπιτεύγματα, πολεμώντας και τίς άρνητικές πλευρές του ΠΑΣΟΚ. Παρασυρθήκαμε όμως στη λογική πού όδήγησε ό Άβέρωφ. Αντίστροφα στό ΠΑΣΟΚ υπάρχουν όλοι εκείνοι πού υποστηρίζουν ότι ήταν λάθος ή έκλογική τακτική, μπήκαμε στό δρόμο μιάς συνολικής άναμέτρησης, δεχτήκαμε ότι πρόκειται γιά τούτο ή γιά κείνο, και όδηγηθήκαμε εκεί πού όδηγηθήκαμε. Κοντολογίς, οι δύο μονομάχοι τήν επομένη τών έκλογών είναι και οι δύο χαμένοι, και ευτυχώς ό τόπος άπέφυγε νά παγιδευτεί έντελώς σ' αυτό τό δόκανο. Έχω τήν έντύπωση ότι ή αντίδραση πού έδειξε σ' αυτές τίς έκλογές ό κόσμος θά σημαίνει κάτι πολύ ούσιαστικότερο στην πορεία.

Δ.Π.: *Έκτιμάς δηλαδή ότι τό ποσοστό του ΠΑΣΟΚ άποτελεί μείωσή του;*

Α.Κ.: *Ναι, άναμφισβήτητα. Και από κει και ή έκπληξη του. Δέν περιμένα νά δει αυτή τήν πτώση. Όλες οι έκτιμήσεις πού έκαναν ως τήν τελευταία στιγμή τούς έφεραν γύρω στό 46-47%, οι έκτιμήσεις οι δικές του. Στα άνώτατα κλιμάκια υπήρχε ή πεποίθηση ότι τό 50% είναι άς πούμε μέσα στους στόχους τους και τό όδυνρό συμπέρασμα στό όποιο οι πιά φωτισμένοι απ' αυτούς φτάνανε είναι ότι παγιδεύτηκαν μέσα στην τεχνική τών έκδηλώσεων και τών ένθουσιασμών πού οι ίδιοι είχαν δημιουργήσει.*

Δ.Π.: *Μήπως όμως δέν έχει σημασία μόνο ή διάψευση ως πός τά ποσοστά αλλά ταυτόχρονα ή έκφραση υποκειμενισμού στόν όποιο όδηγούνται άναγκαστικά οι έξουσίες όταν είναι κλεισμένες στό γυάλινο πύργο τους;*

Α.Κ.: *Αυτό πού λές είναι πάρα πολύ σωστό και γ' αυτό νομίζω ότι πρέπει νά*

μην αισιοδοξούμε πώς θά κατορθώσουν νά συναγάγουν τά άναγκαία συμπεράσματα. Δηλαδή, θά υπάρξουν πολλοί πού θά δούνε σωστά, πού θά αναλύσουν σωστά, δέν είμαι βέβαιος όμως ότι τό κεντρικό έπιτελείο του ΠΑΣΟΚ θά μπορέσει νά βγάλει τά συμπεράσματά του. Γιά πολλούς λόγους, ένας από τούς όποιους είναι ό υποκειμενισμός πού έλεγε, είναι παγιδευμένοι μέσα στόν γυάλινο πύργο. Υπάρχουν κι άλλοι, είναι ή ίδια ή φύση του ΠΑΣΟΚ και οι έσωτερικές του αντιφάσεις. Καμιά φορά λέω, ή πάλη τών τάξεων πού διεξάγεται μέσα στό ΠΑΣΟΚ, από αντίρροπες δυνάμεις πού άκυρώνει ή μιά τήν άλλη.

Δ.Π.: *Πέρα από τή συγκεκριμένη πολιτική πού είχαν τά δύο κόμματα στόν προεκλογικό άγώνα και μετά, βλέπεις στην συμπεριφορά του έκλογικού σώματος μιά κάποια παγίωση σέ όρισμένα επίπεδα πού είναι πιά δύσκολο στό μέλλον νά αλλάξουν. Δηλαδή, τό ΠΑΣΟΚ είχε πάρει στις προηγούμενες ευρωεκλογές 40,5% περίπου και ζαναπαίρνει τώρα 41,5%. Δηλαδή οι ψήφοι πού δόθηκαν τό '81 στό ΠΑΣΟΚ στις ευρωεκλογές και όχι στις έθνικές έκλογές, διατηρήθηκαν και τό '84 και σκορπίστηκαν όσες είχε πάρει στις έθνικές έκλογές. Βλέπεις έσύ έδώ μιά παγίωση τής συμπεριφοράς του έκλογικού σώματος, πού θά μās όδηγούσε σέ δύο ίσοδύναμα μεγάλα κόμματα;*

Α.Κ.: *Όχι, όχι. Άλλά αυτό τό όχι θά είναι πάρα πολύ άπλουστευτικό εάν δέν συνηφανθεί μέ άλλα τινά. Καταρχήν, ή ψήφος πού δόθηκε στό ΠΑΣΟΚ δέν ήταν ψήφος θετική, ήταν ψήφος άρνητική, έναντίον τής Δεξιάς. Και τό '81 και τώρα. Τώρα περισσότερο. Αν υπάρξει μιά άλλη προοπτική τότε αυτό θά μεταβληθεί. Αν αντίστροφα δέν υπάρξει καμιά άλλη προοπτική αυτό ένδεχόμενα θά έπαναληφθεί. Συνεπώς τό μεγάλο ζητούμενο είναι ποιά άλλη προοπτική μπορεί νά διαμορφωθεί. Η ψήφος πού δόθηκε τώρα στη Δεξιά είχε άρνητική φόρτιση, ήταν ψήφος έναντίον του ΠΑΣΟΚ.*

Δ.Π.: *Τό ειπαν, άλλωστε, «άπαλλαγή».*

Α.Κ.: *Πολύ σωστά. Και οι δύο παίξανε σέ άρνητικά συνθήματα. Ό ένας είπε άπαλλαγή απ' τήν άλλαγή και ό άλλος είπε ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά.*

Δ.Π.: Έπομένως, ή πόλωση έχει ακόμα πολύ μεγάλο δρόμο μπροστά της, ή ιδεολογία τελικά της πόλωσης.

Δ.Κ.: Καί ή πολιτική της πόλωσης πού είναι δεξιά γραμμή. Κι εδώ πρέπει νά είμαστε αύστηροί άπέναντί στό ΠΑΣΟΚ. Τό σύνθημα «ποτέ πιά Δεξιά» έχει άλλη μία πολύ|εϋρύτερη|έρμηνεία. Ποτέ πιά Δεξιά θά πεί και ποτέ πιά δεξιά γραμμή. Σās ρωτώ, τό σύνθημα «Ψηφίστε έλληνικά» τί είναι; Είναι σύνθημα άλλαγής ή σύνθημα άπότοκο μίας συντηρητικής νοοτροπίας;

Καί γι αυτό νομίζω ότι τό ψάξιμο όλων μας, και των συνειδητών οπαδών του σοσιαλισμού μέσα στό ΠΑΣΟΚ, πρέπει νά κατευθύνεται πρós εκείνους τούς δρόμους πού θά άπορρίπτουν όριστικά τήν άναπαραγωγή της δεξιάς αντίληψης.

Δ.Π.: Ωστόσο, αν δέν υπάρχει αυτή ή δυναμική έξω από τό ΠΑΣΟΚ, όλα δείχνουνε πώς οι δύο μονομάχοι θά συνεχίσουν κατά κάποιον τρόπο τήν ίδια πολιτική.

Δ.Κ.: Έγώ θά 'λεγα ότι θά προσπαθούν νά συνεχίσουν, αλλά πιθανόν τά πράγματα παίρνουν μία διαφορετική πορεία έξω άπ' αυτό τό σχήμα. Καί εδώ πρέπει νά επανέλθει κανένας γιά νά ύπογραμμίσει μίαν αντίδραση του κόσμου: Τή μία φορά λοιπόν σύρθηκε. Τήν επόμενη φορά; Τό έρωτηματικό θά είναι μεγαλύτερο. Άλλά αυτό, βεβαίως, επαναλαμβάνω εξαρτάται άπό τίς εξελίξεις κυρίως μέσα στις προοδευτικές δυνάμεις του ΠΑΣΟΚ και μέσα στό χώρο της Άριστερας.

Δ.Π.: Ειδικά τώρα γιά τούς ψήφους πού δόθηκαν στό ΚΚΕ έσωτερικού. Ποιός είναι κατά τή γνώμη σου ό πολιτικός χαρακτήρας των 203.000 ψήφων πού δόθηκαν στό ΚΚΕ έσωτερικού; Θά πρέπει δηλαδή νά διευρυνηθεί ένα τμήμα των άριστερών δυνάμεων παρά τούς διάφορους, παλαιούς ή παλαιότερους, τραυματισμούς, τίς διαρροές, τούς άποπροσανατολισμούς, ακόμα και τούς παροπλισμούς, αν λοιπόν παρά τά όσα έχουν συμβεί στό χώρο της κομμουνιστικής άνανέωσης τά τελευταία δέκα χρόνια οι άριστεροί ξανασυσπειρώνονται σέ μία πολιτική έστία, σ' έναν πολιτικό φορέα. Μās επιτρέπει δηλαδή αυτό τό εκλογικό δεδομένο νά πιστοποιήσουμε μία πολιτική επανασυγκρότηση των δυνάμεων της κομμουνιστικής άνανέωσης, ή ποιόν άλλο χαρακτήρα θά μπορούσαμε νά αποδώσουμε στην εκλογική δύναμη του ΚΚΕ έσωτερικού;

Δ.Κ.: Νομίζω ότι ένας μεγάλος πυρήνας είναι οι δυνάμεις της κομμουνιστικής άνανέωσης. Δέν θά ήρεπε νομίζω νά καταληφθούμε άπό μία εύφορη άδικαιολόγητη. Υπάρχει τό φαινόμενο, και αυτό είναι πολύ σημαντικό. Πρέπει όμως νά δοϋμε ότι ένας άλλος κόσμος πού ανήκει σ' αυτό τό χώρο μπήκε στό δόκανο της πόλωσης και ψήφισε ΠΑΣΟΚ αν και δυνάμει ανήκει στην άριστερά.

Δ.Π.: Κόσμος άριστερός.

Δ.Κ.: Άριστερός. Όπως επίσης πρέπει νά δοϋμε ότι σ' αυτό τό άποτέλεσμα υπάρχει και μία εκδήλωση διαμαρτυρίας από άνθρώπους, μικρό ίσως ποσοστό, αλλά είναι ένδεικτικό. Ψήφους διαμαρτυρίας άπέναντι στην πόλωση, άπελευθε-

ρωσης του πολίτη πού ήθελε νά λειτουργήσει έλεύθερα σάν πολίτης. Υπάρχει κατά συνέπεια μία κατάφαση στην πολιτική, και αυτή γίνθηκε άπό όλο τό εύρύ φάσμα των άριστερών δυνάμεων. Μπορώ νά φέρω μάλιστα ένα προσωπικό παράδειγμα. Μέ βρήκε ένας σύντροφός μας παλιός στό δρόμο και μου είπε: «Λεωνίδα, λυπάμαι, αλλά είμαι και πάλι καταδικασμένος νά σέ ψηφίσω». Είναι ό Γιάννης ό Καραγιάννης, ό ίδιος ύποθέτω ότι δέν θά μου άπαγόρευε νά κάνω χρήση του όνόματός του, θά τό ήθελε μάλιστα, γιατί περιμένει άπό μένα μία προσωπική, ως πούμε, τοποθέτηση άπέναντί του. Είναι διαφωνίες, πού ύπήρχαν άπό τά χρόνια της ΕΔΑ. Είναι χαρακτηριστικό αυτό τό παράδειγμα. Άσφαλώς θά ύπάρχουν και νεότεροι σύντροφοι πού παρ' όλες τους τίς πικρίες αισθανθήκανε ότι εδώ ανήκουν. Υπάρχει λοιπόν αυτός ό θετικός πυρήνας, άπ' τήν άλλη όμως μεριά ως μίν ύποτιμήσουμε, επαναλαμβάνω, τό μικρό δειγματάκι της διαμαρτυρίας. Πιστεύω ότι αυτό τό 3,4% είναι πολύ πύ όριμο νά δεχτεί τό πολιτικό μας μήνυμα και νά τό στηρίξει, άπ' ό, τι ήταν τό προηγούμενο 5,29%.

Δ.Π.: Έτσι άπ' αυτή τή συνολική επισκόπηση βγαίνει τό συμπέρασμα πώς στην Ελλάδα τουλάχιστον ύπήρξε μία μικρή αλλά σημαντική ενίσχυση των δυνάμεων της κομμουνιστικής άνανέωσης. Τώρα, φεύγοντας άπό τό έλληνικό πλαίσιο και παρατηρώντας τίς εκλογές στην Εϋρώπη, ποιές γενικότερες τάσεις θά μπορούσαμε νά διαπιστώσουμε;

Δ.Κ.: Άν ή πληροφόρησή μου είναι καλή, φαίνεται ότι στό καινούριο Εϋρωκοινοβούλιο θά ενισχυθούν οι προοδευτικές δυνάμεις συνολικά. Τό γεγονός ότι οι Άγγλοι εργατικοί σχεδόν διπλασίασαν τίς έδρες τους είναι κάτι σημαντικό, και αντίστοιχα μειώθηκαν οι έδρες των συντηρητικών. Τό γεγονός ότι στό Κοινοβούλιο μπαίνουν οι Πράσινοι φέρνοντας μαζί τους έναν καινούριο δυναμισμό και τό ότι ενισχύονται οι θέσεις των Γερμανών Σοσιαλδημοκρατών ενδó μειώνονται αντίστοιχα οι θέσεις των Χριστιανοδημοκρατών είναι στοιχεία θετικά. Τό γεγονός ότι τό Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα ήρθε πρώτο στην Ιταλία δέν άποτιμάται μόνο στις δύο ή τρεις έδρες πού πήρε περισσότερο, αλλά στό τεράστιο κύρος πού άποκτά έτσι τό πρώτο κομμουνιστικό κόμμα

του Εϋρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Τό όποιο μάλιστα, έχει δεσμούς πού ξεπερνούν κατά πολύ τά όρια της κομμουνιστικής ομάδας. Οι κομμουνιστές έχουν πετύχει και έχουν άριστες σχέσεις με τούς Γερμανούς Σοσιαλδημοκράτες, με τόν Κράζι και τήν ομάδα του και με όλες τίς άλλες δυνάμεις τίς σοσιαλιστικές και σοσιαλδημοκρατικές της Εϋρώπης. Μιλάμε ιδιαίτερα γιά τή γερμανική σοσιαλδημοκρατία, γιατί παίξει ένα ξεχωριστό ρόλο στην διαμόρφωση των εϋρωπαϊκών πραγμάτων. Νομίζω λοιπόν ότι στό Εϋρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενισχύονται οι προοδευτικές τάσεις.

Άπό τήν άλλη μεριά ύπάρχει συσπείρωση των συντηρητικών δυνάμεων και πρέπει νά δει κανένας ότι ή πρώτη μεγάλη μάχη θά δοθεί γύρω άπό τήν προεδρία. Δύο όνόματα αυτή τή στιγμή φέρονται ως άσφαλείς ύποψηφιότητες, άπό τή μία μεριά είναι ή Βέλ και άπό τήν άλλη μεριά είναι ό Σπινέλι. Σ' αυτή τήν άναμέτρηση πολύ άρνητικό βέβαια είναι ή μείωση των Γάλλων Σοσιαλιστών και Κομμουνιστών. Αυτό είναι άρνητικό. Συνολικά, όμως, νομίζω ότι στό Εϋρωπαϊκό Κοινοβούλιο οι προοδευτικές δυνάμεις ενισχύθηκαν και αυτό θά δώσει τή δυνατότητα στην καινούρια φάση, στα πέντε χρόνια, και μέσα άπό τίς διεργασίες πού θά γίνουν νά διαμορφωθούν συσχετισμοί πύ εϋνοϊκοί.

Δ.Π.: Ποιός θά είναι ό κύριος στόχος;

Δ.Κ.: Τό τρομερό πρόβλημα είναι τό ξεπέρασμα της κρίσης της Εϋρώπης. Τό πρόβλημα, ως πούμε, της ένοποίησης της Εϋρώπης. Τό γεγονός ότι οι Γερμανοί αυτή τή στιγμή πρωτοπορούν σέ ένα τρομερής σημασίας κοινωνικό θέμα, στό θέμα των 35 ώρων, έχει τεράστια σημασία και θά επηρεάσει τίς εξελίξεις. Νομίζω επίσης ότι θά αύξηθούν οι πιέσεις ενάντια στην σπατάλη των έξοπλισμών. Έπίσης θά άνδρωθούν οι πιέσεις γιά μία πύ σθεναρή στάση άπέναντι στις ΗΠΑ. Στο έπίκεντρο θά έρθουν, με τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο, οι ζυμώσεις γιά τό μέλλον της εϋρωπαϊκής δλοκλήρωσης. Φαίνεται ότι οι Γάλλοι έτοιμάζουν μεθαύριο στη συνάντηση κορυφής κάποιες προτάσεις. Έάν δέ τελικά ή προεδρία περιέλθει στον Σπινέλι, και δεδομένου ότι ό Σπινέλι δέν είναι μόνο έμπνευσμένος κήρυκας της Ένωμένης Εϋρώπης, αλλά είναι και ένας πεισματάρης πού θά κυνηγήσει αυτή τήν

υπόθεση, μπορεί να υπάρξουν πολύ θετικές εξελίξεις.

Δ.Π.: Ποιά στάση θα κρατήσει το ΚΚΕ έσωτερικού;

Α.Κ.: Έμεις στη συζήτηση για το σχέδιο Σπινέλι είχαμε δώσει δλη μας τήν εμφαση, είχαμε πεί όμως ότι δεν πρέπει να βιαστούμε και να βάλουμε τό κάρο μπροστά από τ' άλλα. Διότι υπάρχει μία τάση να κάνεις άς πούμε ένα θεσμικό άλμα, αλλά μία μικρή χώρα σαν τήν Ελλάδα θά πρεπε να μετρήσει πολύ τίς συνέπειες πού θά είχε αυτό. Ή μέν όμοφωνία π.χ. στό θέμα τής αύξησης τών ιδίων πόρων είναι ένα εμπόδιο ενώ ή πλειοψηφία θά άφηνε άπ' έξω κάποιους και θά τούς υποχρέωνε να άκολουθήσουν. Ή όμοφωνία τώρα σε θέματα έξωτερικής πολιτικής παρουσιάζει πολύ μεγάλες δυσκολίες πρίν άποσαφηνιστούν κάποια στοιχεία. Άλλιώδης, υπάρχει κίνδυνος να μάς καταστήσουν έξάρτητα μιάς πολιτικής πού θά ύπαγορεύεται άπ' έξω. Βεβαίως, όλα αυτά πρέπει να τά δεί κανένας μέσα σε μία πολύ εύρύτερη προοπτική, και μέσα σ' αυτή τήν εύρύτερη προοπτική πρέπει να κάνεις και σύ τίς έκπτώσεις σου σε μίαν εποχή πού είναι όλοφάνερη πιά ή άλληλεξάρτηση πού υπάρχει κάτω από τή σημαία τής εθνικής ανεξαρτησίας. Γενικά ή εθνική ανεξαρτησία τί σημαίνει; Σημαίνει να κρατήσεις έξω τό δικαίωμα τών επιλογών σου, όχι να άγνοήσεις τό πλέγμα τών εξαρτήσεων μέσα στις όποιες υπάρχουν. Κι αν έλεγες ζήτω ή εθνική ανεξαρτησία, καταργώ όλο τό πλέγμα, αυτό είναι μία πολιτική σύλληψη πού δεν έχει καμιά σχέση με τήν πραγματικότητα.

Δ.Π.: Τώρα, ξαναεπιστρέφουμε στα δικά μας. Είναι σαφές ότι έχουμε μπει πλέον σε προεκλογική περίοδο. Μία προεκλογική περίοδο στην οποία τό ούσιαστικό πλέον θά είναι τό πρόβλημα έξουσίας και όχι ή έκπροσώπηση στό Εύρωκοινοβούλιο. Είναι σαφές, βέβαια, ότι τά δύο μεγάλα κόμματα, προεκτείνοντας τίς άπόψεις πού σήμερα έχουν, προεκτείνοντας τίς πολιτικές διαδικασίες και τίς πολιτικές αντιλήψεις, θά επιδιώξουν να άντλήσουν τό μάξιμουμ καταληστεύοντας, φυσικά, τά μικρά κόμματα. Έδώ λοιπόν μπαίνουν δύο προβλήματα, και συγκεκριμένα ώς προς τό ΚΚΕ έσωτ. Τό πρώτο είναι πώς κατά τή γνώμη σου πρέπει να αντιδράσει τό ΚΚΕ έσωτ. και γενικότερα ή ανανεωτική άριστερά σ' αυτή τήν κατάσταση. Και τό δεύτερο πρόβλημα είναι πώς θά πρέπει να αντιδράσει επίσης σε μία χειραγώγηση άλλου τύπου, πού θά έρθει από τόν έκλογικό νόμο. Λέγονται διάφορα για δύο γύρους ή τό φράγμα τού 3%. Δηλαδή πιστεύεις ότι μπορεί να κρατηθεί τό 3,4% και ν' αύξηθεί;

Α.Κ.: Αυτό τό θέμα τού τί είδους έξουσία μπορεί να προκύψει από τίς έκλογές, είναι τό σταυρικό σημείο δλης τής υπόθεσης. Αυτό είναι τελικά πού θά επηρεάσει από ένα σημείο και μετά τό έκλογικό σάμα. Τό πρόβλημα πάντως υπάρχει, πρέπει να τό αναλύσουμε, να τό συζητήσουμε, και πρέπει έγκαιρα να εξηγήσουμε τήν άποψη μας και να ζητήσουμε και από τίς άλλες πολιτικές δυνάμεις να τοποθετηθούν σαφέστατα πάνω σ' αυτό.

Σ' αυτή τήν πορεία τών δύομισι χρόνων ό λαός δεν έχει να κάνει μόνο με θεωρίες,

άλλά έχει να κάνει με έπιτεύγματα και με άποδείξεις. Να ένα: Ή θεωρία τής αυτοδυναμίας. Τούτο τόν τόπο τόν έχει ταλάνισει ή θεωρία τής αυτοδυναμίας, ή συντηρητική αντίληψη τής αυτοδυναμίας, ή Δεξιά δηλαδή. Ή πράξη δείχνει ότι δεν είναι ή αυτοδυναμία ή έγγυηση τής αλλαγής. Αυτό πρέπει σαφέστατα να ειπωθεί και να αναλυθεί. Πρέπει επίσης να έπισημάνουμε ότι ή αξίωση τής αυτοδυναμίας περιέχει μέσα έναν ιδιόμορφο άντικομμουνισμό. Διότι σημαίνει ότι οι ψήφοι τών κομμουνιστών είναι ψήφοι δεύτερης κατηγορίας. Δεν είναι ότι τό ΠΑΣΟΚ θά ήταν αιχμάλωτο δύναμης άριστερης κομμουνιστικής πού θά τό στηρίξει, δεν είναι αυτό. Είναι τό γεγονός ότι τό ΠΑΣΟΚ αξιώνει να έχει τήν αυτοδυναμία για να μή στηριχτεί στις κομμουνιστικές ψήφους. Διότι και για τό ΠΑΣΟΚ και όχι μόνο για τή Δεξιά οι ψήφοι τών κομμουνιστών είναι δεύτερης κατηγορίας. Στίς έκτιμήσεις πού κάναμε, δεν ξέρω αν τό προσέξατε, έπισημάναμε ένα είδος έπιλεκτικού άντικομμουνισμού, πού ή ήγεςία τού ΠΑΣΟΚ άσκησε σε βάρος τού ΚΚΕ έσωτ., και με τά χειροκροτήματα τού άλλου ΚΚΕ. Άλλά αυτός ό έπιλεκτικός άντικομμουνισμός ενάντια στό ΚΚΕ έσωτ. σε μία στιγμή δεν έμποδίζει καθόλου να γίνει σαφέστερος και συνολικότερος. Πρέπει κάποια στιγμή τό ΠΑΣΟΚ να πει πάρα πολύ σαφώς αν θεωρεί τίς ψήφους τών κομμουνιστών δεύτερης κατηγορίας. Έτσι ώστε πρώτο να πάψει να παγιδεύει ψήφους κομμουνιστών, γιατί ύποθέτω ότι κανένας κομμουνιστής δεν θά ήθελε να θεωρείται ή ψήφος του ψήφος δεύτερης κατηγορίας, και δεύτερον, μόνο αν ξεκαθαρίσει τό σημείο αυτό θά μπει ύποχρεωτικά σε μία κατεύθυνση πού θά είναι πραγματικά σοσιαλιστική και άριστερή κατεύθυνση, διακηρύσσοντας ότι ή άρχή τής αυτοδυναμίας ύποκαθίσταται από τήν άρχή τής εύρύτερης κοινωνικής και πολιτικής συμμαχίας για τήν αλλαγή και τό σοσιαλισμό.

Τώρα έδώ άρχίζει ένα άλλο έρώτημα πού έχει σχέση με τή διαμόρφωση τών συσχετισμών στό κομμουνιστικό στρατόπεδο. Διότι ή αντίρρηση τού να μετράσουν οι κομμουνιστές σε μία κυβερνητική πλειοψηφία, δεν είναι αντίρρηση πού μπορεί να προέλθει μόνο από τό ΠΑΣΟΚ, αλλά μπορεί να προέλθει και από άλλους χώρους. Άς είμαστε καθαροί και σαφείς. Τό ΠΑΣΟΚ θέλει να άποφύγει αυτή τή συζήτηση, διότι θέλει να πάει διά τού μορατόριουμ με τό άλλο ΚΚ. Βασίζεται, λοιπόν, στις άτυπες συνεργασίες συμπτώσεων, δηλαδή στην κοινωνική άδράνεια, να τό πώ έτσι, τού άλλου ΚΚ. Έμεις όμως είμαστε ύποχρεωμένοι να θέσουμε τό ούσιαστικό πρόβλημα. Λοιπόν, σύνηγοφορ τού άλλου ΚΚ, κάνατε πρόταση κυβερνητικής συνεργασίας. Είπατε ότι δεν αξιώνετε τή συμμετοχή σας στην κυβέρνηση. Αυτό είναι θαυμάσια. Σας ρωτήσαμε: βάζετε τό θέμα τής ΕΟΚ όρο για τή συμμετοχή στην μελλοντική κυβερνητική πλειοψηφία; Δεν άπαντήσατε. Διότι θά ήταν τραγελαφικό, βεβαίως, να διαμορφώνεται μία κυβερνητική πλειοψηφία όπου δύο άλλα θά τρέχαν προς αντίθετες κατευθύνσεις, τό ένα προς τήν ΕΟΚ, τό άλλο έξω άπ' αυτήν. Δεύτερον: σάς είπαμε από πάρα πολύ καιρό ότι χρωστάτε

να εξηγήσετε μπροστά στό λαό τή στάση σας άπέναντι σε θέματα τής δημοκρατίας. Δεν μπορεί να λέμε ότι αξιώνουμε όλες τίς έλευθερίες όταν δεν παρέχουμε τήν έγγυηση ότι αυτές τίς ίδιες έλευθερίες θά τίς σεβαστούμε. Έμεις τό διακηρύξαμε με όλους τούς τρόπους, ήταν ή άρχή τής όμιλίας μου στην πλατεία Συντάγματος. Για μάς οι έλευθερίες τού λαού δεν είναι κάτι πού δντας άντιπολίτευση τό διεκδικούμε και σαν έξουσία τό καταργούμε. Για μάς ή πολυφωνία, ό πολυκομματισμός, οι συνταγματικές έλευθερίες είναι τό δεδομένο. Άπό κεί ξεκινούμε. Και βεβαίως μέσα σε μία πάλη αυτά τά πράγματα θά παίρνουν ένα διαφορετικό περιεχόμενο και θά διαμορφώνονται διαφορετικοί συσχετισμοί κάθε φορά.

Σέ ό,τι άφορά τίς λαϊκές έλευθερίες, τό λέμε κατηγορηματικά: από αυτές ξεκινούμε και αυτές θά προεκτείνουμε. Άν σε αυτά τά ζητήματα άρχής δεν υπάρχουν σαφέστατες εξηγήσεις, διαμορφώνεται με δική τους ευθύνη ή άδυναμία να σχηματιστεί ένα καινούριο μπλόκ για τήν έξουσία. Και τότε μπορεί θαυμάσια να μείνουν έξω από τό μπλόκ. Και πιστεύω, αγαπητέ Πολίτη, ότι μία πρώτη μετακίνηση άρχισε τώρα. Αυτό πού είπαμε από καιρό, ότι είναι άνάγκη να υπάρξει μία αλλαγή τού συσχετισμού τών δυνάμεων στό χώρο τής Άλλαγής, έχει άρχίσει να διαφαίνεται, δεν λέω να πραγματοποιείται. Τά έκλογικά άποτελέσματα είναι διδακτικά άπ' αυτή τήν άποψη.

Δ.Π.: Άπ' ό,τι φαίνεται, τό ΠΑΣΟΚ θά έμείνει στην άρχή τής αυτοδυναμίας. Άς κάναμε τώρα μία ύπόθεση: αν δεν κερδίσει εκείνο τόν αριθμό τών έδρων πού θά του διασφαλίσει τήν κοινοβουλευτική πλειοψηφία, τό ΚΚΕ έσωτερικού πώς θά άπαντούσε σε μία τέτοια περίπτωση; Θά έδινο στην κυβέρνηση τού ΠΑΣΟΚ κριτική ψήφο άνοχής; Τό ρωτώ διότι τό πρόβλημα αυτό θά τεθεί πρίν από τίς έκλογές τού 1985, ήδη έχει τεθεί.

Α.Κ.: Νομίζω πώς χωρίς διαταγμό έμεις θά στηρίζαμε μία κυβέρνηση ή όποία θά παρουσίαζε στό λαό ένα πρόγραμμα αλλαγών πού τήν κατεύθυνση μιάς πραγματικής αλλαγής, προς τήν κατεύθυνση τού σοσιαλισμού. Τό ξαναλέω: χωρίς διαταγμό. Και κατά τότο ή ενίσχυση τού ΚΚΕ έσωτ. στις έπόμενες έκλογές δεν θά πρέπει να θεωρείται μία άφαίρεση από τίς δυνάμεις τής Άλλαγής. Άντίθετα, θά πρέπει να θεωρείται στοιχείο πού άποφασιστικά τήν δυναμώνει και τήν ενισχύει.

Πιστεύω, όμως, ότι πρίν φτάσουμε εκεί θά πρέπει να έχουν διευκρινιστεί μερικά θέματα πού έχουν πολύ μεγάλη σημασία, όπως αυτό πού θέσατε πρίν, τού έκλογικού συστήματος. Πρέπει από τώρα να ξεκαθαριστεί τό πρόβλημα τής άπλης άναλογικής. Ή πίεση προς αυτή τήν κατεύθυνση πρέπει να είναι τέτοια ώστε να καμφθούν οι αντιδράσεις πού υπάρχουν. Σ' αυτό θά βοηθούσαν και οι διαφοροποιήσεις πού υπάρχουν και μέσα στό χώρο τής Δεξιάς. Έχω τήν εντύπωση πώς στην Ελλάδα, αλλά και γενικότερα, τερματίστηκε ή περίοδος τών μονοκομματικών κυβερνήσεων ή είναι κοντά στό τέρμα της. Μπαίνουμε κι έμεις σ' αυτό πού χαρακτηρίζει τά εύρωπαϊκά πολιτικά συστήματα, σε μία πορεία προς κυβερνη-

σεις ευρύτερης βάσης.

Αποφασιστικά, πάντως, για την τύχη της δλης πορείας, αλλά και για την τύχη του 3,4% και του ΚΚΕ έσωτ. είναι διορισμένα θέματα που πρέπει να επισημάνουμε: πρώτον, δεν μιλούμε πιά μόνο για το ΚΚΕ έσωτ. Μιλούμε για όλον αυτό το χώρο που, γύρω από το ΚΚΕ έσωτ., έδωσε τη συμβολή του, τη συνεισφορά του. Οι δεσμοί ανάμεσα σε όλα τα στοιχεία του ανανεωτικού χώρου πρέπει να πλουτίσουν, να πολλαπλασιαστούν. Διότι, ό,τι θα συμβεί στο κοινοβουλευτικό πεδίο θα εξαρτηθεί από το τί θα διαμορφωθεί στο κοινωνικό πεδίο. Είναι άσπαιο να λές: κοινωνικό πεδίο, συσχετισμοί συντριπτικά σε βάρος των ανανεωτικών δυνάμεων και ύστερα να διεκδικείσ μια πολιτική παρουσία στο κοινοβουλευτικό πεδίο. Γι' αυτό θα δώσουμε μεγάλη προσοχή στις συμμαχίες στο κοινωνικό πεδίο, στον προβληματισμό μας εκεί, στα προγράμματα μας, στις συσπειρώσεις δυνάμεων εκεί, ώστε να διαμορφωθεί μια δυναμική κοινωνική συμμαχία. Παράλληλα πρέπει να οικοδομούμε την παρουσία των ανανεωτικών δυνάμεων και να καλλιεργούμε τη σύσφιξη των δεσμών μέσα στον ανανεωτικό χώρο, γύρω από το ΚΚΕ έσωτ., για να μπορέσει να υπάρξει προβολή ύστερα στο πεδίο της γενικότερης πολιτικής συμμαχίας. Η ιδέα μας δηλαδή ότι η Ελλάδα χρειάζεται στην προοπτική του σοσιαλισμού να βασιστεί σε μια πλατειά κοινωνική και πολιτική συμμαχία, συνδέεται επίσης με το ότι τουτός ο πόλος της ανανεωτικής άριστερας μπορεί να ασκήσει μια επίδραση, θα λέγα, ήγεμονική.

Δ.Π.: Αυτή η κατεύθυνση συνεπάγεται, ενδεχομένως, και μια αλλαγή του σημερινού πορεία της κομμουνιστικής ανανέωσης;

Α.Κ.: Ναι. Ξέρεις, άμα τό ποδμε φορέα μπορεί να δημιουργήσει συγχύσεις. Θα ήταν καλύτερα να μιλούσαμε για μια νέα έκφραση στη δυναμική που διαμορφώνεται στο χώρο των ανανεωτικών δυνάμεων. Και νομίζω ότι χωρίς βιάση αυτό τό πράγμα πρέπει να βαθύνουμε δλοι μαζί. Πρέπει να ώριμάσει και ή πολιτική και ή κοινωνική συνείδηση. Πρέπει να ώριμάσει τό ΚΚΕ έσωτ., τό όποιο μέσα από μια δραματική ιστορία ως σήμερα, έχει κατακτήσει μερικά πράγματα. Αυτά δεν πρέπει να πάνε πίσω, πρέπει να πάνε μπροστά. Στις τελευταίες εκλογές φάνηκε πάρα πολύ καθαρά ή σημασία που έχει ο πλοδτος μιας πολιτικής σύλληψης. Σ' αυτές τις εκλογές όπληξε μια ευρύτερη κατάσταση στην πολιτική σύλληψη, στην πολιτική επεξεργασία που είχε τό ΚΚΕ έσωτ. Πρέπει, λοιπόν, στην πράξη να οικοδομηθούν άκόμη στενότεροι δεσμοί ώστε ή κίνηση προς τό μπρός να γίνεται συλλογικά, χωρίς τραυματικές καταστάσεις. Άλλά, έπαναλαμβάνω, δική μου αντίληψη (τό θέμα δεν έχει άκόμη συζητηθεί, στο κόμμα), ή ελληνική πραγματικότητα όχι μόνο έπιβάλλει αλλά ζητάει έπιμονα να βρούμε τρόπο να εκφράσουμε ή θέληση να προχωρήσουμε σταθερά προς τά εμπρός, να συνενώσουμε τις δυνάμεις, έχοντας την έμπνευση που μπορεί να δώσει ο μαρξισμός. Αυτό άκριβώς που λείπει σήμερα στο ΠΑΣΟΚ. Θα λέγα, μάλιστα, ότι στην Ελλάδα αυτή ή υπέρβαση του ιστορικού σχίσματος έχει πάρα

πολλές δυνατότητες να λειτουργήσει και να δώσει μια ώθηση σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Διότι σήμερα υπάρχουν γνήσιες σοσιαλιστικές δυνάμεις, γνήσιες και μέσα στο χώρο του ΠΑΣΟΚ, όπως υπάρχουν και δυνάμεις συντηρητικές. Υπάρχουν και άλλες δυνάμεις οι όποιες δεν είναι ενταγμένες και οι όποιες είναι γνήσιες σοσιαλιστικές. Αυτή ή πορεία σύγκλισης των δυνάμεων αναμφισβήτητα έχει μέσα της έναν δυναμισμό...

Δ.Π.: Μέ άφορμή τό ιστορικό σχίσμα σοσιαλιστών - κομμουνιστών, για τό όποιο μιλούσες, νομίζω ότι τό ζήτημα στην Ελλάδα είναι διαφορετικό άπ' ό,τι στην Ευρώπη. Στην Ελλάδα, καλώς ή κακώς, από την άρχή της πολιτικής συγκρότησης του σοσιαλιστικού κινήματος σε κόμμα, ή κύρια έκφραση της Άριστερας ήταν τό ΚΚΕ. Τα σοσιαλιστικά κόμματα ή κινήσεις ήταν άσήμαντης πολιτικής έμβλειας και κοινωνικής βάσης. Όστόσο, στην Ελλάδα έχουμε τό ΕΑΜ που άποτελεί ένα πολιτικό φαινόμενο υπέρβασης της σχέσης Κίνημα = Κόμμα. Τό ΕΑΜ, ανεξάρτητα από την τεράστια ανάπτυξη του ΚΚΕ στην Κατοχή και τον πρωτεύοντα ρόλο του σε σχέση με τις άλλες άριστερές δυνάμεις στο πλαίσιο του ΕΑΜ, σε καμιά περίπτωση δεν μπορούμε να ποδμε ότι τό Μέτωπο, δηλαδή τό Κίνημα, ήταν όμόλογο πολιτικά, ιδεολογικά και κοινωνικά με τό Κόμμα. Τό ΕΑΜ υπερέβαινε τά συστατικά του στοιχεία. Όστόσο, τό έαμικό κίνημα, μέσα από ή φθορά και ήντα του, καταργήθηκε ως φαινόμενο υπέρβασης και εξισώθηκε σε συρρικνωμένες διαστάσεις με τό ΚΚΕ. Σ' αυτό συνετέλεσαν και οι αντίπαλοι του που τό πολέμησαν αλλά και, κυρίως, ο τρόπος που τό έαμικό κίνημα καθοδηγήθηκε από τό ΚΚΕ. Τό ΚΚΕ, ταύτισε τό ΕΑΜ με τον έαυτό του, καθιέρωσε μια σχέση όμολογίας και ύπαγωγής ανάμεσά τους. Έτσι, άκόμη και σήμερα παραμένει τό έρώτημα του Γληνού «Τί ήταν και τί ήθελε τό ΕΑΜ». Στην άπάντηση που έδωσε στο έρώτημα αυτό τό ΚΚΕ, ότι δηλαδή τό ΕΑΜ είναι τό «ευρύτερο» κόμμα, σήμερα δίνεται μια άλλη παρόμοιοι λογικού και ιδεολογικού τύπου: Τό ΕΑΜ είναι τό ΠΑΣΟΚ, τό ΠΑΣΟΚ είναι συνέχεια και ολοκλήρωση του ΕΑΜ.

Έτσι, τό παλιό ιστορικό πρόβλημα και οι διαστρεβλώσεις που γέννησε, συνοδεύεται από ένα σύγχρονο με σύγχρονες διαστρεβλώσεις που κουβαλά μαζί του και όλες τις παλιές. Πάλι, δηλαδή, ή σχέση της όμολογίας: Λαϊκό Κίνημα = τό Κόμμα, Λαϊκό Κίνημα = τό ΠΑΣΟΚ. Τί άλλο νόημα έχει ή περί αυτοδυναμίας άρχή που διακηρύσσει ο Άνδρέας Παπανδρέου; Έχουμε, λοιπόν, διαφορετικού τύπου ιστορικά προβλήματα να ξεπεράσουμε σε σχέση με εκείνα που θέτει στα άριστερά κόμματα και κινήματα της Δυτικής Ευρώπης τό παλιό ιστορικό σχίσμα κομμουνιστών - σοσιαλιστών.

Α.Κ.: Μά άκριβώς, όταν έλεγα πριν ότι ή κοινωνία μας ζητά να συσπειρωθούν οι λαϊκές δυνάμεις αυτές και να ώθούνται με ένα τρόπο σταθερό προς την κατεύθυνση του σοσιαλισμού, είχα όπόψη μου και την έαμική πείρα. Έτσι, όπως τό λές, νομίζω ότι πρέπει να πάρουμε όπόψη και την πείρα της αντίστασης όπου τό ΚΚΕ θέλησε να ταυτίσει στις διαστάσεις

του τό ΕΑΜ και άπέτυχε και του ΠΑΣΟΚ όπου, πάλι, θέλησε να ταυτίσει τό κίνημα της αλλαγής με τις διαστάσεις του και άπέτυχε. Πρέπει, λοιπόν, ξεπερνώντας τις παλιές και τις νεότερες στρεβλώσεις να βαδίσουμε προς ένα νέο μεγάλο κίνημα, στις σύγχρονες συνθήκες, άποφύγοντας τις ταυτίσεις που και πάλι θα μας χρεωκοπήσουν. Γιατί ή ελληνική κοινωνία παρουσιάζει συνεχείς έκρήξεις: από την ύπανάπτυξη στην ανάπτυξη και οι αντίθεσεις αναπαράγονται με πολύ μεγάλη δέυτητα σπράχνοντας ταυτόχρονα, προς τά δώ ή προς τά κεί τεράστιες μάζες. Γι' αυτό, από ή στιγμή που τό ΠΑΣΟΚ παίρνει την κατιούσα, διότι πράγματι τό ΠΑΣΟΚ παίρνει την κατιούσα, μπορούμε να ίχνηλατίσουμε από τώρα τους δρόμους ενός πραγματικά μεγάλου κινήματος. Και πρέπει ο χώρος της ανανεωτικής άριστερας, όχι βέβαια να πάρει ή σκυτάλη με τρόπο άπολύτως ανταγωνιστικό προς τό ΠΑΣΟΚ, με όρους ρήξης ή με τρόπο ήγεμονικό αλλά βλέποντας, όλες τις αλλαγές που θα συμβούν, και στο χώρο του ΠΑΣΟΚ κι άλλου, να προετοιμαστεί για τις συγκλίσεις που όπωσδήποτε θα δούν τό φώς. Αυτός πρέπει να είναι ο στόχος μας, ο ρόλος των κομμουνιστών, όλων μας.

Δ.Π.: Δηλαδή, ο ρόλος των κομμουνιστών δεν είναι ιστορικά ξεπερασμένος.

Α.Κ.: Όχι μόνο δεν είναι ιστορικά ξεπερασμένος αλλά έγώ πιστεύω σε μια νέα άνοδο του ευρωκομμουνισμού. Τό μικρό σημάδι τό δικό μας του 3,4%, τό τεράστιο της Ιταλίας, αυτά που ήδη άρχισαν να λένε οι Γάλλοι κομμουνιστές μετά την ήττα τους, π.χ. ο Ζυκέν που προβληματίζεται με την έπιτυχία των Ιταλών και που μαρτυρούν ότι και στο ΚΚΓ άρχίζουν δημιουργικές διεργασίες, τό γεγονός ότι μπαίνουν Όλλανδοί στο Ευρωκοινοβούλιο για πρώτη φορά, όλα αυτά είναι σημάδια πολύ καθαρά. Ποιός μίλησε, λοιπόν, για τό τέλος του ευρωκομμουνισμού;

Άν, τελικά, ευρωκομμουνισμό όνομάσουμε την άπόπειρα μιας άπάντησης στα σύγχρονα προβλήματα στηριγμένη στην άυτονομία και τον δημοκρατικό δρόμο προς τό σοσιαλισμό, έχω την έντύπωση ότι ένα τέτοιο κίνημα δεν μπορεί να σβήσει, άρκει να συμπεριλάβει όλον τον κοινωνικό πλοδο των λαϊκών δυνάμεων και να έγκαταλείψει ής θεολογικό τύπου ξριδες. Προσέχτε. Τί έδειξε ή ήγεσία του άλλου ΚΚ; Ίδου ο συλλογισμός της: κομμουνιστές σαν κι έμας = προδότες, ρεβιζιονιστές κ.λπ. οι Ιταλοί είναι ρεβιζιονιστές κ.λπ. Οι σοσιαλιστές, προδότες. Οι σοσιαλδημοκράτες, τί είναι; Πράκτορες του ίμπεριαλισμού. Με ποιούς βρέ άδερφέ θα προχωρήσεις; Τέλεια άπομόνωση! Που στηρίζεται όμως ή ήγεσία του άλλου ΚΚ; Στο γεγονός ότι δεν περιμένει οι έσωτερικές δυνάμεις να πάρουν την πορεία προς τό σοσιαλισμό. Αυτό είναι τό άκρως άποθητικό πρόσωπο που έδειξε τό άλλο ΚΚ, κι αυτό είναι ή άκρως άποθητική πολιτική που άκολουθεί, που δεν οδηγεί πουθενά.

Η συζήτηση έγινε με τον Άγγελο Έλεφάντη και τον Δαμιανό Παπαδημητρόπουλο.

Ἀνανεωτική Ἀριστερά:

πολλά πρέπει ν' ἀλλάξουν
καί
περισσότερα νά κερδηθοῦν

Οἱ 203.800 ψῆφοι πού συγκέντρωσε τό ψηφοδέλτιο τοῦ ΚΚΕ Ἐσωτερικοῦ στίς Εὐρωεκλογές δείχνουν ὅτι ἡ ἀνανεωτική ἀριστερά μπορεῖ νά προχωρήσει. Ἡ ἐπιτυχία αὐτή θέτει ὅμως νέα ἐρωτήματα καί νέα καθήκοντα. Στήν προεκλογική περίοδο, πού ἄρχισε, μπορεῖ πολλά ν' ἀλλάξουν, νά χαθοῦν ἢ νά κερδηθοῦν

Από τίς σελίδες αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ εἶχα ὑποστηρίξει τήν ἀποψη ὅτι τό πραγματικό δίλημμα τῶν Εὐρωεκλογῶν ἦταν ἡ ΠΑΣΟΚ ἢ Ἀριστερά. Διότι ἡ λογική τῆς προεκλογικῆς σύγκρουσης ὠθοῦσε ἀναπόδραστα τό ΠΑΣΟΚ σέ μιά προσπάθεια ἀφαίρεσης ψήφων ἀπό τήν Ἀριστερά, καί μάλιστα ἀπό τήν ἀνανεωτική Ἀριστερά, γιά νά ἀντισταθμίσει τίς βέβαιες ἀπώλειες πού εἶχε πρὸς τὰ δεξιὰ του καί νά διατηρήσει τήν πολυπόθητη «αὐτοδυναμία» του.

Οἱ ἐκλογές βέβαια ἦταν γιά τό Εὐρωκοινοβούλιο κι ὄχι γιά τήν ἑλληνική Βουλὴ, γι' αὐτό καί δέν μπορούσαν νά προσβάλουν ἄμεσα τό πρόβλημα τῆς ἐξουσίας πού παραμένει γιά τήν ὥρα ἔτσι ὅπως εἶχε ὀριστεῖ στίς ἐκλογές τοῦ 1981.

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἀποτελέσματα αὐτά εἶναι μιά ἀδιαμφισβήτητη δημοσκόπηση τῶν πολιτικῶν ρευμάτων καί τῶν πολιτικῶν συσχετισμῶν, οἱ μετακινήσεις πληθυσμῶν πού ἐπισημαίνονται δείχνουν ὅτι τίποτε δέν εἶναι ὀριστικό καί γιά κανένα. Κατά συνέπεια τὰ διλήμματα παραμένουν μετέωρα· μάλιστα, καί δεδομένου ὅτι ἔχουμε μπεῖ στή μακρὰ προεκλογική περίοδο, θά δραματοποιηθοῦν ἀκόμη περισσότερο, καί οἱ δύο μονομάχοι, μέ τήν δξύτητα τοῦ πολιτικοῦ κλίματος καί τήν πόλωση, θά προσπαθήσουν νά συντρίψουν κάθε ἀπόχρωση καί νά συνθλίψουν ἀνελέητα στὰ καυδιανὰ δίκρανα δσοὺς πιστεύουν ὅτι ἡ ζωὴ, ἀκόμη καί ἡ πολιτικὴ ζωὴ, δέν εἶναι ἀρρηρόστεια ὥστε οἱ ἄνθρωποι νά ὑποχρεώνονται συνεχῶς στήν

ἀναπόληση τοῦ μικρότερου κακοῦ.

Θά συμβεῖ ἔτσι; Ἴσως. Θά ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τόν τρόπο πού θά διεξαχθεῖ ἡ μάχη.

Ὡς πρὸς τοὺς ἀριστεροὺς ἡ πρώτη φάση τῆς μάχης, ἐκείνη πού ἔδωσαν στίς ἐκλογές γιά τό Εὐρωκοινοβούλιο, εἰδείξε ὅτι τίποτε δέν εἶναι δεδομένο γιά πάντα καί ὅτι σέ τίποτα δέν μπορούμε νά ἀφεθοῦμε μοιρολατρικά. Οἱ 203.000 ψῆφοι πού συγκέντρωσε τό ψηφοδέλτιο τοῦ ΚΚΕ ἔσωτ., αὐτό τό μεγαλειῶδες ἀσήμαντο 3,42%, ὑπογραμμίζουν ὀρισμένα σημεῖα πού πρέπει νά μελετηθοῦν διότι χωρὶς αὐτά εἶναι ἀδύνατο νά ἔχει ἐγκυρότητα καί πειστικότητα ἡ ὁποιαδήποτε πολιτικὴ προοπτική.

1. Αδξηση τών δυνάμεων του ΚΚΕ έσωτερικού καθαρή. Δέν υπάρχει καμιά περιοχή τής χώρας όπου τó ψηφοδέλτιο του ΚΚΕ έσωτ. νά έχει λάβει ποσοστό κατώτερο από εκείνο τών βουλευτικών εκλογών του 1981· στις περισσότερες περιπτώσεις τó υπερδιπλασιάζει και στά μεγάλα αστικά κέντρα πλησιάζει τó εκλογικό ποσοστό τών ευρωεκλογών του 1981. Τούτο σημαίνει ότι ή σύλληψη ψήφων από τήν ανανεωτική άριστερά που έπεδίακε τó ΠΑΣΟΚ πέτυχε μόνο ενμέρει. Στίς πόλεις μάλιστα όπου οι πολιτικοποιημένες έστίες είναι ύπαρκτές και δυναμικές, εκεί όπου ή πολιτική ζωή δέν εξαντλείται στή θαυμαστική καθήλωση μπροστά στους μονολόγους που εκπέμπει ή TV, εκεί ή Άριστερά αντίσπθήκε μέ πολύ μεγάλη έπιτυχία και άπέρριψε τó δίλημμα ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά, ψηφίζοντας άριστερά.

2. Οι άριστεροι που ψήφισαν τó ΚΚΕ έσωτ. σ' αυτές τίς εκλογές, όντας πάντα άριστεροι πολίτες, είναι ποικίλων ιδεολογικών και πολιτικών προελεύσεων: έαμογενείς, πρώην ΚΚΕ, πρώην ΠΑΣΟΚ, πρώην τών διαφόρων οργανώσεων τής Νέας Άριστεράς, πρώην ΕΚΚΕ και Μ-λ, άνέντακτοι, ευρωκομμουνιστές και βεβαίως οι όπαδοί, ή έπιρροή, τó μέλη και τά στελέχη του ΚΚΕ έσωτ. Τó σημαντικό δηλαδή σ' αυτό τó 3,4% είναι ότι, για πρώτη φορά μετά τó '74, παρά τούς ποικίλους τραυματισμούς του κόσμου τής ανανεωτικής άριστεράς, παρά τά λάθη που άποκαρδίωναν και εκτίναζαν τόν κόσμο στό περιθώριο, παρά τήν ήγεμονική θέση του ΠΑΣΟΚ, υπήρξε ένα «έμεις»: ένα «έμεις» που ψεύει τίς πραγματικότητες του και όριοθετείται ως προς τούς άλλους.

Πολλά είναι δυνατόν νά δει κανείς σ' αυτό τó «έμεις», ως προς τά κοινωνικά και ως προς τά ιδεολογικά του χαρακτηριστικά. Τó λιγότερο ενδιαφέρον δέν είναι βέβαια ότι στό 3,4% συγκεντρώνεται ένα σημαντικό μέρος του έπιστημονικού κόσμου τής χώρας και τής διανόησης, πράγμα που ήταν άλλωστε γνωστό και από τά ύψηλά ποσοστά τών ανανεωτικών παρατάξεων στίς επαγγελματικές εκλογές τών αντίστοιχων σωμάτων: γιατρών, δικηγόρων, μηχανικών κ.λπ. Τήν έπομένη δμως τών εκλογών έχει περισσότερο ενδιαφέρον νά έπισημανθεί ότι ή εκλογική συσπείρωση στό ΚΚΕ έσωτ. γίνεται, άκριβώς, όταν τó κόμμα αυτό άποδοσμεύεται από εκείνη τήν άνεκδιήγητη «ύπόχλωρη ΕΑΔΕ» τών δύο πρώτων χρόνων τής πασοκικής διακυβέρνησης, που ταύτιζε ιδεολογικά τήν έξουσία μέ τήν κομμουνιστική ανανέωση, τήν «άλλαγή» μέ τή σοσιαλιστική προοπτική. Πραγματικά, τόσο σέ έπιμέρους χώρους, όπου άναδειχθήκαν οι ανανεωτικές παρατάξεις σέ σύγκρουση προς τó ΠΑΣΟΚ όσο και σέ γενικό έπίπεδο, τó ΚΚΕ έσωτ. τόν τελευταίο χρόνο όχι μόνο χρησιμοποίησε σκληρότερη γλώσσα άπέναντι στήν κυβέρνηση αλλά, σέ πολλές περιπτώσεις, διαφοροποιήθηκε και ως προς τó ΚΚΕ και ως προς τήν πασοκική έξουσία. Η στροφή αυτή του ΚΚΕ έσωτ. δέν ήταν, βέβαια, τέτοιας έκτασης και έντασης ώστε οι «άριστεροι χωρίς Άριστερά» νά άποκτήσουν μία νέα πολιτική έστία και σήμερα νά μιλάμε για μία συνολική ανασυγκρότηση τών δυνάμεων τής ανανεωτικής Άριστε-

ράς. Ήταν όμως τόσοση — βοηθούσης και τής εκλογικής δυναμικής — ώστε νά επιτρέψει ή και νά επιβάλει μίαν «χωρίς τύψεις» και μίζερα αίσθήματα συμπαράταξη άνοργάνωτων άριστερών μέ τó ΚΚΕ έσωτ. Χαρακτηριστικό είναι ότι εκείνες οι κατηγορίες άριστερών που διατηρούν στό άκέραιο όχι μόνο έπιφυλάξεις προς τήν ανανέωση αλλά τήν άπορρίπτουν και προσβλέπουν σέ μίαν δραματική άριστερά, αυτοί ψήφισαν λευκό ή άκυρο, δέν θέλησαν νά συγκαταλεχθούν στό «έμεις» που προκύπτει άπ' τίς εκλογές.

Στό δίλημμα, λοιπόν, ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά μεγάλο μέρος τών άριστερών δέν υπέκυψε: άλλαξε τó δίλημμα και ψήφισε άριστερά. Υπήρξε έπομένως μία σύμπτωση του ΚΚΕ έσωτ. που άντιστεκόταν στό ΠΑΣΟΚ μέ τόν κόσμο τής Άριστεράς που άπέκρουε τά δίληματα τής έξουσίας.

Υπάρχουν οι προϋποθέσεις ώστε αυτό τó εκλογικό «έμεις» νά πάει πέρα από τήν εκλογική συμπεριφορά; Τι θά μπορούσε νά συντελέσει για νά άποκτήσει αυτό τó 3,4% εκείνη τήν αίσθηση έντασης, όχι πιά σέ ένα ψηφοδέλτιο, αλλά σέ μίαν ιδεολογία, για νά μήν καταβυθίζονται συνεχώς στήν έγγενή του κρίση αλλά νά πρωτοπορεί άποφασιστικά στους δρόμους που έπιτάσσουν οι καιροί;

Δύο είναι κατά τή γνώμη μου τά άποφασιστικά σημεία πάνω στά όποια θά δοκιμαστέι, θά δοκιμαστούμε.

Α. Η σχέση μέ τó ΚΚΕ. Διάχυτη είναι ή άποψη ότι τó ΚΚΕ έχει όριστικά άλώσει τó χώρο τής παραδοσιακής κομμουνιστικής άριστεράς και έπομένως, αν τó ΚΚΕ έσωτ. συνεχίσει τήν άντιδικία μαζί του διαιωνίζει μίαν άγονη τριβή και τήν παρελθοντολογία. Αντίθετα, λέγεται, θά 'πρεπε νά στραφεί προς άλλες κατευθύνσεις, προς τά κεί που βρίσκονται τά μεγάλα λαϊκά στρώματα και οι νέες κοινωνικές δυνάμεις.

Τίποτε δέν θά ήταν πιό άτυχο και πιό άποπροσανατολιστικό άπ' αυτήν τή φαινομενικά σαγηνευτική κατεύθυνση. Γιατί; Διότι ό κομμουνισμός δέν είναι ιστορικά ξεπερασμένος, και δέν πρόκειται ποτέ νά ξεπεραστεί όσο υπάρχει ζήτημα έκμετάλλευσης. Αν ή έμμονή στήν κομμουνιστική ιδιότητα άπωθεί πολλούς, μήν ξεχνάμε τί προσέδωσε στόν κομμουνισμό τó άποθητικό του πρόσωπο: τó καθεστώς άκράειας κοινωνικής συντήρησης και πολιτικής άντίδρασης που έπικρατεί στίς κοινωνίες σοβιετικού τύπου και που όνομάζονται, αλλά δέν είναι, κομμουνιστικές. Τούτο σημαίνει ότι ό άγώνας ενάντια στήν ιδεολογία και πρακτική του σημερινού ΚΚΕ όχι μόνο δέν πρέπει νά ύποσταλεί, αλλά πρέπει νά ένταθεί και νά περιλάβει τó σύνολο τών στοιχείων που συνθέτουν τήν γκρίζα πραγματικότητά του: τήν τρέχουσα καθημερινή πρακτική του, όπου ό έπιτηδευμένος πρωτογονισμός εκτρέφει τόν πομπωδέστερο λαϊκισμό, οι λαϊκότροπες ιδεοληψίες καλλιεργούν τόν ιδιοτελέστερο κορπορατισμό και τήν άδρανή άπολιτικότητα. Θα προσθέσω μάλιστα ότι άκριβώς αυτό τó 3,4%, που είναι άριστερό, και βγαίνει μέσα από τά κοιτάσματα τής ιστορικής άριστεράς, θέτει μέ περισσότερη έπιτακτικότητα τήν

ανάγκη του άγώνα ενάντια στόν έγχώριο κομμουνιστόφωνο χιλιασμό. Άλλωώς άριστερά δέν φτιάχνεται. Άριστερά χωρίς κομμουνισμό δέν γίνεται, κομμουνιστής χωρίς κομμουνισμό δέν γίνεται, κομμουνισμός και κομμουνιστής χωρίς τίς θεμελιακές, τίς συστατικές του άρχές είναι σκορδαλιά χωρίς σκόρδο.

Β. Η σχέση μέ τó ΠΑΣΟΚ και τήν «άλλαγή». Πράγματι, υπάρχει θέμα άλλαγής. Άλλά αν κάτι πρέπει, κυρίως, νά αλλάξει σ' αυτόν τόν τόπο είναι τó ΠΑΣΟΚ. Και νά αλλάξει τόσο ριζικά ώστε ή σημερινή του πραγματικότητα ν' άποτελεί κακή άνάμνηση. Φυσικά, αυτό είναι δική του ύπόθεση. Άλλά, ούτως έχόντων τών πραγμάτων, ή «ύπόχλωρη ΕΑΔΕ» δέν έχει νόημα, ή αντίθετα, έχει τó νόημα τής ύπαγωγής τής Άριστεράς στή βροντώδη λαϊκιστική άσυναρτησία του ΠΑΣΟΚ.

Τó ζήτημα δέν είναι λυμένο· ούτε οι εκλογές τó έλυσαν, ούτε ή απέχθεια προς τó τρομοκρατικό δίλημμα ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά έχει διατάξει κριτικά τήν ανανεωτική Άριστερά άπέναντι στό ΠΑΣΟΚ. Έτσι ώστε νά άπορρίπτεi συνολικά τούς δρόμους τών πολιτικών και κοινωνικών πειραγισμάτων στά όποια όδηγεί τó ΠΑΣΟΚ ούτε ή νοσταλγία τής πλατιάς συμμαχίας για τó βάθεμα και τó πλάτεμα τής δημοκρατίας έπαψε νά σαγηνεύει τήν πολιτική σκέψη και συμπεριφορά του άριστερού τής ανανέωσης ούτε έχει άποκτήσει τή βαθιά εκείνη πεποίθηση ότι τó ΠΑΣΟΚ δέν διαθέτει τήν πνοή που χρειάζεται ένα καθημαγμένο από τήν ιστορική ύστέρηση έθνος για νά ξεφύγει από τή μιζέρια τής ύπανάπτυξης και τó θάμβος τής ευμάρειας.

Χρειάζεται, λοιπόν, νά αλλάξει ή στάση τής ανανεωτικής άριστεράς άπέναντι στό ΠΑΣΟΚ: νά άπορρίψει τίς κρυφές αγάπες και τίς φανερές συνεννοχές. Η ανανεωτική Άριστερά χρειάζεται ν' άποκτήσει ιδεολογική και πολιτική άυτόνομία όχι μόνο άπέναντι στό ΠΑΣΟΚ αλλά προς πάσα κατεύθυνση. Τότε κι ό λόγος της θά είναι δραστικός μέσα σ' αυτή τήν τεράστια άδρανή ή βαυκαλιζόμενη μάζα τών λαϊκών στρωμάτων που ύποθηκέουν τόν έαυτό τους εν όνόματι τών ιδεών του κ. Κουτσόγιωργα.

Στήν άνοιχτή ήδη προεκλογική περίοδο ή ανανεωτική Άριστερά θά κριθεί κυρίως στά δύο προηγούμενα σημεία. Και νομίζω ότι τά οργανωτικά, τά περί «φορέων» και «μετεξέλιξων του ΚΚΕ έσωτ.», δέν είναι τά κύρια προβλήματα τής στιγμής. Η άποκτούν νόημα στό βαθμό που διευκολύνουν τήν άποσαφήνιση τών πολιτικών θέσεων και τής πρακτικής άπέναντι στό ΠΑΣΟΚ και τó ΚΚΕ. Έτσι αν υπάρχει ένα κρίσιμο και άμεσο από οργανωτική άποψη ζήτημα, και υπάρχει, είναι πώς τó σύνολο τών άριστερών που έδωσαν τή μάχη τών εκλογών, θά ένταχτεί μέσα σέ πολιτικές διαδικασίες που θά τούς έπιτρέπουν και θά τούς επιβάλουν τήν ενεργό πολιτική συμμετοχή. Κι αυτό είναι ένα έρώτημα τó όποιο, άφου ή άπάντησή του προϋποθέτει δύο μέρη, τούς οργανωμένους και τούς άνοργάνωτους, δέν βαραινεί άποκλειστικά τó ΚΚΕ έσωτερικού.

Άγγελος Έλεφάντης

Φοιτητές, περισσότεροι φοιτητές

Στό μετεκλογικό απολογισμό, πέρα και δίπλα από τὰ «σύν» και τὰ «πλήν» τῶν διαφόρων κομμάτων, πέρα και δίπλα ἀπό τὶς ἀναλύσεις γιὰ τὸ πολιτικό σκηνικό, ὅπως διαμορφώνεται σήμερα και τὶς ἐκτιμήσεις γιὰ τὴ δυναμική πού ἐμπεριέχει, θά πρέπει νά γίνει και μιά ἀναφορά στίς λιγότερο «δρατῆς» διαφοροποιήσεις πού ἐπῆλθαν σέ ὀρισμένους τομεῖς, ἀπό τὶς προεκλογικές κυβερνητικές παροχές — θυσίες στό βωμό τῶν ἐκλογῶν, μέ προφανή στόχο τόν ἐξευμενισμό τῶν ἐκλογέων. Ὁ λόγος ἀφορᾷ ὀρισμένα «μέτρα» πού ἀρῆθησαν λίγο πρὶν τὶς ἐκλογές και πού μπορεῖ νά δημιουργήσουν πραγματικά και μαρκοχρόνια προβλήματα και μάλιστα σέ τομεῖς μέ μικρά περιθώρια ἀνοχῶν σέ λάθη και πειραματισμούς. Μιά τέτοια κυβερνητική ἀπόφαση τὴν προεκλογική περίοδο, ἀφοροῦσε τόν ἀριθμό τῶν εἰσακτέων φοιτητῶν στὰ Α.Ε.Ι τῆς χώρας.

Τὶς τελευταῖες πρὶν τὶς ἐκλογές μέρες, λοιπόν, ἦρθε νά προσθέσει στό ἀμάλγαμα τῶν στατιστικῶν και τῶν στοιχείων και τῶν παροχῶν πού μᾶς βομβαρδίζουν ἀπό παντοῦ και ἀγωνίζονταν και ἀγωνιούσαν νά συνθέσουν μιά εἰκόνα εὐμερίας ἀριθμῶν, γιὰ τὸ παρόν και τὸ μέλλον, τὴ δική του συμβολή. Ἀνακοίνωσε τὴν ἀξέση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰσακτέων στὰ Α.Ε.Ι. τῆς χώρας και ἰδιαίτερα στὰ Πανεπιστήμια τῆς περιφέρειας. Σέ ὀρισμένες μάλιστα περιπτώσεις ὑπερτριπλασιάζει τόν ἀριθμό τῶν εἰσακτέων φοιτητῶν σέ σχέση μέ τοὺς περσινούς.

Ἡ ἀξέση αὐτή, κατὰ τὸ ὑπουργεῖο, ἀποτελεῖ κοινωνική παροχή σέ ὄφελος τοῦ λαοῦ και τοῦ τόπου γενικότερα, γιατί δίνει τὴ δυνατότητα τῆς μόρφωσης σέ μεγαλύτερο ἀριθμό νέων, συμβάλλει στὴν ἀποκέντρωση και τὴν περιφερειακή ἀνάπτυξη, ἀντιστέκεται στὸν ὕδροκεφαλισμό τῆς πρωτεύουσας και τῆς συμπρωτεύουσας, δξυγονώνει τὴν ἐπαρχία και ταυτόχρονα ἀποτελεῖ ἀποφασιστικό βῆμα γιὰ τόν περιορισμό τῆς φοιτητικῆς μετανάστευσης στό ἐσωτερικό τῆς χώρας, ἀλλὰ κυρίως τῆς συναλλαγματοβόρας τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Μπρὸς σέ αὐτῆς τὶς τόσο προφανεῖς, κατὰ τοὺς ἐμπνευστῆς του, «θετικές» ἐπιπτώσεις τοῦ μέτρου, δέν δινόταν κανένα

ψηφοφόρο τότε νά διατυπώσει και πολύ περισσότερο νά βρεῖ ἀπάντηση σέ τυχόν ἀπορίες του γιὰ τὶς προϋποθέσεις, οικονομικές, ὕλικές, μέσων και ὑποδομῆς, ἐπιστημονικοῦ δυναμικοῦ, θεσμικές, πού ἀπαιτοῦν τέτοιες ἀποφάσεις. Μέσα ἀπό ποιά διερεύνηση, ποιῶν κοινωνικῶν και παραγωγικῶν ἀναγκῶν, πρόκυψε ἡ ἀνάγκη αὐτῆς τῆς ἀξέσης; Μήπως εἶναι οἱ ἐπιστήμονες πού μᾶς ἔλλειψαν ὡς τὰ σήμερα και καθυστερεῖ ἡ ἀνάπτυξή μας, «αὐτοδύναμη», «αὐτόκεντρη» ἢ ὅποια ἄλλη, τὴν ἴδια στιγμή μάλιστα πού ἀξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων, ἐπιστημόνων και μὴ; Θά ἦταν δύσκολο αὐτὸ νά τὸ ἰσχυριστῆ κανένας. Ἀκόμα και τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας.

Και ἂν βέβαια δέν εἶναι οἱ ἀνάγκες σέ κενὰ παραγωγικοῦ ἐπιστημονικοῦ δυναμικοῦ πού ὑποβάλλουν τέτοιες ἀξέσεις, μήπως εἶναι ἡ ἐγγενὴς ἀνάγκη νά γίνει ἡ γνώση κτῆμα ὅσο γίνεται περισσότερων, νά ἀξήθει ὁ ἀριθμὸς ὅσων ἀσχολοῦνται μέ τὴν ἐπιστήμη και νά μεγαλώσει τὸ ποσοστὸ τῶν «μορφωμένων» στό σύνολο τῶν νεοελλήνων; Θά μποροῦσε ἀλλὰ δέν εἶναι. Τὴν ἀπάντηση γιὰ τὸ εἶδος και τὴν ποιότητα τῆς ἐκπαίδευσης πού πρόκειται νά παρέχεται στοὺς φοιτητῆς τὴ δίνουν οἱ θαρραλέες διαμαρτυρίες τῶν διδασκόντων και τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Κρήτης, πού τεκμηριωμένα διατείνονται ὅτι αὐτὴ ἡ ἀξέση ὄχι μόνο θά ὑποβαθμίσει τὸ ἐπίπεδο τῆς παρεχόμενης Παιδείας, ἀλλὰ μπορεῖ και νά ὀδηγήσει τὸ Πανεπιστήμιό τους σέ πλήρη ἀδυναμία ἀκόμα και νά λειτουργήσει.

Και ἂν αὐτὰ προβλέπονται νά συμβοῦν στό Πανεπιστήμιό Κρήτης, πού εὐτύχησε ὡς σήμερα νά συγκεντρώνει τὰ λιγότερα προβλήματα ἀπὸ τὰ περιφερειακά Πανεπιστήμια, τὸ μέλλον εἶναι σίγουρα πιὸ δυσμενές γιὰ τὰ ὑπόλοιπα.

Συχνὰ στό παρελθόν ἔχουμε γίνει ὄλοι μάρτυρες ἀναλύσεων, ἀπολογισμῶν, πορισμάτων, δηλώσεων, παραστάσεων και διαμαρτυριῶν — ὑπουργεῖο, διδασκόντων και φοιτητῶν — πού ἀναφέρονται στὴ δεινὴ κατάσταση τῶν Α.Ε.Ι., στίς μεγάλες ἐλλείψεις προσωπικοῦ, αἰθουσῶν, στέγης, ἐποπτικῶν μέσων, βιβλίων και βιβλιοθηκῶν, κονδυλίων και ἄλλων και πού ἐπισημαίνουν τὶς μεγάλες δυσκολίες νά ἀνταποκριθοῦν στό ἔργο τους, τόν κίνδυνο ὑποβάθμισης τῶν πτυχίων κ.λπ.

Τὶ μεσολάβησε πού νά διαφοροποιεῖ αὐτὰ τὰ δεδομένα; Ὅταν και οἱ παροχές στό ἐπίπεδο τῶν στοιχειωδῶν προϋποθέσεων ὕλικῶν και οικονομικῶν μέσων, αἰθουσῶν και στέγης ἐξακολουθοῦν νά παραμένουν μίζερες ἢ και νά περικόπτονται και ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκόντων παραμένει ἀνεπαρκής;

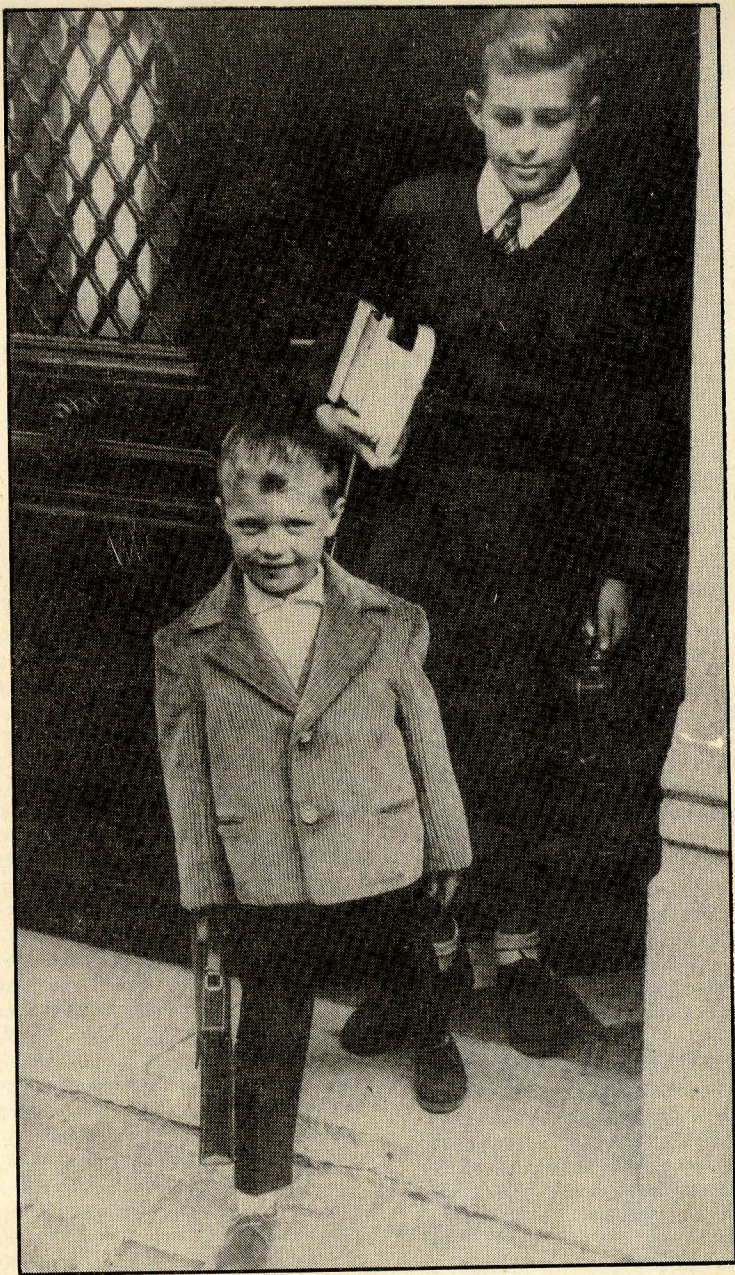
Τέτοιες προϋποθέσεις χρειάζονται καιρό γιὰ νά δημιουργηθοῦν, ὄχι μόνο γιατί ἀπαιτοῦν «κονδύλια» σημαντικά και πραγματικά (και τέτοια δέν διατίθενται) ἀλλὰ και χρόνο γιὰ νά ἀποδώσουν, (ἀφοῦ ὑπάρξουν πρῶτα τὰ «κονδύλια»).

Ἡ ἐμπειρία ἀπὸ τὶς ἀργές και βασανιστικές διαδικασίες ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου-πλαίσιο — γιὰ νά σταθοῦμε μόνο στό θέμα τῆς ἐκλογῆς διδασκόντων — δέν δίνει σέ κανένα τὸ περιθώριο νά ἀγνοεῖ πόσο δύσκολη, πολυσύνθετη, πολύπλοκη, και χρονοβόρα εἶναι ἡ δημιουργία τέτοιων προϋποθέσεων. Ἀκόμα και στό ὑπουργεῖο Παιδείας.

Και ἂν φυσικά αὐτῆς εἶναι οἱ ὕλικές-τεχνικές προϋποθέσεις, οἱ ἀπόλυτα ἀναγκαῖες γιὰ νά ὑπάρξει ἓνα Πανεπιστήμιο, οἱ προϋποθέσεις γιὰ νά λειτουργήσει αὐτός ὁ θεσμὸς σέ σχέση μέ τόν τόπο του, τὴν κοινωνία και τὰ προβλήματά τους εἶναι σημαντικά μεγαλύτερες και ποιοτικά διαφορετικές. Δηλαδή γιὰ νά μπορεῖ νά ἀποδεχτῆ τὸ αἴτημα γιὰ κριτική διερεύνηση και παραπέρα ἀνάπτυξη τοῦ προβληματισμοῦ και τῆς γνώσης και νά μπορεῖ νά ὑποδεχτῆ και νά ἀνταποκριθῆ μέ προϋποθέσεις ἐπιτυχίας στό αἴτημα γιὰ τὴν πλατύτερη δυνατὴ μετάδοση αὐτῆς τῆς γνώσης στοὺς ἀνθρώπους και μέσα στὴν κοινωνία. Διαφορετικά στὴν καλύτερη τῶν περιπτώσεων θά λειτουργεῖ σάν βιομηχανία παραγωγῆς πτυχιούχων, ὄτε καν τεχνικῶν ἐπιστημόνων.

Δυστυχῶς γιὰ τοὺς ἐμπνευστῆς τέτοιων μέτρων, ἡ δημιουργία, ἡ λειτουργία και ἡ ἀξέση τῶν ἀριθμῶν τῶν φοιτητῶν ἐνός Πανεπιστημίου και μάλιστα «δημοκρατικοῦ» και «ἀνοικτοῦ στό λαὸ» διαφέρει σημαντικά ἀπὸ τὴν ἴδρυση και τὴν ἐπέκταση μῖας πτηνοτροφικῆς μονάδας, ἢ τὴ διάνοιξη και τὴν ἀσφαλτόστρωση νέων δρόμων σέ μιά πόλη. Καὶ δέν συνεπάγεται στίς παρούσες συνθήκες ὄτε τὴν ἀναβάθμιση τῆς Παιδείας, ὄτε τὴν ἀξέση τῶν ἐπιστημόνων, ὄτε τὴν ἀξέση

των μορφωμένων Νεοελλήνων, ούτε βέβαια την αναβάθμιση και ζωογόνηση της ζωής της περιφέρειάς. Και αυτό δέν μπορεί νά τό άγνοεί κανένας. Ουτε τό ύπουργείο Παιδείας.

Είναι γεγονός πώς ή «κοινωνική πίεση» γιά τήν αύξηση του άριθμου των φοιτητών στά Α.Ε.Ι., τήν αύξηση των άπονεμομένων πτυχίων, γίνεται όλο και μεγαλύτερη. Στίς συνθήκες τής συνεχιζόμενης κοινωνικής οικονομικής και πολιτιστικής κρίσης τό κυνήγι του «πτυχίου», λειτουργεί σάν τό κυνήγι γιά τή διασφάλιση των όρων επιβίωσης (όχι πλέον κοινωνικής άνόδου), γιά τήν άμβλυση τής κοινωνικής άνασφάλειας που αναπόφευκτα γεννά ή κρίση. Όμως ή θωπεία και ή υποχώρηση, σέ τέτοιες πιέσεις, όταν δέν οικοδομούνται οί αντίστοιχες προϋποθέσεις, οδηγεί στήν αναπαράγωγή του φαύλου κύ-

κλου μέ χειρότερους όρους κάθε φορά. Πνευματική ύποβάθμιση, ύποαπασχόληση, άνεργία...

Τέτοια μέτρα και ύποσχέσεις γιά τήν άγρα ψηφοφόρων, έχουν βαθύτερες και πιο μακροχρόνιες συνέπειες κι άπό τήν προεκλογική έξαγγελία και τή μετεκλογική διάψευση ύποσχέσεων γιά «μετρό» στήν Άθήνα, ή έκτροπή του Άχελώου στή Θεσσαλία.

Ή Άθήνα και ή Θεσσαλία έδειξαν ότι μπορούν νά επιβιώσουν και χωρίς τό μετρό ή τά πλούσια νερά του Άχελώου. Όμως ή Παιδεία μας, τά Πανεπιστήμιά μας δέν άντέχουν νά άγονται σέ προεκλογικούς πλειστηριασμούς. Τούς φτάνουν τά προβλήματα που έχουν. Κι αυτό άκόμα και τό ύπουργείο Παιδείας όφείλει νά τό ξέρει.

Σταύρος Λειβαδάς

τά μιμικά

2

Αίτηση • Ηλεκτρονική Εξέταση με
αυτοκόλλητο κομμάτι (Παραρτηματικό
από το παλιό τεύχος) για τα μαθήματα
Ελληνικά • Κλασικά Μαθήματα (Ποίηση
και Αισθητική) • Μαθηματικά (Μέθοδος
Μέτ. Σωτήρ Κουκούλης-Φιλιάκος) ή αλλιώς
των Αθηνών (Ανατ. • Ύλη) • Ελληνικά
Μαθηματικά (Μέθοδος Μ. Σωτήρ Κουκούλης-
Φιλιάκος) ή αλλιώς των Αθηνών (Ανατ. • Ύλη)
• Ελληνικά του κοινού και αλλοδα-
πών (Μέθοδος Σ. Α. και Β. Κουκούλης-
Φιλιάκος) • Χρηστικά Μαθηματικά • Γεωμε-
τρία • Φυσική • Χημεία • Κοινωνικά Μαθήματα •
Γαλλικά • Γερμανικά • Ισπανικά • Δανικά
• Ολλανδικά • Άγγλικά • Άλγεβρα • Αριθμολογία •

ΔΙΗΜΕΡΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ • ΜΑΡΤΙΟΣ-ΑΠΡΙΛΙΟΣ '84

Γενικές εξετάσεις: Μιά κοινωνία γεμάτη ἄγχος, ἔνοχές καί ἀσυναρτησία

Οί ἐκλογές τελείωσαν, ὁ ἑλληνικός λαός ἔδωσε τίς εξετάσεις του, ὑπῆρχε κάποια ἀγωνία ἐάν θά ἀπαντήσει σωστά στο πρόσωπικό «κάλεσμα» τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἀλλά ὁ κύριος πρόεδρος τοῦ ΠΑΣΟΚ μᾶς εὐχαρίστησε (προσωπικά) γιά τήν καλή μας ἀπόδοση, ἔμεινε εὐχαριστημένος. Καί πρὶν καλά καλά δοῦμε τί ἔγινε σ' αὐτές τίς ἐκλογές, ἡ ἑλληνική κοινωνία μῆκε σ' ἕναν ἄλλο ἀγώνα. Στή «μάχη τῶν γενικῶν εξετάσεων», αὐτῶν πού παλιότερα λέγαμε εἰσαγωγικές. Ἡ ἑλληνική κοινωνία ὀλοσοῦμπτη: 130.000 ὑποψήφιοι καί οἱ γονεῖς τους, καμιά διακοσαριά χιλιάδες, σὺν λοιποὶ συγγενεῖς καί φίλοι, κοντά μισά ἑκατομμύριο ἄνθρωποι στίς ἐπάλξεις τῆς μάχης. Ἀπό κοντά, τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας ἔχουν ἐπιστρατευτεῖ γιά νά διευκολύνουν τόν ἀγώνα ἢ νά ἐντείνουν τήν ἀγώνα. Τά πρωτοσέλιδα τῶν ἐφημερίδων ἀποτυπώνουν μέ τεράστια κεφαλαία τό *ΑΓΧΟΣ*, τήν *ΑΓΩΝΙΑ*, τή *ΜΑΧΗ*, τό πῶς «*χτυπᾶ ἡ καρδιά τῶν παιδιῶν*». Οἱ δημοσιογράφοι λές καί βρῆκαν τό λαυράκι, παίρνουν τίς πιό ἠλίθιες συνεντεύξεις ἀπό τὰ παιδιά. Τά παιδιά μας. Οἱ δημοσιογράφοι τὰ συμβουλεύουν: νά φάτε τό πρῶι κάτι γλυκό, ἀλλά λίγο, νά μὴν χαμογελάτε χαζά στόν διπλανό σας, ὁ ἐπιτηρητής μπορεῖ νά τό πάρει ἀλλιῶς. Κι ἄλλες χρησιμότερες συμβουλές. Μέσα στήν ἀγώνα τους καί χάρη στήν ἀγώνα τους τὰ παιδιά γίνονται πρωταγωνιστές στά πρωτοσέλιδα ἐφημερίδων μέ τεράστια κυκλοφορία, αἰφνης ὀρισμένοι, εὐνοημένοι ἀπό τή νόστιμη φάτσα τους βγαίνουν ἀπό τήν ἀνωμμία.

Ἀλλά δέν εἶναι μόνο τὰ παιδιά. Τά τελευταία χρόνια, γιά τίς εἰσαγωγικές εξετάσεις συντελεῖται γενική ἐπιστράτευση: στρατός, ἀστυνομία, ἐλικόπτερα, ραδιογωνιόμετρα περικυκλώνουν τὰ ἐξεταστικά κέντρα, ἐνῶ ἕνας ὄροφος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας μεταμορφώνεται σέ Γενικό Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ. Ἐφέτο εἶχαμε, λόγω τῆς ἀπεργίας τῶν συγκοινωνιῶν, καί τήν ἐπιστράτευση τῶν μηχανοκίνητων τοῦ στρατοῦ.

Καλύτερες συνθήκες, μεγαλύτερο ἄγχος

Εἰσαγωγικές εξετάσεις πάντοτε διεξάγονταν στήν Ἑλλάδα. Πάντοτε ἦταν δύσκολες, πάντοτε ἡ πιθανότητα ἐπιτυχίας ἦταν μιά ἀριθμητική σχέση πού ἀνταποκρινόταν χοντρικά στίς δυνατότητες τῆς κοινωνίας, τὰ θέματα συχνά ξεπερνοῦσαν τήν διδαχθεῖσα ὕλη τοῦ σχολείου (σέ δυσκολίες), παλιότερα μάλιστα ὑπῆρχε κάποια ἀθαιρεσία στή βαθμολόγηση. Τότε ὅμως ἕνα πτυχίο ἴσως μποροῦσε νά ἐξασφαλίσει μιά κοινωνική καί ἐπαγγελματική προοπτική στόν νέο ἄνθρωπο.

Σήμερα, πού οἱ συνθήκες τῶν εξετάσεων εἶναι ἀδιάβλητες, σήμερα πού ἡ ὕλη τῶν εξετάσεων αὐτῶν διδάσκεται ἐξ ὀλοκλήρου στή Μέση Ἐκπαίδευση καί τό σχολεῖο ἔχει μετατραπεί σέ προπαρασκευαστικό φροντιστήριο, σήμερα πού ἡ σχέση ἐπιτυχόντος ἀποτυχόντος εἶναι 1 πρὸς 1,5 περίπου, σήμερα πού ἡ ὑποβάθμιση μιᾶς σειρᾶς πτυχίων εἶναι γεγονός, ἐνῶ ἡ προϊούσα ὑποβάθμιση καί ἄλλων γνωστή, γιὰ αὐτή ἡ πιεστική ἀπαίτηση ὀλόκληρης τῆς κοινωνίας ἀπό τὰ παιδιά τῆς νά μπουδ πάση θυσία στήν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση;

Μολονότι ἡ κοινωνική ἔκταση καί ἡ δημοσιότητα, πού ἔχουν προσλάβει τὰ τελευταία χρόνια οἱ εἰσαγωγικές εξετάσεις, δίνουν τό χαρακτήρα μιᾶς γενικῆς ἐπιστράτευσης γιά μιά μάχη ἔθνικη, ὄλοι θέλουν νά ἀγνοοῦν ἢ θεωροῦν δεδομένο τόν μεγάλο ἄγνωστο, τοῦ βασικούς παράγοντες καί παραμέτρους αὐτῆς τῆς μάχης: μάχη μέ ποιούς ἀντιπάλους καί ποιούς συμμάχους καί μέ ποιούς στόχους; Εἶναι καταπληκτικό πῶς κανεῖς δέν θίγει κανένα ἐρώτημα πού νά διεισδύει λιγάκι πιό κάτω ἀπό τήν τέλεια ἠλεκτρονική ὀργάνωση, τὰ ραδιογωνιόμετρα, τίς συγκεκριμένες σελίδες τῶν συγκεκριμένων κεφαλαίων τοῦ βιβλίου πού ἀντιστοιχοῦν στίς ὀσωστές ἀπαντήσεις. Τά παιδιά ρομπότ ἢ ἀπλοὶ φαντάροι σέ μιά μάχη πού διεξάγουν κάτω ἀπό τό βλέμμα τῆς κοινωνίας, πρὸς χάρη τῶν

προσδοκιῶν τῆς κοινωνίας: ἔτσι, οἱ ἐφημερίδες ὄχι ἀπλῶς δημοσιεύουν τή *σωστή!* ἀπάντηση στήν ἐκθεση, ἀλλά καί τὰ δύο «σωστά» δείγματα πού εἶδα (*ΝΕΑ* καί *Ἐλευθεροτυπία*) ἔχουν, καί τὰ δύο, στήν τελευταία ἐνότητα, τό ἀπαραίτητο «συμπέρασμα», τὰ μέτρα γιά τό ξεπέραςμα τοῦ «ἄλυτου προβλήματος ἐπικοινωνίας» στίς μεγαλοπόλεις. Ἐτσι τό δείγμα τῶν *Νέων* (23/6/84) καταλήγει: «Ἡ νεολαία, λιγότερο συντηρητική, περισσότερο ριζοσπαστική καί δυναμική, μέ περισσότερη διάθεση ν' ἀλλάξει τίς συνθήκες τῆς ζωῆς τῆς, ἐπιδιώκοντας γνήσιες σχέσεις ἐπικοινωνίας, μπορεῖ νά συντελέσει στήν ἄρση τῆς ἐπικοινωνιακῆς κρίσης, μιᾶς καί τό μέλλον ἀνήκει σ' αὐτή». Μά ἐδῶ δέν πρόκειται γιά ὑποκρισία, ψέμμα, ἠθικολογία: πρόκειται ἀπλῶστα γιά σχιζοφρένεια, γιά προσπάθεια διασάλευσης τοῦ ψυχισμοῦ τῶν παιδιῶν, πού στά 18 τους τὰ ρίξαμε σέ μιά μάχη τήν ὀποία ἐμείς ἔχουμε καθορίσει καί κυρίως φορτίσει μέ τόσο ἄγχος καί ἀγώνα, στήν ὀποία ἔχομε ἐπενδύσει τόσες προσδοκίες, καί ἐν ὀνόματι αὐτῶν τῶν δικῶν μας φαντασιώσεων τοῦς ζητᾶμε νά ἀνταποκριθοῦν σ' αὐτές τίς κούφιας προσδοκίες, παίρνοντας ἀπόσταση ἀπό τόν εαυτό τους: θά ἔπρεπε στήν ἐκθεση νά μιλήσουν γιά τή μόνη ἐλπίδα τῆς ἀλλαγῆς, τὰ περήφανα νιάτα. Ἐνοῶ πῶς ὄλοι ξέρουν πάρα πολὺ καλά, ἀλλά μέσα σ' αὐτή τή γενική ψύχωση γιά τήν κοινωνική ἐξασφάλιση τῶν παιδιῶν τους τὸ ἔχουν ξεχάσει, πῶς καμιά νεολαία δέν ἀλλάξε τήν κοινωνία. Καλύτερα τό ξέρουν τὰ ἴδια τὰ παιδιά, ποιά ἡλικία ἐξουσιάζει παντοῦ καί πάντα.

Ἡ φοβική στάση τῶν μεγάλων

Γιὰ ὄμως μιά τόσο ἀγχώδης προσήλωσις καί συγχρόνως μιά τόσο κούφια ἐπένδυση σ' ἕνα τόσο σοβαρὸ θέμα; Οἱ γενικές εξετάσεις διεξάγονται στο ἐπίκεντρο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καί ἡ ἐκτεταμένη δημοσιότητά τους παίζεται σέ περισσότερα ἐπίπεδα: ἠλεκτρονική γραφειοκρατι-

κή οργάνωση της εξεταστικής διαδικασίας που απαιτεί αντίστοιχα — νόμιμα και καταξιωμένα — μίαν εξέισου γραφειοκρατική ξερή εκμάθηση και απόδοση των εξεταζομένων. Αυτή η ρομποτοποιημένη διαδικασία που δεν κάνει κανένα λάθος, διεξάγεται όμως με δρους μάχης. Προς τί ή μάχη, τό άγχος και ή άγωνία όταν ή πρώτη πτυχή και ή άποφασιστικότερη δεν μπορεί παρά νά άποδώσει άπρωςσπα στον καθένα άκριβώς ανάλογα με τήν άπόδοσή του; Κάπου άνάμεσα σ' αυτές τις δύο σκληρές και άμετάκλητες δψεις της εξεταστικής διαδικασίας παρεμβαίνει και πλασάρεται στή δημοσιότητα μία τρίτη πτυχή: αυτή ή «άνθρώπινη», ή συναισθηματική, σπεσιαλιτέ των άπογευματινών μας έφημερίδων, οί Έλληνίδες μάνες. Πρώτες στή μάχη. Πρώτες στα σκαλιά των εξεταστικών κέντρων.

Τό σενάριο δεν είναι άπλως σύνθετο, αλλά και άφορα, όπως είπαμε, μισό έκτομμύριο άνθρωπος. Μήπως όμως πρόκειται για σενάριο μόνο;

Μήπως πρόκειται για μία «μάχη» που δίνει ή κοινωνία για άλλους λόγους, και όχι τόσο για τό περίφημο «δικαίωμα όλων άνεξαίρετα στή μόρφωση»; Μήπως ή μάχη που δίνεται είναι κυρίως για νά αναβληθεί αλλά και νά μεταβληθεί για μερικά χρόνια — 5-10, ανάλογα με τις ειδικότητες — τό πραγματικό πρόβλημα της δλο και μεγαλύτερης άδυναμίας που παρουσιάζει ή κοινωνία μας νά υποδεχτεί και νά ένσωματώσει τις νέες στρατιές ανθρώπων που αναγκαστικά θά πρέπει νά «κοινωνικοποιηθούν» μετά τό άποφασιστικό δρόσσημο του τερματισμού της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τό περίφημο και σημαδιακό πλέον 18ον έτος της ηλικίας; Και μιλώντας για δυνατότητες ύποδοχής της κοινωνίας μας δεν έννοώ μόνο τήν επαγγελματική ένσωμάτωση. Τά προβλήματα της επαγγελματικής άποκατάστασης θά θεθούν πριν ή μετά τό πτυχίο. Οί γονείς τό ξέρουν αυτό. Σκέφτομαι κυρίως τις διαρρηγμένους κοινωνικούς ιστούς, τή φοβική στάση των γονιών μπρός στήν καλλιερημένη με δλα τά μέ-

σα τρομοκρατία για τους κινδύνους που επιφυλάσσει ή σημερινή κοινωνία στους νέους, τρομοκρατία που φυσικά άποπροσανατολίζει, αλλά, έστω και διαισθητικά δλοι ξέρουν πώς στηρίζεται σε ένα πραγματικό φαινόμενο: στον δλο και μεγαλύτερο κατακερματισμό της κοινωνικής ζωής, στήν δλο και μεγαλύτερη άποπτώχευση της καθημερινής κουλτούρας, βασικές ύποδοχές ένσωμάτωσης που ο καπιταλισμός στήν κρίση του δεν μπορεί πιά νά εξασφαλίσει ούτε φαινομενικά. Αυτή ή φοβική στάση των «μεγάλων», έστω και άσυνείδητα, πηγάζει από τήν άνασφάλεια, πραγματική ή φανταστική, που επιφυλάσσει ή ένταξη σε μία κοινωνία, με τις αντίθεσεις της όποιας δεν είμαστε συμφιλιωμένοι, αλλά τήν βιώνουμε σαν ένα κίνδυνο — έξω από μäs.

Στήν συστηματική καλλιέργεια αυτής της φοβικής στάσης των ανθρώπων, που φυσικά στηρίζεται στο πραγματικό πρόβλημα της άπουσίας εκείνων των κοινωνικών θεσμών που συμφιλιώνουν τους ανθρώπους με τή ζωή, πρωταγωνιστής είναι ο έλληνικός τύπος. Αυτή ή άδυναμία και ή άβεβαιότητα των κοινωνικών και πολιτιστικών ύποδοχών, μετατρέπει τις εξετάσεις σε «μάχη» για τήν αναβολή, έστω και προσωρινά της κοινωνικής ένσωμάτωσης των νέων. Ένώ πρόκειται για κάτι διαφορετικό από μία άποφασιστική επιλογή μελλοντικού επαγγελματικού προσδιορισμού, διότι σ' αυτή τήν ηλικία δεν μπορεί παρά νά σημαίνει έναν έφ' όλης της ύλης επαναπροσδιορισμό του νέου, αυτή ή τόσο κρίσιμη στιγμή είναι ή μόνη που κανείς δεν λογαριάζει. "Ολοι κάνουν τό πάν νά εξαλείψουν, νά ίσοπεδώσουν αυτή τήν πλευρά του προβλήματος, τά ίδια τά παιδιά κάτω από τήν άπειλή της άποτυχίας, κάτω από τό άγρυπνο βλέμμα της δημοσιότητας, είναι οί πρώτοι που πρέπει νά ξεχάσουν παρόμοια «άνησυχίες». "Αλλωστε μία τέτοια άναστάτωση, άμφισβήτηση τελικά, θά είχε συνέπειες στήν άπόδοσή τους ως μαχητών. "Αν μέσα σ' ένα πλέγμα τέτοιων, σχεδόν «κοσμοθεωρητικών» άμφιβολιών και προ-

βληματισμών τά παιδιά ξεκινούσαν για τά πανεπιστήμια, δεν θά ύπήρχε νομίζω περίπτωση τόσες μανάδες νά κάθονται στα σκαλιά των εξεταστικών κτιρίων και νά φωτογραφίζουν τή δική τους «μεγαλύτερη» άγωνία, διότι στήν πραγματικότητα είναι άνίκανες νά συμμετάσχουν στήν πραγματική άγωνία ενός 18χρονου.

Αν δεν ύπήρχε αυτή ή κατευθυνόμενη άγωνία, άν τά παιδιά είχαν τήν έλευθερία της δικής τους άγωνίας, σ' αυτήν θά βάραινε περισσότερο ή πιεστική άνάγκη ότι πρέπει νά άποφασίσουν άμετάκλητα τώρα για τό ρόλο με τον όποιο θά διασχίσουν τή ζωή έτούτη. Αυτή ή κοινωνική άπαίτηση για τήν είσαγωγή στήν τριτοβάθμια εκπαίδευση, κατάφερε τελικά ως ένα βαθμό νά ύποβαθμίσει ή νά άποκρύψει τήν πραγματική σχέση μαθητή εξέτάσεων πανεπιστήμιου και νά τήν άντικαταστήσει με μία καθαρά ιδεολογική σχέση: καθαρά *ιδεολογική*, διότι ή άπαίτηση της επιτυχίας και ή άπειλή της άποτυχίας συνδέονται περισσότερο με τήν εκπλήρωση μιας ιδεατής κοινωνικής ασφάλειας (ή τήν αναβολή ή τον έξορκισμό της άνασφάλειας), και λιγότερο με τις πραγματικές, *ύλικές* σχέσεις άπόκτησης ενός πτυχίου. Απόδειξη ότι αυτή ή κοινωνική ύστερία αναπτύσσεται σε μία περίοδο που ή ύποβάθμιση των πτυχίων και ή αύξανόμενη άνεργία των πτυχιούχων είναι δεδομένα.

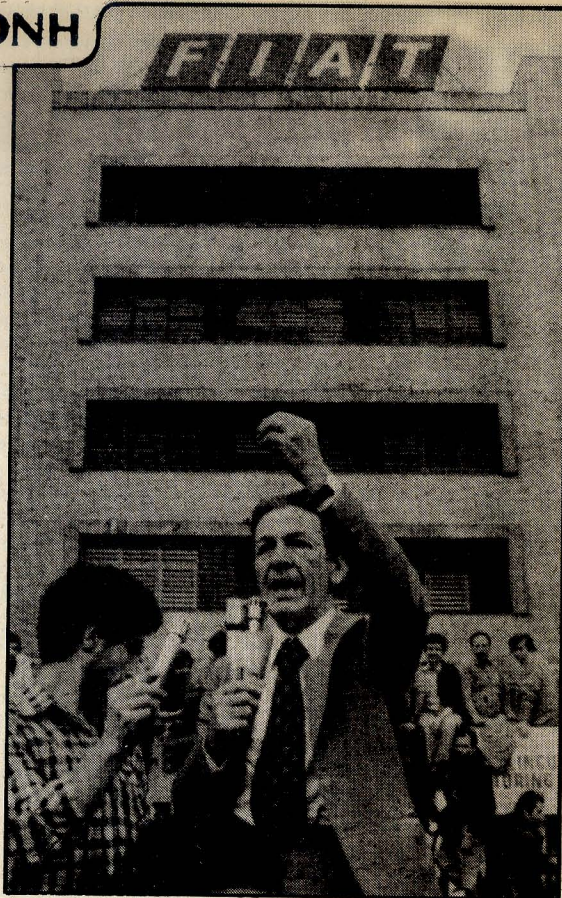
Μετά τή μάχη: ο δρόμος για τή Ρουμανία

Τά περισσότερα παιδιά τά τελευταία χρόνια δεν δίνουν εξετάσεις για νά μπούν σε κάποια συγκεκριμένη σχολή που γι' αυτούς αντιπροσωπεύει τυχαία ή μή, κυρίως τυχαία, πάντως αντιπροσωπεύει, μία ύλική εικόνα ενός κοινωνικού ρόλου και λειτουργήματος: δάσκαλος, δικηγόρος, γιαντρός, μηχανικός: ένα κοινωνικό πρότυπο προς μίμηση ή άνατροπή. Αυτό που έλεγα κάπου στήν άρχη, δλοι μιλούν στή μάχη άγνοώντας ήθελημένα(;) τις παραμέτρους της: αυτό τό κοινωνικό πρόσωπο — πρότυπο ήταν ως ένα σημείο παλιότερα ο πρός κατάκτηση στόχος, ο σύμμαχος και ο έχθρος μαζί. Σήμερα, οί περισσότεροι νέοι δίνουν εξετάσεις με μόνους συμμάχους τά ραδιοφωνιόμετρα, τά έλικόπτερα, τους ήλεκτρονικούς ύπολογιστές, τήν πιεστική μελοδραματική άγωνία των γονιών τους, τή γραφειοκρατική καθορισμένη ύλη, της όποιας τή νομιμότητα έλέγχει άγρυπνα ή έπιστράτευση των έφημερίδων και των φροντιστηρίων. Τήν έκβαση της μάχης φερμένει δλόκληρη ή κοινωνία, και θά ύπάρξουν νικητές και νικημένοι. Οί πραγματικά νικημένοι δεν θά είναι αυτοί που άπεριμένουν τήν επόμενη χρονιά νά ξεναδώσουν ή που θά μπούν στήν παραγωγή, αλλά οί πραγματικά νικημένοι θά είναι αυτές οί χιλιάδες που θά φύγουν με πούλμαν στή Ρουμανία. Γιατί από εκεί, άν άντέξουν τά 5 χρόνια, και οί περισσότεροι, δυστυχώς, άντέχουν, θά γυρίσουν *πραγματικά* νικημένοι.

Σ' αυτή τή μάχη ύπάρχει άραγε κανείς που νά νοιάζεται ότι ή κοινωνία αυτή άπαγορεύει στους 130.000 νέους νά σκεφτούν έστω για μία στιγμή αν προτιμούν τον επόμενο μισό αιώνα της ζωής τους επί οκτώωρου βάσεως νά σφραγίσουν δόντια ή νά λένε I am, you are, he is...

Μαριάννα Δήτσα

Οι ιδέες πού μᾶς ἄλλαξαν

Ἡ δημοκρατία ὡς ἀρχή πού ἔχει καθολική ἀξία, ἀπό τήν Σοβιετική Ἐνωση μέχρι τόν Τρίτο Κόσμο· ἡ ἀπόσταση ἀπό τήν ἱστορική φάση πού ὁ Ὀκτώβρης ἀνοίξε ἀλλά πού σήμερα «ἐξαντλήθηκε»· ἡ προσοχή πρὸς τίς εὐρωπαϊκές σοσιαλδημοκρατίες: νά οἱ ιδέες κλειδιά τοῦ Ἐνρίκο Μπερλινγκουέρ. Μαζί του τό Κ.Κ.Ι. ἀνανέωσε τήν πολιτική του παιδεία.
Ἔτσι οἱ κομμουνιστές δέν θά μποροῦν νά γυρίζουν πίσω.

Ποιές εἶναι οἱ κύριες συνεισφορές τοῦ Ἐνρίκο Μπερλινγκουέρ; Κάποιος εἶπε ἦταν ἓνας κομμουνιστής «ἀπό τό κεφάλι ὡς τά πόδια», καί ἓνας ἐπαναστάτης. Εἶναι ἀλήθεια. Ἦταν συγχρόνως ἓνας μέγας δημοκράτης, θά ἔλεγα πέρα ἀπό τίς πολιτικές καί πνευματικές ἐπιλογές, λόγω προσωπικοῦ ἥθους. Αὐτό σημαίνει κάτι πολύ ἀπλό: τίς ἀρχές τῆς δημοκρατίας καί τοῦ κομμουνισμοῦ δέν ἐννοοῦσε νά τίς θέτει ἀπλῶς μαζί ἐξαιτίας ἱστορικῶν συγκυριῶν. Ἐννοοῦσε νά τά συνδέει ὀργανικά· σ' αὐτή τή δυνατότητα πίστευε βαθιά. Ἡ συνεισφορά του, ἡ προσωπική του πολιτική καί — κατά κάποιο τρόπο — ἱστορική πρόκληση (δχι μόνο σέ ἔθνη καί χῶρο) ἦταν στενά συνδεδεμένη μέ αὐτή τή πεποίθηση, πεποίθηση ὀρθολογική, μελετημένη, πού ὀρίμασε μέσα ἀπό τήν ἱστορική μας ἐμπειρία. Ὑπάρχει μία ἀντίληψη τοῦ Μπερλινγκουέρ πού πρέπει, πρῶτα ἀπ' ὅλα, νά θυμόμαστε: ἡ καθολική ἀξία τῆς δημοκρατίας (πολιτική δημοκρατία, σέ διάφορες δυνατές μορφές, ἀλλά μέσα σέ πολιτικούς θεσμούς). Ἴσως μπορεῖ νά φανεῖ μικρό πράγμα σέ μερικούς, κλεισμένους σέ μία οἰκογενειακή, ἢ «δυτική» ὀπτική. Εἶναι ἀντιθέτως, μία ἀντίληψη πάρα πολύ τολμηρή, ἀκόμα καί πνευματική, γιατί ὁ Μπερλινγκουέρ τήν πρόβαλε σέ παγκόσμια κλίμακα.

Ἡ δική του ἀντίληψη τῶν πραγμάτων ἦταν πρῶτα ἀπ' ὅλα, καθολική μέ τρόπο ἐπιμονο (καί στήν ἀρχή, αὐτό ἔκανε μερικούς νά χαμογελοῦν ἀκόμη καί στήν ἀριστερά). Τρεφόταν ἀπό μία ὑψηλά δραματική αἴσθηση τῆς ἐνιαίας πιά μοίρας τοῦ ἀνθρώπινου γένους, τῶν προβλημάτων ἐπιβίωσής του, τοῦ πολιτισμοῦ του καί πολιτισμικῆς ἀνάπτυξης ἢ τῆς παρακμῆς του (εἰρήνη καί πόλεμος, ἀνάπτυξη καί ὑπανάπτυξη, Δύση, Δεύτερος, Τρίτος καί Τέταρτος Κόσμος, ἀδιάλυτη συνύφανση τῶν προβλημάτων «Δύσης - Ἀνατολῆς» μέ ἐκεῖνα «Βορῶν - Νότου»). Ἀπ' αὐτά ξεκινούσε ὁποιαδήποτε ἄλλη πολιτική του σκέψη, ἀκόμα καί ἡ πιό συγκεκριμένη, ἢ πιό λεπτή. Σ' αὐτό τό πολιτικό πλαίσιο τοποθετοῦσε τά προβλήματα τῆς Εὐρώπης, δχι μιάς ὁποιασδήποτε Εὐρώπης, ἀλλά μιάς Εὐρώπης τῆς ἐργασίας στήν ὁποία πρέπει νά ἀναπτύσσεται ἡ δυναμική τοῦ σοσιαλισμοῦ, πού εἶναι μεγάλη ἀλλά ἀκόμα σήμερα ἀντιμετωπίζει σοβαρές δυσκολίες καί τήν διχάζουν οὐσιαστικά προβλήματα. Μέσα σ' αὐτή τήν προβληματική εἶχε ἐνταχθεῖ (καί μᾶς εἰσήγαγε ἐμᾶς τούς Ἴταλούς κομμουνιστές) μέ πολύ κύρος καί τήν εἶχε προβάλει ὡς τήν μοναδική δυνατή βάση γιά μιά Εὐρώπη πολιτικά αὐτόνομη, παγκόσμιο φορέα εἰρήνης καί προόδου δχι μόνο μεταξύ τῶν δύο μπλόκ (γιά νά ξεκινήσει ἡ

διάλυσή τους), ἀλλά καί σέ σχέση μέ τούς κατάπιεσμένους καί ὑφιστάμενους τήν ἐκμετάλλευση λαούς, οἱ ὁποῖοι πρέπει νά τοποθετοῦνται καί αὐτοί ὡς πρωταγωνιστές στήν παγκόσμια σκηνή, ἐξω ἀπό τήν ἐξάρτηση. Ἐνα πρόγραμμα σωτηρίας; Γιατί δχι; ἢ ἀρνούμαστε νά κοιτάζουμε τό μέλλον τοῦ κόσμου, πού εἶναι γεμάτος ἀπό σκοτεινές ἀπειλές, ὅπως κάνουν πολλοί, ἢ ἄλλος ἂν μπορεῖ ἄς παρουσιάσει ἓνα καλύτερο σχέδιο.

Μέ ἐπιμονή ὁ Μπερλινγκουέρ ἐψαχνε τίς πραγματικές καί ἐνεργές βάσεις αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος, ἀπό τίς ὁποῖες νά προχωρήσουμε προοδευτικά ἀλλά καί μέ ἐπιτάχυνση. Ἐδῶ κληρονομοῦσε (καί τό ἤξερε) μέ ἄμεσο τρόπο τό πιό βαθύ μήνυμα τοῦ Μάρξ, ἀνανεωμένο στίς σημερινές συνθήκες. Πιστεύω ὅτι ἡ παγκόσμια συγκίνηση, πού ὁ θάνατος τοῦ Μπερλινγκουέρ προκάλεσε, εἶναι στενά συνδεδεμένη μέ αὐτές τίς θέσεις του, πού τίς εἶχε ὑποστηρίξει μέ ἐπιχειρήματα σέ διεθνείς χώρους.

Ὅλα αὐτά μᾶς ἀφοροῦν βαθιά ὡς Ἴταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα, ὡς κόμμα τῆς ἱταλικῆς ἐργατικῆς τάξης, ἀλλά δχι μόνο αὐτῆς τῆς τάξης. Ὁ Μπερλινγκουέρ μᾶς ἔφερε σέ ἓνα συγκεκριμένο δρόμο ἀπό τόν ὁποῖο θά ἦταν αὐτοκτονία νά ἀποσυρθοῦμε. Ἀναφέρομαι στήν ἀντίληψη τῆς αὐτονομίας μας σέ σχέση μέ τήν

Σοβιετική Ένωση, με τό λεγόμενο «ύ-
παρκτό σοσιαλισμό», με τήν ιδεολογία
του, αντίληψη πού δόδησε μέχρι βάθος
μία ιστορική πορεία τοῦ κόμματός μας
πού ἔχει μακρινές ρίζες (στόν Τολιάτι καί
στόν Λόνγκο, στόν ἴδιον τόν Γκράμσι)
καί πού μᾶς ἔκανε δυνατούς καί ριζωμέ-
νους στήν κοινωνία μας. Τοῦ ἔδωσε μία
διεθνή ἔκταση καί μία ἀνάσα πού ἴσως ἔ-
γιναν ζωτικά γιά ὅλη τήν εὐρωπαϊκή καί
δυτική ἄριστερά. Χωρίς νά ὑποτιμᾶ ποτέ
τήν Ὀκτωβριανή ἐπανάσταση ἀλλά δια-
πιστώνοντας τήν ἐξάντληση τῆς «προω-
θητικῆς δυνάμεώς της», ὁ Μπερλινγκουέρ
ἔτεινε νά μετατρέπει τό ἀρνητικό σέ θετι-
κό, πράγμα πού σημαίνει, πρῶτα ἀπ' ὅ-
λα, τό ξεπέραςμα τῆς ρήξης, ἀκόμα ἀ-
νοιχτῆς, τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στήν
Δύση, μετά ἀπό τίς ἡττες τῶν ἐπαναστα-
τικῶν προσπαθειῶν σ' ἕνα μέρος τῆς Εὐ-
ρώπης στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '20
καί συνεχῶς ἔκτοτε. Γι' αὐτό ἡ δική του
(καί δική μας) προσοχή πρὸς τίς σοσιαλ-
δημοκρατίες τῆς Εὐρώπης καί στά προ-
βλήματά τους. Ἀλλά δέν εἶναι μόνο
«προσοχή»: ἡ πρόθεση αὐτή περιέχει καί
ἕνα ἐνεργό προγραμματικό πυρήνα. Ἀλ-
λίμονο ἂν χάσουμε τό νόημα αὐτοῦ τοῦ
πυρήνα, τήν ὑπομονή καί ἐπιμονή γιά νά
προχωρήσουμε σ' αὐτό τό δρόμο, σέ σχέ-
ση μέ τόν ὅποιο ἡ ἴδια ἡ ἔκφραση «εὐρω-
κομμουνισμός» (τοῦ ὁποίου πολλοί σήμε-
ρα δηλώνουν τήν ἀποτυχία) παρουσιάζε-
ται περιορισμένη καί μεταβατική. Προ-
σωπικά εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ὁ Μπερλι-
γκουέρ δθώντας μας μέ διαύγεια πρὸς αὐ-
τή τή κατεύθυνση, ἐλευθέρωσε τό κόμμα
μας ἀπό ἕνα πεπρωμένο μοιραίας παρα-
κμῆς (ὅπως συνέβη σ' ἄλλα κομμουνιστι-
κά κόμματα), ἀκόμη καί ὡς πρὸς τό δικό
του ριζῶμα καί ἐμπέδωση στή δική μας
κοινωνία. Τό νά παραμένουμε σ' αὐτό τό
ἐπίπεδο εἶναι λοιπόν, ἕνας ὁρος ἀπαραί-
τητος ἀλλά, βεβαίως, ὄχι ἐπαρκῆς. Ἐδῶ
παίζουν ρόλο οἱ ὑποκειμενικές ἰκανότη-
τες τοῦ κόμματος, τῆς ἡγεσίας του, νά
ἀντιμετωπίζουν τά σοβαρά προβλήματα
πού ἔχουμε μέ τό ἰταλικό πολιτικό σύστη-
μα, πού πρέπει νά μεταρρυθμιστεῖ, μέ τήν
ἰταλική κοινωνία, τήν ἴδια τή ζωή τοῦ
κόμματος, προβλήματα τά ὅποια μία
στρατηγική προοπτική πρέπει νά εἶναι ἰ-
κανή νά τά συνδέσει, σ' αὐτή τή «μεταβα-
τική ἐποχή» πού ὁ Μπερλινγκουέρ μέ
διαύγεια εἶχε ἀντιληφθεῖ.

Ἦταν ἄνθρωπος μέ μεγάλες πολιτικές
δαισθήσεις, πού τίς ὑποστήριξε μέ δύνα-
μη ἐπιχειρημάτων, πειστικότητα καί μαζί
ἀναλυτική διαύγεια. Ὄταν ἀνέλαβε τήν
Γενική Γραμματεία τοῦ Κόμματος εἶπε,
μέ μετριοφροσύνη, στή Κεντρική Ἐπι-
τροπή, ὅτι μέσα στήν ιστορική συνέχεια,
ἡ δική του Γραμματεία θά ἦταν διαφορε-
τική ἀπό ἐκεῖνες τοῦ Τολιάτι καί τοῦ
Λόνγκο καί ζήτησε εἰλικρινά βοήθεια
στήν ἐπεξεργασία. Τό κάναμε ἀρκετά;

Μεταξύ ἐκείνων τῶν δαισθήσεων ὅλοι
σήμερα θυμοῦνται τόν «ιστορικό συμβι-
βασμό», ἀκόμη ὑπό κρίση. Προσωπικά
θεωρῶ ὅτι ἐκείνη τή δαίσηση, πού ἔχει
μακρινές ρίζες, πρέπει νά τήν διακρίνου-
με προσεκτικά ἀπό τό τρόπο μέ τόν ὁ-
ποῖο καθοδηγήθηκε ἡ πολιτική τῆς «ἐθνι-
κῆς ἀλληλεγγύης», ἡ ὅποια εἶχε μικρή
ζωή σέ μία πάρα πολύ δύσκολη στιγμή
τῆς ζωῆς τῆς χώρας μας.

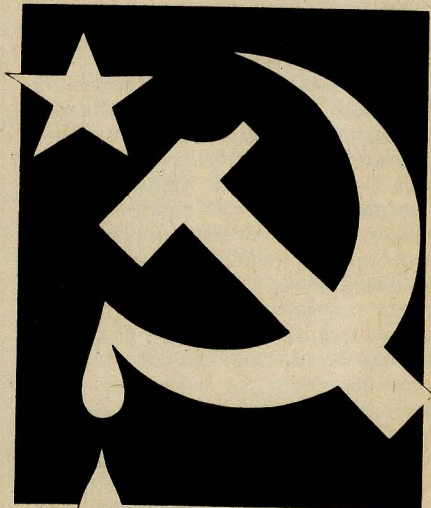
«Επειτα υπάρχει ή ήθική πλευρά της προσωπικότητας του Μπερλινγκουέρ πού άκόμα πρέπει νά έρευνηθεί. Βέβαιο είναι ότι άσκησε πάνω στον έαυτό του μία «ήθική ήρωική» (δπως λέει ο Λεοπάρντι), πράγμα πού τό έπιβεβαιώνει ο θάνατός του, αλλά μέρα μέ τή μέρα, άνέδεδε ή στάση του ένα είδος άνάτασης πού του ήταν έμφυτη αλλά καθόλου καταθλιπτική. Καταπληκτικό ήταν ότι αυτό δέν τόν απομόνωσε από τίς μάζες και από τήν εργατική τάξη, αλλά αντίθετα, ή στάση του μετρημένη και συνεσταλαμένη — μία άληθινή απέχθεια της επίδειξης (έθνική μας άρρώστια) — υπήρξε, σχεδόν μυστηριώδως ένα πάρα πολύ δυνατό στοιχείο του δικού του τρόπου έπικοινωνίας μέ τίς μάζες, του δικού του διαλόγου μέ αυτές, από όπου πήγαζε δύναμη, τροφή και επαλήθευση. Δέν ήταν τυχαίο πού τόσο αγαπήθηκε.

«Η έντύπωσή μου είναι ότι μέ μία τέτοια καθημερινή εξέταση ή Μπερλινγκουέρ στό φώς των γεγονότων, άλλαξε και ένα μέρος του έαυτού του. Άνοιχθηκε δλο

και περισσότερο σε καινούριες ώριμες άνάγκες άπελευθέρωσης της κοινωνίας (δπως στη περίπτωση των άγώνων για τό οικογενειακό δίκαιο, τό διαζύγιο, τήν εκτροφή κ.τ.λ.), και ιδίως στα σύγχρονα ζητήματα της γυναίκας.

«Όλοι άναγνωρίζουν σήμερα ότι ο Μπερλινγκουέρ είχε μία πολύ ύψηλή αντίληψη της πολιτικής ζωής (δχι βέβαια σαν θέαμα, ή σκηνή, ή άπλως ανταλλαγή), προσεκτικός στους μηχανισμούς πού κρυφά τήν έπηρεάζουν. Έκείνο πού προπάντων φοβόταν και εναντίον του οποίου άγωνιζόταν, ήταν ο έκβαρβαρισμός της πολιτικής ζωής, και πρώτος, έδωσε τό σημείο του συναγεμίου πάνω σ' αυτό τό φαινόμενο (και στίς αιτίες του) πού σήμερα δεσπόζει και βασανίζει τήν Ίταλία. «Άς συνεχίσουμε μέ έπιμονή και έμπιστοσύνη προς τήν χώρα, τό δικό του άγώνα.

Τσέζαρε Λουπορίνι
μετάφραση: Πάολα Καενάτσο-
Αδαλόγλου

ΤΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΓΑΛΛΙΑΣ

Από την αποσταλινοποίηση μέχρι σήμερα, τό Κομμουνιστικό Κόμμα Γαλλίας δέν θέλησε νά αποδεσμευτεί από τήν ΕΣΣΔ. Η καθοδική πορεία του τά τελευταία πέντε χρόνια είναι αποτέλεσμα του πολιτικού περιθώριου πού αποδέχτηκε, μέ πρόσχημα τή διατήρηση μιᾶς διεθνιστικῆς καθαρότητας.

Τό 1956, μετά τό 20ό συνέδριο του ΚΚΣΕ, στή διεθνή συνδιάσκεψη τών κομμουνιστικῶν κομμάτων ὅπου συζητιόταν ἡ αποσταλινοποίηση, ὁ Κρούτσεφ ἐπεδίωξε νά ἐρμηνεύσει τό σταλινικό φαινόμενο μέσα ἀπό τίς σχέσεις προσωπολατρίας πού εἶχε καθιερώσει ὁ Στάλιν. Ὁ Π. Τολιάτι, γενικός γραμματέας του Ἰταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος, κατήγγειλε τήν ἐρμηνεία αὐτή ὡς ἀνεπαρκή καί δήλωσε ὅτι τό κόμμα του δέν θά συνυπογράψει τήν κοινή ἀνακοίνωση, παρά μόνο ἐάν γίνει δεκτὴ ἡ ἀνάλυση πού πρότειναν οἱ Ἰταλοί καί ἡ ὁποία μιλοῦσε γιά κατάπτωση τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας. Τόν ἐπόμενο χρόνο, στήν ἀντίστοιχη συνδιάσκεψη, ὁ Ζ. Ντυκλό, ἐκπρόσωπος του Κομμουνιστικού Κόμματος τῆς Γαλλίας, κατηγορήσε τούς Ἰταλούς γιά ρεβιζιονισμό. Γιά τούς Γάλλους κομμουνιστές ἦταν ἀδιανόητο νά ἀπορρίπτεται, ἔστω ἔμμεσα, ἡ πρωτοκαθεδρία τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως στό κομμουνιστικό κίνημα.

Ἀπ' αὐτό τό χαρακτηριστικό ἐπεισόδιο ὡς τήν ἡττα του ΚΚΓ στίς πρόσφατες εὐρωεκλογές, ἡ πολιτική του κόμματος στό ζήτημα τῶν σχέσεών του μέ τήν ΕΣΣΔ ἦταν καθοριστική γιά τήν ἐξέλιξή του καί ἐκφράστηκε μέ ἐξαιρετικά εὐκαιριακό τρόπο.

Ἡ πολιτική αὐτή δέν προέκυπτε ἀπό τήν ἀνάλυση του χαρακτῆρα τῶν σοβιετικῶν κοινωνιῶν οὔτε φυσικά ἀπό τή θέση του ΚΚΓ στή γαλλική κοινωνία.

Ἀπό τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας του '60 ὁ νέος γραμματέας του ΚΚΓ διατυπώνει μιά καινούρια στρατηγική γιά τήν ἐξουσία: τήν Ἐνωμένη Ἀριστερά. Ἀναγκαία

πρὸυπόθεση γιά τήν ἀνάπτυξη μιᾶς πολιτικῆς ἀξιοπιστίας τῆς στρατηγικῆς αὐτῆς εἶναι ἡ ἰδεολογική καί πολιτική ἀποδέσμευση του κόμματος ἀπό τήν ὑπαγωγή του στή Σοβιετική Ἐνωση καί ἡ ἀπαγκίστρωση του προτεινόμενου κοινωνικοῦ καί οικονομικοῦ προγράμματος ἀπό τό σοβιετικό πρότυπο. Διανοούμενοι του κόμματος, ὅπως ὁ Α. Ἀλτουσέρ καί Μ. Γκοντελιέ, μέ μελέτες τους διαμορφώνουν στό ἐπίπεδο τῶν ἰδεῶν τίς προϋποθέσεις γιά τήν ἰδεολογική ἀποδέσμευση του κόμματος ἀπό τό μαρξόφωνο δόγμα πού ἡ Μόσχα προβάλλει ὡς μοναδική ἀλήθεια. Ὡστόσο, οἱ κομματικές δυνάμεις στίς ὁποῖες θά μπορούσε νά στηριχτεῖ καταρχήν ἡ νέα στρατηγική ἔχουν ἀποδεκατιστεῖ ἀπό τούς σκληρούς φιλοσοβιετικούς τῆς ἡγεσίας. Οἱ δυνάμεις αὐτές, πού ὀνομάστηκαν ἡ τάση τῶν «Ἰταλῶν», ἐμφανίζονται στή νεολαία καί ἐν μέρει στούς διανοούμενους πρὶν τό '65, δηλαδή τήν περίοδο τῶν μεγάλων ἀντιθέσεων μεταξύ του ΚΚΓ καί του ΙΚΚ· ἀντιθέσεις πού εἶχαν ὡς ἀντικείμενο τή φύση καί τόν χαρακτῆρα τῶν σοβιετικῶν κοινωνιῶν καί τήν πρωτοκαθεδρία τῆς ΕΣΣΔ στό παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα, καί τίς ὁποῖες τροφοδοτοῦσε καί ἡ ρήξή του κινεζικοῦ ΚΚ μέ τά ὑπόλοιπα ἀδερφά κόμματα. Δύο μέλη τῆς ἡγεσίας του ΚΚΓ, ὁ Ρ. Λερούα καί ὁ Γ. Ἐρμιέ, θά ἀποδεκατίσουν τήν τάση τῶν «Ἰταλῶν» στό κόμμα. Ἐτσι ὅταν διατυπώνεται ἡ νέα στρατηγική γιά τήν ἐξουσία, οἱ κομματικές δυνάμεις πού θά μπορούσαν νά τῆς δώσουν μαζικά τήν ἀναγκαία πολιτική καί ἰδεολογική ἀὐτονομία εἶναι ἐκτός κόμ-

ματος ἢ στό περιθώριο. Ἡ πραγματοποίηση τῆς Ἐνωμένης Ἀριστερᾶς καί οἱ ἀντιθέσεις γύρω ἀπό τό ζήτημα τῆς προοπτικῆς ἐξουσίας παραμένουν ὑπόθεση τῆς ἡγεσίας.

Τό ΚΚΓ διατηρεῖ ὅλον τόν πολιτικό συντηρητισμό του, ἀκόμη καί τό Μάη του '68, τόσο ἀπέναντι στούς φοιτητές ὅσο καί ἀπέναντι στήν ἐργατική τάξη. Οἱ καταλυτικές κριτικές πού θά δεχτεῖ ἀπό πολλές κατευθύνσεις καί ἀπό τό ΙΚΚ, δίνουν ἀφορμή στόν Β. Ροσέ, γενικό γραμματέα του ΚΚΓ καί ὑποστηρικτή τῆς Ἐνωμένης Ἀριστερᾶς, νά ὑπερκεράσει τούς σκληρούς φιλοσοβιετικούς συντρόφους του στήν ἡγεσία καί νά καταδικάσει, τόν Αὐγουστο τῆς ἴδιας χρονιάς, τή σοβιετική ἐπέμβαση στήν Τσεχοσλοβακία. Ἀπό τότε, τό γαλλικό κόμμα θά ἀρχίσει νά φλερτάρει μέ τήν εὐρωκομμουνιστική τάση καί ταυτόχρονα θά ἀναπτύξει ἐντονη δραστηριότητα γιά τήν πραγματοποίηση συμμαχίας μέ τούς σοσιαλιστές καί τούς ἀριστερούς ριζοσπάστες, μέ στόχο τήν Ἐνωμένη Ἀριστερά καί τήν συνυπογραφή ἀπό ὄλους ἑνός κοινού κυβερνητικοῦ προγράμματος, πού ἤδη εἶχε ἐπεξεργαστεῖ τό ΚΚΓ. Ὡστόσο, μέχρι τό Μάρτιο του 1977 πού γίνεται ἡ σύσκεψη τῶν τριῶν κομμουνιστῶν γραμματέων, του Ε. Μπερλίνγκουερ, του Σ. Καρίγιο καί Ζ. Μαρσαί, ἡ ἡγεσία του ΚΚΓ, «παγωμένη» ἀπό τίς ἀντιθέσεις τῆς, δέν θά προχωρήσει στήν ἐφαρμογή αὐτῆς τῆς πολιτικῆς. Ἡ ἀποδέσμευση ἀπό τά σοβιετικά θέσφατα δέν πραγματοποιεῖται παρά μόνο ρητορικά ἀπό τόν Ζ. Μαρσαί, καί ἡ ἀναγκαία θεωρητική ἐπεξεργασία ὑποκα-

θίσταται από κάποιες εκδόσεις του Γκράμσι. Η ιδεολογική ζύμωση στη βάση του κόμματος, σχετικά με τις σοβιετικές κοινωνίες, είναι ανύπαρκτη ή υποτυπώδης και, πάντως, τίποτα τέτοιο δεν φαίνεται στην καθημερινή εφημερίδα του κόμματος, την οποία άλλωστε ελέγχει ο φιλοσοβιετικός Λερούα. Αντίθετα, οι φιλελεύθερες τοποθετήσεις ελάχιστων διανοούμενων του κόμματος, τύπου Ζ. Έλενστάιν, στιγματίζονται ως παράδειγμα προς αποφυγή. Με πρόσχημα αυτές τις τοποθετήσεις συγκαλύπτονται και θεωρούνται ξένα σώματα όλες οι μαρξιστικές αναλύσεις των κομμουνιστών διανοούμενων, επιστημόνων και καλλιτεχνών που διαμόρφωναν τις θεωρητικές-ιδεολογικές προϋποθέσεις της πολιτικής χειραφέτησης του κόμματος από την ΕΣΣΔ, και συνεπώς διαμόρφωναν μία μεγαλύτερη ελευθερία για την ανάπτυξη της Ένωμένης Άριστερας.

Η άπουσία πραγματικής ιδεολογικής συζήτησης στο κόμμα θα υποκατασταθεί, από το '74-'75, από τη διαμάχη για θέματα όπως ο αριθμός των επιχειρήσεων που θα έπρεπε να εθνικοποιηθούν μετά την άνοδο στην εξουσία, αν θα ήταν εν νέα, όπως πρότειναν οι σοσιαλιστές, ή καμιά πενήνταριά, όπως ήθελαν οι κομμουνιστές. Οι φιλοσοβιετικοί θεωρούσαν υποχώρηση στρατηγικής σημασίας τη μείωση του αριθμού των πιθανών εθνικοποιημένων επιχειρήσεων και από αυτή τη θέση τονίζονταν την Ένωμένη Άριστερα: έκτιμούνταν — και σωστά — ότι η επιτυχία της δυναμικής οδήγησε στην άπεμπλοκή του ΚΚΓ από την ΕΣΣΔ. Ο Μαρσαί, ως γενικός γραμματέας, ευκαιριακά θα συνταχθεί τότε με τη μία και τότε με την άλλη άποψη, ως τα μέσα του '77. Λίγο μετά τη συνάντηση των τριών ευρωκομμουνιστών γραμματέων, η Ένωμένη Άριστερα διαλύεται και τυπικά και οι φιλοσοβιετικοί επικρατούν οριστικά στην ηγεσία του κόμματος με τη βοήθεια του Μαρσαί. Από τότε, αρχίζει ένα είδος άρρητου πογκρόμ έναντι των κάθε μέλους του κόμματος που χαρακτηριζόταν ως αντισοβιετικό στοιχείο, στην πραγματικότητα έναντι των κομματικών δυνάμεων που ήταν υπέρ της Ένωμένης Άριστερας. Τετρακόσιοι διανοούμενοι που όργανωσαν διαμαρτυρία για τη διάλυση της

συνμαχίας διαγράφονται και μαζί τους ο υπεύθυνος του πολιτικού γραφείου για τις σχέσεις με τους διανοούμενους και υποστηρικτές της Ένωμένης Άριστερας, Ζ. Σαμπάς. Ακολουθούν άλλες διαγραφές λιγότερο ήχηρες και άλλες επώνυμων στελεχών όπως του Φισμπίν και Ρονί, καθώς και συνδικαλιστικών στελεχών. Ταυτόχρονα, κλείνουν δήθεν για οικονομικούς λόγους όλα τα θεωρητικά περιοδικά του κόμματος, τα οποία θεωρήθηκαν άντρα αντισοβιετικών. Τέλος, απομακρύνονται από το πολιτικό γραφείο και στη συνέχεια από την κεντρική επιτροπή και ο Π. Λοράν, αρχιτέκτονας της συμμαχίας με τους σοσιαλιστές και τους ριζοσπάστες της άριστερας. Έκτοτε, το ΚΚΓ θά σύρεται πίσω από τις πολιτικές πρωτοβουλίες του Σοσιαλιστικού κόμματος και μετά τη νίκη της άριστερας στη Γαλλία, νίκη που θα πραγματοποιηθεί παρά την καταστροφή της δυναμικής της συμμαχίας, εξαιτίας των κομμουνιστών.

Μέχρι το '79 που πραγματοποιείται η επέμβαση της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν και το '81 που γίνεται το πραξικόπημα του Γιαρουζέλσκι στην Πολωνία, το ΚΚΓ έχει σταθεροποιήσει την επιστροφή του στα θέματα της ΕΣΣΔ και έτσι δεν έχει ανάγκη να αντιταχθεί ούτε καν ρητορικά στη σοβιετική έξωτερική πολιτική. Ωστόσο, για να διατηρήσει την έκλογική και κομματική δύναμη του έχει ανάγκη από μία πολιτική που να άφορα τα προβλήματα της γαλλικής κοινωνίας, τα οποία δεν μπορούσε να λύσει ο συνασπισμός της δεξιάς υπό τον Ζισκάρ. Γνωρίζει η ηγεσία ότι η άπόλυτη ένδοστροφία όπου την οδηγεί ο φιλοσοβιετισμός της θά άφελήσει τους σοσιαλιστές. Κόμμα εργατιστικό από παράδοση, το ΚΚΓ διαλέγει να αντιμετωπίσει το πραγματικό πρόβλημα της ανεργίας με επικίνδυνο και δημιουργικό τρόπο. Μετά τις ρατσιστικές εκδηλώσεις του κομμουνιστή δημάρχου και μέλους της κεντρικής επιτροπής στο Βιτρι, ο Ζ. Μαρσαί τίθεται επικεφαλής των κομμουνιστών που με μπουλντόζες θέλουν να γκρεμίσουν τα σπίτια των ξένων εργατών.

Κανένα κόμμα μέχρι τότε, εκτός από τα μικρά άκροδεξιά κόμματα, δεν είχε δημόσια και τόσο έντονα επιβεβαιώσει την ξενοφοβία και τον ρατσισμό όρισμένων κοινωνικών στρωμάτων της γαλλι-

κής κοινωνίας. Το ΚΚΓ, άφου διέλυσε την Ένωμένη Άριστερά και προκειμένου να σταθεροποιήσει την έκλογική του δύναμη και την κλονισμένη από τις άλλεπάλληλες διαγραφές κομματική του συνοχή, επιδιώκει να συγκαλύψει τον φιλοσοβιετικό του προσανατολισμό και να προβληθεί ως το ήθικό στοιχείο της γαλλικής κοινωνίας με έθνικούς προσανατολισμούς. Έτσι, μετά την άκρας λαϊκιστική έκστρατεία έναντι των ναρκωτικών που κανένα κοινωνικό πρόβλημα δεν έθετε, επιλέγει την καλλιέργεια της λανθάνουσας ξενοφοβίας και του ρατσισμού.

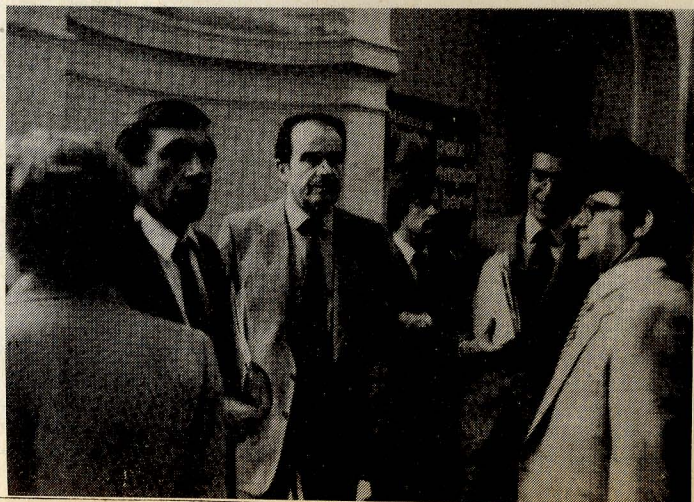
Η επιλογή του αυτή λειτούργησε ως καταλύτης: δημοσιοποιήθηκε η προύπαρχουσα ρατσιστική ιδεολογία και κυρίως νομιμοποιήθηκε από την πρακτική του ΚΚΓ που άλλωστε την προπαγάνδισε με τον τρόπο του και από τα έντυπά του. Συνεπώς, ο ρατσισμός, με όλες τις φασιστικές του σημασιοδοτήσεις δεν είχε πια παρά να διεκδικήσει την πολιτική του ύποσταση. Για το ΚΚΓ αυτή η ευκαιριακή πολιτική επιλογή δεν θά μπορούσε να έχει μακροπρόθεσμα παρά άρνητικές επιπτώσεις γιατί δεν ήταν ένα κόμμα ρατσιστικών ιδεολογικών συντεταγμένων. Συνεπώς, η επιλογή του αυτή τροφοδοτούσε πολιτικές δυνάμεις που το ίδιο το κόμμα κατά τα άλλα άντιμαχόταν.

Τό Έθνικό Μέτωπο και ο Ζ.Μ. Λέ Πέν, παλιός και τυπικός έκφραστής του ρατσισμού, άναδείχθηκε στις πρόσφατες εκλογές σημαντική πολιτική δύναμη, με ίδιο περίπου ποσοστό με το ΚΚΓ. Οι ψήφοι του προέρχονται κυρίως από δεξιούς ψηφοφόρους, άλλά και κατά 14% από την έκλογική βάση του ΚΚΓ. Τό τελευταίο, εκτός από τον Λέ Πέν, τροφοδοτήσε την άποχή και κυρίως τό Σοσιαλιστικό κόμμα.

Έτσι τό ΚΚΓ, μέσα από τον φαύλο κύκλο φιλοσοβιετισμός — καθαρότητα — δημιουργία, επέτρεψε και στον πρόεδρο Μιτεράν να επιβεβαιώσει, ενμέρει τουλάχιστον, τη στρατηγική του: διάλυση του ΚΚΓ και ανάπτυξη κεντρικών δυνάμεων με τις οποίες θά συμμαχήσουν οι σοσιαλιστές. Οι πρόσφατες δηλώσεις του Μιτεράν από τη Μόσχα υπέρ του σοβιετικού διαφωνούντος Α. Ζαχάρωφ καθώς και η ανάπτυξη καλών σχέσεων με τη Μόσχα, μετά από μία περίοδο ψυχρότητας, έχουν μεγάλη σημασία για τον συσχετισμό στο έσωτερικό της γαλλικής άριστερας. Και άκόμη, επιβεβαιώνουν τη διατήρηση της στρατηγικής του Μιτεράν ως προς τό σκέλος της που άφορα τους κομμουνιστές.

Η άπόσπαση των τελευταίων από τη σοβιετική ύπαγωγή τους, άκόμη και αν άποφασιστεί στην τρέχουσα συνάντηση του πολιτικού γραφείου και ενός προσεχούς συνεδρίου, θά άπαιτήσει πια πολλά χρόνια για να άποδώσει καρπούς, αν τελικά άποδώσει. Γιατί η φιλοσοβιετική ηγεσία του ΚΚΓ προτίμησε να καταρρακώσει την άξιοπιστία του κόμματος και να έξουθενώσει τη δυναμική του μαζί με τις άνανεωτικές του δυνάμεις προκειμένου να μήν άποσπαστεί από τη σοβιετική ύπαγωγή.

Πέτρος Πιζάνιας

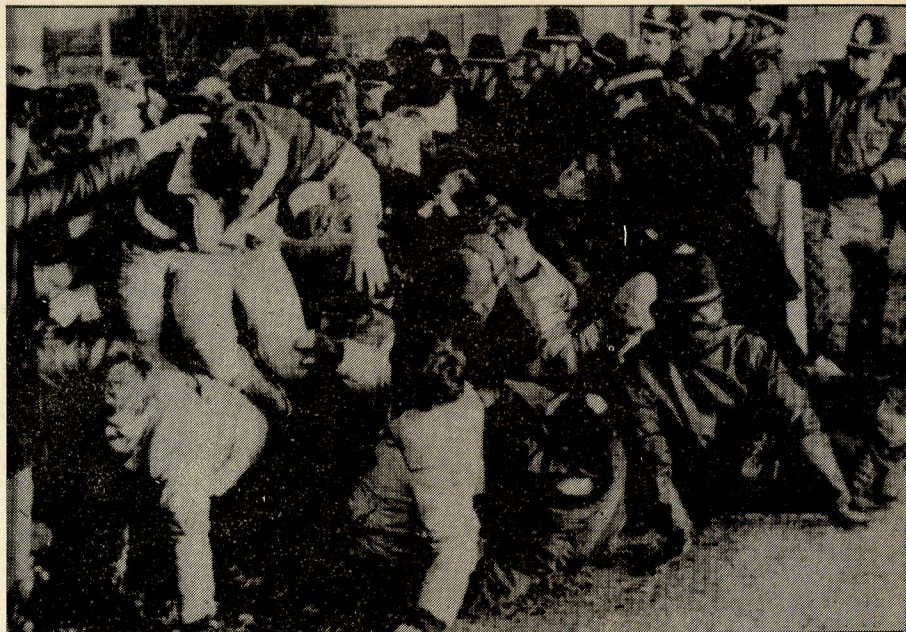

Ἡ ἀπεργία τῶν Βρετανῶν ἀνθρακωρύχων

Οἱ πορείες τοῦ Κινήματος γιά τόν Πυρηνικό Ἀφοπλισμό (CND) ἀποτελοῦν στή Μεγάλη Βρετανία πολιτικά γεγονότα πρώτου μεγέθους. Στήν τελευταία μεγάλη πορεία τῆς 9ης Ἰουνίου στό Λονδίνο, ὅπου συμμετεῖχαν 100-200.000 (ἀριθμοί μοναδικοί γιά τά βρετανικά δεδομένα), κυριάρχησαν τά συνθήματα κατά τῆς πολιτικῆς τῶν ἐξοπλισμῶν τοῦ προέδρου Ρήγκαν καί τῆς πρωθυπουργοῦ Θάτσερ. Ἡ πορεία - διαδήλωση πραγματοποιήθηκε τήν ἴδια ὥρα πού οἱ ἡγέτες τῶν 7 ἀναπτυγμένων βιομηχανικά χωρῶν συνεδρίαζαν στό Λονδίνο. Μέσα σ' αὐτό τό κλίμα, ὁ φιλοκυβερνητικός τύπος προτίμησε νά τονίσει ὅσο γίνονταν περισσότερο τίς οικονομικές διαφωνίες τῶν εὐρωπαϊκῶν ἡγετῶν καί τοῦ Ἀμερικανοῦ προέδρου καί νά παρασιωπήσει τίς κοινές τους τοποθετήσεις στό θέμα τῆς κλιμάκωσης τῶν ἐξοπλισμῶν.

Παραδόξως, λίγες μόνο μέρες πρὶν ἀπό τίς Εὐρωεκλογές, μετά βίας μπορούσε νά ἀνακαλύψει κανεῖς κάποιο σχετικό σύνθημα ἢ προκήρυξη στό πλαίσιο τῆς πορείας. Ἐκτός ἀπό τήν ἀντίθεση τους στήν πολιτική τῶν ἐξοπλισμῶν, οἱ Βρετανοὶ ἐκδήλωσαν βασικά ἓνα πράγμα: τή συμπαράστασή τους στήν ἀπεργία τῶν ἀνθρακωρύχων πού συμπλήρωσε πάνω ἀπό 3 μῆνες. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ Μπρούξ Κέντ, ὁ καθολικός ἱερέας πού ἡγεῖται τοῦ Κινήματος, θεώρησε ἀναγκαῖο νά ἀπουσιάσει ἀπό τήν πορεία τοῦ Λονδίνου γιά νά συμμετάσχει στή διαδήλωση τῶν ἀνθρακωρύχων στή Σκωτία, πού γινόταν τήν ἴδια μέρα. Ὁ ἀγώνας τοῦ CND, δήλωσε ὁ Κέντ, εἶναι κοινός μέ τόν δικό σας· ἡ χρεωκοπία στήν ὁποία ὀδηγεῖται ἡ βρετανική παραγωγή ἀνθρακα ὑπακούει στή λογική τῆς διάδοσης μορφῶν πυρηνικῆς ἐνέργειας.

Διεκδικητικά, ὁ ἀγώνας τῶν ἀνθρακωρύχων εἶναι παγιδευμένος. Ἡ ἀπεργία ξεκίνησε ὅταν ἡ διεύθυνση τῆς Δημόσιας Ἐπιχείρησης Ἀνθρακα ἀποφάσισε μονομερῶς νά κλείσει 20 ὄρυχεία (πού ἀντιστοιχοῦν σέ 20.000 ἐργαζόμενους) καί νά περιορίσει τήν πλεονασματική παραγωγή ἀνθρακα. Ἡδη ὁμως μέ μιά ἀπεργία τῶν ἐβδομάδων τά ἀποθέματα ἔχουν σοβαρά μειωθεῖ, ἐνῶ ἀρκετοὶ ἀνθρακωρύχοι ἔχουν δεχθεῖ τίς πρόωρες συντάξεις πού τούς προσφέρονται, ὥστε τό ἄμεσο κλείσιμο τῶν ὄρυχείων νά μὴν εἶναι πιά ἐπιτακτικό. Ἐτσι, ἐνῶ φαίνεται πιά οἱ διαπραγματεύσεις νά ὀδηγοῦν σέ κάποιο συμβιβασμό, δέν εἶναι καθόλου σάφές τί

ἀποτελεῖ νίκη γιά τήν κάθε πλευρά. Μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν ἴσως ὀρισμένες ἄλλες πλευρές τῆς ἀπεργίας.

Καταρχήν, ἡ κυβέρνηση ἔχει καταφέρει μέχρι στιγμῆς νά κρατήσῃ τήν ἀπεργία τῶν ἀνθρακωρύχων ἀπομονωμένη, φροντίζοντας νά ἱκανοποιεῖ τά αἰτήματα ἄλλων κλάδων πού θά μπορούσαν νά ὀδηγηθοῦν κι αὐτοί σέ ἀπεργία. Πιο σημαντικό ὁμως εἶναι ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι στήν ἐπίσης δημόσια βιομηχανία χάλυβα, πού κατάφεραν νά ἀναστρίψουν περικυπέσ στό δικό τους κλάδο ἀνεβάζοντας τήν παραγωγικότητά τους, βλέπουν τώρα νά κινδυνεύουν ἀπό τήν ἀπεργία τῶν ἀνθρακωρύχων πού ὀδηγεῖ στή δραστική περικοπή τῆς παραγωγῆς χάλυβα, βάζοντας ἔτσι σέ κίνδυνο τό μέλλον μεγάλου μέρους τῆς βρετανικῆς χαλυβουργίας. Οἱ δύο αὐτοί σημαντικοὶ κλάδοι βρίσκονται τή στιγμή αὐτή σέ ἐξύτατη ἀντιδικία καί συχνά σέ ἀνοιχτή σύγκρουση.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ἡ μαχητικότητα τῶν ἀνθρακωρύχων καί ἡ μαζικότητα τοῦ ἀγῶνα τους ὄχι μόνο δέν μειώθηκε, ἀλλά αὐξήθηκε. Αὐτό εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τήν ἀναστολή ὅλων τῶν πρόσφατων νόμων τῆς κυβέρνησης σχετικά μέ τίς ἀπεργιακές διαδηλώσεις, πού καθίστανται ἔτσι νεκρό γράμμα. Ὅσο γιά τήν αὐταρχική διεύθυνση τῆς ἐπιχείρησης ὑπό τόν Ἰαν ΜακΓκρέγκορ, θεωρεῖται σχεδόν βέβαιο ὅτι μετά τή λήξη τῆς ἀπεργίας θά ἀντικατασταθεῖ οὐτως ἢ ἄλλως. Τουλάχιστον στήν ἐπιχείρηση ἀνθρακα ἡ κυβέρνηση φαίνεται ὅτι θά ὑποχρεωθεῖ νά ἐγκαταλείψει τήν αὐταρχική καί ἐκ τῶν ἄνω ἐπιβολή λύσεων.

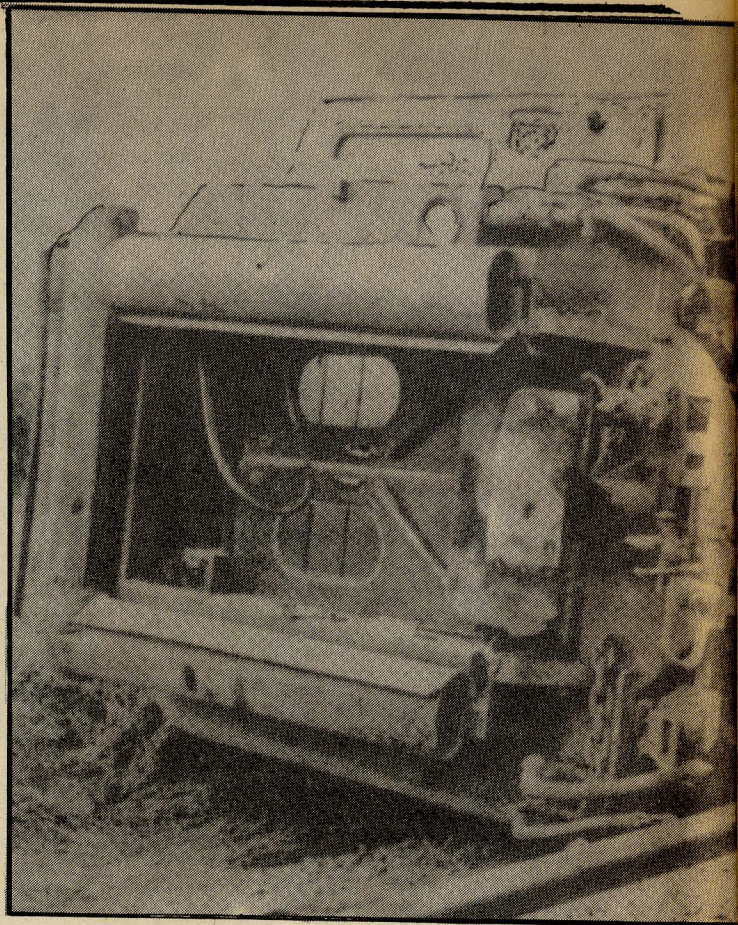
Ἡ κυβέρνηση σημείωσε μιά ἀκόμα ἡττα κατά τή διάρκεια τῆς ἀπεργίας. Ἀπό καιροῖς ἰσχυριζόταν ὅτι οἱ δημόσιες ἐπιχειρήσεις πρέπει νά λύνουν τά προβλήματα τους μόνες τους, χωρίς κυβερνητικές παρεμβάσεις. Μέ τό ἐπιχείρημα αὐτό ἀρνήθηκε μέχρι στιγμῆς νά μεσολαβήσει ἀνοιχτά στήν ἀντιδικία ἐργατῶν-διεύθυνσης. Πρόσφατα ὁμως ἀποκαλύφθηκαν ἐγγρα-

φα πού διαψεύδουν τήν κυβέρνηση καί ἐπιβεβαιώνουν ὅτι ὑπουργοὶ ὄχι μόνο παρεμβαίνουν, ἀλλά καί μέ κεντρικό σχέδιο κατευθύνουν τίς διαπραγματεύσεις σέ μιά σειρά ἄλλους κλάδους, προσπαθώντας ἔτσι νά κρατήσουν τοὺς ἀνθρακωρύχους ἀπομονωμένους. Οἱ ἀποκαλύψεις αὐτές ἔδωσαν τή δυνατότητα στήν ἐργατική ἀντιπολίτευση νά περάσει στήν ἐπίθεση χωρίς νά ὑποχρεωθεῖ νά πάρει θέση στήν οὐσία τῆς διαμάχης. Γιατί ὅπως εἶναι γνωστό καί οἱ ἐργατικές κυβερνήσεις ἔχουν ἀκολουθήσει στό παρελθόν τήν πολιτική τοῦ περιορισμοῦ τῆς παραγωγῆς, ὡς λύση στά προβλήματα τοῦ βρετανικοῦ ἀνθρακα.

Οἱ ἀνθρακωρύχοι ἀγωνίζονται γιά τίς δουλειές τους, ἀλλά ἡ βρετανική ἀριστερά βλέπει στόν ἀγῶνα αὐτό νά παίζονται πολύ σημαντικότερα πράγματα. Τά ἀποθέματα πετρελαίου τῆς Βόρειας Θάλασσας θά ἐξαντληθοῦν σέ λίγα χρόνια. Ἐν δέν υἱοθετηθοῦν λύσεις πυρηνικῆς ἐνέργειας, ὁ βρετανικός ἀνθρακας θά εἶναι ἐκεῖ γιά πολλές δεκαετίες ὡς βασική πηγή ἐνεργείας. Αὐτή τή στιγμή δέν κρίνεται μόνο τό μέλλον 20.000 ἐργατῶν. Κρίνεται σέ μεγάλο βαθμό ἡ βρετανική πολιτική στόν τομέα τῆς ἐνέργειας καί ἡ μακροπρόθεσμη στρατηγική τῶν Συντηρητικῶν. Αὐτά βέβαια δέν θά κριθοῦν ἀπό τήν ἔκβαση τῆς ἀπεργίας ἀλλά ἀπό τή γενικότερη μεταστροφή τῆς κοινῆς γνώμης πού ἀπό παράδοση ἀντιπαθεῖ τοὺς ἀγῶνες τῶν συνδικάτων. Γιά τό λόγο αὐτό ἡ συμπαράσταση τοῦ CND καί τῶν ἄλλων μαζικῶν ὀργανώσεων εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας στόν ἀγῶνα τῶν ἀνθρακωρύχων. Ἡδη οἱ ὀργανώσεις καί τά περιοδικά τῆς εὐρύτερης ἀριστερᾶς ἔχουν ἀρχίσει νά παίρνουν θέση καί ἡ ἀποφασιστική βιάζεται νά τελειώσει μέ τήν ἀπεργία. Ἐνῶ ἔμοιαζε ὅτι ὁ χρόνος λειτουργοῦσε σέ βάρος τῶν ἀνθρακωρύχων, ὁλοένα καί περισσότερο δουλεύει σέ βάρος τῆς κυβέρνησης.

Δημήτρης Κυρτάτας

Στήν Κόρινθο

Στήν Κόρινθο, τόν Μάιο του 1984, θά μπορούσε νά γίνεται χορός. Γιατί πέρασε ένας ακριβώς αιώνας από τότε πού ή μικρή Έλλάδα εγκαταστάθηκε τή σιδηροδρομική γραμμή Πειραιά - Κορίνθου. Τό πρώτο τμήμα του μεγάλου πελοποννησιακού δικτύου πού συμβίβαζε τό εκσυγχρονιστικό δράμα του Τρικούπι. Ή επίκληση τής γοητείας ενός μακρινού παρελθόντος και οί έντυπωσιακοί απολογισμοί τής προόδου πού συντελέστηκαν από τότε θά 'πρεπε νά πνίγονται στή βαβούρα τής γιορταστικής ατμόσφαιρας.

Στήν Κόρινθο, τόν Ίούνιο του 1984, οί καρδιές μαύρισαν. Νεκροί πέντε και τραυματίες πάρα πολλοί ανάκαλεσαν στίς μνήμες μία επέτειο πού κανείς δέν θά τήν ήθελε έτσι. Καί ή ελληνική πολιτεία θορυβημένη και άμήχανη αναζητάει τούς υπαίτιους για τό τελευταίο μεγάλο σιδηροδρομικό «άτύχημα».

Οί έμποροι τής παραπληροφόρησης, έσπευσαν νά καπλευτούν τήν άγωνία του καθημερινού πολίτη και νά «άνακαλύψουν» τούς επώνυμους ένοχους: τόν «άσυνείδητο» ή «έξαντλημένο» οδηγό πού έτρεχε μέ «ίλιγγιώδη» ταχύτητα ή τούς «άσχετους» διοικητή και ύποδιοικητή του ΟΣΕ ή τόν κ. πρωθυπουργό πού τούς διόρισε (κουμπάρος του ο πρώτος, αδερ-

φός ύπουργού ο δεύτερος). Πρός τήν πρώτη κατεύθυνση σιγοντάρησε και ή τηλεόραση τής μιζέριας. Είναι τά σαίνια της πού ως μαθητευόμενοι, φιλόδοξοι αλλά και αϋθάδεις, ντέντεκτιβς «άπέσπασαν» όμολογίες περί υπερβολικής ταχύτητας από τρομοκρατημένους ακόμα επιβάτες και έστησαν στον τοίχο ένα επίσης τρομοκρατημένο και άμήχανο (άρα άτυχο) μηχανοδηγό.

Όμως ο οδηγός έξ όρισμού δέν μπορεί νά είναι άσυνείδητος ή ένοχος (τουλάχιστον μέχρι νά αποδειχτεί τό αντίθετο) παρά μόνο για τήν φασίζουσα αντίληψη άσυνείδητων συντακτών. Ο οδηγός δέν ήταν εξαντλημένος γιατί μόλις είχε παραλάβει τό τρένο. Ή ταχύτητα του τρένου δέν ήταν ίλιγγιώδης ή υπερβολική μία και δέν ξεπερνούσε τά 50-55 χιλιόμετρα τήν ώρα εκτός αν οί λέξεις έχουν χάσει τό νόημά τους. Οί τρομοκρατημένοι άνθρωποι ακόμα και σε αυτοκινητάκια του λούνα πάρκ αν τούς βάλεις θά διαμαρτυρηθούν για υπερβολική ταχύτητα. Ένας τρομοκρατημένος οδηγός δικαιούται νά είναι άμήχανος ίδιος όταν αισθάνεται νά τόν παρακολουθούν μερικά εκατομμύρια μάτια έξασκημένα στήν καχυποψία. Τέλος, ή κυβέρνηση και ή διοίκηση του ΟΣΕ θά ήταν τό τελευταίο πού θά είχαν λόγο νά άνεχτούν έστω και όχι κάν νά προκαλέσουν τίς προϋποθέσεις ενός τέτοιου «ά-

τυχήματος».

«Ατύχημα»; Μά τότε κάποιος φταίει επώνυμος ή έστω άνόνημος. Έτσι, μέσα από τήν άκίνησια της ή κρατική διοίκηση και ή πολιτική προϊστορία της μάς βγήκαν «εκτός ύλης» προωθώντας τεχνηέντως στας τήν έκδοχή του «σαμποτάζ». Λέτε; Ποιός μπορεί ύπεύθυνα νά τό άποκλείσει; Κι αρχίζει ή σύγχυση και ο άποπροσανατολισμός μέχρι νά κοπάσει ο θόρυβος και νά ξεχαστεί ή ύπόθεση. Κάποιοι όμως πρέπει ύπεύθυνα και άξιόπιστα νά τεκμηριώσουν τήν έκδοχή του σαμποτάζ. Γιατί, άλλως, οί άπλές νύξεις μάς θυμίζουν μία πολύ γνωστή και πολύ παλιά μεθοδολογία μέ πολύ, πολύ άποπροσανατολισμό.

Μόνο οί εργαζόμενοι στον ΟΣΕ ξεσπώντας και αντιδρώντας δικαιολογημένα υπέδειξαν τό χώρο όπου μπορεί νά άναζητηθεί ή αλήθεια. Έστω και μέ ύπερβολές, έστω και «άκομψα». Καί, δυστυχώς, χωρίς τήν ένεργό άμεση ή έμμεση συμπαράσταση των λοιπών εργαζομένων. Γιατί αυτή ή εκ προοιμίου σύνδεση τής εϋθύνης του «άτυχήματος» μέ τούς εργαζόμενους θυμίζει τή λογική τής εργοδοσίας. Ή παραγωγικότητα της εργασίας και ή καλή ή κακή («άτυχής») ποιότητα του προσφερόμενου «προϊόντος» είναι συνάρτηση τής συμπεριφοράς των εργαζομένων; Ή αντίθετα εξαρτάται από

δέν έγινε χορός

τίς συνθήκες (ύλικές ή μή) της παραγωγικής διαδικασίας, από την ποσότητα και την ποιότητα των μέσων παραγωγής που τίθενται στη διάθεση των εργαζομένων, από την επενδυτική δηλαδή και διοικητική στρατηγική των διαχειριστών της παραγωγικής μηχανής; 'Αλλά ή ΓΣΣΕ και ή ΑΔΕΔΥ περί άλλα τυρβάζουν. Κρίμα, γιατί ό όρθός λόγος των εργαζομένων οικοδομείται τίς κρίσιμες στιγμές.

Οί εργαζόμενοι στόν ΟΣΕ μάς θύμισαν γιατί στην Κόρινθο έγινε θρήνος και όχι χορός. Γιατί ποιός, πράγματι, άρμόδιος θά μπορούσε νά επικαλεστεί χωρίς ντροπή τό έργο της ελληνικής πολιτείας στόν χώρο των σιδηροδρόμων; Ποιό έργο όταν τό 1902 τό έτοιμο στην Πελοπόννησο δίκτυο είναι ήδη 763 χιλιόμετρα και έχουν προγραμματιστεί ακόμα 260 περίπου χιλιόμετρα, κι όταν τό 1984 τό ίδιο δίκτυο μόλις φτάνει τά 830 χιλιόμετρα μέ τά ίδια πάντοτε τεχνικά χαρακτηριστικά; Τί σημασία έχει άν έχουν στό μεταξύ αλλάξει οί σιδηρογραμμές και οί ξύλινες τραβέρσες (είναι λείε στην πλειοψηφία τους ηλικίας μόλις 25 ετών!); Αυτό έλειπε δά νά μήν έχει γίνει καμιά συντήρηση. Όμως, στην ίδια σχεδόν πάντα, έστω και συντηρημένη ύποδομή κυκλοφορούν ή προσπαθούν νά κυκλοφορήσουν μεγαλύτερες, βαρύτερες και ταχύτερες μηχανές. Μέ ποιό αποτέλεσμα, μέ ποιές μέσες τα-

χύτητες; Δέν έννοώ φυσικά τίς «ίλιγγιώδεις» ταχύτητες των 55 χιλιομέτρων αλλά έκείνες των 30-35 χιλιομέτρων ή και λιγότερο (Αθήνα-Καλαμάτα σέ 10-12 ώρες ή όχι;) όσα περίπου και πριν 80-100 χρόνια. Και μέ ποιό βαθμό άσφαλείας;

Φανταστείτε τί θά γινόταν άν στό δικό δίκτυο του 1900 έστω και συντηρημένου (άσφαλτοστρωμένου δηλαδή) και μέ τά ίδια τεχνικά χαρακτηριστικά (φάρδος, καμπυλότητες...) κυκλοφορούσαν τά σημερινά αυτοκίνητα. Φανταστείτε τά «άτυχήματα» και τίς εκατόμβες των θυμάτων.

Η ανάπτυξη όμως του οδικού δικτύου, ό πολιτισμός της ιδιωτικής αυτοκίνησης, του πετρελαίου και των υπερατλαντικών αξιών μονοπόλησαν τον ενδιαφέρον της πελατείας. Ένώ αντίθετα εγκαταλείφθηκε παντελώς κάθε προσπάθεια για την ανάπτυξη των σιδηροδρόμων. Και δέν ολοκληρώθηκε τό ενδιαφέρον ούτε τίς τελευταίες δεκαετίες όταν αποδεικνύεται διθηνώς ότι οί σιδηροδρομοί μπορούν νά ξεπεράσουν τά 200 χιλιόμετρα την ώρα, ότι έξυπηρετούν πολύ μεγαλύτερες ανάγκες (έπιβατικές και έμπορικές) από τούς αντίστοιχους οδικούς άξονες, καταναλώνουν πολύ λιγότερη ενέργεια και επιβαρύνουν λιγότερο τό φυσικό περιβάλλον.

Καμιά νέα σύλληψη για τίς συγκοινω-

νίες και ειδικότερα για τούς σιδηροδρόμους. Ένα δίκτυο εγκατελειμένο πού άπλώς συντηρείται για νά ανταποκριθεί σέ πολλαπλάσιες ανάγκες από αυτές πού σχεδιάστηκε, είναι ένα δίκτυο επικίνδυνο. Ό Τρικούπης, όταν αποφάσισε τή δομή του πελοποννησιακού δικτύου πίστευε ότι μετά από 15-20 χρόνια θά 'πρεπε νά έκσυγχρονιστεί και νά έναρμονιστεί στίς τότε διεθνείς προδιαγραφές. Μετά από 100 χρόνια δέν έχει γίνει ούτε ένα βήμα πρós αυτή την κατεύθυνση.

Μέχρι νά αντιμετωπιστεί σοβαρά και συγκεκριμένα ή προοπτική του πλήρους έκσυγχρονισμού και της γενναίας διεύρυνσης του σιδηροδρομικού δικτύου ύπόλογοι για τά «άτυχήματα» δέν θά είναι (έκτός από αποδεδειγμένες περιπτώσεις) οί εργαζόμενοι ή κάποιοι επώνυμοι διοικητές ή κυβερνήτες αλλά όλες οί διοικήσεις και οί κυβερνήσεις και οί πράην και οί επόμενες και γενικώς. Και μαζί τούς όσοι από μάς επεδίωξαν ή ανέχτηκαν άδιαμαρτύρητα την πλήρη μονοπόληση της συλλογικής προσπάθειας από τον ιδιωτικό τομέα σέ βάρος του κοινωνικού συμφέροντος.

Λευτέρης Παπαγιαννάκης

ΜΙΣΕΛ ΦΟΥΚΩ: ΤΟ ΣΕΞ ΩΣ ΗΘΟΣ

Ο Hubert Dreyfus και ο Paul Rabinow, για λογαριασμό των εκδόσεων Chicago University Press, συγκέντρωσαν ορισμένες μελέτες για τον Γάλλο φιλόσοφο Μισέλ Φουκώ καθώς και μία συζήτηση μαζί του που δημοσιεύτηκε στο αμερικανικό περιοδικό Vanity Fair. Η συζήτηση αυτή δημοσιεύτηκε και στο Nouvel Observateur, 7 Ιουνίου 1984, απ' όπου και τη μεταφράσαμε. Στο μεταξύ, και ενώ ο Δεκαπενθήμερος Πολίτης έφευγε για τό τυπογραφείο, μαθεύτηκε ότι ο Μισέλ Φουκώ έφυγε απ' τή ζωή.

— Ο πρώτος τόμος του έργου σας 'Ιστορία της σεξουαλικότητας δημοσιεύτηκε τό 1976. Πιστεύετε πάντοτε ότι ή κατανόηση της σεξουαλικότητας είναι ουσιαστική για να κατανοήσουμε αυτό που είμαστε;

ΜΙΣΕΛ ΦΟΥΚΩ: Όφειλω να όμολογήσω ότι μέ ενδιαφέρουν πολύ περισσότερο τά προβλήματα που σχετίζονται μέ τίς τεχνικές του έγώ από εκείνα που αναφέρονται στό σέξ... Τό σέξ είναι άνιαρό!

— Φαίνεται ότι και οι άρχαιοι Έλληνες δέν πολυσκοτίζονταν για τό σέξ...

Μ. ΦΟΥΚΩ: Αυτό είναι άλήθεια. Δέν ήταν γι' αυτούς σπουδαίο ζήτημα. Συγκρίνετε, για παράδειγμα, τά όσα λένε για τή διατροφή και τή διαίτα. Και βρίσκω ιδιαίτερα ενδιαφέρον τό κίνημα που αναπτύσσεται, άργά άργά, από τήν εποχή που πριμοδοτούνταν άκόμη ή διατροφή — έγνοια πρωταρχική στην Έλλάδα — στη φάση που άρχισαν να ενδιαφέρονται για τή σεξουαλικότητα. Η διατροφή ήταν άκόμη πιο σημαντική από τό σέξ τά πρώτα χρόνια του χριστιανισμού. Στους μοναστικούς κανόνες για παράδειγμα τό πρόβλημα ήταν ή τροφή, κυρίως ή τροφή. Ύστερα, κατά τό Μεσαίωνα, παρατηρεί-

ται μία μετατόπιση. Και στή συνέχεια, μετά τόν 17ο αιώνα, τήν πρώτη θέση κατέχει ή σεξουαλικότητα.

— Ο δεύτερος τόμος της «Ιστορίας της σεξουαλικότητας», «Η χρήση των ήδονών» διαπραγματεύεται σχεδόν άποκλειστικά τό σέξ.

Μ. ΦΟΥΚΩ: Σ' αυτόν τόν δεύτερο τόμο θέλησα να δείξω ότι στόν 4ο π.χ. αιώνα συναντάται ο ίδιος κώδικας άπαγορεύσεων και περιορισμών μ' αυτόν που έφάρμοζαν οι ήθικολόγοι και οι γιατροί των άρχών της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Νομίζω όμως ότι ο τρόπος μέ τόν όποιο οι τελευταίοι ένσωματώνουν τίς άπαγορεύσεις που πλήττουν τό έγώ είναι τελείως διαφορετικός. Ο λόγος βρίσκεται στό ότι ο κύριος σκοπός αυτού του είδους της ήθικής ήταν αισθητικός. Καταρχήν, αυτή ή ήθική συμπεριφορά ήταν μόνο ένα πρόβλημα προσωπικής έπιλογής. Ύστερα προοριζόταν για ένα μικρό μέρος του πληθυσμού· δέν έτίθετο ζήτημα να διαμορφωθεί ένα μοντέλο συμπεριφοράς για όλο τόν κόσμο. Τέλος, αυτή ή έπιλογή ύπαγορευόταν από τή θέληση της εδξώιας και τήν έπιθυμία να άφήσουν στους άλλους τήν άνάμνηση μιås έντιμης ζωής. Δέν νομίζω, λοιπόν, ότι θα μπορούσαμε

να ύποστηρίξουμε ότι αυτό του είδους ή ήθική ήταν μία άπόπειρα να ένταχθεί ο συνολικός πληθυσμός σε κανόνες.

Διαβάζοντας τόν Πλούταρχο και τόν Σενέκα κι όλους αυτούς τούς συγγραφείς διαπίστωσα ότι ύπήρχε ένας μεγάλος άριθμός προβλημάτων που άφορούσαν τό έγώ, τήν ήθική συμπεριφορά του έγώ, τήν τεχνολογία του έγώ. Έτσι, μου γεννήθηκε ή ιδέα να γράψω ένα βιβλίο άποτελούμενο από ένα σύνολο ξεχωριστών μελετών πάνω σε διάφορες πλευρές της παλαιάς παγανιστικής τεχνολογίας του έγώ.

— Ποιός θα είναι ο τίτλος;

Μ. ΦΟΥΚΩ: «Η έμπειρία του έαυτού». Τό έργο αυτό, που δέν περιλαμβάνεται στη σειρά για τή σεξουαλικότητα, άποτελείται από διάφορα γραπτά για τό έγώ, για τό ρόλο της γραφής και της άνάλυσης, για τό πρόβλημα της έμπειρίας της προσωπικής ιατρικής κ.λπ. Μέ έντυπωσιάζει ώστόσο ότι στην άρχαιοελληνική ήθική οι άνθρωποι ένδιαφέρονταν περισσότερο για τήν ήθική τους συμπεριφορά, για τό ήθος τους, για τή σχέση μέ τόν έαυ-

τό τους και με τους άλλους παρά για τά θρησκευτικά ζητήματα. Τί γινόμαστε μετά τό θάνατο; Τί είναι οι θεοί; Έπεμβαίνουν ή όχι στή ζωή μας; Τά έρωτήματα αυτά είχαν πολύ λίγη σημασία μιά και δέν ήταν άμεσα συνδεδεμένα με τήν ήθική συμπεριφορά. Γιατί αυτή δέν συνδεόταν με ένα νομικό σύστημα. Για παράδειγμα οί νόμοι ενάντια στήν ανάρμοστη σεξουαλική συμπεριφορά δέν ήταν πολλοί ούτε ιδιαίτερα πιεστικοί. Έκείνο πού κυρίως ενδιέφερε τούς Έλληνες, τό κύριο θέμα τους, ήταν ή συγκρότηση ενός ήθους πού γι' αυτούς συνιστούσε μιάν αισθητική τής ύπαρξης.

Διερωτώμαι, όμως, εάν τό σημερινό μας πρόβλημα, κατά κάποιον τρόπο, δέν είναι παρόμοιο, δεδομένου ότι δέν πιστεύουμε πιά ότι ή ήθική θεμελιώνεται πάνω στή θρησκεία και δέν θέλουμε ένα νομικό σύστημα πού θά έπεμβαίνει στήν ιδιωτική μας ζωή, τήν ήθική και προσωπική. Τά πρόσφατα κινήματα άπελευθέρωσης πάσχουν από τό γεγονός ότι δέν καταφέρνουν νά βροϋν μιάν άρχή πάνω στήν όποία νά θεμελιώσουν τήν έπεξερ-

γασία ενός νέου ήθους. Έχουν ανάγκη από ένα νέο ήθος αλλά δέν βρίσκουν άλλο από εκείνο πού στηρίζεται σέ μιά γνώση, δήθεν επιστημονική, αυτού πού υποτίθεται ότι είναι τό έγώ, ή έπιθυμία, τό άσυνείδητο κ.λπ. Είμαι έντυπωσιασμένος, κυριολεκτικά, από τήν όμοιότητα τών προβλημάτων.

— *Θεωρείτε ότι οί Έλληνες προσφέρουν μιάν έναλλακτική λύση, έλκυστική και έφικτή;*

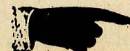
Μ. ΦΟΥΚΩ: "Όχι! Δέν άναζητώ μιάν έναλλακτική λύση· δέν μπορούμε νά βροϋμε τή λύση ενός προβλήματος μιμούμενοι εκείνες πού προτάθηκαν από άλλους ανθρώπους σέ άλλους καιρούς. Βλέπετε, αυτό πού θέλω νά έπεξεργαστώ δέν είναι μιά ιστορία τών λύσεων, γι' αυτό άλλωστε δέν άποδέχομαι τόν όρο «έναλλακτική λύση». Θέλω νά κάνω τή γενεαλογία τών προβλημάτων, τών προβληματικών. "Η ιδέα μου δέν είναι ότι όλα είναι άσχημα, αλλά ότι παντού ύπάρχει κίνδυνος, πράγμα πού δέν είναι άκριβώς τό ίδιο. "Αν, λοιπόν, ύπάρχει κίνδυνος παντού

κάτι έχουμε νά κάνουμε. "Η θέση μου, λοιπόν, δέν οδηγεί στήν άπάθεια αλλά σέ μιά δραστηριοποίηση πού δέν άποκλείει τήν άπαισιοδοξία.

Νομίζω ότι ή ήθικο-πολιτική έπιλογή πού κάθε μέρα όφείλουμε νά κάνουμε συνίσταται στό νά έπισημáινουμε ποιός είναι ό κύριος κίνδυνος. Πάρτε για παράδειγμα τήν ανάλυση του Ρομπέρ Καστέλ για τήν ιστορία του άντιψυχιατρικού κινήματος. "Η ανάλυσή του δέν οδηγεί στήν άνευ όρων παραδοχή τής άξιας όλων όσων άπορρέουν από τήν άντιψυχιατρική, αλλά δέν θά 'πρεπε, για τό λόγο αυτό, νά συμπεράνουμε, όπως υποθέτουν μερικοί, ότι τά όσυλα τών ψυχασθενών ήταν προτιμότερα από τήν άντιψυχιατρική.

— *Η ζωή τών Έλλήνων δέν ήταν ίσως τέλεια. Φαίνεται, ώστόσο, ότι προσέφερε μιά γοητευτική έναλλακτική λύση στήν άέναη χριστιανική αυτοανάληψη.*

Μ. ΦΟΥΚΩ: "Η έλληνική ήθική συνδεόταν με μιά κοινωνία άυστηρώς άνδρική

πού έδινε κάποια θέση στους δούλους, μιά κοινωνία στην όποία οι γυναίκες ήταν υπάρξεις σχετικά υποδεέστερες, των όποιων ή σεξουαλική ζωή, όταν παντρεύονταν, προσανατολιζόταν στό καθεστώς της συζύγου.

— *Οι γυναίκες ήταν λοιπόν κυριαρχούμενες. Άλλά ό όμοφυλόφιλος έρωτας ήταν, σίγουρα, καλύτερα βιωμένος από σήμερα.*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Έτσι φαίνεται ότι συνέβαινε. Από τό γεγονός ότι στην έλληνική παιδεία υπάρχει μιά τόσο άφθονη και σημαντική φιλολογία για τόν έρωτα των νέων άγοριών οι ιστορικοί βλέπουν ως πολύ φυσιολογική τήν απόδειξη ότι οι Έλληνες έπιδίδονταν στον όμοφυλόφιλο έρωτα. Άλλά αυτό άποδεικνύει ότι ό έρωτας αυτός τούς έθετε προβλήματα. Πράγματι, αν δέν υπήρχαν προβλήματα οι Έλληνες θά μιλούσαν γι' αυτό τό είδος του έρωτα μέ τούς ίδιους όρους πού μιλούσαν για τόν έτερόφυλο έρωτα. Τό πρόβλημά τους ήταν ότι δέν μπορούσαν να άποδεχθούν πώς ένα νέο άγόρι, προορισμένο να γίνει έλεύθερος πολίτης, μπορούσε να κυριαρχείται και να χρησιμοποιείται ως αντικείμενο της ήδονής κάποιου άλλου. Μιά γυναίκα ή ένας σκλάβος μπορούσαν να είναι παθητικοί: προσιδίαζε στη φύση τους και στό καθεστώς τους. Όλοι εκείνοι οι φιλοσοφικοί στοχασμοί για τήν παιδαγωγία άποδεικνύουν πολύ καλά ότι οι Έλληνες δέν μπορούσαν να ένωματώσουν τήν ένλόγω πραγματική πρακτική στό πλαίσιο του κοινωνικού τους έγώ. Δέν μπορούν καν να φανταστούν άμοιβαιότητα της ήδονής ανάμεσα σ' ένα νέο άγόρι και σ' έναν άνδρα. Αν ό Πλούταρχος, για παράδειγμα, βρίσκει προβλήματα στον έρωτα μέ τούς έφηβους δέν είναι γιατί ό έρωτας αυτός είναι τάχα παρά φύση. Λέει: «Δέν είναι δυνατόν να υπάρχει άμοιβαιότητα στις φυσικές σχέσεις ανάμεσα σ' ένα άγόρι και έναν άνδρα».

— *Υπάρχει μιά πλευρά της έλληνικής παιδείας για τήν όποία μιλάει ό Άριστοτέλης αλλά για τήν όποία δέν μιλάτε, και πού φαίνεται πολύ σημαντική: ή φιλία. Στην κλασική λογοτεχνία ή φιλία είναι ό τόπος της άμοιβαίας άναγνώρισης. Παραδοσιακά δέν φέρεται ως άνώτερη άρετή, μολοντούτο, διαβάζοντας τόν Άριστοτέλη ή τόν Κικέρωνα, έχουμε τήν έντύπωση ότι πραγματικά είναι ή ύψηλότερη των άρετών, διότι είναι άνιδιοτελής και διαρκής, δέν εξαγοράζεται εύκολα, δέν άρνεϊται τήν ώφέλεια και τίς ήδονές του κόσμου, κι ώστόσο αναζητά συνεχώς κάτι άλλο.*

Μ. ΦΟΥΚΩ: «*Η χρήση των ήδονών*» διαπραγματεύεται τή σεξουαλική ήθική. Δέν είναι βιβλίο για τόν έρωτα, τή φιλία ή τήν άμοιβαιότητα. Και είναι ένδιαφέρον ότι, όταν ό Πλάτων προσπαθεί να ένωματώσει τόν έρωτα για τά νέα άγόρια στη φιλία, καταλήγει να άφήσει κατά μέρος τίς σεξουαλικές σχέσεις. Η φιλία είναι άμοιβαία, πράγμα πού δέν συμβαίνει μέ τίς σεξουαλικές σχέσεις. Στίς σεξουαλικές σχέσεις είναι κανείς ένεργητικός ή παθητικός, διεισδύει ή διεισδύεται. Είμαι άπολύτως σύμφωνος σέ όσα λέτε για τή φιλία, αλλά αυτά νομίζω ότι επιβεβαιώνουν όσα λέγαμε προηγουμένως για τήν

έλληνική σεξουαλική ήθική: όπου υπάρχει φιλία είναι δύσκολο να υπάρχει σεξουαλικές σχέσεις. Είναι από τούς λόγους για τόν όποιο οι Έλληνες είχαν άνάγκη φιλοσοφικών έπεξεργασιών για να δικαιολογήσουν αυτό τό είδος άγάπης, γιατί δέν μπορούσαν να παραδεχτούν τή φυσική άμοιβαιότητα. Στο *Συμπόσιο* ό Ξενοφών μάς δείχνει τόν Σωκράτη να λέγει ότι τίς σχέσεις ανάμεσα σ' έναν έφηβο και έναν άνδρα ό έφηβος δέν είναι παρό ό θεατής της ήδονής του άνδρα. Και είναι άπρεπο για τόν έφηβο να αισθάνεται τό όποιοδήποτε είδος ήδονής στη σχέση του μέ τόν άνδρα.

Και άναρωτιέμαι: είμαστε ικανοί να έχουμε μιά ήθική για τίς πράξεις και τίς ήδονές τους πού δέν θά λογαριάζαν τίς ήδονές του άλλου; Η ήδονή του άλλου είναι κάτι πού θά μπορούσε να ένωματωθεί στη δική μας ήδονή, χωρίς αυτό να είναι ύποχρεωτικό από τό νόμο ή από τό γάμο, ή δέν ξέρω από ποιάν άλλη ύποχρέωση;

— *Φαίνεται, λοιπόν, ότι ή μύ άμοιβαιότητα ήταν ένα πρόβλημα για τούς Έλληνες, αλλά μάς μένει ή έντύπωση ότι θά μπορούσε να λυθεί. Γιατί ή σεξουαλική ήδονή έπρεπε να είναι άνδρική; Γιατί ή ήδονή των γυναικών και των έφηβων δέν θά μπορούσε να ληφθεί ύπόψη χωρίς άναγκαστικά να επέλθει μεγάλη άναστάτωση στό όλο σύστημα; Μήπως δέν πρόκειται για κάποιο άπλό μικρό πρόβλημα και, επομένως, αν θά θελαμε να λάβουμε ύπόψη τήν ήδονή του άλλου, όλο τό ίεραρχικό και ήθικό σύστημα θά κατέρρευε;*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Έτσι είναι. Η έλληνική ήθική της ήδονής είναι συνδεδεμένη μέ μιά άνδρική κοινωνία, μιά κοινωνία χωρίς συμμετρία ήδονών, μέ άποκλεισμό του άλλου, μέ ιδεολογία της διεισδυσης, μέ ένα είδος άπειλής για ένδεχόμενη άπόλεια της ένεργειας κ.λπ.

— *Όραία. Άς δεχθούμε ότι οι σεξουαλικές σχέσεις ήταν για τούς Έλληνες μιά κατάσταση μη άμοιβαιότητας και ταυτόχρονα μιά πηγή έγνοιας. Άλλά, ώστόσο, ή ήδονή αυτή καθαυτή δέν τούς έθετε προβλήματα.*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Στη «*Χρήση των ήδονών*» προσπάθησα να δείξω ότι υπήρχε μιά αύξουσα ένταση ανάμεσα στην ήδονή και τήν υγεία. Κρίνοντας κανείς από τούς δείκτρους και από όλο τό ένδιαφέρον πού δείχνουν για τά ζητήματα της διαίτας, βλέπει κανείς ότι τά κύρια θέματα είναι πολύ όμοια επί πολλούς αιώνες. Άλλά ή ιδέα ότι τό σέξ έχει κινδύνους είναι πολύ πιο ισχυρή στον 2ο μ.Χ. αιώνα παρά στον 4ο ή τόν 5ο π.Χ. αιώνα. Νομίζω ότι μπορούμε να δείξουμε πώς για τόν Ίπποκράτη, τόν 5ο π.Χ. αιώνα, ή σεξουαλική πράξη είναι ήδη επικίνδυνη, ότι πρέπει οι άνθρωποι να προφυλάσσονται όταν κάνουν έρωτα, ανάλογα μέ τίς στιγμές, τίς εποχές, τίς περιστάσεις κ.λπ. Άλλά τόν 1ο ή τόν 2ο μ.Χ. αιώνα φαίνεται ότι οι γιατροί θεωρούν τή σεξουαλική πράξη σαν κάτι πού είναι πολύ κοντά στό πάθος. Και νομίζω ότι ή κύρια μετατόπιση έντοπίζεται στό γεγονός ότι στον 4ο π.Χ. αιώνα ή σεξουαλική πράξη είναι δραστηριότητα, ενώ για τούς Χριστιανούς είναι παθητικότητα και τιμωρία του προπατορικού άμαρτήματος.

— *Οι Έλληνες επομένως ένδιαφέρονταν περισσότερο για τήν υγεία από τήν ήδονή;*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Μάλιστα. Έχουμε πολυάριθμες σελίδες πού σχολιάζουν αυτά πού οι Έλληνες πρέπει να τρώνε για να έχουν καλή υγεία. Συγκριτικά όμως έγραψαν πολύ λίγα πράγματα για τό τι πρέπει να γίνεται όταν οι άνθρωποι έρχονται σέ σεξουαλική συνάφεια μέ κάποιον. Αντίθετα συσχετίζουν τήν τροφή μέ τό κλίμα, τίς εποχές, τήν υγρασία ή τήν ξηρασία των έδεσμάτων κ.λπ.

— *Άρα, παρά τά όσα νόμισαν οι Γερμανοί έλληνιστές, ή κλασική Έλλάδα δέν ήταν χρυσούς αιώνες. Αυτό θά μπορούσε κάτι να μάς διδάξει.*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Δέν νομίζω ότι υπάρχουν παραδειγματικές άξίες για μάς σέ μιά εποχή πού δέν είναι πιά ή δική μας. Δέν μπορούμε να έπιστρέψουμε στα παλιά. Άλλά βεβαίως, έχουμε τό παράδειγμα μιάς ήθικής έμπειρίας πού επέβαλε ένα πολύ ισχυρό δεσμό ανάμεσα στην ήδονή και τήν έπιθυμία. Αν συγκρίνουμε αυτά μέ τή δική μας, τή σημερινή έμπειρία, όπου όλος ό κόσμος — ό φιλόσοφος και ό ψυχαναλυτής — έξηγγεί ότι αυτό πού έχει σημασία είναι πάνω άπ' όλα και κυρίως ή έπιθυμία, θά μπορούσαμε να άναρωτηθούμε αν αυτή ή ρήξη δέν ήταν ένα ιστορικό συμβάν χωρίς σύνδεση μέ τήν ανθρώπινη φύση.

— *Δείξατε όμως αυτό τό σημείο στην «Ιστορία της σεξουαλικότητας», αντιπαράθετοντας τήν έπιστήμη μας της σεξουαλικότητας μέ τήν άνατολική ars erotica.*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Ένα από τά πολλά σημεία στα όποια έσφαλα σ' αυτό τό βιβλίο είναι αυτά πού υποστηρίξα σέ σχέση μ' αυτή τήν ars erotica. Ούτε οι Έλληνες ούτε οι Ρωμαίοι είχαν κάποια ars erotica πού θά μπορούσε να συγκριθεί μ' εκείνη των Κινέζων. Διέθεταν τάς τέχνες του βίου στις όποιες ή οικονομία των ήδονών διαδραμάτιζε σπουδαίο ρόλο. Άλλά σ' αυτές τίς «τέχνες του βίου» ή έννοια σύμφωνα μέ τήν όποία ό άνθρωπος όφείλει να άποκτήσει μιά τέλεια αυτοκυριαρχία έγινε τό θεμελιώδες ζήτημα. Και ή χριστιανική έρμηνευτική του έγώ προχώρησε σέ μιά νέα έπεξεργασία αυτής της Τέχνης.

— *Υστερα άπ' αυτά πού είπατε για τήν μη άμοιβαιότητα θά μπορούσε να πούμε γι' αυτήν τήν τρίτη δυνατότητα;*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Διαβάζοντας π.χ. τόν Σωκράτη, τόν Σενέκα ή τόν Πλίνιο γίνεται φανερό ότι οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι δέν προβληματίζονταν για τή μέλλουσα ζωή, για ό, τι συμβαίνει μετά θάνατον, ή για τήν ύπαρξη του Θεού. Όλα αυτά δέν ήταν σπουδαία ζητήματα γι' αυτούς. Τό πραγματικό τους πρόβλημα ήταν άλλο: πώς τέχνη πρέπει να χρησιμοποιώ ώστε να ζήσω τόσο καλά όσο θά 'πρεπε; Και νομίζω ότι μιά από τίς κύριες εξελίξεις του άρχαιου πολιτισμού προέκυψε όταν «αί τέχνη του βίου», ή τέχνη της ζωής, μετατράπηκε σέ *τέχνη του έγώ*. Ένας Έλληνας πολίτης του 5ου ή του 4ου π.Χ. αιώνα έπρεπε να αισθάνεται ότι αυτή τήν τέχνη τήν συνιστούσε ή φροντίδα για τήν πόλη και τούς συντρόφους. Άλλά για τόν Σενέκα π.χ. τό πρόβλημα ήταν ή φροντί-

δα του ατόμου για τον εαυτό του.

Στόν *Άλκιβιάδη* του Πλάτωνα τό πράγμα είναι καθαρό: πρέπει να υπάρχει «ἐπιμέλεια εαυτού» διότι είμαστε προορισμένοι να κυβερνήσουμε τήν πόλη. Ἄλλά ἡ καθαυτοῦ ἔγνοια τοῦ ατόμου γιά τόν εαυτό του γενικεύεται μέ τόν Σενέκα, τόν Πλίνιο...: ὁ καθένας πρέπει νά ενδιαφέρεται γιά τόν εαυτό του. Ἡ ἑλληνική καί ἡ ἑλληνορωμαϊκή ἠθική ἐπικεντρώνεται στό πρόβλημα τῆς προσωπικῆς ἐπιλογῆς σέ μία αἰσθητική τῆς ὑπαρξῆς.

Ἡ ἰδέα τοῦ βίου ὡς πρώτης ὕλης ἐνός αἰσθητικοῦ ἔργου τέχνης μοῦ φαίνεται ἐνδιαφέρουσα. Μέ γοητεύει ἐπίσης ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἠθική μπορεῖ νά εἶναι μία ἰσχυρή δομή τῆς ὑπαρξῆς χωρίς καμιά σχέση μέ τούς καθαυτοῦ νομικούς κανόνες, μέ ἕνα σύστημα αὐταρχικό, μέ μία πειθαρχική δομή.

— *Πῶς οἱ Ἕλληνες, λοιπόν, ἀντιμετώπιζαν τήν παρέκκλιση;*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Γιά τούς Ἕλληνες ἡ μεγάλη διαφορά στή σεξουαλική ἠθική δέν ἐντοπιζόταν ἀνάμεσα στούς ἄνδρες πού προτιμοῦσαν τίς γυναίκες καί σέ ἐκείνους πού προτιμοῦσαν τά ἀγόρια, ἢ πού ἔκαναν ἔρωτα μέ τόν ἕναν ἢ τόν ἄλλο τρόπο. Ἦταν ζήτημα ποσότητας, ἐνεργητικότητας ἢ παθητικότητας: εἶσαι σκλάβος τῶν ἐπιθυμιῶν σου ἢ κυρίαρχος τους.

— *Καί ἄν κάποιος ἔκανε πάρα πολύ συχνά ἔρωτα καί ἐπασχε ἡ ὑγεία του γι' αὐτό;*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Αὐτό ἦταν ἡ ὕβρις, ἡ ὑπερβολή. Τό πρόβλημα δέν ἦταν ὑπόθεση παρέκκλισης ἀλλά ὑπερβολῆς ἢ μέτρου.

— *Τί ἔκαναν οἱ Ἕλληνες μ' αὐτούς τούς ἀνθρώπους;*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Γιά τούς ἀρχαίους οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ἦταν κακοῦθεις.

— *Δέν προσπαθοῦσαν νά τούς θεραπεύσουν, νά τούς ξαναβάλουν στόν ἴσιο δρόμο;*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Ὑπῆρχαν ἀσκήσεις μέ τίς ὁποῖες ἐπεδίοκαν τήν αὐτοκυριαρχία. Γιά τόν Ἐπίκτητο θά πρεπε νά εἶναι κανεῖς ἰκανός νά κοιτάζει ἕνα ὄραϊο κορίτσι ἢ ἕνα ὄραϊο ἔφηβο χωρίς νά αἰσθανθεῖ ἐπιθυμία γιά ἐκεῖνη ἢ γιά ἐκεῖνον. Γιά τό σκοπό αὐτό θά πρεπε νά κατακτήσει κανεῖς πλήρη αὐτοκυριαρχία.

Στήν ἑλληνική κοινωνία ἡ σεξουαλική αὐστηρότητα ἦταν ἕνα ρεῦμα σκέψης, ἕνα φιλοσοφικό κίνημα καλλιεργημένων ἀνθρώπων πού ἤθελαν νά δώσουν στή ζωή τους περισσότερη ἔνταση καί ὁμορφιά. Κατά μία ἔννοια τό ἴδιο συμβαίνει καί στόν 20ό αἰῶνα ἀφοῦ, γιά νά ζήσουν μία πῶ δμορφὴ ζωή, οἱ ἄνθρωποι προσπάθησαν νά ἀπολυτρωθοῦν ἀπό κάθε σεξουαλική καταπίεση τῆς κοινωνίας τους καί τῆς παιδικῆς τους ἡλικίας. Στήν Ἑλλάδα ὁ Ζίντ θά ἦταν ἕνας φιλόσοφος τῆς λιτότητας καί τοῦ μέτρου.

— *Στό ὄνομα τῆς εὐζωίας οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦταν λιτοί, ἐνῶ ἐμεῖς τώρα ἐπιδοκίμομε τήν ἀτομική μας ὁλοκλήρωση στό ὄνομα τῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης.*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Ἀκριβῶς. Ἀνάμεσα στίς πολιτισμικές ἐφευρέσεις τῆς ἀνθρωπότητας ὑπάρχει ἕνας θησαυρός μέσων, τεχνι-

κῶν, ἰδεῶν, διαδικασιῶν κ.λπ., πού δέν εἶναι δυνατόν νά ξαναμποῦν σέ ἐνέργεια ἀλλά πού ἀποτελοῦν μίαν ὀρισμένη ἀποψη πού θά μπορούσε νά εἶναι χρήσιμο ἐργαλεῖο ἀνάλυσης αὐτοῦ πού συμβαίνει σήμερα καί ἐργαλεῖο ἀλλαγῆς. Δέν ἔχουμε νά διαλέξουμε ἀνάμεσα στόν ἑλληνικό κόσμο καί τόν δικό μας. Ἄλλά καθώς ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι μερικές ἀπό τίς μεγάλες ἀρχές τῆς ἠθικῆς μας ἔχουν σέ μία δεδομένη στιγμή συνδεθεῖ μέ μία αἰσθητική τῆς ὑπαρξῆς, νομίζω ὅτι αὐτό τό εἶδος ἱστορικῆς ἀνάλυσης μπορεῖ νά εἶναι χρήσιμο. Ἐπί αἰῶνες εἴμαστε πεπεισμένοι ὅτι ἀνάμεσα στήν ἠθική μας, τήν προσωπική μας ἠθική, τήν καθημερινή μας ζωή, καί τίς μεγάλες πολιτικές, κοινωνικές καί οικονομικές δομές ὑπῆρχαν σχέσεις ἀναλύσιμες. Εἶχαμε θεωρήσει ὅτι τίποτε δέν μπορούμε νά ἀλλάξουμε, π.χ. στή σεξουαλική ἢ τήν οικογενειακή μας ζωή, χωρίς νά ἀναταράξουμε τήν οικονομία μας, τή δημοκρατία μας, κ.λπ. Νομίζω ὅτι πρέπει νά ξεφορτωθοῦμε αὐτή τήν ἰδέα, τήν ἰδέα ἐνός ἀναλυτικοῦ ἢ ἀναγκαιου δεσμοῦ μεταξύ τῆς ἠθικῆς καί τῶν οικονομικῶν, τῶν πολιτικῶν καί τῶν κοινωνικῶν δομῶν. Ἄλλά αὐτό δέν σημαίνει βέβαια ὅτι δέν ὑπάρχουν σχέσεις ἀνάμεσα στίς δομές καί τήν ἠθική. Πρόκειται ὁμως γιά σχέσεις μεταβλητές.

— *Τί εἶδους ἠθική θά μπορούσαμε νά διαμορφώσουμε τώρα πού ξέρομε ὅτι ἀνάμεσα στήν ἠθική καί τίς ἄλλες δομές δέν ὑπάρχει παρά μία ἱστορική συνάφεια καί ὄχι ἀναγκαστική σχέση;*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Μέ ἐντυπωσιάζει τό γεγονός ὅτι στήν κοινωνία μας ἡ τέχνη ἔχει γίνει κάτι πού ἀφορᾶ μόνο τά ἀντικείμενα καί ὄχι τά ὑποκείμενα ἢ τή ζωή μας: ὅτι ἡ τέχνη εἶναι μία εἰδικότητα καμωμένη μόνο ἀπό αὐτούς τούς ἐμπειρογόνωνες πού εἶναι οἱ καλλιτέχνες. Ἄλλά γιατί ὁ οἶσος δὴποτε δέν θά μπορούσε νά κάνει τή ζωή του ἕνα ἔργο τέχνης; Γιατί μία λάμπα ἢ ἕνα σπῆτι μπορεῖ νά γίνει ἔργο τέχνης ἀλλά ὄχι καί ἡ ζωή μου;

— *Ἄν ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά δημιουργεῖται μόνος του χωρίς νά προσφεύγει στή γνώση ἢ σέ καθολικούς κανόνες, κατά τί ὁ δικός σας τρόπος θεώρησης εἶναι διαφορετικός ἀπό τόν σαρτρικό ὑπαρξισμό;*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Φαίνεται ὅτι ἀπό θεωρητική ἀποψη ὁ Σάρτρ, διαμέσου τῆς ἠθικῆς ἐννοίας τῆς ἀθθεντικότητας, ξανάρχεται στήν ἰδέα ὅτι πρέπει νά εἴμαστε ὁ ἑαυτός μας, νά εἴμαστε ἀληθινά τό πραγματικό μας ἐγώ. Ἔτσι ἡ πρακτική συνέπεια τῶν ὄσων εἶπε ὁ Σάρτρ θά ἦταν νά συναρτήσουμε τή θεωρητική του σκέψη στήν πρακτική τῆς δημιουργικότητας καί ὄχι τῆς ἀθθεντικότητας. Ἀπό τήν ἰδέα ὅτι τό ἐγώ δέν μᾶς ἔχει δοθεῖ νομίζω ὅτι μπορούμε νά ἐξαγάγουμε μία μόνο πρακτική συνέπεια: ὀφείλομε νά αὐτοδιαπλαστοῦμε, νά αὐτοκατασκευαστοῦμε, νά αὐτοσυγκροτηθοῦμε σάν ἕνα ἔργο τέχνης. Στίς ἀναλύσεις τοῦ Σάρτρ γιά τόν Φλωμπέρ ἢ τόν Μπωντλαίρ εἶναι ἐνδιαφέρον νά δεῖ κανεῖς ὅτι ἀνοίγει τή δουλειά τῆς δημιουργίας μέ μίαν ὀρισμένη σχέση τοῦ ατόμου μέ τόν εαυτό του — ὁ συγγραφέας μέ τόν εαυτό του — πού ἔχει τή μορφή εἴτε τῆς ἀθθεντικότητας εἴτε τῆς μὴ ἀθθεντικότητας. Ἀναρωτιέμαι μήπως δέν

θά μπορούσαμε νά ποῦμε ἀκριβῶς τό ἀντίθετο: ἀντί νά ἀναγάγουμε τή δημιουργία δραστηριότητα τοῦ καθενός στό εἶδος σχέσεων πού ἔχει μέ τόν εαυτό του μήπως δέν θά πρεπε νά συνδέσουμε τό εἶδος σχέσεων πού ἔχει κανεῖς μέ τόν εαυτό του μέ μία δημιουργική δραστηριότητα, πού θά ἦταν στό ἐπίκεντρο τῆς ἠθικῆς δραστηριότητάς του.

— *Αὐτό φέρνει στό νοῦ τίς παρατηρήσεις τοῦ Νίτσε στή «Χαρούμενη Γνώση» ὅταν μᾶς λέει ὅτι πρέπει νά γινώμαστε δημιουργοί τῆς ἰδίας τῆς ζωῆς μας δίνοντάς τῆς ὕφος σέ μία μακρά πρακτική καί καθημερινή δουλειά.*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Ναι. Αἰσθανόμαστε πῶς κοντά στόν Νίτσε παρά στόν Σάρτρ.

— *Τά δύο βιβλία πού ἐρχονται μετά τόν Α' τόμο τῆς «Ἱστορίας τῆς Σεξουαλικότητας» — «Ἡ χρήση τῶν ἡδονῶν» καί «Οἱ ὁμολογίες τῆς σάρκας» πῶς ἐνσωματώνονται στό γενικό σας σχέδιο νά καθιερώσετε μία γενεαλογία;*

Μ. ΦΟΥΚΩ: Τρεῖς τομεῖς γενεαλογίας εἶναι δυνατόι. Καταρχήν μία ὄντολογία τοῦ εαυτοῦ μας σέ σχέση μέ τήν ἀλήθεια διά τῆς ὁποίας συγκροτοῦμαστε σέ ὑποκείμενα γνώσης· δεύτερον μία ἱστορική ὄντολογία τοῦ εαυτοῦ μας σέ σχέση μέ τό πεδίο ἐξουσίας διά τοῦ ὁποίου συγκροτοῦμαστε ὡς ὑποκείμενα πού θά δράσουν πάνω στούς ἄλλους· τρίτον μία ἱστορική ἐπίσης ὄντολογία σέ σχέση μέ τήν ἠθική διά τῆς ὁποίας συγκροτοῦμαστε ὡς ἠθικοί φορεῖς.

Ὑπάρχουν ἐπομένως τρεῖς δυνατόι ἄξονες γενεαλογίας. Ὑπῆρχαν καί οἱ τρεῖς, ἄν καί κάπως συγκεχυμένοι, στό ἔργο μου «Ἡ ἱστορία τῆς τρέλας στήν κλασική ἐποχή». Ἔχω μελετήσει τόν ἄξονα τῆς ἀλήθειας στή «Γένεση τῆς κλινικῆς: μία ἀρχαιολογία τοῦ ἱατρικοῦ βλέμματος» καί στήν «Τάξη τοῦ λογισμοῦ», τήν πράξη τῆς ἐξουσίας στήν «Ἐπιτήρηση καί Τιμωρία», καί τήν ἠθική σχέση στήν «Ἱστορία τῆς σεξουαλικότητας».

Τό γενικό πλαίσιο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ γιά τή σεξουαλικότητα εἶναι μία ἱστορία τῆς ἠθικῆς. Γενικά σκέφτομαι ὅτι, ὅταν πρόκειται γιά τήν ἱστορία τῆς ἠθικῆς, θά πρέπει νά διακρίνουμε τίς πράξεις ἀπό τόν ἠθικό κώδικα. Οἱ πράξεις (οἱ συμπεριφορές) ἀποτελοῦν τήν πραγματική ἀντίδραση τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι στόν κώδικα ἠθικῆς (προσταγές) πού τούς ἔχει ἐπιβληθεῖ. Καί νομίζω ὅτι πρέπει νά διακρίνουμε ἀνάμεσα στόν κώδικα πού ὀρίζει ποιές πράξεις ἐπιτρέπονται ἢ ἀπαγορεύονται καί ἐκεῖνον πού καθορίζει τή θετική ἢ ἀρνητική ἀξία τῶν διαφόρων δυνατῶν συμπεριφορῶν — δέν ἔχει κανεῖς τό δικαίωμα νά κάνει ἔρωτα μέ ἄλλο πρόσωπο ἐκτός ἀπό τή γυναίκα του, ἰδού ἕνα στοιχεῖο τοῦ κώδικα. Καί ὑπάρχει, τέλος, μία ἄλλη πλευρά αὐτῶν τῶν ἠθικῶν ἐπιταγῶν πού, κατά τή γνώμη μου εἶναι πολύ σημαντική: τό εἶδος τῶν σχέσεων πού ἔχει κανεῖς μέ τόν εαυτό του, ἡ σχέση πρός τό ἀτομό του, τήν ὁποῖαν ὀνομάζω ἦθος (éthique) καί ἡ ὁποία προσδιορίζει τό πῶς τό ἀτομό συγκροτεῖται ὡς ἠθικό ὑποκείμενο τῶν ἰδίων τῶν πράξεῶν του.

μετάφραση Μ.Μ.

Οι προβληματικές επιχειρήσεις καί η προβληματική του κράτους για τή στελέχωσή τους

Ο αρμόδιος ύπουργός Έθνικης Οικονομίας δηλώνει σέ συνέντευξη πρὸς τοὺς δημοσιογράφους, ὅτι οἱ διαδικασίες γιὰ τὴν ἐξυγίανση τῶν προβληματικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἴδιου τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἀνασυγκρότησης Ἐπιχειρήσεων, καθυστεροῦν λόγῳ ἑλλειψης στελεχῶν.

Ἡ ἑλλειψη στελεχῶν, ὅταν ὑπάρχει, ἀποτελεῖ ἀντικειμενικὴ ἀδυναμία, τὴν ὁποία βέβαια δὲν θὰ μπορούσε νὰ καλύψει ὁ ὑπουργός Ἐθνικης Οἰκονομίας. Ἐπομένως ἡ ἑλλειψη στελεχῶν ἀποτελεῖ συγχρόνως τὴν καλύτερη δικαιολογία γιὰ τὴν καθυστέρηση στὴν ἀναδιοργάνωση τῶν προβληματικῶν ἐπιχειρήσεων.

Τὸ θέμα τῆς ἑλλειψης στελεχῶν, ἢ ἀλλιῶς τῶν μάντζερς, ὅπως συνηθίζεται νὰ λέγεται στοὺς ἀρμόδιους κύκλους, ἔχει κατὰ καιροὺς χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ διάφορες πλευρές γιὰ νὰ δικαιολογηθοῦν ποικίλες ἀδυναμίες καὶ ἀποτυχίες, τὰ αἴτια τῶν ὁποίων βρίσκονται ἄλλοι.

Στὴν περίπτωση τῆς σημερινῆς κυβέρνησης καὶ γιὰ τὸν συγκεκριμένο χώρο τῶν προβληματικῶν ἐπιχειρήσεων ἡ ἐπίκληση αὐτῆς τῆς ἑλλειψης σημαίνει ὅτι τὰ ἀρμόδια κυβερνητικὰ ὄργανα δὲν βρίσκουν ἐμπειρία πρόσωπα, ἀνθρώπους τῆς «πιάτσας» δηλαδή, τὰ ὁποία νὰ ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ διοικήσουν μίαν ἐπιχείρηση. Αὐτὸ θὰ μπορούσε καταρχὴν νὰ ἀναλυθεῖ στὰ ἐξῆς: δὲν ὑπάρχουν, πράγματι, παρὰ μόνο ἐλάχιστα, μετρημένα στὰ δάκτυλα, τέτοια πρόσωπα, ἢ ὑπάρχουν πράγματι τέτοια στελέχη, ἀλλὰ ἀρνοῦνται νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὴν κυβέρνηση, ἢ ὁποία δὲν δημιουργεῖ προϋποθέσεις γιὰ τὴν προσέλκυση τέτοιων στελεχῶν καὶ πολὺ περισσότερο δὲν ψάχνει ἢ ἴδια νὰ τὰ βρεῖ.

Ἄμεσα μπορούμε νὰ τοποθετηθοῦμε στὸ πρόβλημα τῆς ἀνυπαρξίας τῶν στελεχῶν: εἶναι ἓνα ψευδοπρόβλημα χωρὶς καμία σχέση μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἡ κυβέρνηση δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς πείσει, ὅτι

αὐτὴ τὴ στιγμή στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία δὲν ὑπάρχουν μηχανικοὶ, οικονομολόγοι, λογιστές καὶ συνδικαλιστές ἐργαζόμενοι, οἱ ὁποῖοι θὰ μπορούσαν νὰ ἀναλάβουν τὴ διαχείριση τῶν προβληματικῶν ἐπιχειρήσεων.

Τὸ θέμα βρίσκεται ἄλλοι, ἀφορᾶ κυρίως τὴν ἀποψη πού θέλει νὰ βλέπει παντοῦ «ἀνθρώπους τῆς ἐμπιστοσύνης μας». Ἰδεολογικά στηρίζεται στὴν ἐννοια τοῦ μοναδικοῦ φορέα τῆς «λαϊκῆς κυριαρχίας», τὴν ὁποία πολὺ γλαφυρὰ μᾶς περιέγραψε ὁ κ. Πεπονῆς στὶς ἀνακοινώσεις του ἀπὸ τὴν ΕΡΤ-1 καὶ ΕΡΤ-2 στὶς 20.4.84. Στὸ ἐπίπεδο τῆς πολιτικῆς, ἐκφράζεται στὴν ἀνύψωση τῆς ἀτομικῆς ὑπευθυνότητας τῶν στελεχῶν τῆς κυβέρνησης, σέ τέτοιο βαθμὸ πού σέ κάποια στιγμή ὁ κάθε ὑπουργός Ἐθνικης Οἰκονομίας θὰ θέλει στὴν κάθε μιά ἐπιχείρηση τῆς περιφέρειας μεικτῆς οἰκονομίας νὰ ἔχει κι ἀπὸ ἓνα, τουλάχιστον, δικό του στέλεχος.

Ἡ κυβέρνηση, ὅπως σχεδὸν σέ ὅλα τὰ θέματα ἔτσι κι ἐδῶ, δὲν προωθεῖ τὴν ἀνάπτυξη σταθερῶν δομῶν μετασχηματισμοῦ τῆς διαδικασίας ἀσκησης τῆς ἐξουσίας. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ ζητᾶτε στελέχη, ὅταν δὲν εἶναι ξεκαθαρισμένο καὶ διαφανές τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο θὰ ἐργασθοῦν. Στὴν περίπτωση τῶν προβληματικῶν ἐπιχειρήσεων ἡ πολιτικὴ πού ἀσκήθηκε δὲν στηρίχτηκε σέ διαδικασίες ἀνοικτῆς ἀντιπαράθεσης μεταξύ τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῆς κυβέρνησης. Ἀντίθετα ἀκολουθήθηκε μιά κλειστὴ διαδικασία, πού σκοπὸ εἶχε νὰ πείσει τοὺς ἰδιοκτῆτες τῶν ἐπιχειρήσεων νὰ παραχωρήσουν οἰκιοθελωδὸς τίς μετοχές τους, οἱ ὁποῖες πολὺ λίγα ἀντιπροσώπευαν, καὶ κυρίως νὰ τοὺς πείσει νὰ συμμετάσχουν σ' αὐτὴ τὴν περιφέρη μεικτῆ οἰκονομία. Στὴν ὁποία ὅλοι θὰ κερδίσουν μὲ τοὺς «κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ» γνωστοὺς καὶ μέσα στὰ πλαίσια τῆς «εὐγενοῦς ἀμιλλας» ὅπου οἱ διάφοροι «τρόποι

παραγωγῆς» ἀντιμάχονται ὁ ἓνας τὸν ἄλλον καὶ ὁ καλύτερος ἕς κερδίσει.

Ἄς μὴν ἀφήσουμε νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ἡ ἀνοικτὴ ἀντιπαράθεση σήμαινε καὶ ἐπανάσταση. Κάθε ἄλλο, ὁ νόμος περὶ ἀνωνύμων ἐταιριῶν ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα ἑνὸς καλὰ ἐπεξεργασμένου θεσμικοῦ πλαισίου, μέσα στὸν ὁποῖον ἡ κυβέρνηση θὰ βρισκόταν σέ πλήρη νομιμότητα καὶ σέ σημαντικὰ πλεονεκτικὴ θέση. Οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν προβληματικῶν ἐπιχειρήσεων δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραχωρήσουν τίποτε, γιὰ τίποτε πλέον δὲν θὰ τοὺς ἀνῆκε.

Τὸ πρόβλημα βρίσκεται, γιὰ τὴν κυβέρνηση, στὸ γεγονός ὅτι ἡ αὐτοδιαχείριση τῶν μέσων παραγωγῆς ἀπὸ τοὺς ἐργαζόμενους δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μόνο ἓνα κενὸ σύνθημα. Τὸ ΠΑΣΟΚ δὲν ἔχει φυσικὰ μίαν ἐπεξεργασμένη θέση γιὰ τὸ θέμα τῆς αὐτοδιαχείρισης, ἢ ὁποία νὰ προβλέπει τοὺς συγκεκριμένους μηχανισμούς γιὰ τὴν πραγματοποίησή της καὶ τίς κοινωνικὲς σχέσεις πού θὰ ἀναπτύσσονταν μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴ διαδικασία. Τὸ συνδικαλιστικὸ κίνημα τῶν ἐργαζομένων ἀντίστοιχα δὲν ἔχει καὶ αὐτὸ ἐπεξεργασμένες θέσεις σχετικὰ μὲ τὰ θέματα αὐτά, καθὼς ἐπίσης καὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων στὴ διοίκηση τῶν ἐπιχειρήσεων, ὅπου αὐτὸ ἀπαιτηθεῖ ὡς πρῶτο βῆμα πρὸς τὴν αὐτοδιαχείριση.

Ἡ κυβέρνηση μὲ σημαντικὴ καθυστέρηση πῆρσε τὸν ἰδρυτικὸ νόμο τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἀνασυγκρότησης Ἐπιχειρήσεων. Δὲν εἶδαμε ὅμως ἀκόμη τοὺς κανονισμοὺς ὀργάνωσης καὶ λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Ὄργανισμοῦ. Δὲν εἶδαμε δηλαδή τὸ συγκεκριμένο πλαίσιο ὑποχρεώσεων, δικαιωμάτων καὶ ἀρμοδιοτήτων τῶν ἐργαζομένων στὸν χώρο αὐτό. Ἐτσι βρισκόμαστε μπροστὰ στὸ ἀνακόλουθο σχῆμα τῆς στελέχωσης ἑνὸς ὀργανισμοῦ χωρὶς συγκεκριμένο σχέδιο καὶ πολιτικὴ καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι γιὰ τί συμβαίνει αὐτό.

Δὲν θὰ ὑποστηρίζαμε ὅτι ὑπάρχει ἀνικανότητα τῶν κυβερνητικῶν στελεχῶν. Ὑπάρχει ὅμως σίγουρα ἑλλειψη ἱεραρχημένων στόχων καὶ ἐπιλογῶν καὶ αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι ξεκαθαρισμένος. Ἡ «ἀλλαγὴ» τί εἶναι τελικὰ; Ὁ σοσιαλισμὸς ἢ ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τοῦ καπιταλισμοῦ;

Τί μένει ἐπομένως ἄλλο ἐκτός ἀπὸ τὸ «προσωπικὸ στυλ» στὴν ἀσκηση τῆς ἐξουσίας καὶ τὴν ἀναζήτηση τῶν «ιεραποστόλων τῆς Ἀλλαγῆς»; Ἡ κυβέρνηση δὲν ζητᾶει ἀπλῶς στελέχη, ζητᾶει «πρόσωπα ἐμπιστοσύνης». Ἐκτελεστικά ὄργανα τῆς «λαϊκῆς κυριαρχίας». Στελέχη τὰ ὁποία, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς ΠΥΡΚΑΛ, θὰ δέχονται νὰ παρακάμψουν τὸ Δ.Σ. τῆς ἐπιχείρησης καὶ νὰ συνεννοῦνται κατευθεῖαν μὲ τὸ ὑπουργεῖο Ἐθνικης Οἰκονομίας, δηλαδή μὲ τὸν ὑπουργό. Ζητᾶει ἀκόμη μέλη Δ.Σ., τὰ ὁποία ἀντὶ νὰ πραγματοποιηθοῦν ὑπεύθυνα τὸ ἔργο τῆς ἀντιπροσώπευσης τῶν διαφόρων φορέων στὴ διοίκηση τῆς ἐπιχείρησης, θὰ ἐκχωροῦν εὐκολὰ τὰ δικαιώματά τους στὰ ὑψηλὰ ἐπιλεγμένα στελέχη. Ἄν πράγματι ἡ κυβέρνηση ζητᾶει τέτοιους ἀνθρώπους καὶ δὲν τοὺς βρίσκει, τότε ὑπάρχουν πολλοὶ πού ἀντιστέκονται, πράγμα πού δυνάμει δημιουργεῖ τοὺς καταρχὴν δρους γιὰ τὴν συνάντησή τους.

Γιῶργος Ν. Μητροφάνης

1 ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΑΪΤΖΗ

Τσιγγάνικη Όρχηστρα

Έκδόσεις Πολύτυπο, Αθήνα 1984

Τά ελληνικά κόμικς είναι κατηγορία μόλις και μετά βίας ύπαρκτη (μιά και ή ίδια ή λέξη κόμικς πολύ πρόσφατα άρχισε να σημαίνει για μās κάτι περισσότερο από παιδικά αναγνώσματα τύπου Μίκυ Μάους ή Τιραμόλα) και μάλιστα χάρις στο ταλέντο και τη δουλειά

δύο τριών προσώπων: του πληθωρικού Γιάννη Ίωάννου, του Γιάννη Καλαϊτζή και (με κάποιες επιφυλάξεις) του Άρκά. Από τούς τρεις, ο Καλαϊτζής είναι ο πρώτος πού, μετά από πολλές αναζητήσεις ύφους μέσα από την πολιτική γελοιογραφία και τά κόμικς τής μιάς ή τών δύο σελίδων, άποτολμά ένα «μεγάλο» (έκτασης 62 σελίδων) εικονογραφημένο αφήγημα μέ τόν τίτλο «Τσιγγάνικη Όρχηστρα».

Τί άφηγείται λοιπόν ή «Τσιγγάνικη Όρχηστρα»; Σέ σχετικό σημείωμα στό όπισθόφυλλο του βιβλίου αναφέρεται ός θέμα τής «τό πρώτο ραντεβού ενός ζευγαριού στή σύγχρονη Αθήνα». Τελικά όμως, όπως ύπονοεί και ό τίτλος του κό-

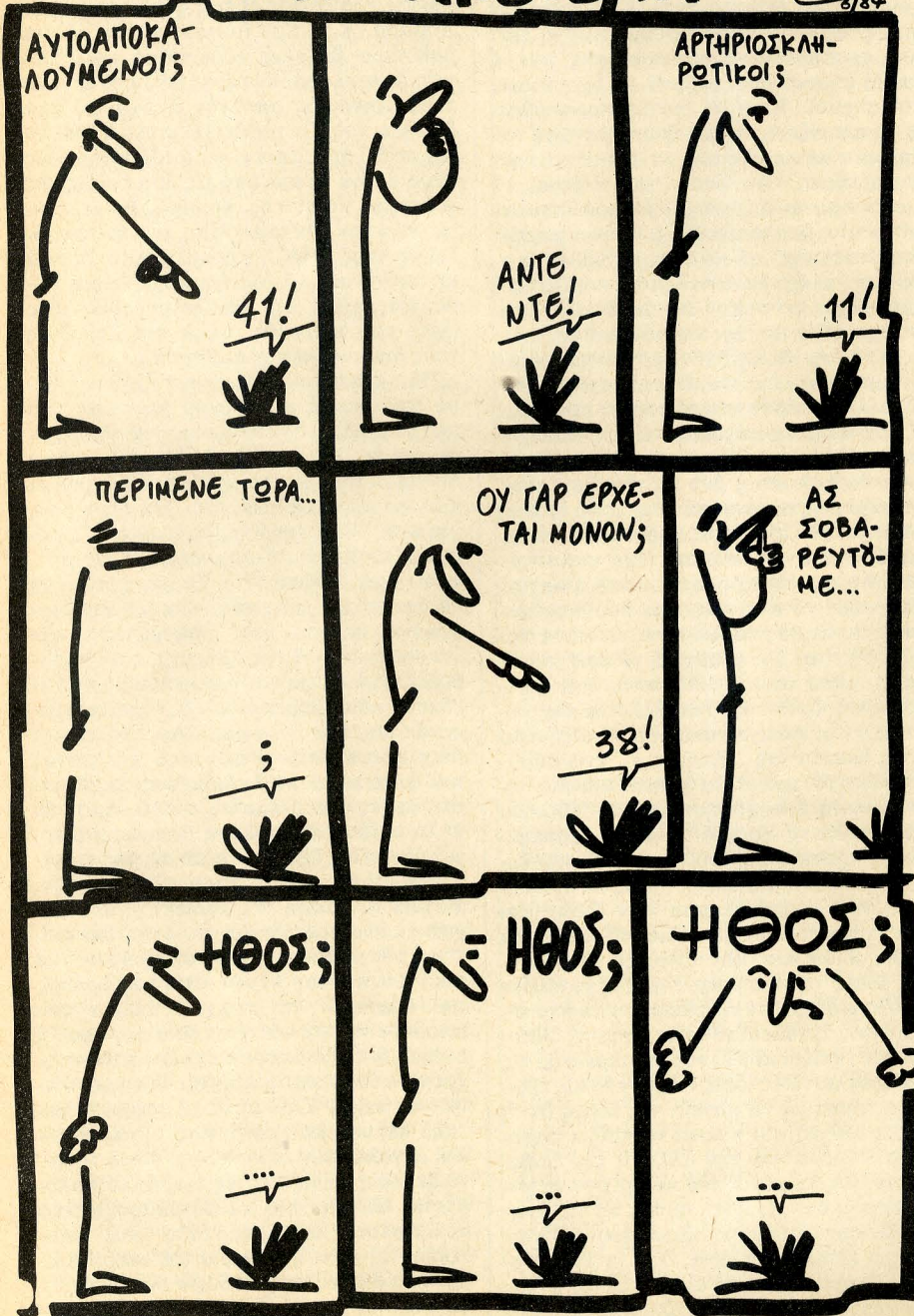
μικ, ζευγάρι και ραντεβού άποτελούν κάτι λιγότερο από άφορμή, καθώς ό Καλαϊτζής περνάει συνεχώς σέ πρώτο πλάνο τά στοιχεία του φόντου τής άφήγησης: τά γραφεία μιάς εφημερίδας, τούς διαδρόμους και τίς σκάλες τών πολυκατοικιών, μαγαζιά, καφενεία, φαγάδικα, κακόφημα ξενοδοχεία, μπάρ, όλα μέ τήν χλωρίδα και τήν πανίδα τους, — καθώς και πλήθος όψεις του άθηναϊκού τοπίου, όπως καθρεφτίζεται στό μυαλό του άφηγητή-ήρωα — πού συνθέτουν τό χώρο όπου ζει και άναπνέει ή «Τσιγγάνικη Όρχηστρα».

Αυτό όμως πού κάνει τήν περιδιάβαση σ' αυτή τήν πραγματική-φανταστική Αθήνα πολλές φορές γοητευτική, είναι ή «ειδική» όπτική γωνία του ήρωα: ό Κώστας Φαναρτζής, σκιτσογράφος κάποιας (προφανώς άριστερης) εφημερίδας είναι ό μπερδεμένος, μάλλον νέος σέ ηλικία, άριστερός τής προπαισκευτικής μεταπολιτευτικής περιόδου, πνιγμένος στή σχιζοφρένεια τών πολιτικών-κομματικών-προσωπικών του σχέσεων. Σ' αυτές βρίσκουν τή θέση τους ό γερο άγωνιστής τής Άντίστασης μέ τήν καταπιεστική του άναμνησιολογία, ή συνέλευση του σωματείου σφραγίδα πού δέν έχει άπαρτία, οι άστυνομικοί και τό διοικητικό παραλήρημα πού έλκύει ή παρουσία τους. Κι ακόμα, τά άντανακλαστικά κομματικού πατριωτισμού πού όδηγούν τόν ήρωα στό να άγοράζει δύο φορές τήν ίδια εφημερίδα και να άρπάζεται στίς πιά άσχετες στιγμές μέ τούς περιπτεράδες πού δέν τή διαθέτουν. Και από τήν άλλη, τό τριπάρισμα σέ άναψυκτήρια και μπάρ, ή περιπλάνηση στήν πόλη ως αυτοσκοπός, και πάντα μέ τή συνοδεία του φαντάσματος του Σαββόπουλου και τών τραγουδιών του. Ό Καλαϊτζής πέτυχε να άποδώσει τό κλίμα τών περιέργων (και ήδη παρελθουσών άνεπιστρεπτή) εκείνων ήμερών μέ μεγάλη ευαισθησία, άγάπη και χιούμορ. Τουλάχιστον για όσους «έζησαν» τά πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια από πρώτο χέρι, ή «Τσιγγάνικη Όρχηστρα» διαθέτει ένα συναισθηματικό, ύπόγεια νοσταλγικό τόνο, ιδιαίτερα ειλικρινή. Και αυτή νομίζω είναι ή κύρια άρετή τής.

Τό σκίτσο του Καλαϊτζή, πάντα πλούσιο και ύψηλο έπιπέδου, βρίσκεται στίς καλύτερες στιγμές του όταν αναφέρεται σέ δρόμους και τοπία τής Αθήνας. Για τά πρόσωπα και τίς κινήσεις τους ύπόκειται σέ ένα πλήθος επιδράσεων, γαλλικών κυρίως (κάτι έτσι κι άλλιώς έμφανές στό σύνολο τής δουλειάς του Καλαϊτζή, πού μοιάζει μόνιμα άναποφάσιτος στήν έπιλογή του στυλ του): Γκοτλιμπ και Άλεξίς φαίνεται ότι είναι παλιές άγάπες του και έχουν — κυρίως ό πρώτος — έντονη τή σφραγίδα τους στό ύφος τών χιουμοριστικών στιγμών του κόμικ. Ό έξπρεσιονιστικός τόνος του Μουνιόθ είναι κι αυτός παρών (άπόψεις «πλήθους» σέ κλειστούς κυρίως χώρους). Τέλος, τό κάπως σκληρό χαμόγελο και ή κίνηση του ήρωα όφείλουν άρκετά στόν Ζιλ Ζουρντάν του Μ. Τιγιέ. Άλλά, όχι χωρίς συγκίνηση βλέπουμε τό πρόσωπο του Φαναρτζή να «άναφέρεται» πολλές φορές στίς εικονογραφήσεις του Βύρωνα Άπτόσογλου για τόν Μικρό Ήρωα: συχνά ό Φαναρτζής-

ΤΕΛΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΤΑ

167/84

Καλαϊτζής είναι φυσιογνωμικά κάτι μεταξύ Παιδιού-Φάντασμα και Σπίθα. Τό ίδιο και τό εφηβικό-ήρωικό-προσκοπικό του στυλάκι, τό στυλάκι δηλαδή του Μικρού Ήρωα, πού εκπροσωπήθηκε γιά τελευταία φορά στή γενιά του Πολυτεχνείου και τούς επιγόνους της.

Γεγονός είναι πάντως ότι τό πλήθος αυτό των επιδράσεων, σε συνδυασμό μέ Ξναν ιδιαίτερα «κλασικό», αν όχι μονότονο και δύσκαμπτο τρόπο μοντάζ των σελίδων, διασπούν τήν ενότητα της αφήγησης: έτσι τό κόμικ γίνεται σε μερικά σημεία πλαδαρό.

Άλλά και τό «σενάριο» παρουσιάζει κάποιες αδυναμίες: μόνο πού εδώ δέν είναι πρόβλημα επιδράσεων αλλά όχι συγκεκριμένων προθέσεων: τό πρώτο πρόσωπο πού χρησιμοποιεί σε πολλά σημεία του κόμικ — όχι πάντως συνεχώς — ό Καλαϊτζής, πέρα από τίς «αυτοβιογραφικές» του διαστάσεις παραπέμπει σε Ξναν αφηγηματικό ρυθμό πολύ πιό δεμένο από εκείνο πού δημιουργεί όχι μόνο ή ατέλειωτη περιπλάνηση του ήρωα, όσο μία σειρά από σφήνες, μιάς ή και περισσότερων σελίδων πολλές φορές, μέ «βίαια» άστείο και σίγουρα υπερβολικό τόνο, πού τελικά δέν οδηγούν πουθενά, ούτε όμως και προσθέτουν στό γενικό κλίμα, μένουν αδικαίωτες. Ό Καλαϊτζής δίνει τήν εντύπωση ότι δέν οργάνωσε επαρκώς τό υλικό του, αφέθηκε στην Ξμπνευση και στό «όπου μέ βγάλει ή άκρη» μέ άποτέλεσμα νά μήν είναι σαφές τί ακριβώς θέλει νά κάνει μέ τούς ήρωές του. (Χαρακτηριστικά, ή Ξφη, τό γυναικείο πρόσωπο του ζευγαριού, παραμένει παραδόξως πρόσωπο όχι μόνο σχεδόν βουβό, αλλά και σχεδόν νεκρό γιά τό μεγαλύτερο κομμάτι της αφήγησης). Ξσως γι αυτό, και παρά τήν άσυνήθιστα μεγάλη της έκταση ή ιστορία μένει σαφώς ήμιτελής, τόσο πού ό Καλαϊτζής νά μοιάζει ύποχρεωμένος νά προσθέσει σ΄ ένα τελευταίο τετραγωνάκι — μόνο μέ κείμενο — τήν κατάληξή της, όπως και μία ύπαινεκτική ύπόσχεση συνέχισης της.

Αυτές όμως είναι και Ξγενείς αδυναμίες του Ξλληνικού κόμικ όπου σχεδόν κανείς μέχρι τώρα δέν Ξπιχείρησε κάτι Ξκτενέστερο από μερικές σελίδες αν δέν είχε πίσω του «έτοιμο» σενάριο από άλλου (όπως τό «Από τή Γη στή Σελήνη» του Μητρόπουλου τό 1967 και ή δουλειά του Ξκοκκαλίδη πάνω στον Ξριστοφάνη τελευταία: αλλά αυτά είναι διασκευές και όχι καθαρά πρωτότυπη δουλειά).

Ξποθέτω ότι ό Καλαϊτζής δέν θα άγνοούσε όλες αυτές τίς δυσκολίες και τούς περιορισμούς όταν Ξπιχείρησε νά στήσει τήν Τσιγγάνικη Ξρχήστρα του. Και κατάφερε, νομίζω, ή δουλειά του, μέ όλες τίς αδυναμίες της, νά δώσει μία οικεία, γεμάτη αγάπη κι άθρομητισμό εικόνα των «πολιτικοποιημένων» ήμερών της μεταπολιτευτικής μας Ξθήνας. Τού Ξδάφους δηλαδή όπου άρχισε νά βλαστάνει και νά καταναλώνεται και από τούς Νεο-Ξλληνες τό Ξδος πού ονομάζεται κόμικς.

Γρηγόρης Μανιαδάκης

2

ΟΚΤΑΒΙΟ ΠΑΣ

«Ξ αναζήτηση της άρχης». Δοκίμια

γιά τόν υπερρεαλισμό,

μετάφραση: Μάγια Μαρία

Ρούσσου. Ξριδανός, 1983.

Ξ προσπάθεια ανάδειξης του πλούτου πού ό υπερρεαλισμός κρύβει κάτω από τίς στερεότυπες Ξδές πού του άποδίδονται μονότονα Ξδώ και 50 χρόνια ως διακριτικά του χαρακτηριστικά, δέν γίνεται άκόμη και στίς μέρες μας παρά από λογοτέχνες και δοκιμογράφους πού λίγο πολύ Ξνστερνίζονται τίς Ξδές αυτές. Παρόλο πού υπερρεαλιστική κίνηση δέν Ξπάρχει πιά, ή ληξιαρχική πράξη θανάτου του δέν Ξχει Ξκδοθεί ποτέ. Κάτι παραπάνω: κάθε τόσο παρατηρούμε Ξδώ κι Ξκεί μία προσπάθεια Ξναζωογόνησής του, ή όποια φυσικά δέν Ξπερνά τίς διαστάσεις του συρμού. Κι αυτό, διότι ή προσπάθεια αυτή στηρίζεται σε μία Ξναπαραγωγή του υπερρεαλιστικού στυλ, κι όχι σε κάποια Ξνασύνθεση των Ξδεών του. Βέβαια, τό Ξκτόπισμα αυτό του μύθου πού λεγόταν Μπρετόν, όσο περνούν τά χρόνια μοιάζει νά Ξντιστοιχεί σε κάποιες Ξληθινές Ξκανότητες κι όχι τόσο στό ρόλο του Πάπα ή του Ξνθεου ήγέτη πού τό Ξπέδωσαν Ξντίστοιχα οι Ξντίπαλοι και οι Ξπαδοί του.

Άπό τήν Ξλλη δχθη, τό κίνημα αυτό Ξντιμετώπισε Ξκτεταμένα μία Ξχθρότητα. Ξίναι Ξνδιαφέρον πώς οι Ξόρτες πού Ξυθός Ξξαρχής Ξκλεισαν μπροστά στίς διακηρύξεις του υπερρεαλισμού, ή μάλλον τ΄ αυτή πού Ξκλεισαν, δέν Ξνανόιξαν ποτέ. Νομίζω πώς αυτό τό φαινόμενο θα Ξπρεπε νά μελετηθεί Ξδιαίτερα, διότι μās Ξποψιάζει, όσο κι αν τό λέω Ξπλοϊκά κι Ξστηριχτα, ότι στή σύγχρονη Ξρωπαϊκή ποίηση μπορούμε νά Ξνιχνεύσουμε δύο διαφορετικές ποιητικές παραδόσεις. Τό ποιά παράδοση είναι ή κυρίαρχη ή τό ποιά παράδοση, μέσα από Ξδεολογικούς και Ξφιλολογικούς δρόμους, Ξπιβάλλεται ως κυρίαρχη και γαίτι, είναι Ξπισως Ξνα Ξήτημα πρός διερύνηση. Ξτσι, π.χ., Ξνώ παρατηρούμε τά τελευταία χρόνια μία πιό συστηματική Ξνασχόληση μέ τόν Ξλληνα υπερρεαλιστή ποιητή Ξνδρέα Ξμπεριόκο, ή προσέγγισή του ποιητικού του Ξργου, δέν συνδυάζεται συνήθως μέ Ξνα δημιουργικό Ξνασκάλεμα των Ξδεών και των Ξργων του υπερρεαλισμού μέσα στα Ξποια βλάστησε και αυτό. Οι στερεότυπες Ξδές του υπερρεαλισμού Ξποτελούν Ξπλώς μία Ξξωθεν μαρτυρία διπλα στα Ξφιλολογικά Ξργαλεία γενικής Ξρήσης. Ξπομένουν Ξκείνοι πού Ξχουν Ξνστερνιστεί τίς υπερρεαλιστικές Ξδές ή Ξχουν Ξστο, Ξρωτοτροπήσει μέ τή μαγαεία της Ξδίας ότι ή τέχνη μπορεί και πρέπει νά παίζει καθοριστικό ρόλο γιά τήν Ξλλαγή της ζωής. Αυτοί είναι οι μόνοι πού πασχίζουν νά γοιμοποιήσουν τίς Ξδές αυτές, νά τίς Ξνασυνθέσουν και νά τίς πλουτίσουν μέ καινούρια Ξυαισθησία. Και, όσο κι αν Ξπάρχουν διαφωνίες μέ τό κίνημα αυτό, ή διαπίστωση πώς ό υπερρεαλισμός διαμόρφωσε μία καινούρια ποιητική και κοινωνική Ξυαισθησία δέν μπορεί νά Ξπορρι-

φθει χωρίς Ξπιχειρήματα. Διότι, αυτά Ξνέβησαν, όχι μόνο και Ξναγκαστικά από τούς Ξδιους τούς Ξπαδούς του κινήματος. Ξή Ξκτινοβολία του, πού Ξσως πηγάζει από τή γόνιμη και Ξνανεωμένη Ξνέχιση του ρομαντισμού, από τό γεγονός πώς είναι τό μόνο μοντέλο Ξνευ Ξρίων Ξλευθερίας αλλά και στράτευσης, είναι παράγοντες πού Ξπέδρασαν στίς Ξνυειδήσεις και τίς νοοτροπίες Ξνθρώπων πού Ξβίωσαν τά Ξξαθλωμένα Ξποκατάστατα της Ξδιέξοδης κυριαρχίας κουλτούρας.

Τέτοια περίπτωση λογοτέχνη και δοκιμογράφου είναι ό Ξκτάβιο Πάς. Μιλιάει από τήν δχθη του υπερρεαλισμού και στή σκέψη του διασταυρώνονται και οι δύο διαθέσεις: του Ξνεπιφύλακτου Ξπαδού και του πρωτότυπου στοχαστή. Ξτσι, ή περιφημη σύγκριση ρομαντισμού υπερρεαλισμού, Ξάν παλιότερα, Ξκτός από Ξρισμένες Ξξαιρέσεις (όπως Ξκείνη του Κ.Θ. Δημαρά, π.χ. πού Ξντιστοιχούσε σε μία βαθύτερα βιωμένη Ξρωπαϊκή κουλτούρα), Ξποτελούσε Ξνα Ξργαλείο πού Ξβγαλε τούς κριτικούς από τήν Ξμχανία, στα δοκίμια του Ξκτάβιο Πάς αυτή ή Ξναλογία πείθει πώς μπορεί νά Ξκολουθήσει ως πέρα βαθιά τή μία από τίς δύο κοίτες της νεότερης ποιητικής. Ξυσικά, αν μελετητές σαν τόν Ξκτάβιο Πάς, μέ τήν προσήλωσή τους στό υπερρεαλιστικό Ξραμα κατορθώνουν νά Ξλιεύουν καινούρια κοράλλια, αυτό δέν Ξφείλεται μόνο στίς Ξδές του Μπρετόν, αλλά και στή δική τους δημιουργική Ξυαισθησία.

Ξή σκέψη του Πάς περνά Ξναλλάξ μέσα από θερμά και Ξυχρά ρεύματα: του μαχητή μιάς κοσμοθεωρίας γιά τήν ποίηση και τή ζωή — στήν όποια, όμως, Ξχει Ξνάμα τήν Ξυχραιμία νά Ξευκρινίζει πώς «ό ματεριαλισμός του δέν Ξταν Ξνας χυδαίος Ξπιστημονισμός» ούτε «ο Ξρρασιοναλισμός του Ξταν μίσος γιά τή λογική» (σ. 60). Κουβέντα βαριά, Ξρωωμένη νά Ξπαντήσει στήν τόσο Ξυκολη και διαδομένη Ξποψη πού Ξπιστρατεύει τόν υπερρεαλισμό, όπως Ξλλωστε και τήν Ξρθοδοξία, Ξνάντια στον μεγαλύτερο Ξποτιθέμενο «Ξιαφορέα» του δυτικού πολιτισμού: τόν Ξρθολογισμό. Ξν από τή μία διακηρύσσει «τό δικίο» του κινήματος και προσπαθεί νά Ξκλαϊκώσει τίς βασικές Ξρχές του ρεύματος αυτού, από τήν Ξλλη οι Ξδεις αυτές Ξδές, Ξνοιες και Ξργαλεία, ό Πάς Ξχει τή Ξνείδηση πώς Ξχιάζονται μίαν Ξναζήτηση της Ξρχής». Ξάχνει τήν Ξκρη της κλωστής: τά στοιχεία Ξκείνα πού τόν Ξύνουν στήν Ξδια κοίτη μέ τόν ρομαντισμό: τά στοιχεία Ξκείνα πού τόν κάνουν Ξναν τρόπο Ξεώρησης του κόσμου: τά στοιχεία Ξκείνα πού μπορούν νά τόν κάνουν Ξπικαιρο, Ξפού ή ποίηση δέν είναι «κοινό Ξγαθό» στον σύγχρονο κόσμο και ό ποιητής δέν Ξχει κοινωνικό status. Ξσο αυτά τά Ξάσματα μεταξύ τέχνης και κοινωνίας μεγαλώνουν και μεγαλώνουν τερατωδώς, Ξפού τό κενό δέν δείχνει τίς πηγές του, αλλά καλύπτεται Ξλο και πιό πλουσιοπάροχα από πολιτιστικά Ξποκατάστατα και Ξπο προϊόντα, τόσο ή Ξμπειρία του υπερρεαλισμού, ό όποιος γενναιόδωρα διακηρύχτηκε σταν «ή ποιητική φωνή της Ξπαντάσης», θα Ξκτινοβολεί σαν Ξνα Ξραμα παρήγορο αλλά Ξσως και Ξκατόρθωτο. Μ.Δ.

3

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ, 'Η Πλωτή Πόλη. Κέδρος 1983
ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΛΕΞΑΚΗΣ, Τάλγκο. 'Εξάντας/
'Ελληνική Λογοτεχνία 1980

«Είχα λοιπόν τό δικαίωμα (αναγνωρισμένο κι απ' τούς άλλους μάλιστα) νά λέω κι αυτά και κείνα και τ' άλλα, τά πιό μυστικά κι αιώνια, κι άξειδιάλυτα, κι αναπόφευχτα, κι άμετάβλητα, κι άμετάδοτα, κι άκατόρθωτα». Γιάννης Ρίτσος, Τί παράξενα πράματα.

«Τό φιλήσυχο αυτό μυθιστόρημα άφιερώνεται...». Κι άλίμονό σου σέ τί καταιγίδες, μπουρίνια και άναστάτωση θά βρεθείς παγιδευμένος, άν άφειθείς νά σέ συμπαρασύρει ή ροή του λόγου του, ή θύελλα των άισθημάτων του, ή μεγάλη περιπλάνηση, ή δίνη των έσωτερικών γεγονότων της *Πλωτής Πόλης*.

Υπάρχει βέβαια και ή άλλη μέθοδος: Τή διαβάσεις μέ μιάν άπόσταση, παρακολουθείς σά σέ ταινία βίντεο μιά τυπική ή άτυπη ιστορία αγάπης, παρατηρείς ότι λείπει ή άποκορύφωση, λές: «ψυχονευρωτικοί τύποι, έ καλά αυτά συμβαίνουν», μένεις ούσιαστικά άδιάφορος και σέ λίγο την ξεχνάς σάν ένα «φατορομάντζο» (όπως ό τίτλος ενός από τά πιό δυνατά διηγήματα της Μάρως Δούκα).

Δέν είναι ώστόσο στό χέρι σου νά διαλέξεις ποιά από τίς δύο μεθόδους θά ακολουθήσεις: μπεινές άνιδέαστα στό μυθιστόρημα περιμένοντας ίσως — μετά από την έξωπραγματική εισαγωγή του, μιά κατάσταση μεταξύ όνειρου («όδηγούσε ενώ δέν ήξερε νά οδηγεί» κι εκείνες οι πλεχτές κουρτίνες σάν άνδρικό πουλόβερ) και πραγματικότητας (όνειρο «όπου μέσα του άναγνώριζε άντικείμενα από άλλο ξεχασμένο όνειρο» και πραγματικότητα οι στιγμές του χωρισμού) — τουλάχιστον έντονη μεταχουντική άτμόσφαιρα μιάς μεγαλούπολης μέ τόν άπόηχο και τίς άπολήξεις της «άρχαιας σκουριάς» και προχωρώντας παραιτείσαι από τίς προσμονές σου, αφήνεις, άκυβέρνητος από προκαταλήψεις, νά σέ λικνίσουν άρχικά, νά σέ ταρακουνήσουν ως τό καταπόντισμα άργότερα τά κύματα — ή οι διακυμάνσεις — της *Πλωτής Πόλης*.

Αθήνα - Παρίσι - τηλέφωνα - άεροπλάνα και ό,τι άλλο μοντέρνο τεχνικό και αισθητικό μέσο, έξυπηρετούν τόν έρωτα της Όλγας και του Μάρκου και τίθενται στην ύπηρεσία της γραφής της Μάρως Δούκα: Έκείνη, ή μεσαία διανοούμενη, παντρεμένη, χειραφετημένη, πληροφορημένη, μοντέρνα έπομένως γυναίκα της μεγάλούπολης, ώστόσο βαθιά συναισθηματική ή συναισθηματοποιημένη· εκείνος, ό Έλληνας του έξωτερικού, φτασμένος και άναγνωρισμένος στά μέτρα του δυνατού νέου διανοούμενου, μέ επίγνωση των δυνατοτήτων του μά και της κάποιας άφέλειάς του, δυναμικός, κατακτητής και κατακτούμενος, γνώστης και μέτοχος της παρισινής κουλτούρας, προσαρμοσμένος αλλά όχι άφομοιωμένος στόν εύρωπαϊκό τρόπο ζωής, κι οι δύο

τους πάντως μέ βαθιές ελληνικές ρίζες, πού τούς είναι άδύνατο ν' άποτινάξουν «γιατί οι ρίζες είναι σάν τίς τριχές, πού άμα πέσουν δέν ξαναφυτρώνουν», και πού προσδιορίζουν τέλεια ή συμπεριφορά τους, παρά και κάτω από την έπιφανειακή πάτινα πού τούς πρόσδωσαν οι μοντέρνοι καιροί.

Μιά ιστορία αγάπης λοιπόν: γνωρίζονται, σά νά είχαν άναζητήσει ή γνωριμία, έρωτεύονται ό ένας τόν άλλο σά νά είχαν άναζητήσει τόν έρωτα, αφήνουν νά τούς καταβροχθήσει — και τούς δύο — ό έρωτας αυτός, βιώνουν την πιό άνυπόφορη ένταση, και φυσικώ τώ νόμο χαλαρώνουν — και οι δύο — μόνο πού ή χαλάρωση την παραδέχεται μόνον ό ένας: άργά, άναγκασμένος — ή άπόσταση — ό χρόνος — τό περιβάλλον — οι πειρασμοί — μά νηφάλια, και για τόν ίδιο άποτελεσματικά. Για κείνη ή ψύχωση σημαίνει τό τέλος, τό τέλος σημαίνει κατάπτωση, ή κατάπτωση οδηγεί στή φυγή, φυγή από τόν έαυτό της, νευρωτισμό, τρέλα· έπειτα άπαλλαγή, έπίσης κάποια νηφαλιότητα («αυτός ήταν λοιπόν ό νικηφόρος της τερματισμός... όχι ή γαλήνη της λησμονιάς, μά ή γαλήνη του τελειωμένου»), πού είναι ώστόσο ίσοδύναμη μέ την άπόλυτη μετουσίωση — «έστο και άρτιγενής» — σέ ένα όποιοδήποτε δν, θά μπορούσε νά είναι και ή ύπερφυσική άνεμόνα από τόν πίνακα του έξωφύλλου, του Έρωτίνου Μπός.

Περισσότερα δέν έχει νά διηγηθείς από την ύπόθεση του έργου. Μιά άπλη ιστορία αγάπης "ville flottante παρομοιάζω την αγάπη μας" — ή παραμοίωση είναι του Μάρκου. «Ο έρωτας παραμορφώνει ως τόν άφανισμό» — σκέφτεται ή Όλγα. Και τόν άφανισμό τόν προκαλεί ή ίδια συνειδητά. «Δέν ώφελει σέ τίποτε ό έρωτας, όταν δέν είμαστε σέ θέση νά τόν άφήσουμε νά μάς διαποτίσει» — ή θέση της γυναίκας. Δέν ώφελει σέ τίποτε «όταν τόν άφήσουμε νά μάς παρασύρει στην άελπίσια, νά μάς κατακυλήσει στην παραίτηση» — ή θέση του άντρα.

Δέν έχει άρχή, μέση, τέλος ή *Πλωτή Πόλη*; ή μάλλον, παντού θά μπορούσε νά είναι μιά άρχή, μιά μέση, ένα τέλος. Όχι στην τεχνική· ή τεχνική είναι άπέραντα άυστηρή και πειθαρχημένη, αλλά στην πλοκή ή καλύτερα στις επιλογές της. Είναι από τά λίγα βιβλία πού δέ θά δίσταζε κανείς νά τυπώσε άποσπασματά του. Μιά άλήθεια πίσω από την άλλη, χωρίς κανένα κίνδυνο ξεπεσμού σέ άφορι-

σμούς. Ξεκάθαρες, χωρίς δισταγμούς και άναστολές οι παρατηρήσεις σέ κάνουν δρώντα άκόμη και εκεί όπου άποσύρσαι. Δέν αφήνει κανένα μυστικό της γυναικείας αγάπης άδιερεύνητο, και ή έρευνα όχι μέ τό μικροσκόπιο του βιολόγου, μά μέ τό αισθητήριο του συμπάσχοντος. Για την ευαισθησία του Μάρκου, του άντρα, δέν είμαι τόσο σίγουρη άν είναι άρκετά καλυμμένη, ίσως ύπάρχουν άκόμη μερικά κλισέ και διαισθάνομαι κάποιες διαλήψεις, ίσως όμως άκόμη και αυτό νά είναι θελημένο, άφου βλέπεται κι αυτός μέσα από τό όπτικό πεδίο της Όλγας.

Μιά περίπλοκη άρα ιστορία αγάπης σέ διάφορα επίπεδα, πού είναι άνάγκη νά ή διαβάσουν όλοι όσοι δέ διστάζουν νά δούν τά μούτρα τους σέ μεγεθυντικό καθρέφτη, ν' άνακαλύψουν την ψυχή τους χωρίς την «ώραιοποίηση ή την κακοποίηση» της, όχι ως θεατές όρθιοι, αιώνιοι, μέ μωλωπισμένες παλάμες, χειροκροτώντας, μά μέ ένα «λαχάνιασμα άμυδρο και τό άνεξίτηλο χαμόγελο της εύθυμίας του ανθρώπου, πού διακρίνει παρηγορημένος τό διάμεσο ζωής και τέχνης κι εκεί αναπαύεται».

Σ ύμπτωση, εκλεκτικές συγγένειες ή κάτι άκόμη βαθύτερο, όταν δύο συγγραφείς έπεξεργάζονται τό ίδιο θέμα και μάλιστα πειστικά, στό ίδιο περίπου χρονικό διάστημα: προθύστερο τέλος του *Τάλγκο* 1981, Πρώτη γραφή της *Πλωτής Πόλης*: Ιούνιος 1979 - Οκτώβριος 1981; 'Η άνάγκη μεγαλύτερης έσωτερικοποίησης χτυπά την πόρτα της σύγχρονης λογοτεχνίας μας και παρουσιάζεται ως νέο αίτημά της. Πόσο άπαραίτητο έχει γίνει τό όδυνηρό ψηλάρισμα επί των τύπων των ήλων της ψυχής μας;

Στή μορφή μιάς άτελευταίας έπιστολής σέ γραφομηχανή προσπαθεί, στό *Τάλγκο* του Βασίλη Άλεξάκη, και πάλι μιά γυναίκα νά βάλει σέ σειρά τά βιώματά της, σέ τάξη τίς σκέψεις της, νά εκφράσει αυτά πού δέν κατόρθωσε νά πεί ένώπιος ένωπία, νά βρεί μέ μεγαλύτερη ψυχραιμία την άπόσταση, ίσως και κάποια λύση («για όλα τά προβλήματα ύπάρχει κάποια λύση, έλεγε μπροστά στην κάμερα για τό φίλμ, πού δέν πήρε άδεια γυρίσματος λόγω παράλογου σεναρίου»), και πάλι όμως συνειδητά μέ τη βοήθεια της τέχνης.

Δέν είναι μόνο τά έξωτερικά πλαίσια των δύο μυθιστορημάτων, πού σχεδόν συμπίπτουν: Αθήνα - Παρίσι, αυτός διανοούμενος, εκείνη καλλιτέχνης, και οι δύο μέ παρελθόν και πείρα γάμου και οικογένειας, σύντομη ή σχέση δύο και βαθιά, οι κοινές ρίζες, πού όχι άπλώς συνοδεύουν, μά σφραγίζουν συμπεριφορά και εξέλιξη· είναι ή άνάγκη καταφυγής σ' αυτό τό θέμα, τόν έρωτα: «Πιστεύω ότι τό είχα άνάγκη νά έρωτευτώ εκείνο τόν καιρό, ότι ήμουν κάπως έρωτευμένη μαζί σου, πριν άκόμα σέ γνωρίσω». 'Η ίδια άνάγκη έξαντλητικού έρωτα όπως στην *Πλωτή Πόλη*, ενός έρωτα πού όμως γίνεται άφορμή — ή είναι τό κυρίως μέσο; — άναθεώρησης της ως τώρα ζωής, νέας της κατάταξης, άναλύσης των προϋποθέσεων, της καταγωγής και των καταβο-

λῶν τοῦ καθενός μας, ἐνός νέου «γνώθι σαυτόν» μέσω τοῦ ἄλλου, μπαίνοντας στό πετσί του, «ψυχή εἶναι οἱ δόσοληψίες μας μέ τούς ἄλλους, ὁ τρόπος πού ἰσοροποῦμε ἀνάμεσα στούς ἄλλους, ἡ δύναμή μας ἢ ἡ ἀδυναμία μας ν' ἀντιστεκόμαστε στή βανασότητα τῶν ἄλλων, ἡ ἰκανότητά μας νά δεχόμαστε ἢ ν' ἀπορρίπτουμε τούς ἄλλους» (Πλωτή Πόλη), τῶν σχέσεών μας ἐπομένως μέ τούς ἄλλους, τῶν ἄλλων πρὸς ἐμᾶς γενικότερα καί βαθύτερα ἀπ' ὅ,τι ποτέ ἄλλοτε.

«Ἡ λογοτεχνία τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα» λέει κάπου ὁ γνωστός Γερμανός κριτικός τῆς λογοτεχνίας Harald Weingich «ἔχει ἐπιβάλει τουλάχιστο στό δυτικό κόσμο μιά σχεδόν ἀπάνθρωπη ἀπαγόρευση κάθε κατάφασης, μιά τέλεια ἀταραξία, πού γιά νά τή διασπάσει κανεῖς χρειάζεται σχεδόν ὑπεράνθρωπο θάρρος», καί ἐπισημαίνει τούς κινδύνους πού ἐμφωλεύει τό ψυχρό αὐτό ρεῖμα καί πού οἱ ἐπιπτώσεις του παρατηροῦνται πρῶτες καί χειρότερες στή γλώσσα καί στήν καινούργια φτώχεια τῆς.

Νά πού στή σύγχρονη νεοελληνική λογοτεχνία μας ἔχουμε ἀμέσως δύο δείγματα θαρραλέας καταπάτησης τῶν ἀπαγορευσεων, πού ἀνοίγουν νέους δρόμους ἐκφρασης καί τέχνης καί προσδίδουν ἕναν καινούργιο λυρισμό μέσα στόν ἀποφαντασιοποιημένο ρεαλισμό τῆς ἐποχῆς μας.

4

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Συμβολή στήν προσέγγιση καί μελέτη τοῦ προεπαναστατικού τύπου

Εὑρετήρια Γ' «Εἰδήσεις διά τὰ Ἀνατολικά Μέρη» 1811, «Ἑλληνικός Τηλέγραφος» 1812-1836, «Φιλολογικός Τηλέγραφος» 1817-1821. Ἐπιμέλεια: Ρωξάνη Ἀργυροπούλου-Ἄννα Ταμπάκη. Ἀθήνα 1983. (Στή σειρά τῶν ἐκδόσεων τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, ἀρ. 27). Σελ. μη + 352.

Μέ τόν τόμο αὐτό δολοκληρώνεται ἡ σειρά τῶν εὑρετηρίσεων τοῦ προεπαναστατικού νεοελληνικοῦ τύπου, μακρόπνοο σχέδιο πού εἶχε προγραμματίσει τό Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν στά πλαίσια τῶν ἔργων ὑποδομῆς τῆς νεοελληνικῆς ἐπιστήμης κατά τὰ πρῶτα ἤδη χρόνια τῆς λειτουργίας του. Προσφέρει ἕναν χρήσιμο ὁδηγό στόν ἱστορικό ἐρευνητή τῆς νεώτερης περιόδου γιά τή μελέτη τῶν ποικίλων πολιτικο-ἰδεολογικῶν τῆς ἐκφάνσεων. Τά Εὑρετήρια προσφέρουν στόν χρή-

στη τους τρεῖς πίνακες: προσώπων, τόπων καί περιεχομένων. Ἡ ἀποδελτίωση εἶναι ἐκλεκτική· εὑρετηριάζονται ἐξαιτίας τοῦ μεγάλου ὄγκου τῶν πολιτικῶν καί ἄλλων εἰδήσεων πού καλύπτουν τή διεθνή ἐπικαιρότητα τῆς ἐποχῆς, οἱ εἰδήσεις πού ἀφοροῦν ἢ ἀνάγονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα σέ ἑλληνικά πρόσωπα καί γεγονότα.

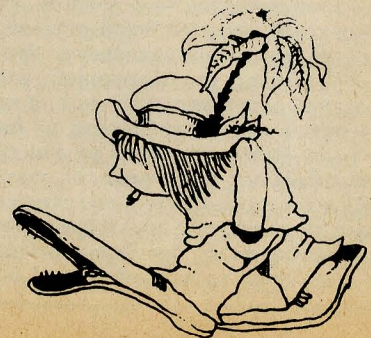
Οἱ «Εἰδήσεις διά τὰ Ἀνατολικά Μέρη» καί ὁ «Ἑλληνικός Τηλέγραφος» μᾶς εἰσάγουν στή σφαῖρα τῆς πολιτικῆς ἐφημεριδογραφίας. Εἶναι γνωστό ὅτι οἱ παλαιότερες ἀπόπειρες γιά τήν ἴδρυση ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ περιοδικοῦ φύλλου ἀνάγονται στίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 18ου αἰῶνα καί τοποθετοῦνται στή Βιέννη. Ἡ ἀρχική προσπάθεια γιά τή σύσταση ἑλληνογλωσσῆς πολιτικῆς ἐφημερίδας ἀνήκει στόν Γεώργιο Βεντότη, λόγιο κι ἐκδότη βιβλίων στή Βιέννη· στά 1784, ἡ αὐστριακή κυβέρνηση τοῦ παραχωρεῖ, κάτω ἀπό τίς εὐνοϊκές συνθήκες τοῦ Ἰωσηφισμοῦ, σχετικό ἐκδοτικό προνόμιο. Ὅμως, ἡ ἄμεση ἐπέμβαση τῆς τουρκικῆς διπλωματίας ἀπέκοψε πολύ γρήγορα αὐτά τὰ σχέδια. Ἀργότερα, λίγο μετά τήν ἐκρηξη τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, μέσα ἀπό τόν κύκλο τοῦ Ρήγα ἀναζωπυρῶνεται ἡ προσπάθεια. Ἡ «Ἐφημερίς» τῶν Μαρκίδων Πούλιων θά διαγράψει τήν τροχιά τῆς ἀπό τό 1790 ὡς τό 1797. Ἀκολουθοῦν μερικά χρόνια σιγῆς· γύρω στά 1805, ὅμως, ὁ J.F. HALL, ἐπίσημος λογοκριτής βιβλίων καί διευθυντής πρακτικοῦ λυκείου στή Βιέννη, ὑποβάλλει γιά ἔγκριση σχέδιο «ἱστορικῆς, ἐμπορικῆς καί φιλολογικῆς» ἐφημερίδας. Στά 1807 τοῦ κοινοποιεῖται ἐκδοτικό προνόμιο· μερικά χρόνια ἀργότερα, στίς 2 Ἰουλίου 1811 θά κυκλοφορήσει τό πρῶτο τεῦχος τῶν «Εἰδήσεων διά τὰ Ἀνατολικά Μέρη» μέ συντάκτη τόν Εὐφρόνιο Ραφαήλ Παπαγιαννοῦση-Πόποβιτς. Ἡ πρώτη μορφή τῆς ἐφημερίδας εἶναι βραχύβια· ἤδη κατά τό τέλος τοῦ 1811 ἀναγγέλλεται ἡ παραίτηση τοῦ Ε.Ρ. Πόποβιτς καί ἡ μετονομασία τῆς ἐφημερίδας. Ὁ «Ἑλληνικός Τηλέγραφος» τοῦ ὁποῦ συντάκτης εἶναι τώρα ὁ Δημ. Ἀλεξανδρίδης ἀρχίζει νά κυκλοφορεῖ ἀπό τίς 3 Ἰανουαρίου 1812.

Ἡ νέα αὐτή ἐφημερίδα, πού ἔχει σάν πρότυπο τίς ἀντίστοιχες εὐρωπαϊκές ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς, ἀπευθύνεται στό ἑλληνικό λόγο καί ἐμπορικο-αστικό στοιχεῖο τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου, τῶν τουρκικῶν περιοχῶν καί τῆς ὁμογένειας. Εἶναι ἕνα περιοδικό φύλλο ποικίλης ὕλης μέ ἔμφαση στήν πολιτικο-οικονομική ἐνημέρωση. Ἡ προτεραιότητα δίνεται στή διεθνή καί ἰδιαίτερα στήν εὐρωπαϊκή πολιτική ἐπικαιρότητα τῆς ἐποχῆς καί τίς ἐπιπτώσεις τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων στόν οικονομικό τομέα. Ὁ Ἑλληνας ἀναγνώστης τοῦ «Ἑλληνικοῦ Τηλεγράφου» ὀφείλει νά γνωρίζει τίς ἰσορροπίες τῶν Δυνάμεων, τόν χάρτη τῆς Εὐρώπης ὅπως τόν διαμορφώνουν οἱ πόλεμοι, οἱ συνθήκες καί οἱ συμμαχίες μεταξύ τῶν κρατῶν, τίς ἀπορρέουσες, τέλος, ἐμπορικῆς διομολογήσεις. Ἄλλα στοιχεῖα πού προσφέρονται συστηματικά στό ἀναγνωστικό κοινό τῆς ἐφημερίδας εἶναι ἡ τρέχουσα νομι-

ματική κίνηση, εἰδήσεις πού ἀφοροῦν στό ἐμπόριο καί στήν ἀπρόσκοπτη διεξαγωγή του, περιγραφή νέων ἐμπορικῶν δρόμων ἢ πληροφορίες γιά τήν ἀσφάλεια τῶν θαλασσῶν καί γιά τήν καταπολέμηση τῆς πειρατείας. Ἀκόμη, οἱ καιρικῆς συνθήκες, οἱ ἐπιδημίες καί οἱ ἐπιπτώσεις τους στή δημογραφία καί τήν ἐμπορική δραστηριότητα ἀποτελοῦν ἕνα συστηματικό πεδίο ἀναφορᾶς. Καταχωροῦνται στά «Σύμμικτα» ποικίλες εἰδήσεις: ἐξερευνησεις, ἐθνογραφικά θέματα, διάφορα φυσικά ἀξιοπεριεργα. Δέν λείπουν καί οἱ ἀγγελίες γιά πώληση εἰδῶν, γιά ἀνέρευση ἐργασίας κ.λπ. Στόν τομέα τῆς παιδείας, ὁ «Ἑλληνικός Τηλέγραφος» φιλοξενεῖ συχνά εἰδήσεις πού ἀντανακλοῦν τήν πρόοδο τοῦ ἑλληνισμοῦ στίς διάφορες πνευματικῆς του ἐκφάνσεις.

Ὁ «Φιλολογικός Τηλέγραφος», παράρτημα τοῦ «Ἑλληνικοῦ Τηλεγράφου» πού ἐκδίδεται ἀπό τό 1817 ὡς τήν ἐναρξη τῆς Ἐπανάστασης, ἀντικατοπτρίζει τήν πολυμέρεια τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ ἐκδότη τῶν ἐφημερίδων Δημ. Ἀλεξανδρίδης καί τῶν ζητήσεων τοῦ νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἐδῶ περιέχονται ἄρθρα γιά τήν ἑλληνική καί ἀνατολική γραμματεία, εἰδήσεις γιά τήν παραγωγή τοῦ βιβλίου καθώς καί γιά τήν ἑλληνική πολιτιστική κίνηση τόσο στόν ἑλλαδικό χώρο ὅσο καί στίς κυριότερες ἐστίες τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Διασπορᾶς καί ἀκόμη, ἄρθρα γιά νομισματολογία, γεωγραφία, τοπογραφία, φυσική ἱστορία, νοσολογία περιηγητικά κείμενα καί φιλοσοφία. Αὐτή ἡ πολυμέρεια τῆς ὕλης ἐκκωλύει ὡραῖα τό φάσμα καί τήν εὐρύτητα τῶν ἐνδιαφερόντων ἐνός Ἑλληνα λόγιου κι ἐκδότη στόν ἀρχόμενο 19ο αἰῶνα.

Στήν ἐκδοση προτάσσεται εἰσαγωγική μελέτη τῶν ἐπιμελητριῶν τοῦ τόμου ὅπου ἐπιχειρεῖται μιά πρώτη προσέγγιση καί ἐπισήμανση τῶν διαφορῶν ἐρωτημάτων πού θέτει τό πλοῦσιο ὕλικό τῶν ἐφημερίδων. Δίνεται ἕνα σύντομο ἱστορικό περίγραμμα τῆς ζωῆς τῶν «Εἰδήσεων» καί τοῦ «Τηλεγράφου», τῆς διάδοσής τους καί ἀκόμη σκιαγραφεῖται ἡ προσωπικότητα καί τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ ἐκδότη τους Δημ. Ἀλεξανδρίδης, λόγιου ἱατροῦ πού ζεῖ στή Βιέννη καί ἀναπτύσσει μίαν ἀξιόλογη δραστηριότητα μέσα στά ἰδεολογικά πλαίσια τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ. Τόν τόμο κλείνει Παράρτημα, ὅπου δημοσιεύεται χειρόγραφο ἀπόσπασμα τεύχους τοῦ «Ἑλληνικοῦ Τηλεγράφου» τοῦ ἔτους 1827 (λανθάνει), πού σώζεται σέ σύμμικτο κώδικα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας.

τῆς Πόλης

Τὴν Κυριακὴ καὶ λίγο μετὰ...

Ο γιατρός γείτονας τὴν Κυριακὴ τὸ πρωὶ ἔντυσε τὰ δύο ἀνήλικα τέκνα του μετὰ τὸ γαλάζιο καὶ τὸ ἄσπρο κι ἔχασε τὸ ὑποχρεωτικὰ εὐγενικό χαμόγελό του, ὅταν συναντηθήκαμε στοὺς ἄσανσέρ.

Καὶ ὁ ἄλλος κύριος μετὰ τὸ «Ντάτσουν Τσέρι» μετὰ ἐπετίμησε αὐστηρὰ, γιατί δέν βλέπω τὴν ἐπέλαση τῆς Δεξιᾶς καὶ ἐπιμένω νὰ ὑποστηρίζω «καμμένα χαρτιά» (μὴν ξεχνᾶτε, ἦταν ἀκόμα πρωὶ Κυριακῆς...) καὶ νὰ μὴν στηρίζω καθαρὰ τὴν ἀλλαγὴ.

Ἡ κυρία τοῦ τρίτου στῆν πωλωτῆ τῆς πολυκατοικίας φώναζε ὅτι οἱ κομμουνιστές καταφθάνουν καὶ ὁ ἀντιπαθέστατος νεαρός βλαστὸς τῆς, μετὰ τὴν κονκάρδα τῆς ΕΠΕΝ στοὺς πέτο τὴν διαβεβαίωσε ὅτι τὸ καλύτερο σαποῦνι γίνεται ἀπ' τὸ κουμμούνι· τότε τὸν πλησιάζω μετὰ τὴν ἀγριαυτικὴν Γιαμάχα ἰντούρο πού διαθέτω καὶ τὸν ρώτησα μετὰ ὕφος αὐστηρὸ καὶ κομμουνιστικὸ τί ἔννοεῖ. «Τίποτα, ἀπλῶς μιλάω» εἶπε ὁ ΕΠΕΝίτης καὶ ὁ κύριος τοῦ «ντάτσουν» σήκωσε μετὰ γλυκὸ χαμόγελο τὴν γροθιά του «σέ τέτοια εἴμαστε μαζὶ», μοῦ εἶπε.

Ὁ ἄλλος μηχανόβιος τῆς πολυκατοικίας μετὰ ρώτησε ἂν εἶμαι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν Γιαμάχα, γιατί ἡ δική του Χόντα χάνει λάδια. Καὶ ἀφοῦ με προσκάλεσε νὰ πᾶμε μιά μέρα στὰς ἐξοχάς, μοῦ φιθύρισε σχεδὸν συνωμοτικὰ «κι ἐγὼ μετὰ τὸ Κύρκο εἶμαι».

Μετὰ τὴν ἀγριευτικὴν Γιαμάχα λοιπὸν ξεχύθηκα στοὺς δρόμους κι ἔβλεπα μετὰ κείνο τὸ χαρακτηριστικὸ ὕφος τῶν μηχανόβιων (κάτι μεταξύ σαρκασμοῦ καὶ οἴκτου) τοὺς πράσινους καὶ τοὺς γαλάζιους γιωταχίδες νὰ θριαμβολογοῦν προκαταβολικὰ.

Τὸ σκηنيκὸ ἦταν ἀκόμα ἄθικτο, τοὺς χωροῦσε ὅλους καὶ τοὺς ἀφομοίωνε. Ἦταν μιά μέρα γιορτῆς, γιατί κάθε μέρα πού τὰ δικαιώματα ὑλοποιοῦνται εἶναι μέρα γιορτῆς! Ὅσοι φωνάζουν γιὰ φιλάθλους καὶ τέτοια εἶναι κάπως αὐστηροὶ καὶ δέν καταλαβαίνουν τὴν γλυκεῖα κοπελίτσα τοῦ ὠτομπιάνκι μετὰ τὴν γαλάζια σημαία τῆς καὶ τὴν τσιριχτὴ φωνούλα τῆς πού ἐπέμενε λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὴν Φιλοθέη «Ἀβέρωφ σημαίνει δύναμη». (Θεὲ μου, σκέφτηκα πρὸς στιγμή. Μ' αὐτὸν τὸν ἀνέραστο γέρο σεληνιάζεται...).

Ὅμως αὐτὸ τὸ σκηنيκὸ, ὅπου ὅλοι ἐκφράζονταν στὰ φανερά, κράτησε λίγα εικοσιτετράωρα. Πάνε πιά οἱ ἄγριες ματιές, τὰ πονηρὰ βλέμματα, οἱ συμμαχίες καὶ οἱ κόντρες. Ὁ γιατρός μετὰ καλημερίζει πάλι εὐγενικὰ, ὁ κύριος μετὰ

Ντάτσουν μετὰ τὶς πρώτες διαβεβαιώσεις περὶ τοῦ «χρειάζεται δουλειά» ξαναγύρισε στὴν ἐργασία του, «μικρομεσαῖος» καὶ ὁ νεαρός μετὰ τὴν Χόντα ξέχασε τὶς προσκλήσεις γιὰ ἐκδρομὴ. Μόνον ὁ ΕΠΕΝίτης καὶ ἡ μαμά του, μοῦ ἔκοφαν τὴν καλημέρα. Ἀλλὰ αὐτοὶ εἶναι φανατικοὶ καὶ ἔχουν ἐπίσης σηκώσει κεφάλι.

Μοῦ φαίνεται πὼς ὁ Παπανδρέου μᾶς ἔπεισε ὅλους ὅτι εἶναι πρωθυπουργὸς ὄλων. Μείναμε πάλι χωρὶς σημαίες, καὶ μέσα σέ ὠτομπιάνκι ἀκούμε Πάριο, ἐκτοξεύουμε χωρὶς ἐπιλογές χαμόγελα στοὺς ἄγριους μηχανόβιους καὶ φορᾶμε στοὺς χέρι καρτιέ.

Ὁ Ὀλυμπιακὸς παίξει 28 Κυριακὲς τὸ χρόνο, ἀλλὰ ἡ ψῆφος δίνεται μόνον μιά φορὰ στὰ τέσσερα...

Γιῶργος Μπράμος

Προβλήματα τεταρτεύουσας σημασίας

—“Ὅχι ἐκεῖ, κύριε, σᾶς παρακαλῶ, θὰ τὰ σπάσετε κι ἄντε νὰ ξενατρέχω στὴ Νέα Ἰωνία. Ἄν ἔχουν ἀκόμα...”

Ἡ γηραιὰ κυρία, παρακλητικὰ καὶ μετὰ εὐγένεια, ζητοῦσε ἀπὸ τὸν λουλουδοπώλη τῆς Λαϊκῆς Ἀγορᾶς νὰ πάρει τὶς γλάστρες ἀπὸ τὸ πεζοδρομιὸ τῆς. Κατανόησα, ὡς ὁμοιοπαθῆς, τὸ πρόβλημά της καὶ τὴν πλησιάζω ἀντὶ νὰ παζαρέψω κι ἄλλο τὴν φούξια. Μοῦ ἐξήγησε ἡ γυναίκα ὅτι μερικὰ πλακάκια τοῦ πεζοδρομίου τῆς, τὰ μικρὰ ἐκεῖνα πλακάκια, ὠχρα τὴν ἀπόχρωση μετὰ ἀνάγλυφες παράλληλες γραμμές, τὶς τὰ εἶχε σπάσει τὶς προάλλες ὁ λουλουδᾶς καὶ γύρισε τὴν μιστὴ Ἀθήνα, γιὰ γυναίκα, γιὰ νὰ βρεῖ ὅμοια. Κι ἐγὼ τὸ ἴδιο πρόβλημα ἔχω, μόνον πού τὰ δικὰ μου τὰ ἔχω ἐγκαταλείψει κάπως, εἶναι γκριζὰ καὶ ἔχουν ἀνάγλυφα τετραγωνάκια, τῶν παικνῶν φέρνουν πρὸς τὸ κεραμιδί.

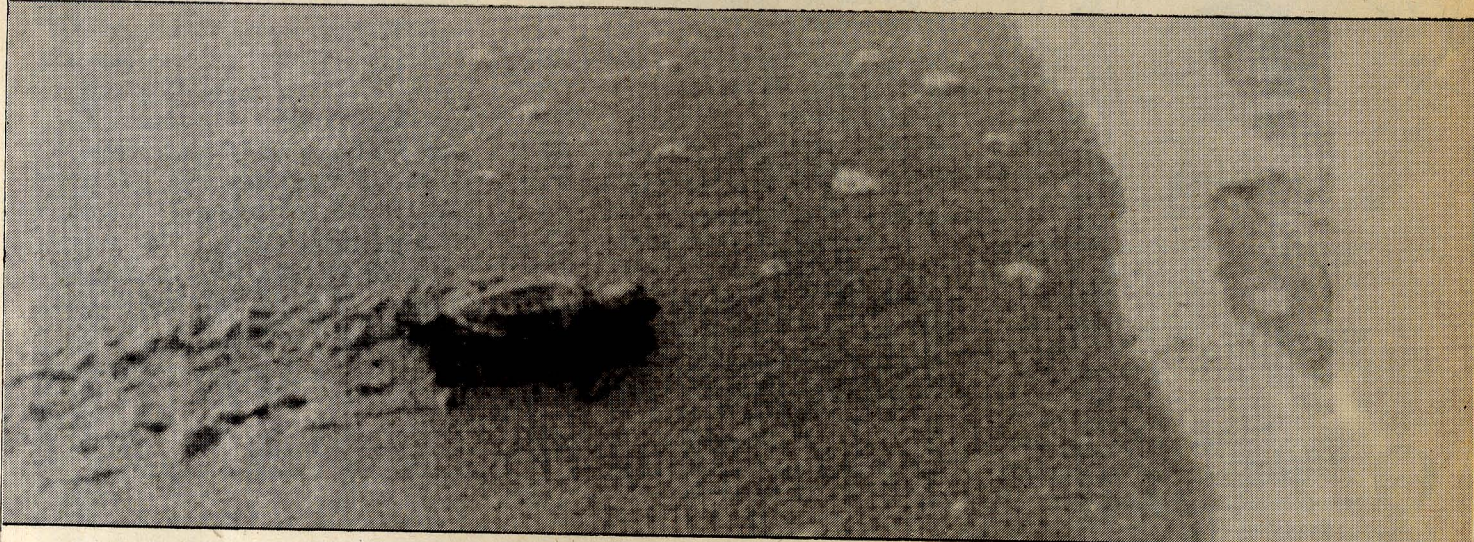
Καὶ εἶναι δυσεῦρετα αὐτὰ τὰ πλακάκια γιατί τὰ ἔχουν ἐκτοπίσει οἱ τεράστιες τσιμεντόπλακες πού κυριαρχοῦν πιά στὴν Ἀθήνα. Καταρχῆν, ὑποθέτομε, εἶναι φτηνές. Ἐπιπλέον εἶναι ἄσχημες καὶ ἡ ἄσχημη ὁμοιομορφία γίνεται ἀκόμα ἄσχημότερη. Κατὰ τρίτο λόγο, εἶναι λεῖες, ἐντελῶς λεῖες, κι ἅμα φορᾶς σόλες εἴτε γλιστρᾶς σέ κάθε βῆμα ὅταν βρέχει εἴτε περπατᾶς ἀργά, σάν χεσμένος. Κατὰ τέταρτο λόγο λοιπὸν, ἔχουν ἐκλείψει οἱ σόλες καὶ κυριαρχεῖ τὸ κρέπ ἢ τὸ ριγέ πλαστικὸ, ἄρα πρὸς τί τὰ ραβδωτὰ πλακάκια;

Τὰ πλακάκια ὅμως αὐτὰ πού λές, μοῦ εἶπε κάποιος πού τοῦ ἐμπιστεύτηκα τὸ πρόβλημά μου, ξεκολλᾶνε εὐκόλα, στραμπουλᾶς τὸ πόδι σου, κι ἅμα ἔχει βρέξει μαζεύουν νερό καὶ ὅταν τὰ πατᾶς σέ κάποιον μούσκεμα. Μὰ δέν γίνεται νὰ τὰ κολλᾶμε πιὸ στέρεα; σκέφτηκα μετὰ. Τρέχα γύρευε...

Γ. Κ.

Τά αινιγματικά ταξίδια τής Caretta-Caretta καί τά προβλήματα πού δημιουργοῦνται ἀπό τήν ὠτοκία τής στίς ἀκτές τής Ζακύνθου

Από τόν Ἰούνιο ὡς τόν Σεπτέμβριο ἡ Caretta-Caretta ἔρχεται στή Ζάκυνθο ν' ἀφήσει τ' αὐτά τής στίς ἀμμώδεις παραλίες τοῦ νησιοῦ, καί μετά ἐξαφανίζεται ξεκινώντας τά μακριά χειμωνιάτικα ταξίδια τής στή λεκάνη τής Μεσογείου. Ἐπιστρέφει προφανῶς στό βίότοπό της — ἓνα βίότοπο πού κανείς δέν μπορεῖ νά προσδιορίσει ἔξω ἀπό κάποιες γενικεύσεις: Ἴταλοί καί Τυνησιανοί ψαράδες βρήκαν στά δίχτυα τους ψόφιες ἀπ' τήν ἀσφυξία χελώνες, ἢ τίς σκότωσαν οἱ ἴδιοι, γιά νά προστατεύσουν τά παραγάδια τους ἀπό τή βέβαιη φθορά πού θά τοὺς προκαλοῦσαν. Ἐπειτα, ἡ χελώνα αὐτή τρέφεται ἀπό καρκινοειδή καί κοχύλια πού βρίσκει στοὺς βυθοὺς, ὁπότε ἡ πνευμονική τής λειτουργία (σέ συνθήκες ἐργηγορσης μπορεῖ νά παραμείνει 15' μόνο λεπτά κάτω ἀπ' τήν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ), τής ἐπιβάλλει νά κινεῖται μᾶλλον σέ παράκτιες περιοχές.

Ἡ Caretta-Caretta ὠτοκεῖ ἀκόμα στήν Κύπρο καί τίς ἀκτές τής Νότιας Τουρκίας, σέ μικρότερη ὁμοῦ κλίμακα καί διάρκεια. Στήν Κύπρο, τό πρόγραμμα τής οἰκολογικῆς παρακολούθησής τους ἔχει ἀναλάβει ἡ διεύθυνση Ἰαλίας τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, ἐνῶ στήν Τουρκία πού τά πράγματα φαίνονται πῶς ἐρασιτεχνικά, τό 1980 ἔγινε τό μαρκάρισμα τῶν χελώνων πού ὠτοκίησαν ἐκεῖ, χωρίς νά δοθεῖ κάποια συνέχεια ἢ νά ἀνταλλαγῆ κάποια πληροφορία.

Ἡ χελώνα αὐτή, εὐαίσθητη στίς ἀλλαγές τοῦ χώρου ἀναπαραγωγῆς τής, ἐβγαίνει ἀκόμα στίς παραλίες τής Σικελίας καί τοῦ Ἰσραήλ. Ἀναγκάστηκε ὁμοῦ νά ἀποικίσει (ἢ νά ἐκπέσει ὡς πληθυσμός) μετά τήν ἀλόγηστη τουριστική ἀνάπτυξη τής πρώτης καί τήν καταστροφική ἀμμοληψία στίς ἀκτές τοῦ δευτέρου γιά στρατιωτικούς σκοπούς καί οἰκοδομική χρήση.

Καί στή Ζάκυνθο ἀκόμα παρατηρεῖται τά τελευταία χρόνια ἡ αὐξανόμενη δυσρέσκεια τής Caretta-Caretta, πού βγαίνοντας νά ὠτοκίησει βρίσκεται ἀντιμέτωπη μέ θορύβους καί φῶτα πού τήν ἀναγκάζουν νά ἐπιστρέψει στό νερό, ὡς τήν στιγμή πού λίγα λεπτά ἡσυχίας θά ἐξαγοράσουν τήν κορυφαία στιγμή τοῦ βιολογικοῦ τής κύκλου: 100 ὡς 150 μικρά στρογγυλά αὐγά θά πέσουν ἀπαλά στόν βαθύ ἀμμώδη λάκο πού ἡ ἴδια θά σκάψει μέ τά πίσω πτερύγιά της, καί μετά θά σκεπάσει ὑπομονετικά μέ πολλές ἐξαντλητικές κινήσεις.

Ἡ ἀδιαφορία τοῦ καταστηματοῦρχου πού μ' ἓνα φωτοφράχτη, ἢ στρέφοντας ἀπλῶς σέ ἄλλη κατεύθυνση τά φῶτα, μπορεῖ νά διασφαλίσαι ἓνα ἐλάχιστο ἀνεκτό περιβάλλον γιά τήν χελώνα, ἢ ἀφελῆς καί συχνά καταστροφική ἄγνοια τῶν τουριστῶν πού περιφέρονται στίς παραλίες μέ φακούς καί κασσετόφωνα, οἱ ψαράδες πού τίς σκοτώνουν ἀκόμα κι ὅταν δέν καταστρέφουν τά δίχτυα τους, συνεργοῦν ὁ καθένας κατά δύναμη νά ὑποβαθμίσουν τόσο τόν περιβάλλον τής ἀναπαραγωγῆς τής ὡστε νά καθιστοῦν τελείως προβληματική τήν ὠτοκία τής.

Γιατί ἓνας βασικός παράγοντας φαίνεται νά εἶναι ἡ μαζικότητα τής ἀναπαραγωγῆς. Ἡ ἴδια χελώνα μπορεῖ νά γεννήσει τρεῖς καί τέσσερις φορές τήν ἴδια περίοδο. Καί αὐτό εἶναι ἀναγκαῖο ἂν σκεφτοῦμε τίς ἀπώλειες πού ὑπάρχουν. Πολλά αὐγά σπᾶνε ἄκαιρα ἀπ' τό ἀνύποπτο πόδι ἐνός τουρίστα, κάποτε καί τόν τροχό ἐνός ἀμαξιοῦ. Μετά, πολλά νεογέννητα δέν καταφέρνουν νά διαπεράσουν τό στρῶμα τῶν 40 περίπου πόντων ἄμμου πού τά σκεπάζει, κι ἀπ' αὐτά πού θά βγοῦν, θά ὑπάρξουν μερικά πού τό ἐνστικτό τους θά τά ὀδηγήσει λανθασμένα στά χωράφια, κι ὁ πρῶτος δυνατός ἥλιος θά τά

ἀποτελειώσει τήν πρώτη μέρα τής ζωῆς τους. Μά καί στήν θάλασσα θά ὑπάρξουν ἀπώλειες: Τά θαλασσοπούλια ἢ τά μεγαλύτερα ψάρια, ἓνα στρῶμα ἀπό πυκνά φύκια μποροῦν νά σημαίνουν μιά νέα διαλογή.

Ὁ Δημήτρης Μαργαριτοῦλης, φυσικός-οἰκολόγος πού ἀσχολήθηκε πρῶτος στήν Ἑλλάδα, μά καί στήν Μεσόγειο, γιά τήν Caretta-Caretta, καί ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωσε πολλά στοιχεῖα γιά τό σημείωμα αὐτό, κατάφερε νά κινηματογραφήσει τήν σπάνια ἐκείνη στιγμή πού στό πρῶτο φῶς τῆς ἡμέρας ξεπροβάλλει ἀπ' τήν ἄμμο τό πρῶτο χελωνάκι, πού ζαλισμένο ἀκόμα ἀπ' τό σόκ τοῦ φωτός καί τῶν ἤχων κάνει κύκλους «τρεκλίζοντας», ψάχνοντας ἐνστικτωδῶς τή σωστή πορεία.

Τό ὄριαιο αὐτό φίλμ — πού δέν ἔχει προβληθεῖ καν στήν ἐλληνική τηλεόραση — παρακολούθησαμε στό «Οἰκολογικό διήμερο» πού διοργανώθηκε φέτος τόν χειμῶνα στή Ζάκυνθο καί στό ὅποιο τό θέμα τής θαλάσσιας χελώνας ὀδηγήθηκε μοιραία, μέ ἀνοικτές συζητήσεις, στήν σύγκρουση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στό περιβαλλοντολογικό πρόγραμμα τοῦ ΥΧΟΠ καί τοὺς ἰδιοκτῆτες γῆς στίς παραλίες ὠτοκίας τής.

Τό προεδρικό διάταγμα πού ἰσχύει πλέον καθορίζοντας γιά μερικές ἀκτές τής Ζακύνθου νέους δρους δόμησης, εἶναι φυσικό νά ἀποτρέπει τοὺς ἰδιοκτῆτες ἀπό τήν καθιερωμένη «λύση» τῆς ἐκποίησης τῶν πόντων στόν ἐυκολο πλουτισμό ἐνός κακοῦ, πολύ κακοῦ τουριστικοῦ ἐπαγγελματισμοῦ. Κακοῦ, διότι οἰκοδομῶντας χωρὶς κανένα σχεδιασμό, δίπλα ἀκριβῶς στό ἰδιοποιοῦμενο κατά αὐτόν τόν τρόπο Ἴονιο πέλαγος («μέ τήν μυρδιάν τῶν χρυσῶν κήτρων»), προσθέτει τόσο στήν ἀσφυκτική οἰκοδομική πλήρωση τῶν ἤδη ὑποβαθμισμένων παρα-

λιών του νησιού, που οδηγεί αναπόφευκτα στον τουριστικό παροπλισμό τους και την όριστική οικολογική τους καταστροφή.

Και έτσι η αίτια για την οποία εκδιώχνουμε σταδιακά την θαλάσσια χελώνα, θά είναι ή ίδια που μέσα στο σύντομο χρονοδιάγραμμα του κορεσμού της θά αποδυναμώσει τουριστικά τό νησί. Παρ' όλο δέ που τό διάταγμα αυτό έχει κατά κάποιον τρόπο ένα χαρακτήρα προσωρινότητας, σημειοδοτεί άχνά μία έναλλακτική μορφή τουρισμού: τόν οικοτουρισμό.

Αποφεύγοντας λοιπόν τόν νεκρό τρόπο τής απαλλοτριώσης, και προσπαθώντας να ένταχθούν και οι ντόπιοι κάτοικοι στον οικολογικό σχεδιασμό τών προγραμμάτων για τήν χελώνα, θά μπορούσαν να φτιαχτούν στήν κοινότητα πανεπιστημιακές έγκαταστάσεις, περιβαλλοντικά ακίνδυνες, που άα φιλοξενούν Έλληνες και ξένους μελετητές και φοιτητές. Ήδη από πολλά σουηδικά, βρετανικά και έλβετικά πανεπιστήμια έχει έκδηλωθει έντονώτατο ένδιαφέρον για τή «ζακυνθινή» χελώνα, και προτάσεις για αποστολή φοιτητικών γκρούπ που ένδιαφέρονται να μελετήσουν τήν συμπεριφορά της. Θά μπορούσε δηλαδή να λειτουργήσει σύμφωνα με τά ξένα πρότυπα τών βιολογικών summer schools και να έξασφαλίσει παράλληλα με τά παιδευτικά και τά οικολογικά όφέλη ένα σημαντικό πόρο είσοδημάτων για τίς κοινότητες που θά φιλοξενούν αυτά τά πανεπιστημιακά τμήματα. Στήν *Κόστα Ρίκα*, όπως άνέφερε χαρακτηριστικά ό κ. Μαργαριτούλης, «ένα δλόκληρο χωριό ζει από τούς παρατηρητές του τροπικού δάσους που τό επισκέπτονται σέ θερινά course βιολογίας και οικολογίας».

Τό ένδιαφέρον που ήδη έχει έκδηλωθεί από τήν Διεθνή Ένωση Προστασίας τής Φύσης, τό Συμβούλιο τής Εύρώπης, τό Ίδρυμα Κουστό και φυσικά τήν ΕΟΚ, δημοσιεύματα στο βρετανικό τύπο και έφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας σαν τήν *Χέραλντ Τρίμπουν*, αλλά και τό έλληνικό ένδιαφέρον, ειδικότερα του Μουσείου Φυσικής Ίστορίας του Ίδρύματος Γουλανδρή, τής Έλληνικής Έταιρείας Προστασίας τής Φύσεως και τών Πανεπιστημίων Θεσσαλονίκης και Άθήνας, έχουν δημιουργήσει τό υπόβαθρο για μία σημαντική ανταπόκριση σέ προγράμματα επιστημονικών άνταλλαγών και επισκέψεων.

Μία όμως άδικαιολόγητη γραφειοκρατία έχει μπλοκάρει από καιρό τήν διακίνηση τών κονδυλίων που ήδη έχουμε λάβει άπ' τήν ΕΟΚ για τό θέμα τής θαλάσσιας χελώνας. Ή απόσταση άπ' τό ΥΧΟΠ στο Πανεπιστήμιο Άθηνών άποδεικνύεται έξαιρετικά μακρύτερη τής άποστάσεώς μας άπ' τίς Βρυξέλλες. Είναι κι αυτά σημάδια εβαιοθησίας.

Στό μεταξύ σέ πρόσφατη έπίσκεψή μας πριν λίγες μέρες στις άκτές ώτοκίας τής Caretta-Caretta στή Ζάκυνθο, διαπιστώσαμε ότι υπάρχει μία ομάδα άποφοίτων βιολόγων του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης που έρευνά τίς άνθρωπογενείς επιδράσεις του περιβάλλοντος στήν συμπεριφορά τής χελώνας. Μετρώοντας τά χνάρια πάνω στήν άμμο, ξευχτώντας τίς περισσότερες φορές, βοηθώντας τες να γενήσουν, έναποθέτοντας τά αυγά άπαλά για να μη σπάσουν, ή ομάδα αυτή οργανωμένη «με τόν τρόπο του» Ροβινάνα

Κρούσου, μαρκάρι τελικά στο φτερό τής χελώνας ένα μεταλλικό «Ζ», σημάδι ότι πέρασε από τό μικρό αυτό Ίόνιο νησί.

Ή άποστολή τών φοιτητών έγινε από τόν καθηγητή οικολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Νίκο Μάργαρη πριν άκόμα ληφθούν τά χρήματα, και σέ πείσμα του γραφειοκρατικού μπλόκου του ύπουργείου. Τό Πανεπιστήμιο Άθηνών που εύθύνεται για τήν μελέτη του θαλάσσιου χώρου, τών ρευμάτων, τών θερμοκρασιών και τών άλλων φυσικών παραγόντων που επιδρούν στήν Caretta-Caretta, δέν έχει άποστείλλει άκόμα ούτε ένα φοιτητή — ίσως μάλιστα τό κάνει όταν αναχωρήσει και ή τελευταία χελώνα του Σεπτέμβρη — είναι άλλωστε γνωστή ή άψογη έσωτερική λειτουργία του Πανεπιστημίου αυτού.

Άλλά βεβαίως ύπάρχει και ή ιδιωτική πρωτοβουλία. Στήν Τζώρτζια τών Ήνωμένων Πολιτειών, για παράδειγμα, που φιλοξενεί κι αυτή τήν Caretta-Caretta για ώτοκόκια, οι κάτοικοι τής άκτής παρουσίασαν μόνοι τους στο άρμόδιο ύπουργείο τά σχέδια τής αναδιαμόρφωσης του χώρου, τά όποια και έγκρίθηκαν. Τά κτίσματα είναι στήν κυριότητα τών κατοίκων οι όποιοι μάλιστα φιλοξενούν τά παιδιά τών πανεπιστημίων κάθε καλοκαίρι, συμμετέχοντας ένεργά οι ίδιοι στο προγράμματα τών μελετών. Συμπτωματικά αυτές τίς μέρες βρίσκειαι στή Ζάκυνθο κάποια άμερικανίδα κάτοικος τής άκτής αυτής τής Τζώρτζια που κάνει συγκριτικές μελέτες σχετιζόμενες με τό κλίμα, τά νερά, και τό περιβάλλον έν γενεί που ώτοκεί ή Caretta-Caretta.

Ή μοίρα τής Ζακυνθινής χελώνας τήν έκανε άνοστη, άν και συχνά σέ διηγήσεις ντόπιων θ' άκούσεις για τίς περιφημες σούπες που μαγειρεύαν άλλοτε οι Ίταλοι κάτω άπ' τό έπιτημιτικό τους βλέμμα. Σίγουρα όμως ή Caretta-Caretta ποτέ δέν θά φτάσει τή νοστιμιά τής άλλης εκείνης μεσογειακής συγγενούς της, τής *Chelonia*

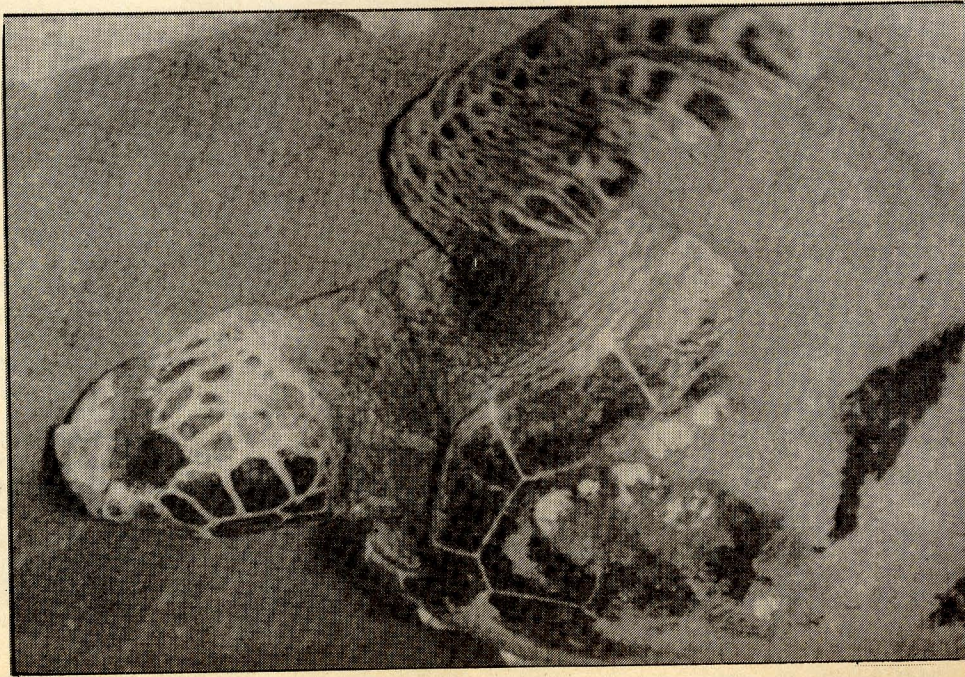
Mydas που κάποτε κυκλοφορούσε στα εύρωπαϊκά super markets χωρίς ιδιαίτερη γαστρονομική έπιτυχία. Ούτε άλλωστε ποτέ τό καβούκι της θά έπεξεργασθεί στα ίαπωνικά έργοστάσια για να καλύψει με άκριβή ταρταρούγα τά *μυωπικά* μας μάτια, γιατί είναι καβούκι «άχρηστο», μη έμπορεύσιμο, και ενός μόλις μέτρου.

Ή τρίτη μεσογειακή χελώνα, ή *Dermochelys coriacea*, δέν έχει καν καβούκι καλύπτεται από τό μαύρο σκληρό πετόι της κι άν περάσετε άπ' τή Ρόδο, μπορείτε να τή δείτε στο ένυδρειο να μετρά σχεδόν άκίνητη τά 50 χρόνια τής ζωής της στήν αιχμαλωσία.

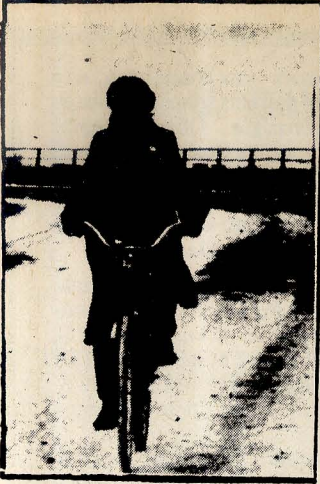
Ή Caretta-Caretta δέν ξέρουμε καν πόσα χρόνια ζει. Δέν ξέρουμε που ταξιδεύει, κι όταν καμμία φορά μιάς ρωτούν για τί επιτέλους πρέπει να προστατεύσουμε αυτή τήν αιγιματική και άχρηστη ζένη, άπαντούμε ότι στο στόμαχι της βρίσκουμε μέδουσες, κι από κοντά και τσουχτρες.

Ή χελώνα όμως αυτή πρέπει να προστατευθεί άκόμα κι άν δέν τρώει τσουχτρες. Όχι για να επιτρέψουμε στα γενέθλια όνειρά μας να ύπάρχουν — τότε που οι παπούδες μας κάνανε χελωνοδρομίες στις άκρογαλιές πλήρως συμφιλωμένοι μαζί τους — αλλά για να σεβαστούμε τήν οικολογική άλυσίδα, να συνειδητοποιήσουμε τή δυναμική τής φύσης, να εγκαταλείψουμε αυτό τό μικρόνυχτο άνθρωποκεντρισμό που προετοιμάζει σέ άνύποπτο χρόνο τόν μελλοντικό παγκόσμιο πόλεμο. Να πιστέψουμε βαθύτατα αυτό που είπε σέ κάποια της συνέντευξη ή Μαργκερίτ Γιουρσενάρ: «Άν ήμασταν ίκανοί να άκούσαμε τό ούρλιαχτό του ζώου που πιάνεται στο δόκανο (πάντα για τή γούνα του), και που κόβει με τά δόντια του τό πόδι του για να μπορέσει να ξεφύγει, άσφαλώς θά προσέχαμε περισσότερο τήν άπέραντη και επικίνδυνη άπόγνωση τών φυλακισμένων του κοινού δικαίου».

Στάθης Τσαγκαρουσιάνος

Γιά τ' όνομα του Θεού (!)

Ου φέρεις τό όνομα Κυρίου του Θεού σου επί ματαιώ. Ίδιος τό βαφτιστικό του Jesus (έκτός και άποσαφηνίσεις ότι πρόκειται περί Superstar Christ). Διαφορετικά οι κ.κ. Φέλλιος και Στεφανόπουλος — ίερείς τό έπάγγελμα — θά σέ μνηύουν για ...έμπορία μπλού τζίνς και τό Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών δια τής άποφάσεως 9476/ 21.6.84 του Τμήματος Ασφαλιστικών Μέτρων θά υπερασπιστεί «τά χρηστά ήθη και τό χριστιανικό συναίσθημα του μέσου Έλληνα πολίτη».

Πρίν άκόμα ή θεομαίχτρα Έταιρεία Τσατσούλη και Σία εισάγει τά μπλού τζίνς «Jesus» στην Έλλάδα, έμεις τά ζαχαρώναμε νά εφαρμόζουν τέλεια στον Τζίμι Κάρτερ σέ δισέλιδες χρωματιστές διαφημίσεις των άμερικανικών περιοδικών. Και πρίν λίγα χρόνια βέβαια πληροφρούμαστε τό σκάνδαλο που ξεσήκωσε τό Βατικανό στη Ρώμη, για τίς τεράστιες άφίσεις του τζίντν αυτού που άπεικόνιζαν τά θελκτικά όπισθια νέων άμφοτέρων των φύλων μέ ρεκλάμα «Jesus: όστις θέλει όπισω μου έλθειν».

Έδω δέν συνέβη τίποτε άπ' αυτά. Ένδυσθήκαμε τον Ίησούν ήδη από πολλά χρόνια, αλλά μόνο φέτος, μέρες που είναι, οι έφημέριοι του Αγίου Νικολάου Πευκακίων θέλησαν νά ποινικοποιήσουν τό σελτό μας σκήνωμα. Κι από δίπλα, καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, και εκπρόσωποι τής Αρχιεπισκοπής (χαρακτηριστικοί τύποι μέσων Έλλήνων), που κατέθεσαν μπροστά σέ συναιούντες δικαστικούς (άλλους μέσους Έλληνες από κει), για τήν χριστιανική άμαύρωση και τό συναισθηματικό άλγος των πιστών.

Ή γιαγιά μου, ώστόσο, γυναίκα βαθύτατα θεοσεβόμενη και έγκρατης, πλένει τον Ίησού μου τακτικά χωρίς νά έμφανίζει συμ-

πτώματα ναυτίας. Τό μόνο που τήν άπασχολεί είναι νά μήν τον λερώνω μέ τό παραμικρό, και ένγγνει τον έκτιμā σάν γερό παντελόνι. Δέν κάνει άνιέρους συνειρμούς, γιατί δέν έξαρτά τήν πίστη της από τά έξυπνακιστικά κόλλα που άντικαθιστούν σιγά σιγά τό ήθος και τή σεμνότητα τής εκκλησίας. Δέν κατατρίβεται μέ τέτοιες άποδείξεις-πυροτεχνήματα γιατί δέν πάει για δεσπότη, δέν λογοδοτεί σέ κανένα δεσπότη, ούτε κάνει έράνους για «άποπερατώσεις» ίερών ναών, και ούτε στο φινάλε διατηρεί πονηρό διαμέρισμα στο Κολωνακί.

Ο καθηγητής-έρμηνευτής τής Καινης Διαθήκης κ. Σιώτης τόνισε στη δίκη ότι «ή εκκλησία δέν δίνει τό όνομα Ίησους ούτε σέ βαφτιστικό, άρα δέν επιτρέπεται νά κυκλοφορούν παντελόνια μέ τήν έπωνυμία Jesus». Λογική τετράγωνη στό άσφαλιστικά πλαίσια του copyright. Τό βασίλειό μου για ένα άλογο, τή θρησκεία μου για μία άπόφαση του Τμήματος Ασφαλιστικών μέτρων.

Αυτή ή έκπτωση των χριστιανικών συνειδήσεων που ψαρεύει πιά καταξίωση από τήν πλέον κατάπτυστη έμπορία του τυπικού, των νόμων και του έθιμικού δικαίου, αυτή ή όποκριτική και βάνουση χυδαιολογία που γίνεται πάντα στο όνομα μιάς άποθνήμνης όφειλης (άποθνήμνης γιατί είναι άνεκληήρωτη μέσα στα θέλητρα τής ιερατικής dolce vita) μās άφήνει παγερά άδιάφορους.

Έχω προμηθευτεί αρκετούς Ίησούδες για νά περάσω τό κολοκάρι μου. Γιατί, στο εκκλησιαστικό copyright θά κυριαρχήσουν τό χειμώνα του '85 οι Ίησούιτες. Ρετρό μοντελάκι βέβαια, αλλά κλασσικό.

Στάθης Τσαγκαρουσιάνος

Ο Άτλας Βουλευτικών Έκλογών του 1981

Δέν έχουμε συνηθίσει ευχρηστούς όσο και χρήσιμους τόμους όπως ή φετεινή έκδοση του Έθνικού Κέντρου Κοινωνικών Έρευνών Άτλας Βουλευτικών Έκλογών 18ης Οκτωβρίου 1981 (γενική έπιμέλεια και εισαγωγή Ήλία Νικολακόπουλου μέ τή συνεργασία τής Βασιλικής Στέκα Παπαδάκη, έπιστημονικών συνεργατών του ΕΚΚΕ).

Πρόκειται για μία ιδιαίτερα συστηματική δουλειά που, μέ μεθόδους άναγκαστικά «χειρωνακτικές», όπως γράφεται στον πρόλογο, σκοπό έχει «νά συμπυκνώσει και νά άναδείξει, μέ τή χαρτογραφική άπεικόνιση, τά στοιχεία εκείνα των εκλογικών στατιστικών που κρίνονται σημαντικότερα από κοινωνιολογική και πολιτική άποψη για τή μελέτη τής γεωγραφικής δομής τής χώρας». 56 θεματικοί χάρτες, όσες και οι εκλογικές περιφέρειες, παρουσιάζουν έποπτικά (άλλά και άριθμητικά) τά άποτελέσματα σέ κάθε κοινότητα και δήμο τής περιφέρειας (ή, ανάλογα, σέ κάθε ένορία). Έκτός από τίς ψήφους του ΠΑΣΟΚ, τής ΝΔ και του ΚΚΕ όμως, οι χάρτες μās δίνουν μόνο τό άθροισμα των ύπολοίπων κομμάτων (έκτός από τίς κοινότητες όπου πηρουν πάνω από τό 5%). Πρόκειται για μία άδυναμία, άς πούμε, του τόμου, τήν όποια βέβαια οι έπιμελητές γνωρίζουν, άναγκάστηκαν όμως νά άποδεχθούν. Αυτό περιορίζει κάπως τά συμπεράσματα που βγαίνουν από τή μελέτη αυτής τής έκδοσης: αλλά σκοπός τής δέν ήταν βέβαια νά υποκαταστήσει τά αναλυτικά άποτελέσματα (μοιραία άλλωστε λείπουν και οι σταυροί προτίμησης).

Θά ήταν παράλειψη, τέλος, νά μήν αναφέρουμε τήν κατατοπιστική εισαγωγή του Ήλία Νικολακόπουλου, γνωστού για τή γόνιμη ένασχόλησή του μέ ζητήματα εκλογικής γεωγραφίας και από άλλες δημοσιεύσεις.

Πάρεξ γλώσσα

Τρίτη μέρα των γενικών εισαγωγικών εξετάσεων, Παρασκευή 22 Ίουνίου, τό μάθημα τής έκθεσης, έλλίδα για πολλούς νά πάρουν μερικές μονάδες παραπάνω στο δρόμο προς τήν τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τό ύπουργείο Παιδείας έξακολουθεί νά «προβληματίζεται» εάν θά είναι ύποχρεωτική ή όχι στην έκθεση ή χρησιμοποίηση του μονοτονικού.

Τήν έπομένη του διαγωνίσματος, κι ένω οι διαγωνιζόμενοι δέν ήξεραν άν μέ τίς ίδιες άκριβώς σκέψεις που είχαν έκθέσει θά έπαιρναν λόγω τόνων 4 ή 18, τό ύπουργείο δέν ενέδωσε στον πειρασμό τής δέσμευσης. «Σύμφωνα μέ τίς κείμενες διατάξεις, στην εκπαίδευση ισχύει τό μονοτονικό σύστημα», ειπε στις οδηγίες του. Έσπευσε όμως νά συμπληρώσει σιβυλλικά ο γενικός γραμματέας του ύπουργείου και πρόεδρος τής γενικής έπιτροπής των εξετάσεων κ. Μπέης: «έλλίξω στην κατανόηση των βαθμολογητών». Οι καθηγητές άς βγάλουν τό φίδι από τήν τρύπα.

Τό ύπουργείο έκανε έναν νόμο. Οι διατάξεις του δέν ισχύουν, ευτυχώς, για τό πώς γράφει ο καθένας μας στο σπίτι του. Ίσχύουν όμως στο σχολείο, χωρίς διόλου μεταβατικές ή άλλες διατάξεις. Τό πρόβλημα όμως παραμένει γιατί οι μαθητές δέν είναι άκόμα όλοι μονοτονικοί. Κάντε τά στραβά μάτια, συνιστά τό ύπουργείο. Νά βαθμολογήσουν δηλαδή κανονικά οι καθηγητές τά πολυτονικά γραφτά, κατά τό ήμισυ, κατά τό ένα τρίτο; Κι άν ναι, τότε θά είναι παράνομοι; Ή μήπως νόμιμοι, επειδή τούς εκκλεις τό μάτι ο κ. Μπέης; Ή ύπόκειται στην κρίση τής ύπηρεσίας; Μήπως θά 'πρεπε νά κάνουν γενική συνέλευση για νά άποφασίσουν δια πλειοψηφίας;

Νόμο, πανηγυρικά προβεβλημένο, έκανε τό ύπουργείο Παιδείας για νά λύσει ριζικά τό θέμα. Άλλο δέν έχει στο νοϋ του πάρεξ γλώσσα...

Γεράσιμος Μάκος

ΤΖΟΖΕΦ ΛΟΥΖΥ:

Τό άνεκπλήρωτο όνειρο τού κινηματογραφικού Προύστ

Από τό παράξενο κι άγνωστο *Αγόρι με τά πράσινα μαλλιά*, μιά ταινία τού 1948, μέχρι τήν ματαιόδοξη και μεγαλομανή *Πέστροφα*, ό Λόουζυ πέρασε από τόν Μπρέχτ και τόν Πίντερ, από ένα άτέλειωτο στοχασμό πάνω στην έξουσία και τούς φορείς της, από μιά μακρά και πάντα έλεγχόμενη αναζήτηση μιάς προσωπικής κινηματογραφικής γραφής. Στην *Αμερική* πρόλαβε και γύρισε τό *Λυντσάρισμα* (1949) και ήταν ό πρώτος πού άνέβασε εκεί τόν *Γαλιλαίο* τού Μπέρτολτ Μπρέχτ στό θέατρο. Τό Χόλυγουντ όμως τόν απέβαλε γρήγορα: ό Τζόζεφ Λόουζυ ήταν ένα από τά πρώτα όνόματα στην περίφημη

Τό όνειρό του ήταν νά γυρίσει μιά κινηματογραφική έκδοχή τού μυθιστορήματος τού Μαρσέλ Προύστ *Αναζητώντας τόν χαμένο χρόνο* (τό ίδιο, άνεκπλήρωτο όνειρο είχε και ό Λουκίνο Βισκόντι). Ό Τζόζεφ Λόουζυ έφυγε στά 75 χρόνια, ενώ έτοιμαζε μιά νέα ταινία — κι όχι πάντως κάτι για τόν Προύστ.

«μαύρη λίστα» τού Μακάρθι, κατηγορούμενος για φιλοκομμουνιστικές τάσεις.

Η Ευρώπη μαζεύει όλους αυτούς τούς εξόριστους, τόν Τσάπλιν, τόν Χίτσκοκ και τούς άλλους. Στην Ιταλία ό Λόουζυ κάνει τό συγκλονιστικό *Σαλπάροντας τά μεσάνυχτα*, μιά ταινία πού κατακό-

πηκε από τή λογοκρισία. Η Άγγλία μοιάζει (κινηματογραφικά τουλάχιστον) πιο βολική, και κεί, στή δεκαετία τού '50, ό Λόουζυ θά γυρίσει *Τά άλλοθι τής τελευταίας ώρας*, τήν *Έρευνα τού Έπιθεωρητή Μόργκαν* και τήν *Ζούγκλα τού τσιμέντου*. Η έγγλέζικη περίοδος του χαρακτηρίζεται από μιά σοφή ίσορροπία κι ένσωμάτωση στοιχείων από τό άμερικανικό φίλμ νουάρ και τό βρετανικό θρίλερ.

Τό 1961 κάνει τήν *Εύα*, μιά ταινία μάλλον παραγνωρισμένη, μέ έμφανή τά σημάδια από τίς άτέλειωτες συγκρούσεις του μέ τούς παραγωγούς... Για πολλούς θεωρείται τό άριστούργημά του, ένας πρόλογος στόν Προύστ.

Τό 1963 ό *Υπηρέτης* τού Πίντερ μέ τόν Ντέρκ Μπόγκαρτ παρουσιάζεται στό Φεστιβάλ τών Καννών κι ένας κριτικός ρωτάει ειρωνικά τόν Λόουζυ: «Μά ποιός είναι ό θετικός ήρωας στην ταινία»; Αιτός άπαντάει: «ό σκηνοθέτης...». Τό φίλμ περνάει άπαρατήρητο από τήν κριτική επιτροπή. Είναι ή χρονιά τού Φραντσέσκο Ρόσι κι τής ταινίας τού *Τά χέρια πάνω από τήν πόλη*.

Τόν Πίντερ τόν ξανασυναντάει τό 1967 στό *Ατύχημα* και στόν άνισο *Μεσάζοντα* τό 1971. Ό Βρετανός συγγραφέας μοιάζει νά είναι ό σύντροφος τής κινηματογραφικής όριμότητας τού Λόουζυ, όπως ό Μπρέχτ ήταν ό δάσκαλος τής θεατρικής του νεότητας.

Έπειτα ήρθαν αρκετές ται-

νίες. Η «πολιτική» και άμφισβητήσιμη *Η δολοφονία τού Λέων Τρότσκι*, ή άνιση *Φιγούρες σ' ένα τοπίο* (πού προβλήθηκε μόλις τήν περασμένη Δευτέρα από τόν «Παγκόσμιο Κινηματογράφο» στην ΕΡΤ-2) και ένα ακόμα παραγνωρισμένο άριστούργημά του, *Ο Μίστερ Κλάιν*. Ό Λόουζυ μοιάζει νά έγκαταλείπει τήν αναζήτηση προσωπικής γραφής και νά άπομακρύνεται από τόν Μπρέχτ. Ό *Ντόν Τζιοβάνι* πέφτει γρήγορα στις παγίδες τής μεγαλομανίας και ή *Πέστροφα* ψάχνει πιά νά συναντήσει σ' ένα κοσμοπολίτικο περιβάλλον και στην βιτρίνα τής «μεγάλης παραγωγής» τά έξέγγυα μιάς αυτο-έπιβεβαίωσης.

Τό άνεκπλήρωτο όνειρο για τόν Προύστ γίνεται έρευνα κι ένας μάλλον μέτριος σκηνοθέτης από τήν Γερμανία, ό Σλέντορφ, αναλαμβάνει νά μεταφέρει τό *Αναζητώντας τόν χαμένο χρόνο* στόν κινηματογράφο, μέ όλεθρια — όπως λένε — άποτελέσματα...

Ίσως τό έργο τού Λόουζυ νά άποτελεί ένα άτέλειωτο πρόλογο στόν Προύστ κι έναν, έξίσου άτέλειωτο, επίλογο στόν Μπρέχτ. Ό Πίντερ ήταν ή πιο γόνιμη και πιο έλεγχόμενη περίοδος του. Ό κινηματογράφος έδω «έκδικείται» τήν αυτονομία τού θεάτρου, αλλά — στην περίπτωση τουλάχιστον τού Λόουζυ — δέν άποπειράται νά άναμετρηθεί μέ τήν λογοτεχνία.

Γιώργος Μπράμος

Money makes the world

• Καθλωθήκαμε αρκετά στην τηλεόραση τήν έβδομάδα πού πέρασε: άλλοι για τά άποτελέσματα τών εκλογών, άλλοι για τό Κύπελλο Ευρώπης, οι περισσότεροι και για τά δύο. Αν μās ρωτήσετε όμως έμάς τούς ποδοσφαιρόφιλους για τά μάτς, μπορούμε νά σάς πούμε μέ τό νί και μέ τό σίγμα τί έγινε από τό τρίτο μέχρι τό έννενηκοστό λεπτό, και βέβαια στην παράταση. Για τά δύο πρώτα λεπτά τού μάτς άδιαφορήσαμε; Όχι βέβαια, στην πολυθρόνα ήμασταν από τίς έννιά παρά τέταρτο. Δέν μās τά έδειξαν. Κι άντε νά μπεις στό κλίμα τού άγώνα...

Ερώτημα: πόσο κοστίζουν οι διαφημίσεις μεταξύ 9 και 9.02' όταν έχει άπευθείας μετάδοση στις 9;

• «Θεατρικούς Άγώνες» σκέφτηκε νά οργανώσει ό δήμος Αθηναίων, ό όποιος «διαφωνεί» μέ τή λέξη φεστιβάλ. Σε ένα νέο θέατρο πού βρίσκεται στόν άκάλυπτο χώρο τού πρώην ΕΑΤ-ΕΣΑ θά διαγωνιστούν 11 έρασιτεχνικοί θιασοι ενώ ό δήμος «έχει προκηρύξει τρία συμβολικά βραβεία τών 50, 30 και 20 χιλιάδων δραχμών». Για

τήν τελευταία μέρα τών άγώνων προβλέπεται «ή άπονομή τών βραβείων» και «ή παρουσίαση τού έργου πού προκρίθηκε».

Φαίνεται πός ό δήμος μας έμπνευστηκε από τούς άγώνες τής Κέρκυρας τού Μάνου Χατζηδάκι. Άλλά ό διαγωνισμός άπαιτεί κάποια όμοιογένεια, κάποιο θέμα. Όπως λοιπόν στην Κέρκυρα οι διαγωνιζόμενοι στριμώχνονται στό άσφυκτικό πλαίσιο ενός μουσικού στύλ, τού Χατζηδακικού, έτσι κι έδω οι διαγωνιζόμενοι καλούνται — αν πρόκειται νά κριθούν — νά ακολουθήσουν κάποιο όμοειδές θεατρικό ύφος, πού βέβαια όρίζει ό άθλοθέτης, δηλαδή ό δήμος. Μήπως βρισκόμαστε στό πρόθυρα τής δημιουργίας κάποιου νέου θεατρικού στύλ, κατά τά πρότυπα τών τηλεοπτικών «σήριαλ τής Άλλαγής»;

Τόσο πολύ πιστεύουν λοιπόν οι κύριοι δημοτικοί σύμβουλοι στόν τίτλο αϋτής τής στήλης, «money makes the world»; Άλλά αν έχει κανείς τέτοιες προθέσεις δέν τή βγάξει τόσο φτηνά, μέ 50.000 δραχμές. Μάλλον λοιπόν δέν πρόκειται περί αϋτού. Άπλως οι ίδιοι οι άθλοθέτες και ή ιδεολογία τους άποτελούν μέρος ενός κόσμου πού τόν έφταξε τό χρήμα. Τί άλλο νά σκεφτούν λοιπόν πέρα από άγώνες κατάταξης;

Α. ΦΡΑΓΚΟΣ

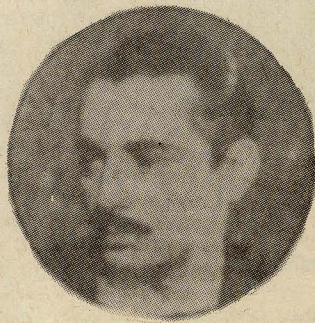
Ἀπό τό «Μινόρε τῆς αὐγῆς» στά σαγόνια τοῦ κίτς

Ενώ ἡ συζήτηση γιά τό ἐλληνικό κίτς καί τίς μορφές του δείχνει νά ἔχει πάρει γιά καλά μπρός, ἡ τηλεόρασή μας φροντίζει καί πάλι νά μᾶς χαρίσει, μέσω μιᾶς δέσμης διδακτικῶν σειρῶν, «ἀπόψεις» πάνω σέ γνωστές καί ἀγνωστές πτυχές τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας, τῆς νεοελληνικῆς κουλτούρας, τοῦ νεοελληνικοῦ ἐγγένει βίου. Κι ἂν εἶναι ἀκόμα νωρίς γιά νά ἐκφέρει κανεῖς γνώμη γιά τόν ἐκ Πόντου Ξένο τῆς Κεραστοῦντας, ἴσως εἶναι ἤδη πολύ ἀργά γιά τό «Μινόρε τῆς Αὐγῆς» (Νούμερο Δύο).

Τό ἐνλόγω σίριαλ κινεῖται στό γνωστό πλαίσιο τῆς «τοιχογραφίας» ἠθῶν καί ἐποχῆς μέσα ἀπό τήν ἱστορία μερικῶν «ἐπιλεγμένων» προσώπων. Χωρόχρονος, λοιπόν, τοῦ δράματος ἡ κατοχή, ἡ ἀπελευθέρωση, οἱ ἐμφύλιες συγκρούσεις. Πρόσωπα οἱ ἤδη γνωστοί ἀπό τό πρῶτο μέρος τοῦ σίριαλ ρεμπέτες.

Κατοχή καί ρεμπέτες εἶναι συνδυασμός ἀρκετά φορτισμένος ἀπ' ὄσο ξέρουμε: ἐξαθλίωση, τεκέδες, ἀμφιλεγόμενες σχέσεις μέ γερμανοτσολιάδες, ἐκτελέσεις ἀπό τήν ΟΠΛΑ. Δυστυχῶς, ὁμως, οἱ δημιουργοί τοῦ «Μινόρε» ἀποφάσισαν ὅτι τόσο ἀκαλαισθητο ὄλικό δέν μπορεῖ νά ἀποτελέσει οὔτε τόν θεματικό, οὔτε πολύ περισσότερο τόν συγκινησιακό ἄξονα ἐνός σίριαλ. Βεβαίως, μερικά (τά λιγότερο ὀδυνηρά) ἀπό αὐτά τά μοτίβα ὑπάρχουν, ὄχι ὁμως ὡς ἀναφορές στήν ἐποχή ἀλλά μάλλον ὡς κολακειές τῆς εἰκόνας πού ἔχει στό κεφάλι του ὁ μέσος τηλεθεατής γιά τά ἤδη μακρινά ἐκεῖνα χρόνια μέσα ἀπό τίς σχολικές γιορτές, τόν Μικρό Ἡρώα, τούς ὄψιμους μυθοποιητικούς διθυράμβους. Ἔτσι, γιά παράδειγμα, ἡ διανομή τοῦ λαδιοῦ σέ ἀνθρώπους μισοπεθαμένους ἀπό τήν πείνα μεταμορφώνεται στό σίριαλ σέ ἕνα ὑπόδειγμα κοινωνικῶν σχέσεων γεμάτο ἐρυθροσταυρίτικο πνεῦμα καί φιλοφρονήσεις. Βέβαια, κάποια γριούλα θά ἀναφέρει ὅτι ὁ ἄντρας τῆς πέθανε (ἀπό πείνα;) τήν προηγούμενη, ἀλλά τόσο διακριτικά, μέ τόσο τάκτ ὥστε νά μή φάει τή μερίδα κάποιου ἄλλου πεινασμένου...

Ἡ φτηνή αὐτή κολακεία τῆς «ιστορικῆς» συνείδησης καί ἐνημέρωσης τοῦ τηλεθεατή εἶναι ἀκόμα ἐμφανεστερή ὅταν οἱ ἀναφορές, μέσα ἀπό τούς διαλόγους, π.χ., σηματοδοτοῦν ἄμεσα ὡς «πληροφορίες» τήν ἐποχή πού ὑποτίθεται ὅτι ἐκπροσωποῦν: ἡ πρωταγωνίστρια μᾶς κλείνει τό μάτι ἀναφέροντας τό «Τιρίτομπα» ὡς τραγούδι τοῦ ρεπερτορίου τῆς, ἡ τήν

«Ὠραία τοῦ Πέραν» ὡς πρῶτο στίς προτιμήσεις τῆς ἔργου. Ὁ τηλεθεατής χαμογελάει ἱκανοποιημένος: κι αὐτό τό ξέρει, καί τί φυσικότερο μιά καί ἡ Ὠραία τοῦ Πέραν δέν εἶναι πιά παρά μιά παροιμιώδης σχεδόν ἔκφραση πού σημαίνει γενικῶς καί ἀορίστως τό σύνολο τῶν ἔργων μιᾶς ἐποχῆς στά μυαλά ἡμῶν τῶν ἐπομένων γενεῶν.

Τά πράγματα ὁμως χειροτερεύουν ὅταν προχωρᾶμε σέ λαογραφικοῦ χαρακτήρα σκηνές: τό κατοχικό γλέντι γιά τά βαφτίσια ἐνός μαρῶν εἶναι μιά τυπική μικροαστική βραδιά ὄχι πιά παλιά ἀπό τά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '50, καί μάλιστα διανθισμένη μέ τίς νεοταλκαδιάρικες ἐρμηνεῖες τῆς Χαρούλας Ἀλεξίου (ὄχι, τά σμυρνέικα δέ τά τραγουδοῦσαν ἔτσι στήν Κατοχή!). Ὁ τηλεθεατής ἴσως μέσα του νά ἔχει ἀρχίσει νά ἀπορεῖ μέ τό πόσο

τοῦ μοιάζουν ὄσα βλέπει. Ἴσως καί ὄχι. Ἀφήσαμε τελευταῖο τόν «ἀντιπροσωπευτικό» τύπο τοῦ ρεμπέτη ὅπως ἐμφανίζεται στό σίριαλ. Τά ρούχα τῆς ἐποχῆς καί τό καβουράκι τοῦ πᾶνε πολύ ὄραία ἀλλά κάπου μοιάζει μεταμφιεσμένος. Τραγουδάει ἀκίνητος καί μέ σιτλάκι. Μπλέκει μέ σχεδόν μελετημένα ἔξυπνο τρόπο τίς μάγκικες ἀτάκες στήν κουβέντα του. Μπορεῖ νά βγάλει ὅποιαδήποτε γκόμενα, ἀκόμα καί ἀπολωλῶσες διανοούμενες, ἀλλά κάπου δείχνει ζορισμένος μέ τίς γυναῖκες. Τό παίξει κυνικός ἀλλά κατά βάθος εἶναι εὐαίσθητος, κάνει τόν ἀμοραλιστή ἀλλά σίγουρα ἔχει τίς δικές του προσωπικές ἀρχές. Δείχνει περπατημένος, ἀλλά διατηρεῖ τήν παιδικότητά του· καί κάπου εἶναι σά νά ἔχει χάσει τό δρόμο γιά τό σπίτι. Εἶναι μέ δύο λόγια πολύ γλυκός.

Ὅλα αὐτά βέβαια συνθέτουν μιά ἀπολαυστική ἐρμηνεία ἀπό τόν Ἀντώνη Καφετζόπουλο. Ἀναρωτιέμαι ὁμως ἂν ὑποδύεται τόν ρεμπέτη ἢ τόν ὑποδύμενο ρεμπέτη (καί ὄχι μόνο) ἐαυτοῦ. Θέλω δηλαδή νά πῶ ὅτι ὁ Καφετζόπουλος θυμίζει πολύ περισσότερο καλλιτεχνίζοντα μαπαρόβιο τοῦ 1984 παρά περιθωριακό τύπο τῆς δεκαετίας τοῦ σαράντα. Τό ἂν μεγάλο κομμάτι τοῦ κοινῶν σήμερα καταναλώνει ἢ καί ἐνσωματώνει ἄγαρμπα κομμάτια τῆς τότε κουλτούρας εἶναι βέβαια ἄλλο ζήτημα. Μέσα ἀπό τήν εἰκόνα πάντως τοῦ ρεμπέτη τοῦ σίριαλ πλάσσειται κατά προσέγγιση καί συναρμολογημένο τό τελευταῖο μοντέλο τοῦ νεαροῦ Νεοέλληνα: ὀλίγη ἀλητεία, ὀλίγο γκομενίλκι, ὀλίγη κουλτούρα, ὀλίγος νταλκάς.

Νομίζω ὅτι τό «Μινόρε τῆς Αὐγῆς», σίριαλ εὐπρόσωπο καί δουλειά σίγουρα ἐπαγγελματική, εἶναι περίπτωση ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρουσα καί ἐνδεικτική κάποιων ὄχι πάντα ἐμφανῶν διεργασιῶν στίς ὁποῖες συμμετέχει ἀποφασιστικά ἡ τηλεόραση: ἐννοῶ τή διαδικασία μέ τήν ὁποία κάθε στοιχεῖο ἱστορίας, πολιτισμοῦ ἢ ζωῆς πολύ ἀπλά μπορεῖ, ἀφοῦ πρῶτα ἀλεστεί ἀπό τήν κουλτουρομηχανή τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας, νά τοποθετηθεῖ ἐντός εἰσαγωγικῶν καί νά δοθεῖ πρὸς κατανάλωση ἂν ὄχι βρῶση καί μηρυκασμός. Καί οἱ ρεμπέτες καί ἡ Κατοχή, περιοχές ἀπό καιροῦ ἐκτεθειμένες σέ τέτοιου εἶδους μύδρους ἦταν φυσικό νά πέσουν στά σαγόνια τοῦ κίτς, καί ἀπό ἐκεῖ στό στομάχι μακάρων καταναλωτῶν.

ΚΚΕ Έσωτ. ή ΑΡΙΣΤΕΡΑ;

Έχει άραγε σημασία ή αντίπαρθεση με κάποιες άποψεις που κατατέθηκαν στην προεκλογική συγκυρία; Τί νόημα και ποιά επικαιρότητα μπορεί σήμερα να διατηρεί μιά τέτοια συζήτηση, όταν μάλιστα ή δεύτερη πλευρά της εμφανίζεται μετεκλογικά;

Πιστεύω πως έχει, γιατί τό ζήτημα πού άναδεικνύει, θέτοντάς το μάχημα, τό άρθρο του Άγγελου Έλεφάντη «ΠΑΣΟΚ ή ΑΡΙΣΤΕΡΑ;», όπως άλλωστε και ή υπόλοιπη επιχειρηματολογία του Δεκαπενθήμερου Πολίτη, δέν εξαντλεί τή σημασία του μόνο στην βραχύβια στιγμή της προσωπικής εκλογικής επιλογής. Η ένισχυση του ΚΚΕ έσωτερικού — και συνεπώς ή σύγκλιση μ' αυτό — δέν άφορά άπλως τά εκλογικά ποσοστά, παραπέμπει κυρίως στις μέλλουσες εξελίξεις ή στασιμότητες αυτού του πολιτικού χώρου, πού καταγράφηκε ως ή άνανεωτική άριστερά.

Νά ξεκινήσουμε αντίστροφα. Άπό τόν έπιλογο του άρθρου, και καταρχήν νά συμφωνήσουμε. Ναι, «κανείς λόγος δέν υπάρχει νά προσφερθεί στό ΠΑΣΟΚ έστω και μιά ψήφος»¹ — οί άριστεροί έπρεπε νά άρνηθούν αυτόν τόν «σοσιαλισμό» πού, έστω και άν άρνησαν, μάλλον κατάλαβαν πως καμιά σχέση δέν έχει με τήν Άριστερά. Νά άποκαλύψουν τό ΠΑΣΟΚικό δίλημμα, νά καταθέσουν τήν αντίθεσή τους στη συνδιαχείριση του συστήματος, στην προοδευτικού τύπου έγγυση των κεφαλαιοκρατικών συμφερόντων.

Η τοποθέτηση, βέβαια, του Άγγελου Έλεφάντη δέν σημασιοδοτείται μόνο από μιά άρνητική έπιλογή — έδω κάπου άρχίζει και ή διάρρηξη της συμφωνίας. Δέν άρκει ή άπλή καταψήφιση: «κανείς ψήφος στό ΠΑΣΟΚ» δέν σημαίνει πως οί άριστεροί δέν τό ψηφίζουν. Υπάρχει ή θετική πλευρά της συλλογιστικής, ή πρόταση, ή όποία άναδεικνύεται τόσο εμφατικά, ώστε περιτριτεύει νά διατυπωθεί εκ νέου.²

Οί άριστεροί λοιπόν — ειδικά οί άνένταχτοι πού αποτελούν τό επίδικο αντικείμενο — σ' αυτές τις εκλογές ψηφίζουν

τόν φορέα της άνανέωσης. Και όχι άπλως ψηφίζουν, αλλά όφείλουν νά τόν ψηφίζουν. Κάθε άλλη στάση θά ένεργοποιήσει τό παραδοσιακό άριστερό όπλοστάσιο: αντικειμενικά με τους άλλους, «με τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο... έξυπηρετούν τόν εκλογικό στόχο του ΠΑΣΟΚ...». Πρόκειται για ένα κατηγορητήριο πού δέν άναφέρεται μόνο στους καιροσκόπους των κριτικών ύποστηρίξεων της κυβέρνησης ή στους εισοδιστές οργανισμών και ύπουργείων. Κυρίως άπευθύνεται σε όσους «θυμούνται πόσο άστοχα και ρεφορμιστικά φέρθηκε ως τώρα τό ΚΚΕ έσωτ.», «άπέχουν... ή προκρίνουν τήν άγνότητα της λευκής ψήφου», ή σ' αυτούς πού «άπ' τήν πολλή άριστεροσύνη... επικαλούνται δραματικά τήν Εδρώπη του έναλλακτικού ρεύματος, τά νέα κοινωνικά κινήματα...». Σε όλους αυτούς, οί όποιοί «συνηγορούν εκ του πονηρού και ένισχύουν έξ αντικειμένου» τό ΠΑΣΟΚ.

Μία ένσταση μόνο, χωρίς καμιά διάθεση άπολογητισμού. Άν άσπαστούμε τή λογική αυτών των αντικειμενικών στηριγμάτων, γιατί νά μήν σταθεροποιεί τό ΠΑΣΟΚ — και βεβαίως όχι μόνο εκλογικά — ή υπερψήφιση ενός φορέα πού στα τριχονα της «άλλαγής» έλάχιστα φανέρωσε τή διαφορετικότητα του, και άκόμη λιγότερο δικαιολόγησε τήν αυτοτέλειά του; Γιατί νά μήν πριμοδοτεί τόν εγκλωβισμό, τήν κάρπωση της άριστεράς και των άριστερών από τήν «άλλαγή», ή ένισχυση του κόμματος πού κατόρθωσε τόσους φορές νά έμφανιστεί βασιλικότερο του βασιλέως; Γιατί έντέλει οί κριτικές (;) ύποστηρίξεις στό ΚΚΕ έσωτ. νά μήν είναι αυτές πού αντικειμενικά βοηθούν «νά συληθούν οί ψήφοι της άνανεωτικής άριστεράς» από τό ΠΑΣΟΚ; Τήν άπάντηση πιθανά νά τήν παρέχει ή ίδια ή πραγματικότητα. Η πλευρά πού προσφέρει τήν ικανότητα στην πολιτική έξουσία, ξεπερνώντας τις άνώδυνες κριτικές ύφους και ήθους, τις αίτιάσεις των ύπαναχωρήσεων και άθετήσεων, νά υιοθετεί τήν άριστερή γλώσσα και αίτηματολογία, νά έμφανίζεται αυτή ως ή μόνη δράσα άριστερά. Άν ό κύριος λόγος της λεηλασίας του υλικού και ιδεολογικού άποθέματος της άριστεράς — και όχι μόνο της άνανεωτικής — ήταν ό κατακερματισμός και ή περιθωριοποίηση των άνένταχτων, τά πράγματα θά ήταν δντως ρόδινα. Τήν άριστερά όμως αυτοκαταργεί ή ίδια ή άρι-

στερά, οί ίδιες οί λογικές πού είναι άνίκανες νά έπισημαίνουν τόν άνταγωνισμό της με τήν έξουσία, νά τήν διακρίνουν από τό κράτος.

Τά παραπάνω βέβαια, είναι ή μία πλευρά του νομίσματος. Μία άμεση και συγκεκριμένη πρόταση στό «διά ταύτα», ή όποία φιλοδοξει νά υπερβαίνει — και υπερβαίνει — τήν εκλογική συγκυρία. Ο Άγγελος Έλεφάντης προτείνοντας τήν υπερψήφιση του ΚΚΕ έσωτερικού τοποθετείται αναφορικά με τήν σημερινή κατάσταση της Άριστεράς, άντιμετωπίζει μέσα από μιά τέτοια έπιλογή τό ζήτημα του «άν θά συσπειρωθούν οί δυνάμεις του σοσιαλισμού στον τόπο μας ή θά συνεχίσουν νά χεμιάζονται από τήν χρόνια κρίση και τήν πολυδιάσπαση.» Η άπαιτητική επικαιρότητα ενός αίτήματος πού επιδιώκει εκ νέου νά άναμετρηθεί με τόν παροπλισμό, τήν άποστράτευση, τήν ιδιώτευση.

Υπάρχει όμως ένα έξίσου άπαιτητικό έρώτημα. Μπορεί τό ΚΚΕ έσωτερικού νά αποτελεεί προνομιακό πεδίο γι' αυτήν τήν ύπόθεση; Έχει τήν δυνατότητα «ό οργανωμένος φορέας της άνανέωσης» νά ξεπερνά τόν έαυτό της, νά θέτει αυτός τό ζήτημα της ύπέρβασης και του έπαναπροσδιορισμού;

Η εκλογική στάση συναρτάται άμεσα με τήν άπάντηση πού θά δοθεί. Μιά λογική πού θά διέβλεπε τή δυνατότητα παρέμβασης στην ύποτιθέμενη διαπάλη των άπόψεων, στην άναδιάταξη των «έσωτερικών» συσχετισμών, πού τελικά θά πίστευε στη δυνατότητα μετεξέλιξης του ΚΚΕ έσωτ., θά ήταν άρωγός του εκλογικά. Πρόκειται για ένα δρόμο πού φαίνεται ότι διαλέγει και άκολουθεί ή συλλογιστική του Α.Ε. Διαφορετικά προς τί ή ψήφος;

Είναι όμως δρατή σήμερα κάποια τέτοια δυνατότητα; Είναι δυνατή ή ύπέρβαση του πολιτικού του στίγματος; Άλλαξε τίποτα από τήν τριχρονή καταγραφή του ως στηρίγματος της «άλλαγής»; Μεταβλήθηκαν — πως και τότε — τά πολιτικά χαρακτηριστικά ενός φορέα, πού ο ίδιος ο Α.Ε. τόν περιέγραφε πριν ένα χρόνο (μετά τό 3ο περίπου συνέδριο) κάπως έτσι: «Τό ΚΚΕ έσωτερικού δέν έχει λόγο ύπαρξης. Έχοντας άποδεκατίσει φουνιές και φουνιές άριστερών πού τάχθηκαν στις γραμμές του δέν επιτρέπει νά γεννηθεί στον Ισκιο του καμιά ιδέα και καμιά κίνηση πού θά προσπαθούσε νά εκφράσει πολιτικά τά δεινά και τά άδιέξοδα της πολιτικής της

κοινωνικής και της πολιτισμικής πραγματικότητας του τόπου. Έγινε σχολείο πού δίδαζε τή βαθύτατη περιφρόνηση για τήν πολιτική».³

Η ύποστήριξη του ΚΚΕ έσωτερικού, εκτός από τή δυνατότητα πού του πρόσφερε για μιά άκόμη φορά νά αναλάβει και νά καθορίσει αυτό πρωτοβουλίες, άποτελέσει ένισχυση της πολιτικής του καταγραφής και φυσιογνωμίας. Στις 17 Ιουνίου δέν κρίθηκαν «οί ιδέες της άνανέωσης» και ο έπαναπροσδιορισμός της άριστεράς. Έπιδοκιμάστηκε ή άποδοκιμάστηκε ή καταγραφή των κομμάτων στό κεντρικό πολιτικό σκηνικό. Η εκλογική έπιτυχία του ΚΚΕ έσωτερικού, για τήν όποία δέν είναι βέβαια υπεύθυνος μόνο ο Α.Ε., ένίσχυσε τό ύπαρκτό πρόσωπο του «τέταρτου κόμματος» του παρόντος και όχι τόν προσδοκώμενο «άλλο φορέα» του μέλλοντος. Και κατά τοϋτο αυτή ή ένισχυση, ξεπερνώντας τό άποτέλεσμα της κάλπης, λειτουργεί μακροπρόθεσμα. Άποβαίνει Ίσως για μιά άκόμη φορά τροχοπέδη, γιατί παρά τις όποιες προθέσεις της, άνανεώνει τήν έμπιστοσύνη της στην «ταρίχευση της άνανέωσης».

«Παρά τις λιλιπούτειες διαστάσεις των μαχητών σε σχέση με τόν όγκο των κυρίων αντιπάλων», θά πρέπει νά τεθεί ένα δίλημμα: ΚΚΕ έσωτερικού ή Άριστερά. Πρόκειται για μιά ύπόθεση πού άφορά τό άνοιγμα και τό βάθεμα εκείνης της έπίμονης διαδικασίας, ή όποία επιδιώκει νά ξεπερνά, χωρίς βεβαίως νά άγνοεί, τή σημερινή πολιτική, ιδεολογική και οργανωτική συγκρότηση του έπίσημου φορέα της άνανέωσης. Μιά διαδικασία άντιθετική και άνταγωνιστική με τό πολιτικό του στίγμα, συνθετική με όλες τις άριστερές δυνάμεις πού βρίσκονται μέσα, γύρω ή μακριά του.

Χρήστος Μαχαίρας

1. «Ο,τι είναι γραμμένο με πλάγια γράμματα μέσα σε εισαγωγικά είναι από τό άρθρο του Άγγελου Έλεφάντη, «ΠΑΣΟΚ ή ΑΡΙΣΤΕΡΑ».

2. Δεκαπενθήμερος Πολίτης, τ. 17.

3. «...Θά ύποστηρίξουμε στις 17 Ιουνίου και πάλι τό ΚΚΕ έσωτ. Χωρίς ένδοιασμούς, χωρίς ύστεροβουλία, χωρίς φόβους, χωρίς τύψεις. Ώς άριστεροί». Η θέση μας για τις εκλογές, Δεκαπενθήμερος Πολίτης, τ. 16.

4. Άπό τό άρθρο του Άγγελου Έλεφάντη στον Πολίτη, «15 χρόνια κομμουνιστική άνανέωση. Σας τά είπαμε, μάς τά είπατε, σας τά ζαναλέμε».

ΖΗΤΩ ΤΟ ΛΟΓΟ... (ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΑΛΟΓΟ)

Μέ άφορμή τό κείμενο του Άγγελου Έλεφάντη που δημοσιεύτηκε στό 10ο τεύχος του *Δεκαπενθήμερου Πολίτη* (= Άμες ...) με θέμα τόν νέο κανονισμό ύπηρεσίας του στρατού και με άρκετή καθυστέρηση θά επιχειρήσω νά καταθέσω έδώ μία πρόταση γιά συζήτηση, έπισημαίνοντας μία άδυναμία και ένα κενό τών αναλύσεων που μέχρι σήμερα είδαν τό φώς της δημοσιότητας σχετικά με τό θέμα του έκδημοκρατισμού τών Ένόπλων Δυνάμεων.

Άδυναμία, που ενώ σ' άλλα κείμενα εκφράζεται με τήν άπουσία άναφοράς στό συγκεκριμένο θέμα, έδώ αντίθετα γίνεται προσπάθεια νά τεκμηριωθεί κιόλας. Αναφέρομαι στό σώμα τών μόνιμων στελεχών τών Ε.Δ. και ειδικότερα στό σώμα τών Ε. Άξ/κών όπου άνήκω.

Και ξανάρχομαι στό κείμενο αυτό όχι γιά νά διαφωνήσω με τό γενικό πνεύμα του και νά ύπερασπιστώ τόν νέο κανονισμό, γιάτι άν και μιλάμε χωρίς άκόμη νά τόν έχουμε δεί στό σύνολό του, ή άλήθεια είναι ότι οι γενικές άρχές του όπως δημοσιεύτηκαν στόν τύπο δέν καλύπτουν τά αίτήματα αυτών που μέσα και έξω από τό στρατό ένδιαφέρονται και παλεύουν γιά τόν έκδημοκρατισμό του.

Βέβαια, δέν μπορεί κανείς εύκολα νά είναι περήφανος άνήκοντας στό συγκεκριμένο σώμα, αυτό όμως δέν σημαίνει ότι έχει ύποχρέωση νά σωπαίνει, αντίθετα έπιβάλλεται, έστω και άρκετά άργά, νά βγάλει τή δική του φωνή.

Φωνή που δέν είναι σάν αυτή που έβγαλαν οι άξιωματικοί όσες φορές μέχρι σήμερα πήραν τό λόγο, γιάτι δέν ζητώ τό λόγο κρατώντας όπλο, αλλά ζητώ διάλογο μ' όσους σ' αυτόν τόν τόπο νοιάζονται γιά τόν έκδημοκρατισμό του στρατού παραβαίνοντας τόν ίδιο τόν κανονισμό που ό συντάκτης του παραπάνω άρθρου νομίζει ότι μόνο καταπιεστή με κάνει.

Είναι λαθεμένη ή εκτίμηση ότι σ' αυτό τό αυστηρά ιεραρχικά δομημένο σύνολο που λέγεται στρατός οι μόνοι καταπιεζόμενοι είναι οι κληρωτοί και είναι άδικη ή άκριτη άποδοχή τών άρχών που, κατά τή γνώμη του, διατηρούν τή συνοχή του σώματος τών επαγγελματιών («άτεγκτη ιεραρχία»), βαθμών, τιμών, άπολαβών, προνομίων, κοινωνικού και ήθικου γοήτρου, προβολής, πολιτικού βάρους, όσον άφορά αυτούς τους ίδιους και ή άπόρ-

ριπή τους όσον άφορά τους κληρωτούς.

Δέν φόρεσαν όλοι οι άξιωματικοί τή στολή γιά νά απολαύσουν τά ιδιαίτερα αυτά προνόμια, ούτε ζητούν άλλα έπιδόματα. Αναφέρεται στό ίδιο κείμενο ό όρος «επαγγελματίες». Έγώ θά τόν αλλάξω και θά πώ «εργαζόμενοι».

Στίς Ε.Δ. δουλεύουν χιλιάδες άνθρωποι σάν μόνιμα στελέχη όπως και στους άλλους τομείς της δημόσιας διοίκησης. Έτσι πρέπει κάποτε νά ειδωθούν κι αυτοί. Άνάμεσά τους δέν είναι λίγοι αυτοί που δέν άποδέχονται τό ρόλο που τούς όρίζει ό όποιοςδήποτε αντιδημοκρατικός κανονισμός (μπορούν νά τό επιβεβαιώσουν οι λίγοι γνωστοί και έπώνυμοι που καταγράφτηκαν κύρια γιά τίς διώξεις που ύπέστησαν και όλοι οι άγνωστοί που ό καθένας συνάντησε στή διάρκεια της θητείας του στό στρατό) και παλεύουν γιά τά ίδια πράγματα που παλεύουν οι λίγοι δυστυχώς κληρωτοί, δηλαδή δίνουν μάχες γιά δημοκρατία, γιά λόγο στήν προσπάθεια γιά άξιόμαχο στρατό, έλεύθερη άνάπτυξη της προσωπικότητας, καλύτερες συνθήκες μόρφωσης και δουλειάς μόνιμων και μή, μάχες γιά συναδέλφωση με τό λαό, γιά δικαίωμα στό λόγο, όχι στόν «υπερβατικό λόγο» του στρατεύματος αλλά αυτόν που αναγνώστη τώρα διαβάσεις, ύπογράφοντας όχι πιά με ψευδώνυμα.

Δέν είναι, εύτυχώς, μοναδικό όνειρο όλων νά γίνουν στρατηγοί, ούτε είναι διαθεσίμους στή διάρκεια της ιεραρχικής άνόδου τους νά ύφίστανται ένα σωρό διαδικασίες που οι άλλοι εργαζόμενοι θά τίς θεωρούσαν άπαράδεκτες όπως ύπονοείται στό συγκεκριμένο κείμενο.

Γιάτι θεωρείται μέν άπαράδεκτο νά είναι ύποταγμένοι οι κληρωτοί στό πλέγμα τών ύποχρεώσεων και καταναγκασμών που συνδέουν τό σώμα τών άξιωματικών, γι' αυτούς όμως άς ισχύει ό,τι θέλει.

Είναι κι αυτοί πολίτες ένστολή βέβαια, και μάλιστα όχι γιά 22 μήνες ή 14, αλλά γιά δύο ή τρεις δεκαετίες.

Είναι φοβερό λάθος νά συνδράμει ή άριστερα στό φίμωμα τών άξιωματικών που όποιοςδήποτε κανονισμός έπιβάλλει στους εργαζόμενους στίς Ε.Δ., γιάτι είναι εύκολα κατανοητός ό σκοπός του, άν σοβαρά πιά νοιάζεται γιά τόν έκδημοκρατισμό του στρατού και άς πάψει άφοριστικά νά τούς κλείνει στά περίφημα πιά «στεγανά» που όλοι ξέρουν νά πιπιλίζουν

άλλά λίγοι παλεύουν νά άνοιξουν.

Τό πρόβλημα μάλλον δέν είναι ποιοι χωράνε στόν όρο «στρατιωτικοί» αλλά άν όσοι έχουν αυτή τήν έτικέτα αυτόματα άπορρίπτονται και άποκλείονται άπ' τό δικαίωμα γιά δημοκρατία στό χώρο τους.

Και ξέροντας καλά ότι καλύτερα άρκετούς άκόμη που βρίσκονται στή θέση μου, δηλώνω με ιστορική γνώση ότι δέν είναι στους στόχους όλων αυτών νά «σώσουν» ποτέ αυτόν τόν τόπο με τίς όποιες ιδέες τους, παίρνοντας τά όπλα. Νά συμβάλλουν θέλουν στόν άγώνα γιά έκδημοκρατισμό αυτού του χώρου, γιάτι είναι άπ' τά άγαθά που δέν πέφτουν «έξ ουρανού» και γιάτι έπίσης πιστεύουν ότι ό Κλαούζεβιτς μάλλον έχει δίκιο.

Γι' αυτό κρίνουμε ότι ούτε οι στρατηγοί, που ύποτίθεται ότι είχαν λόγο στή σύνταξη του νέου κανονισμού, παίζουν γιά μäs τό ρόλο τών «έκπροσώπων τών παραγωγικών τάξεων» γιάτι άπ' τή μία ό στρατός έξ όρισμού δέν είναι ένταγμένος στήν παραγωγική διαδικασία, άπ' τήν άλλη δέν βγήκαν από καμιά διαδικασία που νά τούς κάνει αντιπροσώπους.

Θά ήταν έδώ παράλειψη νά μήν άναφερθώ στή μόνη μέχρι σήμερα άναφορά στό θέμα που έγινε από όργάνωση φαντάρον, έστω και στά πλαίσια διακήρυξης.

Αναφέρομαι στή διακήρυξη τών Δημοκρατικών Ένώσεων Στρατιωτών Βορείου Ελλάδος που δημοσιεύτηκε στό 14ο τεύχος του *Δεκαπενθήμερου Πολίτη* όπου γίνεται μία πρώτη προέγγιση στίς συνθήκες ζωής που έπιβάλλονται στους μόνιμους στρατιωτικούς άπομακρύνοντας τους άπ' τό κοινωνικό σύνολο και διαπαιδαγωγώντας τους μονομερώς.

Χαιρετίζοντας τήν προσπάθεια της παραπάνω όργάνωσης νά δει τό θέμα του στρατού συνολικά, κι όχι σάν ένα θέμα που άφορά μόνο τους στρατευμένους και που έρχεται νά επιβεβαιώσει τήν προσπάθειά μου νά πείσω ότι τό σώμα τών μόνιμων στρατιωτικών δέν είναι συμπαιγές, καλώ σέ διάλογο όσους νοιάζονται γιά τό μεγάλο θέμα του έκδημοκρατισμού του στρατού και ιδιαίτερα όσους έχουν τήν ίδια με μένα ιδιότητα, γιάτι είναι καιρός πιά νά άποκτήσουμε άποψη και λόγο και γιάτι όχι και έπίσημο κάποτε, δηλαδή συνδικαλιστικό.

Άθήνα
Θανάσης Στεργίου
Άνθυπολοχαγός

Θαρραλέα, και ουσιαστική ή φωνή του άνθυπολοχαγού Θ. Στεργίου. Μακάρι κι άλλες πολλές τέτοιες φωνές νά ακούγονταν μέσα άπ' τό Σώμα τών Έλλήνων Άξιωματικών γιά νά διεκδικήσουν τόν ουσιαστικό έκδημοκρατισμό του. Πάντως, θά είχα νά παρατηρήσω ότι άκριβώς έπειδή οι άξιωματικοί είναι εργαζόμενοι στίς Ε.Δ. άκριβώς γι' αυτό είναι επαγγελματικό σώμα, ενώ οι φαντάροι δέν είναι επαγγελματίες. Αυτό δέ σημαίνει βέβαια ότι δέν είναι πολίτες και οι μέν και οι δέ, και ότι δέν μπορεί όλοι νά ένδιαφέρονται γιά τή δημοκρατία στό Στρατό. Αλλά όχι σάν αντίκρουση αλλά σάν προσθήκη σέ μία διεύρυνση στήν όποια ή έπιστολή του άνθυπολοχαγού Α. Στεργίου πολλά προσφέρει.

A.E.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης, Γιώργος Καρράς, Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Έφη Άβδελά, Δήμος Γεωργίου, Μαριάννα Δήτσα, Μάκης Καβουριάρης, Διονύσης Καυάλης, Βάσω Κιντή, Παύλος Κρέμος, Δημήτρης Κυρτάτας, Σταύρος Λιβαδάς, Λεωνίδας Λουλούδης, Γρηγόρης Μανιαδάκης, Άριστειδής Μανολάκος, Μαρίνα Μεινιάνη-Παπαγιαννάκη, Μιχάλης Μοδινός, Άριστειδής Μπαλλάς, Παντελής Σπ. Μπουκάλας, Γιώργος Μπράμος, Άρης Ντάτσης, Λευτέρης Παπαγιαννάκης, Μιχάλης Παπαγιαννάκης, Γιώργος Πάσχος, Πέτρος Πιζάνιας, Έλένη Πορτάλιου, Χρύσα Προκοπάκη, Νόρα Σκουτέρη, Θανάσης Σκρούμπλος, Γιάννης Τσιώλης, Στάθης Τσαγκαρουσιάνος.

- Σκίτσα Χρήστου Πικριδά
- Έξώφυλλο Μαργαρίτας Άπέργη • Τή διόρθωση τών δοκιμίων έκανε ό Παντελής Σπ. Μπουκάλας, τή σελιδοποίηση και τό μοντάζ όλοι μαζί, τήν άναπαραγωγή τών φίλμ ή Χριστίνα Άναστασίου, τή φωτοστοιχειοθεσία ή Γεωργία Μπαρούδου και ή Άλίκη Πελεκάνου
- Βοήθησαν και άλλοι πολλοί, ό καθές τό κατά δύναμη
- Εκδότης, ό Ν. Πολίτης, Βορρά 9, Άγία Παρασκευή
- Διαχείριση, Σπύρος Δελέγκας • Διαφημίσεις, Χριστίνα Άναστασίου • Έκτύπωση Όφσετ, Χαϊδεμένος, ΑΕΒΕ, Λεωφ. Βουλιαγμένης 429, τηλ. 99.40.997 - 99.40.944